

Metka Furlan

PRISPEVKI
K SLOVENSKI
IN SLOVANSKI
ETIMOLOGIJI

Zbirka Linguistica et philologica 32
Urednica zbirke Andreja Legan Ravnikar

Metka Furlan
Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji

© 2016, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša,
Založba ZRC, ZRC SAZU

Uredila Andreja Legan Ravnikar
Recenzenti Varja Cvetko Orešnik
Goran Filipi
Silvo Torcar

Oblikovanje Brane Vidmar
Prelom Simon Atelšek
Jezikovni pregled Jožica Narat

Izdajatelj Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj Marko Snoj

Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU
Zanj Oto Luthar
Glavni urednik Aleš Pogačnik

Tisk Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada 300 izvodov
Prva izdaja, prvi natis
Ljubljana 2016

Izid knjige je podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612549251>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
811.163.6'373.6
811.16'373.6
FURLAN, Metka, 1955-
Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji / Metka Furlan. - 1. izd.,
1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016. - (Zbirka Linguistica
et philologica ; 32)
ISBN 978-961-254-925-1
285919488

Metka Furlan

**Prispevki k slovenski in slovanski
etimologiji**

Ljubljana 2016

VSEBINA

UVODNA BESEDA	7
I SLOVENSKO NAREČNO IN KNJIŽNO	9
Slovensko <i>seber</i> ‘revež, nebogljenec’ (Zatolmin)	11
K nastanku samostalnikov <i>oča/oča</i> in <i>oče/oče</i>	17
Istrsko <i>Boškarin</i> in <i>boškarin</i> : od lastnoimenske do generične oznake	31
O hidronimu <i>Dragonja</i>	41
Slovensko <i>mirodilnica</i> ‘drogerija’	51
Po sledih južnoslovanskega dendronima ‘Quercus’: slovensko <i>mel/mjel/njel/gnjel</i> ... ‘vrsta hrasta’	59
K etimologiji narečnega zoonima <i>durla</i> ‘polšja samica ...’	75
Slovensko-hrvaško <i>kuzla</i> ‘canis femina’ in praslovansko <i>*kuzati/kyzati</i> ‘sugere’ → <i>*cuzati/cyzati</i>	89
Slovensko koroško <i>koka</i> ‘kača’ – ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina <i>*kuka</i> ‘zli duh’	99
II DRUGO SLOVANSKO	113
Balto-slovanska leksikalna inovacija	115
Praindoevropski heteroklitčni samostalnik za ogenj v slovanskih jezikih ali o slovanskem razmerju <i>*pyriti</i> : <i>*puriti</i>	123
III IZ TEORIJE ETIMOLOŠKEGA RAZISKOVANJA	133
Slovanska etimologija med jezikoslovno predvidljivostjo in nepredvidljivostjo	135
PRISPEVKI K SLOVENSKI IN SLOVANSKI ETIMOLOGIJI (Povzetek)	147
CONTRIBUTIONS TO SLOVENIAN AND SLAVIC ETYMOLOGY (Summary)	149
ОЧЕРКИ ПО СЛОВЕНСКОЙ И СЛАВЯНСКОЙ ЭТИМОЛОГИИ (Резюме)	153
VIRI IN LITERATURA	157
KRAJŠAVE	175
SIMBOLI	179
SEZNAM SLIK	180
BESEDNO KAZALO	181
STVARNO KAZALO	207

UVODNA BESEDA

V monografiji je združenih 12 besedil, ki so plod mojega etimološkega dela predvsem v letih 2014 in 2015, kot samostojni prispevki k slovenski in slovanski etimologiji pa so nastali, ker so predhodne analize posameznih etimoloških vprašanj pokazale na možnost novih ali izboljšanih interpretacij na pomenski in/ali formalni ravni, ki dopolnjujejo vedenje o zgodovini, predzgodovini in etimološkem nastanku besedja, slovenskega in tudi slovanskega.¹

Slovenska leksika je preplet starega in starejšega podedovanega slovanskega in indoevropskega besedja ter novega, ki je postalo del slovenščine z izposojajo ali pa neologističnim ustvarjanjem. Prav tako pestrost odraža tudi naslovno besedje prispevkov, ki naj jih uvodoma kratko predstavim.

Prvi prispevek *Slovensko seber 'revež, neboljenec' (Zatolmin)* sporoča, da se je v slovenščini le v zatolminskem govoru tolminskega narečja do danes ohranila beseda, ki je v praslovanskem leksikonu kot pravni termin *sebrъ služila za poimenovanje pripadnika vaške skupnosti, v slovenščini pa je tako kot nekdanji pravni termin *kmet* pridobila ekspresivni pomen, ki je izpodrinil starejšega nevtralnega. Besedilo *K nastanku samostalnikov oča/ oča in oče/oče* kritično obravnava dosedanje Ramovševo razlago naslovnih samostalnikov iz sklanjatvenega vzorca praslovanskega *otъcъ in podaja novo: da zastarelo *oča* in sodobno *oče očeta* prvotno nista bili sorodstveni oznaki, ampak sta se uporabljali za označevanje zamenjave gospodarjev v veliki družini. Obravnava tudi v celinskem delu Slovenije vedno bolj znane besede *boškarin* 'istrsko avtohtono govedo' je v *Istrsko Boškarin in boškarin: od lastnoimenske do generične oznake ...* pokazala, da beseda izvira iz istriotske jezikovne plasti. O slovensko-hrvaškem hidronimu *Dragonja* je bilo napisanega že veliko, prispevek *O hidronimu Dragonja* pa prvič v zgodovini raziskav hidronima jezikoslovno utemeljuje, da je reka *Dragonja* svoje ime dobila po starem imenu za Piranski zaliv, ker je bil istrsko-beneški odraz antičnega hidronima *Argaone* transonimiziran v mareonim. V *Slovensko mirodilnica 'drogerija'* je obravnavan neuveljavljeni neologizem, s katerim se je želelo preprečiti, da bi se v slovenščini ob porajanju drogerij uveljavila beseda z nemškim korenskim delom italijanskega izvora *špecer-* 'dišava, začimba'. Pred kratkim, leta 2013, je bil v slovanski etimološki literaturi predstavljen novoprepoznani južnoslovanski dendronim **mъd'elъ/mъd'elъ* 'vrsta hrasta', ohranjen v srbsščini in bolgarščini, v prispevku *Po sledeh*

---

¹ Besedilo je pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRC Cola (ZRC Cola.zrc-sazu.si), ki ga je na ZRC SAZU v Ljubljani (www.zrc-sazu.si) razvil Peter Weiss.

južnoslovanskega dendronima *Quercus*: slovensko mel/mjel/njel/gnjel ... 'vrsta hrasta' pa se ugotavlja, da bi ga lahko prepoznali tudi v slovenščini in hrvaščini in da je **mьd'elь* kot izpeljanka iz **med'a* 'meja' prvotno pomenilo 'mejno znamenje = mejnik', pomenski razvoj 'mejnik' → 'hrast' pa je povezan z navado, da se je tudi na hrastova drevesa dajalo mejna znamenja. V prispevku *K etimologiji narečnega zoonima durla 'polšja samica ...'* je prikazano, kako se je obravnavani zoonim fonetično razvil iz slovenskega samostalnika *dūdla, ki je prvotno pomenil 'sesek'. Doječa živalska samica z mladiči je bila s to besedo poimenovana po v času dojenja najbolj pomembnem delu svojega telesa. V besedotvornem oziru slovenskemu narečnemu *durla* ustreza *kuzla* 'psica', ki je v *Slovensko-hrvaško kuzla 'canis femina' in praslovansko *kuzati/kyzati 'sugere' → *cuzati/cyzati* uvrščena v slovansko besedno družino **kūz-/kǫz-* 'sugere', v katero spadajo tudi samostalniki, s katerimi so bile kot doječe živalske samice lahko poimenovane tudi kobile in krave. Prispevek *Slovensko koroško koka 'kača' – ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina *kuka 'zli duh'* odkriva, da sta koroško *kōka* 'kača' in rezijansko *kūka* 'imaginarno bitje, s katerim se straši otroke' formalno enaki besedi in da spadata v širšo slovansko besedno družino, kamor se uvrščajo tudi poimenovanja za črve, hrošče, insekte ...

Zadnji trije prispevki se od prejšnjih razlikujejo po tem, da izhodišče obravnave v njih ni slovensko jezikovno gradivo. Poimenovanja za uš v lit. *siūvena/siuvenà* in hrv. *švenàc/švenàk*, blg. *švének* so pod naslovom *Balto-slovanska leksikalna inovacija* razložena kot metaforična poimenovanja iz balto-slovanskega nomena *agentis *sjuu-en-* 'kdor šiva', ki se ohranja le še v p. dial. *szwon* 'krojač'. Praindoevropsčina je za označevanje ognja uporabljala dva različna samostalnika, enega kategorije živosti, drugega pa kategorije neživosti. Medtem ko se prvi v slovanskih jezikih še ohranja v samostalniškem odrazu, ki se v slovenščini glasi *ógenj*, je drugi **póH₂ur/péH₂un-* ohranjen le posredno v izpeljankah, a v dveh prevojnih stopnjah. Osnovi **pǫr-* in **pūr-* v sinonimnih glagolih *pǫriti 'delati ogenj' in *pūriti 'isto' izvirata iz heteroklitičnega samostalnika, ko se je že sklanjal po amfikinetični akcentsko-prevojni paradigmi in se je v njem premet laringala že izvršil, kar je pokazano v prispevku *Praindoevropski heteroklitični samostalnik za ogenj v slovanskih jezikih ali o slovanskem razmerju *pyriti : *puriti*. Jezikovni razvoj zaznamujeta jezikovna sistemskost in zato jezikoslovna predvidljivost kot tudi jezikovna nesistemskost in zato jezikoslovna nepredvidljivost. Tej tematiki je posvečen prispevek *Slovanska etimologija med jezikoslovno predvidljivostjo in nepredvidljivostjo*.

Urednica Andreja Legan Ravnikar je monografijo sprejela v objavo v zbirki *Linguistica et philologica*. Jožica Narat je besedilo jezikovno pregledala. Varja Cvetko Orešnik, Goran Filipi in Silvo Torkar so bili pripravljene prevzeti recenzentsko vlogo. Za pomoč in nasvete pri dokončni pripravi monografije se vsem iskreno zahvaljujem!

I

SLOVENSKO NAREČNO IN KNJIŽNO

Slovensko *seber* ‘revež, nebogljenec’ (Zatolmin)

1 Zatolminsko *'sieḅar*

V slovenskem narečnem slovaropisju je bila do sedaj samo v Slovarju zatolminskega govora, ki beleži sodobno stanje tega govora, evidentirana beseda *'sieḅar*, ki ekspresivno označuje nebogljenega človeka, reveža, in bi se ustrezno poknjžena glasila *seber* m, g *sebra*. Iz ponazarjalnega gradiva v slovarju je razvidno, da je dandanes njena raba omejena na govorne položaje, v katerih je nebogljen človek = revež konotiran pomilovalno (prim. *jə 'ta:k 'sieḅar, ḁə sə ḅa'ɣu s'mil* ‘je takšen nebogljenec/revež, da se bogu smili’, *'ta:k 'sieḅar jə 'ra:toɥ* ‘tak revež je postal’, *'ḅejnč 'sieḅar na 'muorə 'bit* ‘večji revež ne more biti’), zato ne preseneča, da se beseda uporablja tudi kot zmerljivka, prim. *'mouč, ki 'ḅuoš ti 'sieḅar* ‘molči, kaj boš ti revež’. Kot hapaks legomenon slovenske narečne leksike je zatolminsko *'sieḅar* izredno dragocen, zato ga je treba posebej izpostaviti zbirateljem slovenskega narečnega besedja, da bi bili pozorni, če se morda ne ohranja še v katerem drugem našem govoru. Še posebno vrednost pa ima *'sieḅar*, ker predstavlja edini neposredni ohranjeni apelativni dokaz, da se je praslovanski pravni termin **sebrь* kot nekdanja nevtralna oznaka za človekov družbeni status sicer v spremenjenem, le še ekspresivnem pomenu do dandanes ohranil v narečno govorjeni slovenščini.

2 Zatolminsko *'sieḅar* = *seber* ali *sever*?

Po podatkih iz slovarja Čujec Stresove je *'sieḅar* v zatolminskem govoru popolnoma osamljena beseda brez svoje besedne družine, njena raba pa je glede na slovarsko predstavitev očitno omejena le še na imenovalnik ednine, zato ne preseneča, da je imela avtorica pri njenem poknjžanju in slovničnem prikazu težave. Slovarsko jo je namreč kot posebno geslo predstavila kar dvakrat, in sicer kot *seber* = *'sieḅar* in *sever* = *'sieḅar*, pri čemer je narečni sklanjatveni vzorec v geslu *seber* predstavila, kot da se v govoru beseda sklanja po tipu *kuhar* m, g *-ja*, v geslu *sever* pa po tipu *sever* m, g *-a*.

Zatolminski govor kot del tolminskega narečja spada med tiste slovenske govore, v katerih se je izvorni slovenski labialni zvočnik *ɥ* pred prednjimi samoglasniki artikulacijsko ojačil v priporniški soglasnik *ḅ*, ki je v zatolminskem govoru sovpadel z zatolmin-

skim pripornikom $\bar{b} < \text{psl. } *b$,² prim. v Zatoľminu $\bar{b}\bar{a}'sie\bar{u}$ 'vesel' ob $\bar{b}el'au:\bar{s}ka$ 'belouška', toda 'wada' 'voda'. Pri osamljeni besedi, kot je 'siebär', je pri poknjizenju v *seber* in *sever* avtorico verjetno zavedlo sinhrono stanje zatoľminskega govora, ki s primeri, kot je 'siebär' 'sever' < psl. * $\bar{s}\bar{e}\bar{u}er\bar{b}$, daje vtis, da se prehod izvornega slovenskega $\bar{u} > \bar{b}$ udejanja tudi pred zatoľminskim polglasnikom $\bar{a}$. Pa ni tako. Številni primeri, kot so 'wärx' 'vrh' < * $\bar{u}brh\bar{b}$, 'wärtat' 'vrtati' < * $\bar{u}brtati$, wär'tinc 'vrtinec' < * $\bar{u}brtin\bar{c}\bar{b}$, 'wärcä' 'vrvica' < * $\bar{u}br\bar{u}ca$, wär'ze:jlä = sln. *vrzelja 'vrzel'³ < * $\bar{u}brzel'a$ itd., tega namreč ne potrjujejo.

Iz razmerja med 'siebär' 'sever' < psl. * $\bar{s}\bar{e}\bar{u}er\bar{b}$ in 'wärx' 'vrh', 'wärtat' 'vrtati', wär'tinc 'vrtinec' itd. je mogoče ugotoviti le, da danes v zatoľminskem govoru ojačitev $\bar{u} > \bar{b}$ fonetično ni več aktivna in da je $\bar{b}$ v besedah tipa 'siebär' 'sever' in 'bi:äbärcä = véverica' < * $\bar{u}\bar{e}\bar{u}erica$ nastal, preden se je sledeči ejevski samoglasnik reduciräl v zatoľminski polglasnik. Nedvomno mlada knjižna izposojenka v zatoľminskem govoru 'bärtäc' 'otroški vrtec' take časovne opredelitve delovanja ojačitve $\bar{u} > \bar{b}$ ne izpodbija, ampak le priča, da je v jezikovni zavesti zatoľminskih govorcev informacija, da njihovemu $\bar{b}$ lahko ustreza tudi knjižni $\bar{v}$, močno zasidrana in so zato knjižno besedo (otroški) vrtec ob vstopu = izposoji v svoj govor fonetično prevedli = prilagodili na podlagi tega kontrastivnega vedenja.

3 Zatoľminsko 'siebär ≠ knjižno sēber m, g -bra (SSKJ)

V slovenskem narečnem slovaropisju se v zadnjih treh desetletjih uveljavlja leksikografski prijem, da je geselski članek narečnega slovarja dodatno opremljen s t. i. dokumentarnim razdelkom,⁴ ki naj poda »i/zpričanost besede v slovarjih knjižnega jezika in drugih delih« (Weiss 1998: 18). Tak dodatni podatek je dobrodošel, saj uporabnika kratko informira o razširjenosti narečne besede. Za tako strukturo gesla se je odločila tudi Čujec Stresova, ki na koncu vsakega gesla podaja podatek, ali ima zatoľminska beseda svoje ustreznice »v Tominčevem Slovarju črnovrškega govora, v Pleteršnikovem slovarju, Etimološkem slovarju F. Bezlaja, v Slovenskem pravopisu 1962 in v SSKJ« (Čujec Stres 2010–2014: I, 16). Prepoznavanje medsebojno sorodnih in enakih besed v našem knjižnem jeziku in slovenskih narečjih ali govorih pa največkrat ni preprosto opravilo in zahteva vsaj minimalno zmožnost preverjanja zgodovinskega razvoja narečne besede in tistih, s katerimi je prepoznana kot sorodna in/ali enaka.

Medtem ko geslo *sever* za zatoľminsko 'siebär' 'nebogljeneč, revež' sporoča, da take besede omenjeni upoštevani viri ne beležijo, v geslu *seber* za 'siebär' 'revež' izvemo, da zatoľminskemu 'siebär' enake besede ne beležijo Tominčev slovar, Etimološki slovar slovenskega jezika Franceta Bezlaja, Slovenski pravopis 1962 in Pleteršnikov slovar, da

² Po Čujec Stres 2010–2014 ima zatoľminski govor za vse tri praslovanske zveneče zapornike * $\bar{d}$, * $\bar{b}$ in * $\bar{g}$ priporniški refleksi $\bar{d}$, $\bar{b}$ in $\bar{\gamma}$.

³ V slovarju je beseda neustrezno poknjizena kot *vrzel*. Takih neustrezno poknjizanih primerov je v slovarju več, npr. *beljava* za $\bar{b}\bar{a}'la:\bar{b}na$ = *beljavina*, *molzec* za $\bar{m}\bar{u}'za:\bar{c}$ = *molzač*.

⁴ Kaže, da je bila ta leksikografska rešitev najprej sprejeta v slovarju Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten (Schlüssel 1982: 30 ss.).

pa je bila ista beseda zapisana že v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. S tem podatkom slovar sporoča, da beseda '*sieḅar* 'revez' v slovenski leksiki ni hapaks legomenon, kot je bilo zgoraj ocenjeno. Čeprav beseda iz SSKJ, ki naj bi bila sorodna s tolminsko, ni navedena, je Čujec Stresova verjetno mislila na *séber -bra* m (ê), o kateri pa v SSKJ izvemo, da je v hrvaškem in srbskem okolju v srednjem veku označevala pripadnika nižjega, brezpravnega, vendar svobodnega družbenega sloja.

Zatolminska in knjižna beseda sta formalno prekrivni, pomensko pa ne. Že pomenska predstavitev knjižnega *séber* = *sēber* nakazuje, da ima beseda v slovenščini status strokovnega termina. Vpogled v jezikovno gradivo, na podlagi katerega je bilo geslo *séber* v SSKJ narejeno, pa pokaže, da je bila ta knjižna beseda v prvi polovici 19. stoletja zaradi potreb naše strokovne terminologije izposojena iz hrvaščine oziroma srbsčine, med njene najstarejše zapise v slovenskem besedilu pa je mogoče navesti citat iz Šedivega Orisa zgodovine Jugoslovanov iz leta 1935, ki z navedbo besede med narekovaji nakazuje, da je imela tedaj še status citatne besede:

Svobodni ljudje, ki niso bili plemiči, so se imenovali »sebrī«.
(Jan Šedivý, Oris zgodovine Jugoslovanov, 189)

Kot prevedenko = pomensko ustreznico za hrvaško oziroma srbsko *sěbar* m, g *-bra* je izposojenko *seber* ob pomenski razlagi »v fevdalni srbski in hrv. državi človek nižjega stanu, ki ni pripadal duhovniškemu ali plemiškemu stanu; kmet, tlačan, podložnik, toda ne suženj« v svojem Srbskohrvatsko-slovenskem slovarju (1986) uporabil Jurančič in tudi pridevnik *sěbarskī* in samostalnik *sěbarstvo* predstavil s slovenskima neologističnima ustreznicama *sebrski* in *sebrstvo*.

Slovensko knjižno *séber* 'pripadnik nižjega, brezpravnega, vendar svobodnega družbenega sloja' in zatolminsko '*sieḅar* 'revez, nebogljenec' sta danes enakovredni sestavini slovenske leksike, a del nje nista postali sočasno, ampak je prva mlada knjižna terminološka izposojenka iz prve polovice 20. stoletja, medtem ko je druga kot narečni hapaks legomenon stara podedovana beseda in sodi v plast tistega dela našega leksikona, ki predstavlja praslovansko dediščino. Ker sta postali del naše leksike na popolnoma različna načina in tudi v različnih obdobjih, ne predstavljata ene in iste slovenske besede, ki bi ju družil skupni kontinuirani razvoj, zato med njima ni upravičeno postavljati enačaja, kot ga npr. smemo pri zatolminskem '*se:ḍla* = *sēdlo*, *sə'ni:ca* = *siníca*, '*sieḅar* = *séver*, '*bi:əḅarca* = *véverica* itd.

Kljub takemu položaju v slovenščini pa knjižno *séber* in zatolminsko '*sieḅar* vendarle družijo pomembno skupno izhodišče v praslovanščini, saj sta tako zatolminsko '*sieḅar* kot hrvaško in srbsko *sěbar*, od koder smo si izposodili strokovni termin *séber*, medsebojno sorodni in s primerjalnega vidika ena in ista beseda, ki je v vzporednem kontinuiranem slovenskem in hrvaškem/srbskem razvoju nastala iz istega praslovanskega leksema **sēbr̥*.

4 Zatoľmínsko *'sieb̄ar* < praslovansko **sebr̄b*

Odrázi praslovanskega leksema **sebr̄b*⁵ so bili do sedaj prepoznani v vzhodno- in južnoslovanskih jezikih, pri čemer je zastopanost pri prvih potrjena v vseh jezikih skupine, pri drugih pa ne, saj leksem ni bil prepoznan v stari cerkveni slovanščini, bolgarščini, makedonščini in slovenščini.⁶ Medtem ko pomeni vzhodnoslovanskega gradiva, kot so str. *sebr̄b* 'sosed, član ene srenje/občine', r. dial. *sjabēr* m, g *sjabrá* 'sosed; tovariš, zadrugar; znanec, prijatelj', 'gospodar' (Dal'), ukr. *sjáber* m, g *-bra*, tudi *sjabró*, g *-brá* 'član posestva, družabnik v trgovskem podjetju' (Grinčenko) in br. *sjabr* m, g *-brá* 'sorodnik, brat; tovariš' (Nosovič 1870),⁷ nakazujejo, da je beseda **sebr̄b* v praslovansčini kot termin verjetno služila za označevanje enakopravnega pripadnika vaške skupnosti, je kasneje, v fevdalnem času označevala svobodnega kmeta (Loma 2013: 206). Ta sekundarni pomen se potrjuje le v južnoslovanski skupini, kjer pa beseda postopno izgublja položaj nevtralne oznake in začne kmeta kot pripadnika nižjega družbenega sloja – tako kot drugi sinonimi – ekspresivno označevati kot neotesanca, suroveža, neukeža ipd.⁸

V hrvaških virih (Zoranić 2011 (= 1569), Habelić 1670, Belostenec 1740) se ob *sebar* pojavljajo tudi nedvomno sekundarne oblike *srebar* z dvema *r*. Če bi bila varianta z dvema *r*-jema, tj. ***srebr̄b*, prvotna, bi namreč tako kot v psl. **sestra* 'soror' < pide. dial. **suesr-eH₂*, pričakovali refleks ***strebar* z vrinjenim soglasnikom *t*.

Nevtralni pomen psl. **sebr̄b* se ohranja še v stsrb. *sebr̄b* 'plebejus' (Daničić 1863–1864), hrv., srb. *sēbar* m, g *-bra* 'človek nižjega družbenega položaja v srednjeveški hrvaški in srbski organizaciji', 'v srbski državi 14. in 15. stoletja so bili to vsi, ki niso pripadali niti plemištvu niti duhovništvu' (ARj), hrv. *szebar* 'rufticus', *szebarfztvo* 'rufticitas' (Vrančić 1595), *szeberfztvo* 'rusticitas', *zrebrich* 'rufticellus' (Habelić 1670), *srebar* 'seljak, težak; rob' (Zoranić 2011 (= 1569): 159), *fzrebar* 'rufticus' (Belostenec 1740),⁹ *sebar* m, g *sebra* 'ignobile, uomo ordinario, plebbeo' (Stulić 1806), toda Habelićeva primera *szeber* 'rufticus crassus' in *zreber mus* 'rufticus crassus, grobianus' sta že ekspresivna. Tako rabo potrjujeta tudi reka *Dat sebru prst, da t' svu ruku obzine* in *Kad se sebar najje, mni, da neće nigda ogladnit* (Daničić – ARj).

Slovenščina s *'sieb̄ar* 'revež, nebogljeneč' posredno potrjuje južnoslovansko pomensko stopnjo 'kmet', saj je bila verjetno predloga za nastanek sodobnega zatoľmínskoga pomena 'revež, nebogljeneč', le da beseda kot sln. *kmet*, ki prav tako lahko označuje tudi nerodnega, neuglajenega in neumnega človeka, prim. *ne bodi tak kmet; kmet je kmet; dopo-*

⁵ Psl. **sebr̄b* še nima konsenzualno sprejete etimologije. Na genetično povezanost s psl. **sēmbja* 'družina' sklepa Trubačov 1959: 164 ss., na povezanost z etnonimom gr. Κίμβροι, lat. *Cimbri* pa Loma 2013: 206 s. Prim. tudi Bezljaj ESSJ: III, 305.

⁶ Glede navidezno slovenskega *sreber*, ki je bil obravnavan tudi v Bezljajevem ESSJ, v nadaljevanju besedila.

⁷ Iz vzhodnoslovanskih jezikov Trubačov 1959: 166 izvaja stp. *siabr* 'druh, kolega, towarzysz, spólnik', pred njim Miklošič 1886: 297 iz ruščine.

⁸ Tak pomenski razvoj iz stopnje 'kmet' se v evropskih jezikih kaže kot univerzalija, prim. frc. *rustre* 'surovež, neotesanec' < lat. *rusticus* 'kmet', frc. *vilain* 'grd, prostaški', 'kmet' = it. *villano* 'kmetavzar, neotesanec', 'kmet' < lat. *villanus* 'kmet, vaščan', kot opozarja že Skok 1971–1974: III, 210.

⁹ Z oznako, da je beseda tako kot *fzelyanin* dalmatinska.

vej mu, ko pa je tak kmet (SSKJ), ni ekspresivno slabšalna, ampak pomilovalna. Tako dvojnično razmerje slabšalno : pomilovalno se v zatolminskem govoru odraža v razmerju *jə 'ta:k k'met, sə na z'na abna'sat* 'je tak kmet, se ne zna obnašati' : *jə 'ta:k 'siebər, də sə ba'ɣu s'mil* 'je takšen nebogljenec/revež, da se bogu smili', med besedama *k'met* in *'siebər* pa se je lahko vzpostavilo zato, ker sta bili v preteklosti sinonimni in sta obe označevali kmeta.

5 Pleteršnikovo *sreber* 'kmet' in *srebič* 'kmetič' nista slovenski besedi

V Pleteršnikovem slovarju (1894–1895) je 739 besed, pri katerih je kot edini ali pa kot eden izmed virov zanje naveden slovar Juraja Habdelića iz leta 1670. Slovar vsebuje hrvaško kajkavsko gradivo, Pleteršnik pa ga je kot vir za slovensko-nemški slovar sicer selektivno vključil, ker je sledil prepričanju tedanje jezikoslovne avtoritete Frana Miklošiča, ki je zagovarjal t. i. panonsko teorijo, da je slovenščina s kajkavščino vred najbližji neposredni razvojni rezultat stare cerkvene slovanščine kot jezika z območja Panonije. Tudi v tem oziru je Pleteršnikov slovar treba uporabljati previdno in s pravo mero kritičnosti. Če se v Pleteršnikovem slovarju kot edini vir za »slovensko besedo« navaja Habdelićev slovarski vir, je to znak, da beseda ni slovenska, če zanj ne najdemo ustreznice v katerem drugem zanesljivem slovenskem leksikalnem viru.

Med take neslovenske besede v Pleteršnikovem slovarju spadata *sreber* m, g *-bra* 'Bauer' in *srebič* m 'kmetič', ker ju – kot je v njem zapisano – Pleteršnik iz Habdelićevega slovarja navaja celo posredno iz Miklošičevega etimološkega slovarja slovanskih jezikov iz leta 1886.¹⁰ Preverjanje pa je pokazalo, da prvo besedo Miklošič v svojem etimološkem slovarju po Habdelićevem navaja (prim. *zreber mus* 'rufticus crallus, grobianus'), druge pa ne (Miklošič 1886: 289), čeprav jo v Habdelićevem slovarju lahko najdemo: *zrebrich* 'rufticellus'.

6 Praslovansko **sębrъ* (→ južnoslovansko **srębrъ*) in slovenski onomastični fond

Čeprav *sreber* 'kmet' in njegov deminutiv *srebič* iz Pleteršnikovega slovarja nista slovenski, ampak hrvaški kajkavski besedi, sta bili v Etimološkem slovarju slovenskega jezika – žal – predstavljeni, kot da bi bili slovenski in jima je bilo posvečeno celo samostojno geslo *sreber*¹¹ izpod peresa Franceta Bezlaja. Ker se v Pleteršnikovem slovarju kot primarni vir zanju navaja Habdelićev slovar, se je France Bezlaj za to neslovensko geselsko iztočnico verjetno odločil zavestno, ker ga je k takemu ravnanju vodila želja pokazati na možnost, da se južnoslovanski refleks iz psl. **sębrъ* vključno z varianto s sekundarno vrinjenim *r* tako kot v hrvaškem *srebar* (Zoranić 2011 (= 1569), Habdelić 1670, Belostenec 1740) posredno, v onomastičnem fondu ohranja tudi v slovenščini.

¹⁰ Prim. že leta 1956 v ARj: XVI, 246 zapisano opozorilo: »Pleteršnik ima *sreber* iz Habdelića i Miklošiča.«

¹¹ Pomen geselske besede je tam po Pleteršniku neustrezno predstavljen s 'kmetič' namesto 'kmet'. Pri Habdeliću 1670 je pomen 'kmet' slabšalen.

Med imenskim gradivom, v katerem naj bi se apelativa ohranjala, je brez dodatnega komentarja naštel sln. tpn *Srebrnik* in *Srebrnič* ter cgn *Srebrič*, *Srebernik*, *Srebrnjak*, *Sebenik*, *Sebernikar*, *Šeber*, *Šebernik*, *Šeberle*.

Geslo za ESSJ je nastalo v 80. letih, pred tem pa je Bezljaj v svoji onomastični monografiji Slovenska vodna imena I–II (1956–1961) prvi v ESSJ omenjeni toponim *Srebrnik* povezoval s **s̥rebro* ‘argentum’, za drugega pa predpostavil izvor iz antroponima **Srebra*, **Sreben*, ki ga je prav tako povezoval s **s̥rebro* ‘argentum’ (Bezljaj 1956–1961: II, 214). Kronološko različni razlagi toponimov nakazujeta, da je Bezljaj v 80. letih dajal prednost razlagi, po kateri naj bi se v toponimih ohranjal slovenski apelativ ***sreber* ‘kmet’, a je še dandanes to domnevo težko dokazati za obe krajevni lastni imeni in vse našete priimke. Ob tem so cgn *Sebenik*, *Šeber*, *Šebernik* in *Šeberle* od predpostavljene apelativa v koremskem delu tudi fonetično tako različni, da bi jih bilo treba iz problematike takoj izločiti. Čeprav se naselje *Srebernik* = danes *Srebrnik* v o. Šmarje pri Jelšah, ki se leta 1275 in okoli leta 1480 omenja kot *Silberpach* (Blaznik 1988: II, 324), nahaja v bližini hrvaške meje s kajkavskim območjem, kjer apelativ *sreber* potrjujejo zgodovinski slovarji, je zaradi bližnjega potoka *Srebrnik*, ki kaže, da je toponim *Srebernik* = *Srebrnik* verjetno nastal po transonimizaciji iz hidronima, bolj verjetno, da je zemljepisno ime nastalo po univerbizaciji iz **Srebrni potok* **‘rivus argenteus’*.

7 Zaključek

Samo v zatolminskem govoru tolminskega narečja se je v slovenščini do dandanes ohranil odraz praslovanskega pravnega termina **sębrъ*, ki je sprva služil za označevanje enakopravnega pripadnika vaške skupnosti, kasneje in le na ožjem južnoslovanskem območju pa v fevdalnem času svobodnega kmeta, prim. str. *sębrъ* ‘sosed, član ene srenje/občine’, toda stsr. *sebrъ* ‘plebejus’ (Daničić 1863–1864), hrv. *sebar* = *szebar* ‘rufticus’ (Vrančić 1595).

V pomenu ‘kmet’ je beseda postopno izgubljala položaj nevtralne oznake in začela kmeta kot pripadnika nižjega družbenega sloja slabšalno označevati kot neotesanca, suroveža, neukeža, prim. hrv. *szeber* ‘rufticus crassus’ (Habdelić 1670).

V slovenščini je odraz za psl. **sębrъ* kmeta prvotno označeval nevtralnno in verjetno tudi že slabšalno, v zatolminskem mikrosistemu pa je regularni fonetični odraz *'sieb̥ar* pridobil pomilovalno funkcijo, saj je bila slabšalna že zasedena z besedo *k'met*: *j̥a 'ta:k k'met, s̥a na z'na abna'sat* ‘je tak kmet, se ne zna obnašati’ : *j̥a 'ta:k 'sieb̥ar, d̥a s̥a ba'yu s'mil* ‘je takšen nebogljeneč/revež, da se bogu smili’.

Zatolminsko *'sieb̥ar* ‘revež, nebogljeneč’ predstavlja edini apelativni odraz psl. **sębrъ* v slovenščini, knjižni termin *sęber* ‘v hrvaškem in srbskem okolju v srednjem veku pripadnik nižjega, brezpravnega, vendar svobodnega družbenega sloja’ (SSKJ) pa je bil v prvi polovici 20. stoletja izposojen iz hrv., srb. *sębar*.

Besedi *sreber* ‘kmet’ in *srebrič* ‘kmetič’ iz Pleteršnikovega slovarja, ki sta bili vključeni tudi v ESSJ, sta dejansko kajkavski besedi.

Zanesljivih znakov, ki bi potrjevali, da se odraz psl. **sębrъ* ohranja v slovenskem onomastičnem fondu, ni.

K nastanku samostalnikov *oča/oča* in *oče/oče*

1 Slovenski lingvistični atlas 1 in slovenski narečni refleksi tipa *oča* in *oče*

Ko je leta 2011 v dveh delih izšla prva knjiga Slovenskega lingvističnega atlasa, se je z objavljenim gradivom za vprašanje OČE in STARI OČE bolj kot kdaj koli prej pokazalo, da v govorih, ki ohranjajo razliko med refleksomoma za psl. *t' in *č, knjižni varianti *oče* ustreza oblika z mehkim č *oče* in enako se tudi arhaična knjižna varianta *oča* pojavlja kot *oča* (SLA 1.1: 234, 246).

Avtorji Slovenskega lingvističnega atlasa so to fonetično posebnost mirno, brez komentarja obsli, v drugem delu SLA 1, kjer so podane morfonološke razlage k objavljenemu gradivu, pa so *oča* izvedli iz oblike *ot-bč-a, ki naj bi nastala iz zvalnika ednine *ot-bč-e k *ot-bc-b, obliko *oče* pa kot izpeljanko iz *oča* rekonstruirali *ot-bč-ę (SLA 1.2: 243). Na drugem mestu, pri morfonološki interpretaciji gradiva za vprašanje STARI OČE, je podana enaka razlaga, le da je tu še dodatno pojasnjeno, da je oblika *otbč-a nastala »na osnovi zvalniške oblike *otbč-e«, ker »je prišlo do oblikovne prenareditve v *a*-jevsko sklanjatev (Ramovš 1923)«, in da je *oče* < *otbč-ę iz *otbč-a 'oče' »nastalo z oblikovno prenareditvijo starejšega sklanjatvenega vzorca *oča oča* v sklanjatveni vzorec tipa *Tone Toneta*«, češ da je »oblikovna sprememba /.../ povezana z naglasnim umikom tipa *nogã* > *nóga* (Ramovš 1923)« (SLA 1.2: 253).

Iz navedkov v SLA 1.2: 243, 253 je razvidno, da so se avtorji pri razlagi nastanka obeh variant, tj. *oča* in *oče*, opirali na Ramovšev članek iz leta 1923 z naslovom Deklinacija slovenskega imena *očã-óče* < *otbcb*.¹² Resnici na ljubo pa interpretacija variante *oča* v SLA 1.2: 243, 253 le deloma sledi Ramovševi, saj Ramovš ni trdil, da naj bi ajevski samostalnik nastal iz zvalniške oblike *otbč-e, prav tako tudi ne, da naj bi bilo *oče* fonetično razvito iz zvalnika *đtbče, saj bi se razvil v sln. **očê. Zvalnik naj bi – po Ramovševi razlagi – kot pogosto rabljena oblika s fonemom č v prvotnem slovenskem sklanjatvenem vzorcu *otđc povzročil znotrajparadigmatski vpliv med pogostejšo osno-

---

¹² V Morfologiji slovenskega jezika iz leta 1952: 73 ss., 40 je Ramovševa razlaga iz leta 1923 predstavljena bolj poenostavljeno, brez navedb gradiva s slovenskim narečnim č, ki je pri interpretaciji nastanka slovenskega *oča* in *oče* še posebej relevantno, a kljub temu dovolj jasno, da *oče* ni stari zvalnik, prim. »Iz vsega tega sledi, da ni to stari vokativ [tj. *oče*], ki je izginil med X. in XIV. stol., pač pa je oblika, nastala pod vplivom hipokoristik in ostalih sklonov ...« (Ramovš 1952: 75).

vo sklonskih oblik **oc-* < **otbc-* in zvalniško **oč-* < **otbč-*, katerega rezultat naj bi bil **oč-*. V sklanjatvenem vzorcu pa naj bi slovensko imenovalniško obliko *otec izpodrinila roditeljsko-tožilniška *oča, kar je v nadaljnjem razvoju povzročilo nastanek ajevsko sklanjanega *oča, *oća, *oću ..., ki se je kasneje pod vplivom pogostih osebnih imen moškega spola tipa Črne m, g Črneta preoblikovalo v *oče* m, g *očeta*.

Po Ramovševi interpretaciji iz leta 1923 naj bi torej najprej nastala oblika *oča*, in sicer internoslovensko, ko se je kot poseben leksem osamosvojila iz roditeljsko-tožilniško sklanjatvenega vzorca *otbc 'pater', nato pa naj bi še pred delovanjem naglasnega umika tipa *nogã > *nóga* iz *oča* nastala varianta *oče očeta* kot posledica naslonitve na močno kategorijo osebnih imen moškega spola tipa Črne m, g Črneta, je menil Ramovš, 1997 (= 1923): 312.

Shema razvoja *oča* in *oče* po Ramovšu 1923

1. Praslovansko:
Nsg *otbьcь, Gsg *otbьcǎ, Dsg *otbьcŭ, Asg *otbьcь ... Vsg *otbьce; Gpl *otbьcь ...
2. Izhodiščno slovensko:
Nsg *otǎc, Gsg *ocǎ, Dsg *ocŭ, Asg **otǎc/ocǎ* ... Vsg *očē; Gpl **otǎc/otǎc* ...
3. Zaradi frekventne rabe zvalnik povzroči križanje osnov **oc-* in **oč-*, kar da rezultat *oč-*:
Nsg *otǎc, Gsg *ocǎ, Dsg *ocŭ, Asg **otǎc/ocǎ* ...; Gpl **otǎc/otǎc* ...
4. Izrinjenje oblik tipa *otǎc v korist oblik z *oč-* najprej v Asg in nato v Nsg ter Gpl:
Nsg *ocǎ, Gsg *ocǎ, Dsg *ocŭ, Asg *ocǎ ...; Gpl *ocov
5. Izguba zvalnika v korist izražanja z Nsg:
Nsg *ocǎ, Gsg *ocǎ, Dsg *ocŭ, Asg *ocǎ ...; Gpl *ocēv
6. Pred naglasnim umikom *nogã > *nóga* vpliv samostalnikov moškega spola na -*ěta* tipa Črně:
Nsg *ocǎ, Gsg *ocěta ...
7. Po naglasnem umiku *nogã > *nóga* zamenjava izglasja v Nsg *oča iz izglasjem v tipu Črně:
Nsg *océ, Gsg *očeta ...

Ramovš je članek napisal tudi iz želje, da bi prekinil s tradicijo navajanja neustrezne razlage, da je varianta *oče* izvorno zvalniška oblika iz *otbče. Njegova namera pa očitno ni naletela na plodna tla. Ravno obratno. V domači literaturi je – sklicujoč se na Ramovša – še pred izidom SLA 1.1 in 1.2 največkrat mogoče prebrati prav razlago, da samostalniki *oče* odraža »stari vokativ« *otbče (Bezljaj ESSJ: II, 239; povzema Snoj 1997: 397; Snoj 2003: 23) oziroma da je *oče* nastalo »po križanju oblik rod.(tož.) *otbčá > sloven. *ocǎ* in zvalnika *otbče« (Snoj 2003: 426), še huje pa je, da je neustrezna razlaga o sln. *oče* kot o stari zvalniški obliki prek Bezlajevega zapisa v ESSJ: II, 239 ali pa morda celo Vasmerjevega enakega¹³ zašla tudi v slovansko etimološko in drugo literaturo (npr. Bernštejn 1974: 210 s.; BER: IV, 961; Gluhak 1993: 460; ESJS: X, 611).

¹³ Prva, v nemščini napisana Vasmerjeva izdaja ruskega etimološkega slovarja je izšla med letoma 1953 in 1958, drugi del, v katerem je ob obravnavi r. *otec* zapisano, da slovensko *oče očeta* izvira

Ocenjujem, da je Ramovševa razlaga variant *oča* in iz nje *oče* šibka v fonetičnem oziru zaradi razlage nastanka slovenskega narečnega *č* v *oča* > *oča* in *oče* > *oče*, hkrati pa tudi, da bi bilo variantama *oča/oča* in *oče/oče* možno določiti prvotno funkcijo oziroma pomen v odnosu do njunih besedotvornih podstav. Temeljni namen prispevka je zato določiti prvotno izhodišče za tvorbo *oča/oča*, nato pa tudi prepoznati prvotno pomensko podstavo sinonimov *oča/oča* in *oče/oče*.

2 Obravnava *oča* in *oče* pred Ramovšem 1923

2.1 Miklošič

V drugem delu svoje *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* (1875) na strani 79 je Miklošič sln. *oča* 'pater' izvajal iz *otъcb-ja, na strani 191 sln. *oče* vključil med samostalnike s pripono *-*ѣt-*, v tretjem delu slovnice (1856) na strani 176 pa med sledmi starih zvalnikov v slovenščini ob *Kriste v Kriste, usliši nas* in v *Adame, Kristofe, poglavare, sine* iz ljudskih pesmi omenil tudi *oče* 'pater', ki »verjetno«¹⁴ izvira iz zvalnika *otъče, in da bi se tako smelo razložiti tudi *Jože, Tone* in podobna imena. Razlaga, da je *oče* bivši zvalnik *otъče,¹⁴ se torej najprej pojavi pri Miklošiču, ki pa v to možnost ni bil povsem prepričan in jo je zato opremil z »wahrscheinlich«.

Miklošičevo izvajanje *oča* iz *otъcb-ja je Ramovš zavrnil z utemeljitvijo, češ da bi se taka predloga v slovenščini realizirala kot *otъcja in kasneje v 16. stoletju kot *ocja, nikoli pa kot *oča* (Ramovš 1997 (= 1923): 308 s.).

2.2 Šuman

Ko je leta 1881 izšla Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni, v njej Šuman posreduje Miklošičevo razlago, da je *oče* »bržkone«¹⁵ zvalnik od *otec* in da so enakega izvora tudi imena tipa *Tone, Jože* itd. (Šuman 1881: 89).

2.3 Štrekelj

Štrekelj 1887: 10 je sledil Miklošičevi razlagi o možnem zvalniškem izvoru goriškokraškega *wóče*, a je zaradi obstoja narečnih variant *wóče* in *wóča* s fonemom *č*¹⁵ – kot že prej

iz zvalnika *otъče, pa leta 1955 (Vasmer 1953–1958: II, 290). Vasmerjev podatek je torej precej starejši od Bezlajevega in verjetno izvira iz Miklošiča.

¹⁴ Iz zvalnika *otъče sta Stefan Mladenov in Kiril Mirčev razlagala sodobno blg. *otče* in *starče*, a ju Georgiev 1970: 153 s. popravlja, da sta izpeljanki na *-*ѣt-* iz *otъcb in *starъcb.

¹⁵ Ob kraškem pridevniku *wócow* 'očetov' (Štrekelj 1887: 79) Štrekelj o.c.: 10, 84 navaja tudi pridevnik *wóčétow* s *č*, kar ni v skladu s samostalniško predlogo *wóče* in bi kazalo, da je varianta s *č* ali tiskarska napaka ali pa na kraškem območju ni avtohtona. Samostalnik *oča* v moškem ajevskem sklanjatvenem vzorcu množine izkazuje tudi narečno osnovo *očev-* (Ramovš 1997 (= 1923): 307). V zvezi z njo je istrski pridevnik *učévova* f sg 'očetova', prim. *Prva bo učévova, druga bo mâtarna, treća bo grešnega samega* (Krkavče – Koštiál R. 1996: 126, 125) 'Prva bo očetova, druga materina, tretja grešnika samega'. Ta pridevniški hapaks legomenon je bil izpeljan iz samostalniške osnove **otъч-* in ne iz pridevnika *otъчъ 'očetov' poleg *otъчъ 'isto'.

Miklošič – dopustil možnost, da sta posledici mešanja dveh predlog, in sicer zvalniške **otbče* in »**ot + ja*«.

Medtem ko je Ramovš Miklošičevo izvajanje *oča* iz **otbčb-ja* zavrnil s fonetičnim argumentom, je Štrekljev predlog, da je *oča/oča* iz »**ot + ja*«, kar bi dalo sln. *oča/oča*, zavrnil kot v sili izmišljenega (Ramovš 1997 (= 1923): 309).

2.4 Oblak

V delu Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, ki je kot separaten odtis iz Archiv für slavische Philologie 13 izšlo leta 1890, je Oblak zbral zgodovinske sklanjatvene podatke za *oča* in *oče očeta* in tudi zaradi pozne izpričanosti imenovalnika *oče* dvomil, da bi varianta bila stari zvalnik, ter menil, da naj bi bil vir za nastanek sklanjatvenega vzorca *oče očeta* rodilnik *oče* prvotnega ajevskega samostalnika *oča* (Oblak 1890: 240 ss. z op. 1). Samo leto kasneje je Oblak 1891: 82 glede možnosti zvalniškega izvora *oče* še bolj odločno proti, češ da se imenovalnik *oče* za razliko od *oča* v besedilih 15. in 16. stoletja ne pojavlja, iz česar je treba sklepati, da mora biti oblika *oča* po nastanku starejša od *oče* in da je sklanjatev *oče očeta* mlajša in ni v nikakršni zvezi s starimi zvalniki.

3 Ramovševa obravnava *oča* in *oče* iz leta 1923

Čeprav se že pri Miklošiču 1875: 79 in Štreklju 1887: 10 pojavljata razlagi, da naj bi ajevski samostalnik *oča/oča* ne bil osamosvojen iz sklanjatvenega vzorca samostalnika **otbčb*, ampak naj bi vseboval pripono **-ja*, Ramovš 1923 te možnosti ni upošteval, čeprav je sam ugotavljal, da se rez. *očà* v sklanjatvenem vzorcu obnaša kot osnova »na *-jā*«, ker dajalniško-mestniško obliko tvori s sklonilom *-i* in ne z *-ě* kot *žænè* (Ramovš 1997 (= 1923): 305). Tudi narečno gradivo z mehkim refleksom tipa rez. *wocb/ocb* (Bila) Ramovšu ni predstavljalo ovire pri izvajanju *oča/oča* iz slovenskega sklanjatvenega vzorca **otec *otca *otcu ...*, ker je bil prepričan, da je mehki refleks v *oča* nastal internoslovensko kot posledica križanja med rodilnikom *oca* < **otbca* in zvalnikom *oče* < **otbče*. »/G/lasova [tj. *c* in *č*] sta se drug drugemu približala, kar je tem umljujeje, ker je v tej dobi bil *c*, ki je produkt tretje praslovske palatalizacije, najbrž še mehak glas. /.../ V tej dobi imamo torej: sing. *otàc, očà, očù, otàc-očà, dče ...*,« je razlagal Ramovš, 1997 (= 1923): 310 s. Nastanka slovenskega *č* ← *c* × *č* pa ni podprl z nobenim drugim primerom in ga tudi danes ne poznamo. To pa predstavlja ključno šibko točko Ramovševe razlage, ki postavlja pod vprašaj celotno njegovo izvajanje.

Iz slovenskih fonetičnih razvojev na stiku s soglasniškim zaporedjem *čc* je razvidno, da se rezultat iz *-t'(b)c-* odraža kot *c* (tip *nocoj*¹⁶) in enako tudi rezultat iz *-č(i)c-* (tip *srajca*¹⁷), na podlagi česar bi bilo mogoče predpostaviti, da bi se po Ramovševi interpretaciji razloženo *oča* v slovenščini razvilo v ***oca*.

¹⁶ Iz **not'bcč*, pred kontrakcijo **not'bcjoč*, kar je orodnik ednine k **not'bca*, manjšalnici iz **not'b* 'nox' (Furlan 1993: 220 ss.).

¹⁷ Ramovš 1924: 288 s.

4 Kritično o Ramovševi razlagi

Kolikor mi je znano, sta Ramovševo razlago *oča/oča* in *oče/oče* do sedaj kritično ocenila dva avtorja.

4.1 Rigler

Jakob Rigler je kritično mnenje o Ramovševi razlagi podal v oceni Ramovševe Morfologije slovenskega jezika, ki je bila verjetno napisana kmalu po njenem izidu leta 1952, izšla pa je posthumno šele leta 2001 v Zbranih spisih 1. V njej o nastanku samostalnika *oče* pravi, »da še vedno ne moremo z gotovostjo reči, kako se je ta subst. razvijal, kajti v glavnem so se spremembe vršile že v predliterarni dobi«, med šibkimi točkami Ramovševe razlage pa najprej izpostavlja razlago nastanka *ć* in meni, da se mu »morebitna tvorba **ot-ja* (Štrekelj, Morph., 10) /.../ ne zdi tako nemogoča kot Ramovšu«, češ da bi bil »/s/ufiks *-ja*, ki sicer tvori feminina, /.../ v govoru otroka, ki ima največ opravlja z materjo, lahko uporabljen tudi za očeta«, šibko razložen pa se je Riglerju zdel tudi »prehod v *ět*-sklanjo, predvsem zaradi govorov, ki imajo *ět*-sklanjo samo v pl., kot tolminščina /.../, prleščina /.../, enako tudi v Bočni« (Rigler 2011: 458 s.).

4.2 Stankiewicz

Stankiewicz 1965: 405 s. razlago nastanka *oče* iz zvalnika **otbče* zavrača, saj bi neposredni slovenski rezultat bil ***očē*, tvorba *oča/oča* pa je prvotno bila oksitonirana, ugotavlja. Tako kot Riglerja pa tudi njega ne prepriča razlaga o nastanku *ć* ← *c* × *č*, zato meni, da je izhodiščno slovensko **oča* hipokoristična tvorba **ot-jā* iz psl. **otbcb* tipa r. *bátja* 'oče' in da je mlado *oče očeta* ekspresivna tvorba k *oča* tipa sln. *fantě*, *zaspaně*. Predlog izvajanja sln. *oča* iz **ot'a* je deloma formalno enak Miklošičevemu izvajanju iz **otbcb-ja*, popolnoma enak pa Štrekljevemu predlogu. Njunih razlag Stankiewicz ne omenja.

4.3 Samo praslovensko **otǣc* 'pater'?

Ramovševa razlaga nastanka sln. *oče* in *oča* odraža prepričanje, da je izhodiščni slovenski leksikon za pomen 'pater' imel samo en leksem, tj. psl. **otbcb*, hkrati pa tudi pojasnjuje, zakaj je bilo po Brižinskih spomenikih skoraj v celotni slovenščini staro sklanjanje **otec oca ocu* ... nadomeščeno z **oča oča ocu* ...¹⁸ Čeprav sta že Ramovševa predhodnika (Miklošič, Štrekelj) nakazovala na verjeten obstoj sorodnega sinonima za pomen 'pater', je pri enem izhodiščnem leksemu – verjetno zaradi dobro izpričanega

¹⁸ Stari sklanjatveni vzorec je ohranjen le še v redkih obrobni govori slovenskega narečnega območja, npr. *otác ocá* (Podgrad – SLA), *otac* (Preloka – SLA). Potrjuje se tudi v stari knjižni prekmurščini (Novak V. 2006 s.v. *otec oca*), kjer pa samostalnik *otec* predstavlja knjižno izposojenko iz kajkavščine (Novak V. 1979: 282). Čeprav je bilo prekmursko avtohtono *oča m*, g *oče* (Novak F. 1996) ob izposojenki *otec* večkrat zapisano že v Temlinovem Katekizmu iz leta 1715 (Novak V. 1979: 282), v Novakovem Slovarju stare knjižne prekmurščine (2006) gesla *oča* ni (Narat 2007: 685), ampak se beseda le enkrat pojavlja v zadnjem zgledu gesla *otec*, kjer je zapis *mámo profžiti, kako fžvoje dráge ocse* (26) celo skrajšan iz originalnega Temlinovega *mámo bátivno ino zevfzeim vřpanyem profžiti, kako lřbleni fřinkove, fřvoje dráge ocze* (26) [oče], tj. '... svoje drage očete'.

refleksa psl. **otъcbъ* v Brižinskih spomenikih – vztrajal, a nastanka $\acute{c} \leftarrow c \times \check{c}$ ni bil sposoben utemeljiti z nobenim drugim primerom. Šibkost fonetične razlage sta opazila Rigler in Stankiewicz, ki sta tako kot že prej Miklošič in Štrekelj menila, da je *oča* tvorjenka s pripono **-ja*. Medtem ko se Miklošič in Štrekelj glede njene funkcije nista opredelila, je Rigler menil, da je feminativna in je bila v otroškem govoru lahko uporabljena tudi za očeta. Razlaga nakazuje, da naj bi bil samostalnik *oča* tvorba otroške govornice. Podobno je tudi Stankiewicz v **oča* videl hipokoristično, tj. ljubkovalno tvorjenko k **otъcbъ*. Po obeh razlagah naj bi bila tvorba *oča* prvotno ekspresivna in naj bi šele kasneje postala nevtralna. Nevtralna funkcija *oča* se potrjuje od rokopisov zgodnje slovenščine dalje, npr. *Oča naš kir si v nebesih* (Celovski rkp.) ‘Oče naš, ki si v nebesih’. Ker je določitev prvotne ekspresivne vrednosti (otroška govornica, ljubkovalno) besede *oča* sestavni del interpretativnega modela avtorjev (Rigler, Stankiewicz), ki jih Ramovš s svojo razlago *oča* ni prepričal, je možno, da tako *oča* kot tudi *oče* nikoli nista bili ekspresivni besedi, ampak od svojega nastanka dalje sestavni del nevtralnega leksikona.

5 Praslovansko **otъ* → **otъcbъ*, narečno **ot’a*

S širše, slovanske perspektive je slovenske narečne reflekse tipa *oča* (in *oče*) mogoče razložiti drugače, kot jih je Ramovš, v formalnem smislu pa enako kot Štrekelj in Stankiewicz.

Ob splošnoslovanski sorodstveni oznaki **otъcbъ* je obstajala v besedotvornem oziru še starejša psl. **otъ* ‘pater’ < pide. **āttā-s*, ki je gramatikalizirana in v nevtralni praslovanski leksikon vključena stara praindoevropska otroška beseda za očeta z geminato **āttā*, prim. got. *atta*, lat. *atta*, gr. ἄττα.¹⁹ Na psl. **otъ* ‘pater’ neposredno kaže češko narečno *ot* ‘oče’ (Machek 1968: 422),²⁰ posredno pa arealno obsežnejši pridevnik **otъnъ* ‘očetov, očetovski’, npr. č. zastarelo *otný* ‘očetovski’ (ĚSSJa: XXXIX, 184), ukrajinski hapaks legomenon *otěj* ‘starešina’ (ESUM: IV, 232), pa seveda izpeljanka **otъcbъ*, ki ob **otъ* verjetno ni bila le strukturalna, kot se domneva v SP: I, 100, ampak funkcionalna (glej spodaj).

5.1 Slovansko **dědvъ* → **děda* : **otъ* → **ota*

Zaradi izpričanega besedotvornega para **dědvъ* ‘avus’ → **děda* ‘idem’ in dejstva, da pri sorodstvenih oznakah za osebe moškega spola ajevski samostalniki niso redki (npr. **ata*, **tata*), bi ob psl. **otъ* lahko pričakovali obstoj variante **ota*.

¹⁹ Prim. tudi ĚSSJa: XXXIX, 170 s. Tudi het. *atta-* c ‘oče’ z nobeno jezikovno značilnostjo ne kaže, da bi beseda v hetitščini ne imela položaja nevtralnega leksema, kot ga je v praslovanščini imel psl. **otъcbъ*.

²⁰ Machek l.c. sporoča, da je samostalnik v narečju zaničljivo konotiran, kar je gotovo sekundarno. V ĚSSJa ta praslovanski leksem ni predstavljen kot samostojna geselska enota, ampak je vključen v geslo **otъcbъ* (ĚSSJa: XXXIX, 168 ss.). Urbańczyk 1990: 213 ss. Machkove navedbe č. dial. *ot* ni poznal in je zato neupravičeno trdil, da rekonstrukcija psl. **otъ* ‘pater’ ni utemeljena ter da je psl. **otъcbъ* izpeljanka iz psl. **ota* = pomor. *ota* ‘pater’.

5.1.1 Slovensko narečno *óta* ‘stari oče’

Primerljiv samostalni je bil v gradivu za SLA evidentiran le v enem, gorenjskem, govoru kraja Črna pri Kamniku kot *óta* (poleg *wóče*) v pomenu ‘stari oče’ in z obrazložitvijo, da takrat, ko sin prevzame posestvo in postane gospodar, staremu gospodarju ne rečejo več *wóče*, ampak *óta*. Obrazložitev rabe *óta* in *wóče* odkriva pomemben poimenovalni vzorec, da gospodar = oče, ki je zaradi ostarelosti ali katerega drugega vzroka že za časa svojega življenja sinu prepustil vlogo gospodarja, v veliki družini ni bil več enako občnoimensko ogovarjan, ampak je dobil drugo oznako. Sprememba poimenovanja v tem primeru nima nobene zveze s spremembo statusa znotraj sorodstvenih razmerij, ki npr. ob prihodu prvega vnuka povzročijo, da oče ni več le oče, ampak tudi stari oče, ampak je v neposredni povezanosti z vodenjem gospodarstva v veliki družini. Sled podobnega poimenovalnega vzorca odraža tudi obrazložitev rabe besede *oča* v vzhodnodolenjskem govoru kraja Gorenji Vrh pri Dobrniču, češ da se *áče* m, g *aciéta* največkrat uporablja v pomenu ‘stari oče’ ali pa za tisto obdobje, ko da premoženje sinu (*ta mladim*), in da otroci kličejo svojega očeta kar *áta* (SLA).

Ker v govoru kraja Črna pri Kamniku prehod dolgega ali kratkega *a* v *o* ni izpričan, *óta* ni mogoče izvajati iz **ata*, se v SLA 1.2: 254 ugotavlja in sklepa, da je hapaks legomenon morda rezultat križanja med refleksoma *oče* in *ata*, čeprav v drugem slovenskem narečnem gradivu tako križanje ni bilo zasledeno.

V slovenskem narečnem *óta* bi se sicer lahko ohranjal (besedotvorni) arhaizem iste vrste kot češko narečno *ot* ‘oče’, saj bi obe oznaki z **otъcbъ* tvorili besedotvorno razmerje tipa **dědbъ* : **dědbcbъ* : **děda*, tj. **otъ* (= č. *ot*) : **otъcbъ* : x = **ota* (= sln. *óta*), njegova visoka starost pa bi se morda lahko utemeljevala tudi s tvorjenko **ot’a* v slovenskih refleksih tipa *oča/oča*. Pomislek, da bi gorenjsko *óta* bilo arhaizem, pa nakazuje njegovo vzglasje, ker ima govor Črne pri Kamniku pred prvotnim vzglasnim *o-* (razen v primeru *óuca* ‘ovis’ < **ouъca*²¹) dosledno izvedeno protezo *w-*, ki je *óta* nima. V govoru Črne pri Kamniku oznaka *óta* zaradi vzglasnega *ó-* zato verjetno ni avtohtona, ampak je bila lahko importirana iz vzhodnih savinjskih govorov, kjer je labiovelarizacija *á* v *ó* sporadično znana (Ramovš 1935: 158). Beseda je torej najverjetneje narečni fonetični odraz splošno znanega sln. *áta* ‘pater’. V govoru Črne pri Kamniku so potrebo po poimenovanju dveh očetov, enega, ki ni bil več gospodar, in drugega, ki je kot gospodarjev sin prevzel očetovo funkcijo gospodarja, izražali z dvema genetično različnima leksemoma, tj. z *óta* ‘oče kot bivši gospodar’ in *wóče* ‘očetov sin kot novi, sedanji gospodar’.

Čeprav slovensko narečno *óta* ne dopušča izvajanja iz psl. **ota*, pa obstoj take slovanske tvorbe potrjuje pomor. hapaks legomenon *ota* ‘pater’ (Urbańczyk 1990: 214).

²¹ Refleks *óuca* brez pričakovanega protetičnega *u-* je iz prvotnega narečnega **uouca* lahko nastal po disimilaciji *u* : *u* → *∅* : *u*.

5.2 *ot'a 'pater' kot slovensko-kajkavska tvorba

Ajevski samostalnik tipa sln. *oča/oča* je izven slovenskega govornega območja znan še v hrv. kajk. *'oča* m, g *'oče*, ki ima funkcijo hipokoristika k *'otęc* m, g *'oca* (Lipljin 2002) pa tudi popolnega sinonima k *otec* (RHKKJ).²²

Kajkavski *č* je lahko nastal iz **t'* ali **tbč(-e)*, prim. hrv. kajk. *nōč* 'nox' < **not'b*; *Očęnāš* 'očenaš' < **otbče nas'b* 'pater noster'. Toda v Ozlju pridevnik *ōcin* 'očetov' v besedotvornem in fonetičnem oziru ustreza slovenskim tipa ter. (*sęstrā*) *ōjina* 'sorella del padre' (Spinozzi Monai 2009: 383, št. 5291) [sestra očina] 'očetova sestra', tvorjenka *ōčinstvo* 'očevina = dedna posest po očetu' pa s *č* v odnosu do *ć* v *ōcin* odraža tipično kajkavski refleks **t'* (Težak 1981: 383, 423). Tako ozaljski kot terski pridevnik s pripono **-inъ* kažeta na izpeljavo iz ajevskega samostalnika, tudi ozaljski s *ć* pa implicira, da se je tak ajevski samostalnik glasil **ot'a*. Areal sorodstvene oznake, ki dopušča rekonstrukcijo **ot'a*, torej presega območje slovenskega jezikovnega prostora.

5.3 Slovensko-kajkavsko *oča ni iz **otbja

V fonetičnem oziru bi bilo nastanek slovensko-kajkavskega *oča 'oče' iz *ota = pomor. *ota* mogoče primerjati s hrv., srb. *čāća* 'očka, ata', sln. *čāća/čāča* 'oče'²³ iz *tata.

Trubačov 1959: 24 je ob opazovanju r. dial. *tjātja* (ne r. **čāča) in hrv., srb. *čāća* za ruski primer menil, da se v njem pojavlja »neorganska« palatalizacija konzonantov, ki je značilna za ekspresivno leksiko in sorodstvene oznake baltskih in slovanskih jezikov. Ob primerjanju r. *tjātja* s slovenskim in hrvaškim/srbskim gradivom je iz južno-slovanskega razvidno, da je jotacija za *t v vseh treh južnoslovanskih jezikih dosledno izvedena, zato bi bilo istemu pojavu lahko podvrženo tudi *ota, kar bi dalo jslov. **ot'a* in v nadaljevanju hrv. kajk. *'oča* (v Ozlju *oča) ter sln. *oča/oča*. Alternativna rekonstrukcija, ki jo narekuje ruski primer, tj. *tbjātjja (posledično iz *ota **otbja), bi sicer lahko ustrezala tudi hrvaškemu in srbskemu gradivu, ne pa tudi slovenskemu, saj bi se refleksi iz predpostavljenege **otbja v slovenskih narečjih odražal v dvojnih refleksih **tjatja in ***čāća/čāča*, če upoštevamo narečne razvoje tipa *hrastje* in tipa *hraščce* < *hūorstjje.

5.4 Praslovansko *otbь in *ot'a kot pripadnostni tvorjenki iz *otb

Razlaga nastanka **ot'ā* (sln., hrv. kajk.) z ekspresivno fonetiko tipa *tbjātjja ← *tata tudi zaradi pomanjkanja dokazov, ki bi ohranjenost psl. *ota vsaj minimalno potrjevali tudi v slovenščini ali hrvaščini, ne bi bila zanesljiva. V njen prid ne govori niti status povsem nevtralnega leksema, ki ga ima *oča* v slovenščini, deloma pa tudi v kajkavščini.

Možno je, da je **ot'a* v enakem pripadnostnem razmerju do *otb, kot je psl. **dus'a* 'anima' do *duhь 'spiritus', **uečer'a* 'epulae vespertinae' do *uečerь 'vesper' oziroma

²² Ramovš 1923 ne omenja, da bi tudi hrvaščina imela ajevski samostalnik, enak slovenskemu *oča*. Brez kakršnega koli komentarja pa kasneje Ramovš 1997 (= 1931): 47 omenja hrv. kajk. *joča* 'oče'. Oblika vsebuje kajkavski protetični *j-*.

²³ V SLA 1.1: 234 se refleksi tipa *čāća* pojavljajo v Trebešah (T125), Sočergi (T126), Rakitovcu (T127), Podgradu (T153), Jelšanah (T156), Dragatušu (T289), Vinici (T290), Preloki (T291; tu kot *čāće*), otrdeli refleksi tipa *čāča* pa v Starem trgu ob Kolpi (T286). V SLA 1.2: 244, 254 podana rekonstrukcija *čāča zato ni ustrezna.

**koz'a* 'pellis' do *koza 'capra' (SP: I, 82).²⁴ Tvorba teh samostalnikov temelji na prvotnih izsamostalniških pridevniki (Vondrák 1924: 505; Matasović 2014: 86 s.).

Tako *otъcbъ kot tudi **ot'a* sta lahko izpeljanki iz iste predloge *otъ 'pater'. Prva vsebuje izvorno pridevniško pripono *-i-ko-, prim. gr. ἵππος 'equus' → ἵππικός 'equinus', kot je ugotavljal že Trubačov 1959: 25,²⁵ ²⁶ druga pa *-iо- v enaki funkciji, prim. sti. ávi- 'ovis' → ávya- 'ovinus'.²⁷ Iz tega sledi, da sta morali biti izpeljanki *otъcbъ in **ot'a* prvotno sinonimni in sta označevali pripadnost/svojilnost k *otъ 'pater'. Oziroma drugače. Ker sta tudi izpeljanki nosilki pomena 'pater', sta najverjetneje služili za označevanje očetovega sina, tj. sina od *otъ. Čeprav sta obe izvorno pridevniški, med njima obstaja bistvena razlika. Medtem ko je samostalniček *otъcbъ kot izvirajoč iz skladienske zveze pridevnika in samostalnika moškega spola *synъ 'sunus' pričakovano ojevski, **ot'a* ni. Pri skladienski predlogi z istim jedrnim samostalničkom *synъ 'sunus' bi pričakovali, da se bo besedna zveza **ot'b(iъ) synъ* 'očetov sin' posamostalila v **ot'b* in ne **ot'a* ter bila zato formalno enaka stir. *aite* m 'krušni oče' < **att-iо-* (Kroonen 2013: 39) *'nekrvni/nepravi/nadomestni oče' < *'očetov (nadomestnik)'.

Kaj je povzročilo nastanek ajevskega samostalnika? Možnost, da bi samostalniček **ot'a* izviral iz skladienske predloge pridevnika **ot'b(iъ)* 'očetov' in ajevskega samostalnika v pomenu 'sin', je verjetno treba izključiti, ker takšen samostalniček v slovanskem svetu ni znan. Zato se ponuja razlaga, da je bil prvi samostalniški rezultat skladienske zveze **ot'b(iъ) synъ* 'očetov sin' ojevski **ot'b* in da je **ot'ä* = sln. dial. *ot'ä* 'oče' (Solbica/Stolvizza – SLA) = *očä* 'isto' (Viškorša/Monteaperta – SLA) = *učä* (Kubed – SLA) ... = hrv. kajk. *oča* nastal sekundarno pod vplivom sinonimov na -a tipa *ata, tata, papa*: **ot'b* → **ot'a*.

5.4.1 Slovensko narečno 'o:č' 'oče'

Samo v enem slovenskem govoru, in sicer v govoru kraja Mirnik / Mernico (Italija) briškega narečja, je bila zapisana oblika 'o:č' 'oče' z množinsko 'o:č in dvojinsko *d'va*: 'o:ča (SLA), ob njej pa tudi varianta 'o:ča 'oče'. V govoru se samostalniček 'o:č obnaša kot ojevski (prim. tam *ot'ro:k*, pl *ot'roc*, du *d'va*: *ot'ro:ka* – SLA). Govor ima izveden naglasni umik tipa *nogä* > *nóga* (npr. *'no:ya* 'noga', *'te:ta* 'teta', *'že:na* 'žena', *'se:stra* 'sestra'), izglasni -a ni podvržen izpustu (npr. *nä'vi:ästa* 'snaha'), prav tako tudi ne

²⁴ Možnost, da bi bilo sln. *oča/oča* tvorjenka istega tipa iz *otъcbъ, ne pride v poštev, ker bi se **otъcbъ-ja oziroma bolje **otъk-ja realiziralo kot enoten splošno slovenski refleks *oča z izhodiščnim sln. č. Prim. zgoraj Miklošičevo razlago sln. *oča* iz *otъcbъ-ja, ki jo je Ramovš zavrnil z obrazložitvijo, da bi se tako predpostavljena predloga razvila v sln. *otъcja. Ramovš pa ne omenja, da bi taka predloga dala sln. č in ne č.

²⁵ Razlage, ki v *otъcbъ prepoznavajo manjšalnico iz *otъ (npr. Skok 1971–1974: II, 576), izvirajo iz Miklošiča 1886: 228.

²⁶ Prim. enako tvorjeno in tudi enako pomensko motivirano lit. *brolikas* 'bratov sin' iz *brólis* 'brat', kar navaja Trubačov 1959: 26, a pri razlagi samostalniškega pomena prvotno pridevniškega *otъcbъ ne uporabi.

²⁷ Uporaba pripadnostne/svojilne pripone *-iо- se potrjuje tudi pri pidi. **H₂éuH₂o-* 'ded' = lat. *avus*, prim. psl. *ujb 'materin brat' ← 'dedov sin' (in k temu hrv., srb. *úja* m 'materin brat'), kar je formalno enako stir. *aue* m 'vnuk' < *'dedov potomec'.

-e (npr. *'si:ənce* 'sence', *'sə:rce* 'srce', *ob'li:ce* 'lice', Gsg *'ɣo:šče* h *'ɣo:šča* 'droži'). Čeprav je ta slovenski obrobni govor zaradi dolgotrajnega vpliva furlanščine precej slovenskega oziroma slovanskega že izgubil, nastanka variante *'o:č* iz *'o:ča* ali iz tam neizpričanega **oče* fonetično ni mogoče z ničimer utemeljiti. To pa pomeni, da se v briškem *'o:č* ob *'o:ča* lahko ohranja pričakovani refleks **ot'b*. Prehod iz ojevskega samostalnika v ajevskega pa se je moral zgoditi še pred slovenskim naglasnim umikom tipa **nogã* > *nóga* (prim. briško *'o:ča* 'oče' – Mirnik/Mernico – SLA), na kar jasno kaže tudi hrvaško kajkavsko gradivo.

Če se funkcionalno razmerje med **ot'cb*/**ot'b* → **ot'a* in **ot'b* poskuša osmisliti, se ponuja razlaga, da sta obe izpeljanki prvotno označevali očetovega sina, in sicer tistega, ki mu je oče zaradi ostarelosti ali česa drugega prepustil vlogo gospodarja. Preden sta tvorjenki **ot'cb* in **ot'b* → **ot'a* postali generični oznaki za očeta, sta verjetno služili kot oznaki za sina kot sedanjega gospodarja (**ot'cb*, **ot'b* → **ot'a*) v odnosu do njegovega očeta kot bivšega gospodarja (**ot'b*).

Kot mi je iz dostopne jezikoslovne in druge literature znano, tak poimenovalni vzorec v okviru velike družine še ni bil evidentiran/izpostavljen. V prid tu ponujeni razlagi lahko zato za sedaj služi omenjena poimenovalna praksa v govoru Črne pri Kamniku, ki odkriva, da starega gospodarja, ko sin prevzame posestvo in postane gospodar, ne ogovarjajo več enako.

5.4.2 **ot'a* kot slovensko-kajkavsko 'pater' in makedonsko 'vitricus'

Na južnoslovanskem območju se obstoj psl. **ot'a* pridevniškega izvora lahko potrjuje tudi v makedonščini, kjer pa narečno *'ok'a* ne označuje očeta, ampak očima kot stir. *aite*. Ob severnomakedonski fonetični varianti s *k'*, tj. *'ok'a* (Duračka Reka, Gaber, Ogut, Rankovci, Psača), *'ok'a*: (Stracin), obstaja tudi južnomakedonska *'oča* (Konsko – vse Stoevska-Denčova 2009: 144), ki s *č* lahko predstavlja narečni razvoj tipa mak. *vreča* ob *vrek'a* < psl. **uert'a* (Gajdova 2008: 15) ali pa je na njegovo fonetično podobo vplival sinonim *očuv* 'očim' < **ot'bc-juhъ*, prim. hrv., srb. *đčūh/v m, g đčuh/va* 'očim'.

V enakem pomenu kot makedonsko *'ok'a* se v slovenskih narečjih le v gorenjskem govoru kraja Bašelj za pomen 'očim' pojavlja *wóča*, kar v govoru označuje tudi očeta, ista sestavina pa tvori tudi pomen 'stari oče' v zvezi *ta stâr wóča*. Ali gre v tem slovenskem primeru enakozvočnosti med poimenovanjima za očeta in očima za mlad pojav in odraz ekonomičnosti jezika, da se je besedna zveza pridevnika in samostalnika *oča* tipa sln. kor. *k'ru:šŋ 'ača* 'očim' (Pernice – SLA), obsoš. *drûy ócà* (Trenta – SLA) skrajšala? Ali enakozvočnost skupaj z makedonskim *'ok'a* odraža pomenski ostanek, ki nakazuje, da je bil pridevnik **ot'b(i'b)* tako kot pridevniški predhodnik stir. *aite* 'krušni oče' < **očetov* (nadomestnik) uporabljan tudi za označevanje nepravlega/nadomestnega očeta, kar je po posamostaljenju v **ot'b* in analoškem prehodu v ajevsko sklanjatev dalo enakozvočnici **ot'a* 'oče; krušni oče'? Na vprašanji je težko argumentirano odgovoriti. Ker makedonščina refleksa **ot'a* v pomenu 'oče' ne pozna, je mak. dial. *'ok'a* 'očim' (ob primerjalnem podatku iz stir. *aite* 'krušni oče') le znak, da se je s psl. **ot'a* lahko označevalo tako krvnega kot tudi krušnega očeta.

5.5 Slovensko *oče* < **ot'ę* *'očetov sin'

Zunanje slovansko in notranje slovansko primerjalno gradivo ter paralelna besedotvorna razmerja so dopustila razlago, da ajevski samostalni *oča/oča* ni nastal internoslovansko v okviru sklanjatvenega vzorca *otъcbъ, ampak je vsaj zahodno-južnoslovanski. Praslovenski leksikon je zato ob refleksu psl. *otъcbъ vseboval še refleks sinonima **ot'a* (← **ot'b*), iz katerega je bil tvorjen samostalni **ot'ę* (→ pridevnik **ot'ęt-ouъ*) s pripadnostno/svojično funkcijo pripone *-ę tipa *Petre* m, g *Petreta* *'Petrov sin' < *-ę, g *-ęta. Tudi samostalni *oče/oče* je iz *oča/oča* verjetno nastal iz poimenovalne potrebe, da se zamenjava gospodarja s sinom (tj. *oče/oče*) ob še živečem prejšnjem gospodarju = očetu (tj. *oča/oča*) tudi jezikovno zaznamuje. Razlagi, da je *oča/oča* le posledica naslonitve na močno kategorijo osebnih imen moškega spola tipa *Črne* m, g *Črneta*, kot je menil Ramovš 1997 (= 1923): 312, ali pa da je *oče/oče* v odnosu do *oča/oča* ekspresivna tvorjenka, kot je menil Stankiewicz 1965: 406, se zdita manj verjetni.

V zgodnji slovenščini refleksa **ot'ę* in **ot'a* verjetno še nista bila sinonimna, ampak je bila oseba, označena z **ot'ę* (= *oče*), tisti očetov sin, ki je nasledil očeta gospodarja, označenega z **ot'a* (= *oča*), ko zaradi starosti ni mogel več opravljati funkcije gospodarja. Funkcijsko razmerje med tvorjenko **ot'ę* in besedotvorno podstavo **ot'a* je torej nadomestilo staro razmerje *otъ 'pater' → **otъcbъ/ot'a* *'patris', ker je besedotvorna podstava *otъ 'pater' – morda zaradi enakozvočnosti s predlogom *otъ 'od' – postala moteča in jo je jezik začel izločati.

5.5.1 Slovensko *očanec* in *oče očeta*, Npl *očanci* ob slovenskem *piščanec* : *pišče piščeta*, Npl *piščanci*

V knjižnem jeziku je *očanec* ekspresivna beseda, ki označuje starega, častitljivega moškega, zlasti kmečkega (SSKJ). Po Pleteršnikovem slovarju *očânc* na območju Kranjske označuje starejšega poglavarja družine, po SLA 1.1: 246 pa *očâ:nc* samo v narečni točki Lučine poljanskega rovtarskega narečja starega očeta, ki ga v istem govoru poimenujejo tudi z besedno zvezo *'ta sta:r 'oče*. Pomen 'oče' besede *očanec* se v 16. stoletju potrjuje v delu Katekizmus doktorja Martina Lutra iz leta 1595 Janža Znojilška (Ljubljana 1568 – Esens 1659): *Inu je taku ta lubi Ozhaniz sfoje narvekshî vefseljê imèl nad tem, kir je njegova Hzherka* (39). V Zatulminu kot narečni točki tolminskega rovtarskega narečja se roditelj ednine od *áčę* 'oče' glasi *qčięt*, za imenovalnik množine pa obstajata variantni obliki *qčiętî* in *qčânci* (SLA). Iz tega sledi, da je prvotni pomen samostalnika *očanec* verjetno bil 'oče'.

Podoben sklanjatveni vzorec *oče* m, g *očeta*, Npl *očanci* 'oče' se v narečni slovenščini potrjuje pri samostalniku *pišče*, Gsg *piščeta*, npr. pkm. *pîšče* n, g -ęta, toda Npl *piščanci* (Novak F. 1996), prlešč. *'piše* n, g *piš'eta*, Npl *'pi:šanci*, Gpl -oř (Rajh 2010). Značilnost obeh nakazanih sklanjatvenih vzorcev je, da se samostalni v ednini kaže kot srednjega spola, v množini pa moškega. Po podatkih iz SLA območje sklanjatvenega vzorca z množinsko osnovo *piščan-c-* presega panonsko narečno skupino, saj ga najdemo tudi v gorenjski (prim. *pšše*, Npl *pšânc* – Stebljevek; *pšše*, Npl *pšânc* poleg *pišita* (Laze v Tuhinju)) in dolenski (prim. sbkr. *pîšče*, Npl *piščance*, Gpl *piščancoř/piščanc*

– Vavpča vas; jbrk. *pišče*, Npl *piščanci* – Dragatuš),²⁸ v treh narečnih točkah pa je tudi osnova *piščet*- moškega spola, in sicer v gorenjski narečni skupini v Rudnem v Selški dolini, v dolenski na Grosupljem in v štajerski v Ložicah (Gorenji Leskovec).²⁹

Sklonskim oblikam *-e, g *-e $\bar{t}$ -a in Npl *-an-bc-i je skupna izsamostalniška nosniška pripona *-en- tipa *(d^h)g^hem-en- ‘kdor je v zvezi z zemljo, človek’ (prim. lat. *homō*). Pripona v izglasju nastopa kot *-e, pred soglasnikom kot *e, s predsamoglasniškim zaporedjem -an- v *očanec*, *piščanec*³⁰ pa kaže na podaljšan samoglasnik *-ēn-, ki je starega oblikotvornega izvora (Nsg. *-e < pide. *-ēn (SP: I, 124), Npl *-ēn-e³¹) in se v slovanski leksiki kot oblikotvorni arhaizem odraža tudi v besedotvornih razmerjih tipa **molde* : **mold-en-ьcb* : **mold-ēn-ьcb* (SP: I, 100, III, 17).³² Ker je osnova *očan-* v *očānec* v besedotvornem oziru enaka osnovi *oče-* v *oče očeta*, obe pa kažeta na izpeljavo z nosniško pripono *-en-, ki je bila sekundarno podaljšana s *-t-³³, kar je v nadaljevanju dalo dobro potrjen sklanjatveni vzorec **tele* n, g **tele $\bar{t}$ a*, pl **tele $\bar{t}$ a*, so bile besede tipa *očanec*, *piščanec* (ob *oče*, *pišče*) osamosvojene iz prvotno enega sklanjatvenega vzorca samostalnikov (primarnega moškega spola) z nosniško pripono *-en-, preden je bila podaljšana s *-t-.³⁴

Prvotno sta se samostalnika *oče* in *očanec* (tako kot *pišče* in *piščanec*) nanašala na istega označenca, tj. na sina od **ot'a*. Ker so oblikotvorna razmerja, ki jih dandanes lahko prepoznavamo le iz leksikalnih razmerij tipa **molde* : **mold-en-ьcb* : **mold-ēn-ьcb* in iz že sekundarnih oblikotvornih razmerij tipa sln. dial. *pišče* : *piščeta* : *piščanci*, stara, slovanski tvorbi *oče očeta* in *očanec* ne moreta biti mladi.³⁵

²⁸ Enak sklanjatveni vzorec se potrjuje tudi v narečni hrvaščini, prim. Furlan v ESSJ: III, 42.

²⁹ Širši areal istega pojava Gsg = Asg je izpričan pri narečnem gradivu za samostalnik *tele*, npr. v Livku, Zatoľminu, Solkanu, Barkovljah / Barcola (Italija), Škofijah, Idriji itd. (SLA).

³⁰ Prim. tudi sln. razmerje *otroče* : *otročanec*.

³¹ Prim. stesl. Npl *Slověne* ‘Slavus’ ← **slo $\bar{u}$ -en-*.

³² Prim. še **u/gos-en-(bn-ica)* : **u/gos-ēn-(bn-ica)* ‘gosenica’ (Furlan 2013: 132); **gou-en-* : **gou-ēn-* ‘govedo’ (Furlan 2013: 133 s.); **kor-en-* : **kor-ēn-* ‘koren’ (Skok 1971–1974: II, 154); **o/el-en-* : **o/el-ēn-* ‘jelen’ (Skok 1971–1974: I, 771); **pišč-en-* : **pišč-an-* ‘pišče’ (Furlan v ESSJ: III, 42) itd.

³³ V širšem indoevropskem kontekstu se tak vrinjeni *-t- pri samostalnikih, ki niso srednjega spola, pojavlja npr. v razmerju het. *išpant-* c ‘noč’ : av. *xšap-an-* f ‘isto’ < **k^(h)sp-en-t-* : **k^(h)sp-en-*, toda sti. *kšap-* f ‘noč’ (Oettinger 2001: 307), pri samostalnikih srednjega spola pa je dobro viden v grščini, prim. pide. **nóm η* ‘ime’ = sti. *nāma*, het. *lāman*, toda gr. $\acute{o}\nu\mu\alpha$ s stranskosklonsko osnovo **ovo $\mu\alpha$ t-* < **nom η -t-*. Pojav je v grščini mlad, prim. izsamostalniški glagol $\acute{o}\nu\mu\alpha\iota\upsilon\omega$ ‘imenovati’ še brez dentala.

Obratna alternacija med edninsko in množinsko osnovo kot v slovenskem narečnem vzorcu *pišče*, Gsg *piščeta*, Npl *piščanci* se potrjuje v r. tipu *telēnok*, pl *teljāta*, kjer se samo nazalna osnova še brez *t* pojavlja v ednini in ne v množini kot v slovenščini.

³⁴ K še vedno nerazjasnjenu vprašanju nastanka praslovanskega sklanjatvenega vzorca *-e $\bar{t}$ -osnov srednjega spola prim. Aitzetmüller 1954; Bernštejn 1974: 197 ss.; Olander 2015: 86 s. s starejšo literaturo.

³⁵ Holzerjeva identifikacija samostalnika **ot'an $\bar{y}$* (tam rekonstruirano še kot **ot $\bar{y}$ čan $\bar{y}$* in pomensko predstavljeno z ‘boter’, prim. *ochian* ‘padrigno’ (Alasia 1607)) v gorskem imenu *Ötscher* ‘1893 m visoka vzpetina na spodnjem Avstrijskem’, leta 1266 zapisanem kot *Ozshan* in *Ozschan* (Holzer 2001: 78 ss.), nakazuje obstoj samostalnika *očan* kot osamosvojenega iz sklanjatvenega vzorca **ot'e* vsaj pred 13. stoletjem.

Osebnostno ime *Černe*, ki je bilo kot *Zirne* 'ena od enajstih oseb, ki pričajo, da je plemenitaš Tešina z dovoljenjem nadškofa Friderika sezidal cerkvi v Klancah' zapisano med letoma 954 in 991 (Kos F. 1906: 388),³⁶ nakazuje, da je bil besedotvorni vzorec s pripadnostno/svojično pripono *-ę za tvorbo samostalnikov moškega spola delujoč vsaj že pred 10. stoletjem.³⁷

Oblika *oče* se že v 16. stoletju ob močno prevladujočem *oča* pojavlja v sklopu *očenaš* in besedni zvezi *oče naš*³⁸ (BSKJ: 302, 303), npr. v Kreljevi Otročji bibliji 1566 *OZHE NASH kivr fi vnebefih* (A6b) 'oče naš, ki si v nebesih'. Sklanjatveni vzorec *oče očeta* se kot posodobitev iz prvotnejšega *oča očeta*, ki je zamenjal še starejšega *oča oča* in *oča oče*, v pisnih virih pojavi razmeroma pozno, šele v 17. stoletju, in sicer v Skalarjevem rokopisu iz leta 1643, npr. *sam ozhe nebeshki* (10b), *To veliko millost ozheta nebeshki* (6b), v Schönlebnovih Evangelija inu listuvi iz leta 1672, npr. *Bug Ozhe finu rodi* (388), *Je roijen od Ozheta* (389), toda tudi še *Pravi zhlovik bres Ozha* (389).³⁹ Potrjuje se tudi pri Svetokriškem: I, 655: *nevejfte moj G. Ozhe; fvojga ozhetaje bil pustil od laKoti vmrėti*. Kljub razmeroma poznim zapisom pa je beseda *oče* < *ot'e v jeziku obstajala že mnogo prej.

Sklanjatvenemu vzorcu sodobnega samostalnika *oče očeta* ustreza v protestantskih besedilih 16. stoletja vzorec *oča očeta*, stare stranskosklonske oblike ajevskega samostalnika *oča* pa so uporabljene že redko (Ramovš 1997 (= 1923): 308 s.; M. Čepar ustno). Pred tem rokopisi zgodnje slovenščine potrjujejo le *oča* z roditeljskim *oče* in tudi *oča*, osnove *očet-* pa ne.⁴⁰ Imenovalnik ednine *oča* se je v sklanjatvenem vzorcu *oča očeta* nadomestil z *oče* kasneje in se tako uskladil z drugimi sklonskimi oblikami. Iz tega sledi, da je bila jezikovna zavest o prvotnem funkcionalnem = besedotvornem razmerju med samostalnikom *oča* in *oče očeta* že dalj časa popolnoma izgubljena in da sta v jeziku obstajala kot popolna sinonima *oča/oče* 'oče', kar je dopuščalo tvorbo sinonimnih zvez *stari oča* 'ded, stari oče' in *stari oče* 'isto'. Redke sodobne jezikovne znake, da je bilo *oča* v etimološkem smislu primerna oznaka za starega očeta in ne za očeta, bi se morda lahko še prepoznalo v narečnem gradivu, kjer beseda *oča* označuje deda, starega očeta, za očeta pa se uporabljata *tata* ali *tatej* (npr. Podklošter, Livek, Doberdob, Kobarid – SLA).

³⁶ Za podatek se zahvaljujem kolegu dr. Silvu Torkarju.

³⁷ Enak besedotvorni vzorec je znan v stari ruščini (Tolkačov 1977: 115) in tudi drugje, prim. Boškovič 1978: 475 ss.

³⁸ Lahko bi se predpostavilo, da se stari zvalnik *otbče, ki ga potrjujejo že Brižinski spomeniki (I,1: *otze bofe*), ohranja vsaj v kasneje zapisani stalni besedni zvezi *oče naš* in njenem sklopu *očenaš* m, g *očenaša* (tako Ramovš 1952: 40). Ker bi se takšna besedna zveza morala realizirati v **očenaš, kar bi se deloma lahko odražalo tudi v sklopu **očenaš, in ker se v rokopisih zgodnje slovenščine potrjuje le besedna zveza *oča naš*, *oče naš* pa ne (npr. *otfcha nafs kyr sy vnebefich* (Celovski rokopis), *Ozha nafs cher fy vnebefich* (Starogorski rokopis) – Mikhailov 2001: 79, 106), je treba ugotoviti, da se niti v besedni zvezi *oče naš* niti v sklopu *očenaš* ne ohranja stari zvalnik *otbče, ampak sta *oče naš/očenaš* posodobljeni varianti iz *oča naš/očanaš*, v kateri je treba *oče* povezovati z nazalno osnovo *ot'ę kot izpeljanko iz *ot'a.

³⁹ Za pomoč pri preverjanju Ramovševega podatka o pojavitvi oblike *oče* (Ramovš 1997 (= 1923): 308) se zahvaljujem kolegicam dr. Majdi Merše, dr. Jožici Narat in dr. Andreji Legan Ravninar ter kolegu dr. Metodu Čeparju.

⁴⁰ Analiza je bila opravljena na podlagi rokopisov, objavljenih v Mikhailov 2001.

Shema formalnega razvoja od pide. *ǣttā ‘oče’ (v otroški govorici) do sln. *oča* in *oče*

1. Praindoevropsko:
*ǣttā ‘oče (slov., het., lat., gr., got.)
2. Praindoevropska narečna izpeljava pridevnikov iz *ǣttā:
*ǣtt-iko-s ‘očetov’ (slov.) in *ǣtt-īo-s ‘isto’ (slov., kelt.)
3. V praslovanščino so bile vse tri besede podedovane, prvi dve kot samostalnika, tretja pa še kot pridevnik:
*otb (= č. dial. *ot* ‘oče’) : *otbcb ‘isto’ (splošnoslovansko) : adj **ot’b* ‘očetov’ (= stir. *aite* ‘krušni oče’, tj. *‘očetov nadomestnik’; jslov.)
4. Posamostaljenje **ot’b* v pomenih *‘očetov sin’ in *‘očetov nadomestnik’ ter po vzorcu *ata, *tata ... prehod v ajevsko sklanjatev *otb in **ot’b*:
pomor. *ota* ‘oče’ : sln. dial. *’o:č* ‘oče’ : sln. *óča* ‘isto’, hrv. kajk. *oča*, toda mak. dial. *’ok’a/oča* ‘očim’ (prim. pomen stir. *aite*)
5. Etimološko sta *otbcb ‘oče’ in **ot’a* ‘isto’ označevala očetovega sina, zato je le slovensko *oče očeta* pripadnostna izpeljanka tipa *Petre* *‘Petrov sin’ iz **ot’a*:
sln. *oča* ‘oče’ → *oče* *‘očetov sin (kot novi gospodar v veliki družini)’ < **ot’ē*

6 Zaključek

Slovenski narečni refleksi tipa *oča* ‘pater’ in *oče* ‘idem’, primerjalno gradivo in besedotvorni vzorci so omogočili razlago, da tvorbi *oča/oča* in *oče/oče* ne moreta izvirati iz slovenskega sklanjatvenega vzorca za psl. *otbcb m, Gsg *otbca ... Vsg *otbče, kot je menil Ramovš 1923, ampak da sodobno *oče* ‘pater’ < **ot’ē* in zastarelo istopomensko *oča* < **ot’a* ← adj **ot’b(īb)* ‘očetov’ prvotno nista bili sorodstveni oznaki, ampak se je v veliki družini z njima označevalo razmerje med gospodarjem = očetom (*oča*), ki je svojemu sinu (*oče*) prepustil vlogo gospodarja.

Istrsko *Boškarin* in *boškarin*: od lastnoimenske do generične oznake ...

1 Istrski boškarin

Istra se ob številnih znamenitostih upravičeno lahko ponaša tudi s svojo avtohtono pasmo velike delovne govedi, za katero se v drugi polovici prejšnjega in v tem stoletju v slovenščini in hrvaščini ob strokovnih terminih, kot so sln. *istrsko govedo*, hrv. *istarski podolac* (prim. še it. *bovino istriano (di razza podolica)*), uveljavlja generična oznaka *boškarin*.^{41, 42}

Genetično se boškarine uvršča v skupino podolske govedi, ki se je v Evropi prek Panonske in Vlaške nižine razširila tudi v Istro (IE: 331). To govedo z izrazito velikimi rogovi, ki lahko doseže starost tudi preko 20 let in več kot tono teže ter je zlasti primerno za vleko, oranje in delo v gozdu, manj pa za molžo, saj ima krava le toliko mleka, da zadošča za mladiče,⁴³ je z uveljavljanjem strojne mehanizacije v kmetijstvu v Istri skorajda izumrlo, dandanes pa se pasma boškarin tudi po zaslugi lokalnih istrskih društev v obeh državah ponovno oživlja kot pomembna identiteta istrske materialne kulturne dediščine in se kot turistična atrakcija trži celo v kulinariki, kot je razvidno iz besedila *Scenosled tartufi in jurčki: frtalja s tartufi, juha z jurčki, polenta z jurčki in jakobinkami, domači tortelini z boškarinom na posteljici iz jurčkov, za konec pa še domače govedo boškarin s pršutom in kvarnerskimi škampi*.⁴⁴ (Internet 2011 – Gigafida 1. 6. 2015).

⁴¹ Povod za nastanek pričujočega prispevka je bil spraševalec, ki se je v aprilu leta 2015 obrnil na Jezikovno svetovalnico Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša s prošnjo o razlagi imena naselja *Koromači-Boškini* in z vprašanjem, ali je drugi del imena naselja *Boškini* povezan z voli boškarini. Zemljepisnemu lastnemu imenu *Boškini* in zoonimu *boškarin* je skupno le, da se v obeh besedah ohranja srlat. beseda *boscus* 'gozd'.

⁴² Boškarine je literarno ovekovečil Vladimir Nazor v kratki zgodbi *Boškarina* (1945).

⁴³ Prim. predstavitev: »Barve so navadno belkastosive, kot oglje črno imajo nebo, črna je ušesna školjka, smrček in obroba oči, če dvignejo rep, je videti prav takšno zadnjico. Temnejši so še predeli na vratu, na spodnjem delu trebuha, reber in tudi notranji konec repa je temno obarvan. Medtem ko značilno (v liro ali kako drugače) ukrivljene dolge rogove nekaterih krasijo medeninaste kroglice, imenovane vide (ki preprečujejo, da bi delali škodo ali ranili gospodarja), z resami, ki jim visijo z rogov, odganjajo nadležne muhe. Na gobcu nosijo včasih mužarjolo – da se ne bi pasli tam, kjer se ne sme –, na nogah pa pašturo ali spono – da ne bi preurno hiteli po vinogradu, gozdu ali celo pobegnili. Boškarin da je hiter kot konj. A se pobega skorajda ni bati, kajti Istrani ne morejo prehvaliti njegove bistrosti, ubogljivosti in sploh prijaznosti. Jaz in moj boškarin so radi govorili predvsem nekdaj, ko sta bila tesno odvisna drug od drugega in skorajda nerazdružljiva. Žival, ki dozori pri šestih ali sedmih letih, dela namreč v povprečju 17 let, dočaka jih 25. Obenem je neizbirčen jedec, ki tehta do 1200 kilogramov in več, ter zvest prijatelj, ki se mu je mogoče dobrikati z glajenjem po glavi.« (Delo 2001 – Gigafida 1. 6. 2015).

⁴⁴ Krepko označila M. F.

Slika 1: Boškarini (nove generacije) (foto: Miroslav Kastelic)

2 *Boškarin* → *boškarin*

V slovenske in hrvaške razlagalne slovarje knjižnega jezika generična oznaka *boškarin* 'istrsko avtohtono govedo' še ni prodrla, čeprav se zlasti v času skrbi za ponovno oživljanje te pasme⁴⁵ beseda pogosto pojavlja predvsem v publicistiki.

2.1 *Boškarin* – sodobno knjižno jezikovno stanje

V korpusnem viru Gigafida je bilo 1. 6. 2015 mogoče za *B/boškarin* najti 106 zadetkov,⁴⁶ od katerih je bilo najmanj 76 zanesljivo občnoimenskih,⁴⁷ možni lastnoimenski pa so se nanašali na:

- a) lastno ime tega goveda moškega spola, npr.

Delo 2007: *Pozneje bodo drugega boškarina, ki so ga tudi poimenovali kar **Boškarin**, preselili v Hrastovlje, saj društvo namerava tam urediti park avtohtonih pasem*; Delo 2001: *Ker mu je pogosto ime **Boškarin**, pa ne le njemu, marveč tudi biku in še prenekatera krava je Boškarina, je ime prevzela tudi pasma*; Kmetovalec 2002: *Vse boškarine kliče po imenih. Poleg **Boškarina** so še Bakin, Savin, Galjardo, Moro, Sivic, Napoli, Pronto in seveda najlepší, Berlino*.⁴⁸ (Gigafida, 1. 6. 2015);

⁴⁵ Po poročanju novinarke Ane Lešnik je bil leta 2007 v Sloveniji povržen prvi boškarin nove generacije, v letu 2012 pa se je njihovo število povzpelo na 5, od tega sta bili dve samici, tj. *boškarinki* (Lešnik 2012).

⁴⁶ Korpus Nova beseda jih je 1. 6. 2015 vseboval precej manj, in sicer 31.

⁴⁷ Korpus Gigafida pa ne evidentira feminativa *boškarinka*, čeprav se v publicistiki prav tako pojavlja.

⁴⁸ Krepko označila M. F.

- b) leta 2003 ustanovljeno koprsko društvo *Boškarin*, ki se posveča oživiljanju in ohranjanju avtohtonih pasem živali in rastlinskih vrst v Istri (<http://društvo-boskarin.si/o-nas/>; 1. 6. 2015);
- c) kip *Boškarin* Apollonia Zvesta;
- č) hrvaško pevsko klapo *Boškarin*.

Korpusni vir Gigafida prinaša tudi gradivo, iz katerega je razvidna celo transapelativizacija zoonima *boškarin*, saj so v koprski marini leta 2007 tehnološko izpopolnjeno dvigalo, ki za upravljanje potrebuje le enega delavca, simbolično poimenovali *boškarin* »po tihem in zelo delavnem istrskem volu« (Delo – Slovenske novice 2007 – Gigafida 1. 6. 2015), novinar pa je na istem mestu v zvezi s tem zapisal, da »/k/oprške jahte dviga električni boškarin«. ⁴⁹

2.2 *Boškarin* ‘istrski vol’, ‘pogostno lastno ime istrskega vola’

Med slovenskimi narečnimi viri je besedo *boška'rin* za rižanski govor Svetega Antona v pomenu ‘bel istrski vol’ zapisal Dušan Jakomin 1995: 17, v gradivu za Slovenski lingvistični atlas pa je bila beseda *bučkarîn* s prehodom *šk* → *čk*⁵⁰ kot ime vola evidentirana v šavrinskem govoru kraja Rakitovec.

Raba besede v govoru Svetega Antona je primerljiva z rabo v časopisu Delo leta 2010, kjer je bilo zapisano *Rosi in Rižani družbo dela mladi avtohtoni istrski vol (boškarin) Primo* (Nova beseda, 1. 6. 2015). Obe rabi kažeta, da se je oznaka lahko nanašala samo na vola. Enako stanje zasledimo tudi v hrvaščini, kjer je bilo v labinskem narečnem govoru zapisano *boškarîn* ‘istarski vol koji je danas gotovo nestao na ovim prostorima’, npr. *Va našeg selâh ni več ni blôga, ni boškarîni, a se mânje je i mlôdej ljûdi* (Milevoj 2006: 53) ‘V naših vaseh ni več živine, niti boškarinov, vedno manj pa je tudi mladih ljudi’.

Ko je leta 2007 v Dvorih pri Svetem Antonu telica Liska v hlevu Marina in Igorja Jakomina povrgla drugega boškarina nove generacije⁵¹ in so prvega poimenovali *Primo*, drugega pa kar *Boškarin* (Delo 2007 – Gigafida 1. 6. 2025), so poimenovalci morda tudi nevede povzeli vzorec, ki je bil pri Istranih pogost še v času pred strojno mehanizacijo kmetijstva, ko so bili boškarini v Istri še številni. Med slovenskimi viri le v romanu Olive in sol Marjana Tomšiča iz leta 1983 preberemo, da se je lastno ime *Boškarin* v Istri pogosto uporabljalo za vola (Tomšič 1983: 377), za hrvaščino pa Skok 1971–1974: III, 610 za Buzet navaja lastno ime vola, ki ga zapiše sicer z malo začetnico: *boškarîn*.⁵² *Boškarin*

⁴⁹ Krepko označila M. F.

⁵⁰ Gre za sporadični razvoj (prim. še rižansko *mačkara* ‘pustna šema’ – Jakomin 1995: 68), ki se potrjuje tudi v obratni smeri *čk* → *šk*, npr. *mačka* ‘feles’ → *maška* ‘isto’ npr. v govoru Zalega Loga, Bašlja, Valburge (SLA).

⁵¹ Prim. zapis v časopisu Dnevnik leta 2005: »Ponovna naselitev boškarina v slovenski Istri se končno uresničuje. Nekajletna prizadevanja, da bi to mogočno žival, ki je bila stoletja v veliko pomoč istrskemu kmetu, znova pripeljali v slovenski del Istre, bodo kmalu obrodila sadove.« (Gigafida 1. 6. 2015).

⁵² Ob tem Skok 1971–1974: l.c. za Buzet navaja še lastna imena *gajárdo*, *kaparîn*, *pîrih*, *čarin*, *jelen*, *čadîn*, *rušîn*, za lastna imena krav pa *viôla*, *mândula*, *savina*, *srnela*. Rosamani 1990: 107 brez navedbe lokacije, tako da ne vemo, ali gre za območje Furlanije ali Istre, navaja narečna lastna imena govedu

je namreč izvorno eno od lastnih imen, ki so jih že stari Istrani dajali svojim istrskim bikom in volom, ko pa se je število te govedi zaradi vedno večjega uveljavljanja strojne mehanizacije tudi v ruralnem svetu začelo zmanjševati, tako da je v hrvaškem delu Istre skorajda izumrlo, v slovenskem pa popolnoma, se je jezikovna zavest, da je *Boškarin* pravzaprav lastno ime govedu, začela izgubljati, med Istrani pa je deloma začelo prevladovati prepričanje, da je [boškarin] pravzaprav občna oznaka za vola te posebne istrske pasme, najbrž zato, ker so bili voli pogostejši kot biki, saj so bili pri kmečkih opravilih pomembnejši. Take rabe ob generični oznaki za istrsko govedo ne potrjujeta le slovenščina in hrvaščina, ampak tudi istrska italijanščina = istrobeneščina, od koder slovensko in hrvaško *Boškarin/boškarin* izvira.

2.3 Istrskobeneški in istriotski viri

Generično oznako zasledimo v slovarju izolske italijanščine, v katerem je *boscarin* pomensko predstavljeno z 'bue istriano', tj. z 'istrsko govedo', v nadaljevanju pa avtor pove, da se je to mogočno govedo velikih rogov prav zaradi svoje ogromnosti redilo le v notranjosti istrskega polotoka in da so Izolani za dela na polju uporabljali osle (Sau 2009: 37). Enak pomen bi bilo kljub zapisu velike začetnice⁵³ zaradi pomena treba prepoznati tudi v *Boscarin* 'Bue istriano in via d'estinzione' (tj. 'istrsko govedo v izumiranju') v slovarju govora kraja Galižana na jugu Istre (Balbi, Moscarda Budić 2003: 34), v katerem se ob danes prevladujoči istrobeneščini ohranja tudi še istriotščina. Toda v drugem, nekoliko starejšem narečnem viru za govor kraja Galižana kot istriotske narečne točke se navaja, da je *baška'rin* 'nome che si dà al manzo di colore grigio' (Filipi, Buršič Giudici 1998: 490 z op. *), tj. 'lastno ime, ki se daje govedu sive barve', da je *ga'jardo* 'nome che si dà al manzo di colore biancastro', tj. 'lastno ime, ki se daje govedu belkaste barve', *sr'neja* pa 'nome che si dà alla vacca di colore nero', tj. 'lastno ime, ki se daje kravi črne barve' (Filipi, Buršič Giudici 1998: l.c.). V istriotskem govoru Rovinja je refleks *bascarein* z akanjem in diftongizacijo prvotno dolgega naglašenege *î* > *ei* lastnoimenska oznaka za vole (Pellizzer 1992: 101). Prav tako tudi v istriotskem govoru Vodnjana: *baskareyn* 'nome di manzo' (Dalla Zonca 1978: 310). Za območje Kopra navaja tudi Gravisi 1943: 30, da so tamkajšnji italijansko govoreči kmetje svoje vole poimenovali z *Boscarin*, *Caparin*, *Faganel*, *Gaiardo*, *Gardelin*, *Ialén*, *Moro*, *Napoli*, *Rosso*, *Salvin*, bike z *Achile*, *Ardito*, *Attila*, *Boscarin*, *Bruno*, *Istro*, *Macaliè*, *Marco*, *Napoli*, *Torino*, telice z *Bandiera*, *Faganela*, *Formentina*, *Mora*, *Rossa*, *Stella*, *Viola* in da le delovno govedo pripada romansko-podolski vrsti (it. *razza romano-podolica*), ljudsko imenovani *bujška* (it. *buiese*), tisto, ki se goji za mleko, pa ne.

Bela, *Gaiardo*, *Garòfola*, *Romagnola*, *Nàpoli*, *Moro* in dodaja, da se italijanska lastna imena (»nomi italianissimi«) *Boscarin*, *Faganel*, *Gaiardo*, *Nàpoli*, *Salvin* lahko slišijo tudi od bujskih kmetov v Istri.

⁵³ V slovarju so z veliko začetnico iztočnice praviloma zapisana lastna imena. Tako funkcijo velike začetnice v slovski iztočnici potrjujejo tudi pomenske predstavitve v slovarju, npr. *Bachin* 'Nome proprio di manzo', *Galeto* 'soprannome gallesanese', *Savin* 'nome proprio di manzo dal colore bianco latte', *Gajardo* 'Nome che si usava dare ad un bue forte, di colore grigio ferro, vanto per la famiglia che lo possedeva', *Doro* 'Teodoro' itd. (Balbi, Moscarda Budić 2003: 26, 100, 216, 99, 81).

2.4 Furlanski viri

Lastno ime za govedo *Boscarin* je bilo evidentirano tudi na območju Furlanije v krajih Pièris in Foiàn pri Tržiču (Rosamani 1990: 107). Isto lastno ime se kot *Boscarin* pojavlja v Pironovem furlanskem slovarju, kjer se omenja tudi občnoimenska varianta *boscarin* ‘grosso e rozso bastone’ (NP: 67), tj. ‘velika in neobdelana palica’, *boscarin* ‘bat, kij’ (Brecelj 2005: 70). Čeprav se v Pironovem slovarju kot lastna imena govedu moškega spola ob *Boscarin* navajajo še *Bunèl*, *Cierbul*, *Colòmp*, *Flor*, *Gajarin*, *Paladin*, *Palòmp*, *Parigin*, *Temul*; *Bis*, *Blanc*, *Formentin*, *Ròs*, *Stèl*; *Padoàn*, *Polesàn*, *Trevisàn*, *Visentin* (NP: 60),⁵⁴ lastno ime *Boscarin* zaradi odsotnosti furlanske palatalizacije v zaporedju *-sc-a-* > furl. *-s’ci-a-*, prim. furl. *bos’ciàl* ‘fascio do fronde’ (NP: 68), tj. ‘sveženj ozelelenih vejic’ < rom. **bus’ca:lu*, ne more biti avtohtona, ampak v furlanščino prevzeta beseda, ki lahko nakazuje, da je bilo lastno ime skupaj z govedom v Furlanijo importirano iz Istre. Ker fonetični znak o neavtohtonosti ob lastnem imenu vsebuje tudi občna oznaka za palico/kij *boscarin*, ki v Istri ni znana, je možno, da se le v tej izposojenki ohranja podatek, da so istrski Romani tako besedo nekoč imeli, nastala pa je lahko po metonimiji iz že generične oznake. Poimenovanja orodij in naprav zoonimskega izvora so namreč pogosta, npr. sln. narečno *kaštrúon* ‘oven’ → *kaštrúon* ‘naprava za črtanje po njivi pred sajenjem v vrsto’, ‘naprava za zabijanje pilotov’ (Razpet 2006: 49).

2.5 Istrsko deonimizirano *boškarin/boscarin/boscarein* ob *Boškarin/Boscarin/Boscarein*

Iz danes razpoložljivega in tu predstavljenega narečnega gradiva je mogoče ugotavljati, da je bila v Istri beseda [boškari:n] prvotno precej razširjena lastnoimenska oznaka za istrsko avtohtono govedo moškega spola. Ker je bilo bikov tudi še pred začetkom postopnega izumiranja te pasme po drugi polovici 20. stoletja precej manj kot volov, ki so za težka kmečka opravila bistveno bolj primerni, so tautologije tipa **vol je Boškarin* in **Boškarin je vol* verjetno povzročile, da se je zlasti v jeziku hrvaško in slovensko govorečih Istranov začela odražati predstava, da se lastno ime *Boškarin* nanaša le na vola. Sočasno z drastičnim zmanjševanjem tega goveda pa se je lastnoimenska oznaka [boškari:n] pri Istranah ne glede na jezikovno poreklo začela deonimizirati in vedno bolj uveljavljati kot generična oznaka. Ker je iz jezikovnega gradiva razvidno, da se to zoonimsko lastno ime ni deonimiziralo popolnoma in se celo govedu moškega spola ponovno oživljene, nove generacije te pasme daje lastno ime *Boškarin*, bi primer *Boškarin* → *boškarin* lahko uvrstili med vzorčne za študij deonimizacije kot imanentnega jezikovnega pojava.

3 Od izvora do etimologije

3.1 Istriotski izvor

Analiza jezikovnega gradiva je pokazala, da je občna oznaka *boškarin* nastala po deonimizaciji iz zoonimskega lastnega imena *Boškarin/Boscarin*, zato se podatek o etimološkem nastanku dvočlenske verige *Boškarin/Boscarin* → *boškarin/boscarin* lahko

⁵⁴ Lastno ime *Gajarin* je korensko povezano z istrskim *Gajardo*, prim. it. knjiž. *gagliardo* ‘močen, krepek’.

ohranja le v lastnem imenu. Ker sta bila *Boškarin* in *boškarin* v slovenščino in hrvaščino izposojena od romansko govorečih Istranov, bi bila jezika, v katerih je lastno ime lahko nastalo, dva, in sicer starejša istriotsščina ali mlajša istrobeneščina.

Kot je bilo zgoraj v besedilu gradivno že prikazano, sta bila v krajih Galižana, Vodnjan in Rovinj, v katerih se istriotsščina tako kot v Balah, Šišanu in Fažani deloma še govori, evidentirana generična oznaka *boscarin* 'Bue istriano in via d'estinzione' (Galižana) in tudi lastno ime *baška'rin* 'lastno ime, ki se daje govedu sive barve' (Galižana), *baskareyn* 'nome di manzo' (Vodnjan), *bascareîn* 'nome dato ali buoi, dato dai contadini rov.' (Rovinj). Ker zadnja dva primera jasno izkazujeta istriotsko diftongizacijo naglašene *i* > *ei*, je precej verjetno, da lastno ime *Boscarin* izvira iz istriotsčine in da je bilo iz nje prek fonetične prilagoditve *ei* z *i*⁵⁵ izposojeno v istrobeneščino, od tod pa je prešlo v oba slovanska jezika, v slovensko in hrvaško istrsko govornico. Jezikoslovna določitev, ki nastanek lastnega imena *Boškarin/Boscarin* prepozna v substratni istriotsčini, ki jo je po 10. stoletju začela izpodrivati istrobeneščina, torej potrjuje razlago o dolgi prisotnosti boškarina v Istri.

3.2 Etimološka razlaga

Lastno ime *Boškarin/Boscarin* še ni bilo deležno podrobnejše etimološke analize. Dosedanji kratki etimološki povezavi sta metodološko oporečni, saj sta popolnoma ignorirali zgodovino besede⁵⁶ in poskušali razložiti generično oznako, ne pa lastnoimenske, ki predstavlja pravi vir etimološke razlage, saj se je generična razvila iz nje. Tako se v Istarski enciklopediji iz leta 2005 v geslu *boškarin* le opozarja na furlansko *B/boscarin* (IE: 94), v Hrvatskem enciklopedijskem rječniku iz leta 2003 pa se v geslu *boškàrîn*, g *boškarína* ob pomenski predstavitvi 'istarsko govedo, ima izrazito velike rogove' opozarja na italijanski izvor besede in na možno korensko povezanost z italijanskim pridevnikom *boscareccio* 'gozdni' (HER: 139), prim. *fragole boscareccie* 'gozdne jagode'. Naj kot zanimivost podam razlago iz publicistike, da najpogostnejše lastno ime boškarinov *Boškarin* izvira iz besede *bošk* (Lešnik 2012), ki je v primerjavi s prejšnjima jezikoslovno bolj ustrezna, a še vedno nezadostna.

Furlansko *B/boscarin* v svojem jeziku ni avtohtono, ampak izposojeno, kot je bilo zgoraj že predstavljeno, z italijanskim pridevnikom *boscareccio* pa je istriotsko *Boscarin* le korensko povezano, ker se v obeh besedah ohranja srednjelatinski samostalnik *boscus* 'gozd'.

⁵⁵ Gre za fonetično prilagoditev, ki se ob izposoji lahko izvrši le, če v zavesti prejemnikov obstaja kontrastivno védenje, da v jeziku dajalcu določena jezikovna sestavina ustreza drugačni v njihovem jeziku. Na podlagi takšnega védenja sta bili iz slovanskih jezikov, najverjetneje iz hrvaščine ali srbsčine (*sùprug*, *sùpruga*), v slovenščino s fonetično prilagoditvijo hrv., srb. *u* → sln. *o* in tudi prilagoditvijo mesta naglase izposojena *soprôg* in *soprôga*. Ker se take fonetične prilagoditve praviloma udejanjajo le ob izposoji jezikov v stiku, ne prepričuje Pleteršnikovo opozorilo, da naj bi bili ti besedi v slovenščino izposojeni iz ruščine. Prim. v korenskem samoglasniku fonetično neprilagojeno nestično izposojenko *urad* iz č. *úrad* (Furlan v ESSJ: 264 s.).

⁵⁶ Kratke etimološke razlage, ki ne temeljijo na poprejšnjih natančnih analizah zgodovine in predzgodovine besed v ožjem in širšem jezikovnem in jezikoslovnem kontekstu, ampak so rezultat trenutnih in nepreverjenih domislic = možnosti, so kot jezikoslovno premalo preverjene praviloma vedno v nevarnosti, da niso ustrezne.

3.3 Od besedotvorja do etimologije

V besedotvornem oziru se da *Boscarin* razčleniti v *Bosc-ar-in*.

3.3.1 Izpeljanko na *-in* (= it. knjiž. *-ino*) < lat. *-īnus*⁵⁷ bi ob romanskem imenu poklica *bosc-ārius 'kdor je v zvezi z gozdom: prebivalec gozda,⁵⁸ delavec v gozdu, gozdni čuvaj, drvar, gozdar ipd.'⁵⁹ lahko v etimološkem smislu razložili, da je *Boscarin* moško govedo, ki je v zvezi z gozdnim delavcem tako, kot je npr. it. *pecorino* 'italijanski trdi, polnomastni sir iz ovčjega mleka' v zvezi z ovco (it. *pecora* 'ovca') ali it. *cenerino* 'pepelnik' v zvezi s pepelom (it. *cenere* 'pepel'). Taka etimologija bi nakazovala, da lastno ime *Boscarin* izpostavlja značilnost istrskega goveda kot koristne delovne sile gozdnih delavcev.

Razlaga z manjšalno funkcijo iste pripone *-in* tipa it. *signor-ino* 'gospodič' ← *signore* 'gospod', *tavol-ino* 'mizica' ← *tavola* 'miza' se ne zdi verjetna. Pomenska podstava *'gozdarček' oziroma *'drvarček' bi bila za tako veliko govedo, kot so boškarini, namreč manj primerna. Izguba manjšalne funkcije pa pri tej priponi tudi ni potrjena, čeprav je tipološko možna, kot nakazuje it. *boscaiolo* 'drvar, gozdar', v katerem se ohranja latinska manjšalna pripona *-ulus* (Rohlf 1969: 405).

3.3.2 Nekatera lastna imena boškarinov, kot so *Napoli*, *Berlino*, *Istro*, in goveda nasploh, prim. furl. *Padoàn*, *Polesàn*, *Trevisàn* (NP: 60), so tvorjena iz krajevnih imen. Jezikovna vez zoonimskega lastnega imena s krajevnim lahko odraža izvor goveda ali pa neko povezanost goveda s krajem.

Lastno ime *Napoli* so boškarinom dajali slovenski, hrvaški in italijanski govorniki in je transnimimizirano iz it. tpn *Napoli*, verjetno zato, ker so se okoli leta 1800 vršila melioracijska križanja istrskih plemenskih krav z biki podolske pasme iz italijanskih dežel Romagne, Puglie in Marche (IE: 331). Čeprav Neapelj, it. *Napoli* ni del nobene od omenjenih italijanskih dežel, ampak sodi v Campagno, je možno, da je bil prvi mladič tega melioracijskega križanja z biki podolske pasme iz južnoitalijanske dežele Puglie poimenovan kar po najbolj znanem kraju na jugu Italije, tj. *Napoliju*.

Ker kraj Berlin, it. *Berlino* ni v nobeni povezanosti z melioracijskimi križanji ali čimer koli drugim, kar bi se nanašalo na boškarine, je nastanek le v slovenščini izpričanega zoonimskega lastnega imena *Berlino* morda sprožila analogija po *Napoli* kot pomembnejšem mestu. Možno pa bi bilo tudi, da lastno ime ni v neposredni povezanosti z it. tpn *Berlino*, ampak se v njem ohranja italijanska oznaka za modro barvo, ki je nastala po izpustu iz it. *blu di Berlino* 'berlinsko modrilo' in je Istrane asociirala na temnejše lise po boškarinovem telesu.

Lastno ime *Istro* se potrjuje v slovenščini, hrvaščini in italijanščini in je gotovo onimizirano iz horonima sln. *Istra*, hrv. *Āstra*, it. *Istria*, v Rovinju starejše istriotsko *Ēistra* (Ive 1900: 20; Skok 1971–1974: I, 734) in mlajše *Ēistria*, ki je v izglasju že naslonjeno

⁵⁷ Prvotna funkcija pripone je pridevniška, npr. lat. *cervīnus* 'jelenov' ← *cervus* 'jelen'.

⁵⁸ Prim. it. biz. *boscar* 'abitante del bosco' (Domini idr. 1985: 56), tj. 'prebivalec gozda'.

⁵⁹ Ohranjeno npr. v it. *boscaiolo* 'drvar, gozdar', *boscariol* 'isto' (Trst) < *boscari-ulus ter od tod cgn *Boscariol* (Izola – Rosamani 1990: 107). Iz narečne predloge *boscarol* 'drvar' (Domini idr. 1985: 56) je sln. cgn *Boscarol*.

na it. *Istria* (Pellizzer 1992: 346). Ta lastnoimenska oznaka za boškarina je verjetno nastala iz potrebe po izpostavitvi, da je mladič domače, avtohtone istrske pasme. Transonimizacija horonim → zoonim je formalizirana kot razmerje med ajevskim in ojevskim samostalnikom, tj. *Istra* → *Istro*, in jo v tem oziru lahko enačimo z romanskim vzorcem *gal'ofa 'žep' → *gal'ofu 'žepar',⁶⁰ ki se ohranja tudi v izposojenkah v slovenščino *gajófa* 'žep' (Rezija) : *goljuf* 'goljuf' (Furlan 2013: 129). Primer odraža romansko besedotvorje in z r (in ne r') kaže, da lastno ime *Istro* tako kot *Boškarin* izvira iz istriotske jezikovne plasti.

Omenjena furlanska lastna imena goveda *Padoàn*, *Polesàn*, *Travisàn* so iz toponimov *Padova*, *Pola* in *Treviso* tvorjena enako kot prebivalska imena teh krajev na -an, it. knjiž. -ano, prim. it. *Isoláno* 'prebivalec Izole'⁶¹ ← it. tpn *Isola*. Toponim *Pola* se gotovo nanaša na istrski Pulj, toponim *Treviso* pa je dvoumen, saj se lahko nanaša na italijanski kraj Treviso na severovzhodu Italije v deželi Benečiji ali na istrski Trviž severozahodno od Pazina. Vsa ta lastna imena, ki so enakozvočna s prebivalskimi, nakazujejo, da je bilo govedo s takim imenom vsaj prvotno na nek način povezano s Padovo, Puljem in Trevisom oziroma Trvižem. Ker zgodovinskih podatkov ni na razpolago, lahko le ugibamo, da so bili ti kraji nekoč morda pomembnejši centri vzreje govedi, kamor so kmetje hodili po svoje bike, ki so jih rabili za pleme in so jih zato po teh krajih tudi poimenovali.

3.3.2.1 V izvorno istriotskem lastnem imenu *Boškarin*, ki v formalnem oziru ustreza prebivalskim imenom tipa *Triestin(o)* 'prebivalec Trsta' ← *Trieste* 'Trst', bi lahko prepoznali tipološko primerljiv besedotvorni vzorec kot v furlanskih *Padoàn*, *Polesàn* in *Travisàn*, kar pomeni, da se v lastnem imenu *Boškarin* lahko ohranja romanska varianta tpn *Boscari* sodobnega istrskega toponima *Boškari* v občini Svetvinčenat v osrednjem delu Istre. Lastno ime *Boškarin* je torej kot prvotno istriotsko lastno ime govedi lahko kazalo na izvor in povezanost boškarina s tem istrskim krajem.

3.4 Besedotvorno variantno *Boscaréi* < *Boscarítu

Zanimivo je, da lastni imeni govedi *Boscaréi* (Rovinj) in *Boscari* (Buje), ki ju Rosamani 1990: 107 omenja ob *Boscarin*, vsebujeta isti toponim. Ker izpad izglasnega -n v govoru Rovinja in Buj ni znan, sta bila iz njega izpeljana z drugačno pripono *-ítu, katere funkcija za tvorbo prebivalskih imen sicer gravitira na jug Italije (Rohlf 1969: 449 s.).⁶²

⁶⁰ Ta izjemno redek besedotvorni vzorec se do sedaj, kot mi je znano, potrjuje le v dveh tu navedenih primerih.

⁶¹ Slovensko prebivalsko ime *Izolán*, ki ga stalno uporabljajo domačini Izole, je bilo izposojeno iz te predloge in ni v nobeni zvezi s slovenskim besedotvornim vzorcem na -jan (npr. *Lúkovica* (pri *Domžalah*) → *Lúkovičan*, lokalno *Lúkuca* → *Lúkučan*) slovanskega izvora. Pri mlajših priseljencih se uveljavlja domača varianta na -čan, tj. *Izolčan*, verjetno na podlagi *Koprčan* ← *Koper*, *Pirančan* ← *Piran*. Varianta *Izoljan* živi le kot umetna knjižna beseda v SKI in SP 2001 in jo je nekdo zaradi jezikoslovnega in zgodovinskega neznanja umetno ustvaril, v ljudskem jeziku pa ni nikoli obstajala, zato bi jo bilo treba iz normativnih priročnikov odstraniti.

⁶² V Rovinju je bil ob *marei* 'mož, it. marito' < *marítu evidentiran tudi sinonim *maréñ* (Ive 1900: 8, 36) = *marein* (Pellizzer 1992: 578), kar dopušča izvajanje iz *marínu. Morda je prav ta dvojica

To istriotsko lastno ime s fonetičnim razvojem tipa **marĭtu* ‘mož, it. marito’ > **marĭdu* > **marĭđu* > *marĕi* (Rovinj – Ive 1900: 174), *ma'ri*⁶³ (Rovinj – Filipi, Buršič Giudici 1998: 191) se kot istriotski ostanek ohranja v drugem delu dveh velelnic za živino istrskobeneškega govora kraja Novigrad. V govoru se velelnica *štiboškari*⁶⁴ uporablja za preusmeritev goveda v desno, *štiboškari* pa bolj splošno, naj se govedo premakne (Filipi, Buršič Giudici 2012: 744). Obe pomensko različni velelnici sta skoraj identični. Razlikujeta se le v naglasnem mestu in imata v prvem delu *šti-* velelnico, ki je v drugačnem, verjetno prvotnejšem pomenu znana v hrv. *šti!* ‘velelnica za vole, naj gredo ritensko’ in sln. *šti!* ‘velelnica za živino, naj gre ritensko’,⁶⁵ v drugem delu *-boškari/boškari* pa se zaradi naglasnega mesta v *-boškari* ohranja lastno ime *Boscari* (Buje) = *Boscarĕi* (Rovinj), ki pa tu nastopa kot občnoimenska oznaka, saj se obe velelnici uporabljata za govedo nasploh. Ker velelnici istrskobeneškega govora Novigrada vsebujeta prvo sestavino, ki je hrvaškega izvora, drugo pa istriotskega, pri čemer je bilo naglasno mesto v *-boškari* verjetno sekundarno vzpostavljeno zaradi potrebe po formalni distinktivnosti, ker se je prvotno enaka velelnica začela uporabljati za dve različni navodili govedu, je očitno, da se tudi v tem primeru potrjuje deonimizacija, ki jo je bilo mogoče prepoznati v primeru *Boškarin/Boscarin*. Obratna smer, tj. onimizacija **boška'ri* → **Boška'ri* zaradi sekundarnosti istrskobeneščine v Istri ne more priti v poštev.

4 Zaključek

V Istri so še istriotsko govoreči kmetje govedo moškega spola svoje avtohtone pasme očitno pogosto poimenovali z dvema različnima besedotvornima vzorcema po kraju *Boscari* (hrv. *Boškari*) v osrednjem delu Istre morda zato, ker so od tam pridobivali plemenske bike te pasme oziroma je kraj med govedorejci slovel po tem. Medtem ko se je lastno ime *Boscarĕi* (Rovinj) = *Boscari* (Rovinj) ‘tisti iz kraja Boškari’ < **Boscarĭtu* kot generična oznaka za govedo ohranilo le v velelnicah za govedo *šti-boškari* in *šti-boškari* istrskobeneškega govora kraja Novigrad, se je istriotsko lastno ime *Boscarĕin* ‘tisti iz kraja Boškari’ < **Boscarĭnu* po istrskobeneški adaptaciji v *Boscarin* začelo deonimizirati in v dvojni funkciji kot lastno in generično ime prešlo tudi med hrvaško in slovensko govoreče Istrane. Ko se je število boškarinov zaradi strojne mehanizacije istrskega kmetijstva občutno zmanjšalo in je pasma postala ogrožena, se je v govorici vseh Istranov ne glede na nacionalni izvor jezikovna

sprožila nastanek istriotskih parov *bascarein* (Rovinj – Pellizzer 1992: 101) : *Boscarĕi* (Rovinj – Rosamani 1990: 107) in *caparein* ‘epiteto di bue’ : *capari* ‘Nome che si dà ai buoi’ (Pellizzer 1992: 544), prim. *Caparin* kot ime vola boškarina, ki ga sporoča Gravisi 1943: 30.

Varianta **marĭnu* ‘mož’ je iz **marĭtu* lahko nastala fonetično po asimilaciji po zapornosti *m : r : t* → *m : r : n*.

⁶³ Izglasje je v tej besedi že fonetično prilagojeno pod vplivom istrskobeneškega *ma'ri* ‘mož’.

⁶⁴ V navedenem viru se podčrtanost samoglasnikov uporablja za označevanje mesta naglasa.

⁶⁵ V zvezi s to velelnico prim. Furlan v ESSJ: IV, 112 s starejšo literaturo.

zavest o lastnem imenu skorajda popolnoma izgubila in sln. *boškarín*, hrv. *boškarîn*, it. *boscarìn* se je začelo uveljavljati kot generična oznaka za to ogroženo vrsto istrske govedi.

Generična oznaka *boškarín* prek lastnega imena *Boškarín* 'vol/bik pasme boškarin' ohranja zgodovinski podatek o krajevnem izvoru plemenskih bikov boškarinov. Samo v tem oziru se oznaka vključuje med tiste tipa *simentalka* (← n. *Simmenthal* 'dolina reke Simme v kantonu Bern v Švici'), saj pri njih vmesna zoonimska lastnoimenska stopnja ni (več?) izpričana.

O hidronimu *Dragonja*

1 Hidronim *Dragonja/Dragogna*

Med maloštevilne slovenske reke s starim predslovanskim in tudi predromanskim imenskim kontinuumom spada 28 km dolga istrska reka Dragonja, ki izvira v Sloveniji, v podnožju Čičarije, in v spodnjem toku pred izlivom v Piranski zaliv deloma sovпада z mejo med Slovenijo in Hrvaško.⁶⁶ Ker Istro zaznamujeta dolgotrajna multikulturalnost in multijezikovnost med romanskim in slovanskim svetom, ni presenetljivo, da se danes zanjo uporabljajo trije hidronimi: slovenski *Dragonja*,⁶⁷ hrvaški *Dragonja* in italijanski *Dragogna*.

Čeprav njihova enakozvočnost s sodobnega sinhronega pogleda ne nudi nobenega jezikovnega znaka, ki bi nakazoval, ali je sodobna hidronimska oblika prvotno romanska ali slovanska, se je v slovenski onomastični literaturi prejšnjega stoletja uveljavila verjetno predvsem na podlagi najstarejšega pisnega sporočila o imenu Dragonje *Argaone* (Rav. IV, 36, 75) temelječa Ramovševa razlaga, da naj bi bil hidronim *Dragonja/Dragogna* najprej slovanski in da naj bi ga Slovani na območju Istre prevzeli v predmetatetični aglutinirani obliki **d-argone* (Ramovš 1927: 22; sprejema Snój 2009: 122 in celo rekonstruirala **Dorgòn'a*). To pa pomeni, da naj bi bila italijanska oblika *Dragogna* izposojena iz slovanske, slovenske ali hrvaške predloge, in da naj bi bil ta hidronim v slovenščini in hrvaščini substratnega izvora.

Razlaga o substratnem izvoru hidronima *Dragonja* pa ni v skladu z znanimi pravili romansko-slovanske substitucijske fonetike. Na fonetično nesprejemljivost Ramovševe razlage sem zaradi domnevanega slovanskega substituta **-o(n)-* za substratno zaporedje **-o(n)-* namesto pričakovanega in dobro potrjenega **-y(n)-* v trizložnih imenih tipa sln. tpn *Krmín* < **Kъrmýnъ* (ap B) ← rom. **Kōr'mōñě*, prim. furl. tpn *Cormons*, oziroma hrv. tpn *Làbīn* < **Albýnъ* (ap B) ← rom. **Āl'bōñě*, prim. leta 1078 *Albona*, it. tpn *Albona*⁶⁸ opozorila že pred leti in izpostavila, da je hidronim *Dragonja*

---

⁶⁶ Vsebina prispevka je bila v krajši obliki referata predstavljena na mednarodnem znanstvenem simpoziju 8. Skokova etimološko-onomastična srečanja, ki je med 23. in 25. oktobrom 2014 potekal v Zadru (Hrvaška). Italijanska različica besedila je objavljena v reviji *Linguistica* 55/1, 2015, 73–87.

⁶⁷ Po tem hidronimu je bil leta 1955 uradno poimenovan kraj *Dragonja*, ki je kot samostojno naselje nastal iz bivšega zaselka *Pār stareya dvora* kraja *Sveti Peter* (Todorović 2015b: 65). Tako hidronim kot toponim pa nista v nobeni genetični zvezi s slovenskim, najverjetneje izantroponimnim priimkom *Dragonja* slovanskega izvora, v katerem se ohranja praslovanski pridevnik **dorgъ* > sln. *drag* 'ljub'.

⁶⁸ O hrv. *Labin* Skok 1971–1974: II, 256.

v slovenščini in hrvaščini mladega adstratnega izvora (Furlan 2002: 31 op. 4) iz istrskobeneške oblike *Dragogna*.

Pred kratkim pa sem postala pozorna na podatek, da je Piranski zaliv na kartografskem gradivu med 16. in 17. stoletjem večinsko predstavljen z imenom *Largon* oziroma *Largone* (Kladnik idr. 2014: 167),⁶⁹ ki kaže, da hidronim in mareonim vsebujeta isto imensko osnovo **Argon-*. Podatek o mareonimu *Largon(e)* je v slovenski in hrvaški onomastični literaturi, ki je do sedaj obravnavala hidronim *Dragonja*, ostal popolnoma prezrt,⁷⁰ je pa pomemben, ker omogoča precej bolj natančno razlago nastanka sodobne hidronimske oblike *Dragonja/Dragogna*.

2 *Argaone* : *Argone

V 7. stoletju je Anonymus iz Ravenne hidronim *Argaone* zapisal kot drugega od štirih navedenih istrskih: *Rusano* 'Rižana', *Argaone* 'Dragonja', *Nengone* 'Mirna', *Arsia* 'Raša', potem ko je omenil, da je v Istri več rek, v smeri sever–jug pa navedel omenjene štiri.⁷¹ Hidronimska osnova *Argaon-* z zaporedjem *-ao-* je bila zapisana le še leta 1035 ... *per Argaonem usque ad mare salsum...* v besedilu, s katerim rimski cesar Konrad II. naznanja, da prebivalcem Kopra (*civitate Justinopoli*) podeljuje tudi ozemlje od Dragonje do morja (Kos F. 1911: 62). Kasneje namreč osnovo **Argaon-* nadomesti osnova **Argon-*, ki pa ima v večini primerov v vzglasju aglutiniran dental *d-*, namesto zaporedja *-ar-* se pojavlja *-ra-*, izglasje pa se v večini primerov glasi na *-nja*, npr. leta 110...⁷² *et usque ad aquam Dragugne*⁷³ (Kandler CDI: I, 237),⁷⁴ leta 1371 *unum Molendinum positum super Flumen seu in Roya Dragognae* (Kandler CDI: III, 1378), leta 1389 *super flumine Dragone* (Bezljaj 1956–1961: I, 147),⁷⁵ 9. 12. 1476 *possano fabricare molini sopra la aqua della Dragogna* (Pahor, Šumrada 1987: II, 758).

Nazalno osnovo *Argaon-*, v kateri se identificira pide. koren **H₂erg'-* 'bel, svetleč', prim. lat. *argentum* 'srebro', het. *ħarki-* adj 'bel, svetel' itd., se po splošnem mnenju izvaja iz prvotne **Argāyon-* in povezuje z lit. hdn *Argà*, s tem pa se hdn *Argaone* (z imenovalnikom *Argao) uvršča v staro evropsko hidronimijo s priponskim skupkom =

⁶⁹ Zahvaljujem se kolegu geografu dr. Dragu Kladniku, ki mi je omogočil dostop do številnih geografskih virov in slikovnega gradiva.

⁷⁰ Omenja ga le Bezljaj 1956–1961: I, 148, a ne izpostavlja, da bi se ime nanašalo na Piranski zaliv, kamor se Dragonja izliva. V zvezi s tem je zanimiva izjava v 9. številki politično-družbenega tednika *Mag* z dne 4. 5. 2009, kjer na strani 24 dr. Davorin Rudolf, vodja hrvaške komisije mednarodnopravnih strokovnjakov za reševanje vprašanja slovensko-hrvaške meje, pove, da je prvo ime Piranskega zaliva, ki se pojavlja na zemljevidih iz 16. stoletja, zaliv Dragonje, s čimer je verjetno mislil prav na imensko obliko *Largon(e)*.

⁷¹ Schnetz 1990: 75; Vedaldi Iasbez 1994 s.v. *Argaone*.

⁷² Natančno leto po 110... pri Kandlerju ni zapisano.

⁷³ Samo v tem zapisu izpričana oblika z *-u-* lahko kaže na obstoj istrskobeneške variante *dragun 'zmaj'.

⁷⁴ Pri Šimunović 2013: 201 napačno zapisano kot *Dragujna*. Datacija vira je natančno povzeta po Kandlerju l.c.

⁷⁵ Vira za ta Bezljajev podatek mi ni uspelo ponovno preveriti.

konglutinatom **-āy_{on}-* < **-eH₂-y_{on}-* indoevropskega kentumskega izvora, ki ga odraža tudi razmerje med panonskim hdn *Nedao* in arkadijskim Νέδα/Νέδη (Karg 1941–1942: 175; Krahe 1942: 209 ss.; Schmid 1969: 135; Crevatin 1991: 62).⁷⁶

Anonymus iz Ravenne ob *Argaone* navaja staro ime reke Mirne kot *Nengone*, ki ima enako izglasje *-one* kot kasneje zapisani hidronim *Dragone*. Ker sta zapisa hidronimov *Argaone* in *Nengone* sočasna in v smeri S–J označujeta le približno 12 km oddaljeni reki, je fonetično razmerje izglasij *Arg-aone* : *Neng-one* verjetno besedotvorno pogojeno, fonetično razmerje *-aone* : *-one* v nesočasno izpričanem hidronimskem paru *Arg-aone* : *Drag-one* pa ne.

Razmerje *-aone* : *-one* mora zato odražati nesočasna fonetična produkta romanskega substituta substratnega predromanskega hidronima. Iz tega sledi, da bi osnova **Argaon-* z zaporedjem *-ao-* na mestu starejšega **-āyo-* lahko odražala romanski fonetični razvoj, in sicer tipa lat. *pavō*, *-ōnis* ‘pav’ prek rom. **pa'ūōne* do italijanskega narečnega *paone*,⁷⁷ tudi *paon*,⁷⁸ oziroma lat. *sāpō*, *-ōnis* ‘milo’ prek rom. **sa'ūōne* do *saon* v Istri (Doria 1987: 554). Ker pa se v substratni istrijski plasti *-y-* v romanskih zaporedjih *-ayo-* ohranja (prim. v Balah in Dinjanu *ša'von* ‘milo’ itd., v Dinjanu *ša'vur* ‘okus’ itd. – Filipi, Buršič Giudici 1998: 246, 90), je bolj verjetno, da je bila hidronimska osnova že kot **Argaon-* (tj. brez *-y-*) prevzeta od istrskih Romanov.

Osnovo **Argon-* pa je mogoče razložiti iz **Argaon-*, če predpostavimo, da se je zaporedje *-ao-* v romansko govorečih predelih Istre šele po venetizaciji Istre ne glede na njegovo verjetno drugačno naglašenost (tj. *-aó-* : *-áo-*) vključilo v razvoj tipa it. ben. *tàola* ‘deska, miza’ (< *tàula* < rom. **taūola* < lat. *tabula* ‘deska, plošča’) in se sočasno z it. ben. *tola* ‘deska, miza’ (Meyer-Lübke 1917: 78, 80–81; Rohlf 1966: 65; Doria 1987: 741 s.) realiziralo v **Argon-*.

Na istrskem območju spada fonetični razvoj **Argaon-* > **Argon-*, tj. tipa it. ben. *tàola* > *tola*, v mlajšo superstratno istrskobeneško plast, ki je od 10. stoletja dalje počasi izpodrinjala substratno istrskoromansko = istrijsko plast, zato ni naključje, da se osnova **Argon-* pojavlja šele po tem obdobju.

3 Transonimizacije hidronima: **Argon-* : **Largon-/Dargon-*

Po letu 1035 imajo zapisi hidronima v vzglasju vedno dental *d-*, prvotno zaporedje *-ar-* pa se pojavlja kot *-ra-*. Pojav *-ar-* → *-ra-* seveda nima nobene zveze s slovansko meta-tezo likvid.

⁷⁶ Prim. analizo v Repanšek 2014: 814 ss., kjer avtor preverja in zavrača domnevo, da bi bilo fonetično razmerje med hdn *Argaone* in mlajšim mrm *Largon(e)* besedotvorno pogojeno, priponski skupek **-āy_{on}-* v **Argāy_{on}-* segmentira v **-ā-y_{on}-* ter opozarja, da je enakost izglasja med razmerjema lit. *Argà* : hdn *Argaone* in Νέδα : *Nedao* le površinska, ker da ni pogojena z istim besedotvorjem.

⁷⁷ Oblika *paone*, ki ustreza it. knjižni *pavóne* (Battisti, Alessio 1950–1957: 2810), je bila prvič izpričana šele v 13. stoletju.

⁷⁸ In nadalje *paun* ter *pāun*. Podrobno o razvojnem nizu Meyer-Lübke 1917: 64.

Ramovš 1927: 22 se je pri razlagi nastanka vzglasnega *d*- skliceval na Skokov članek iz leta 1923, v katerem Skok o hidronimu *Dragonja* ne piše,⁷⁹ izpostavlja pa, da so toponimi na področju Dalmacije v starih dokumentih pogosto zapisani z aglutiniranim latinskim predlogom *de* ali pa brez njega, in kot primere navaja npr. *Dekatera* (tudi *Ekatera*): *Catera* (danes hrv. *Kotor*), *Dulcinium*: *Ulcinium* (danes it. *Dulcigno*, hrv. *Ocinj* < *ulcin'b, mlajše *Ulcinj*). Čeprav je iz Skokovih primerov razvidno, da aglutinirani *d*- ne spreminja denotata in je zato le strukturalni, kaže, da aglutinirani *d*- v hdn *Dragogna* funkcijo ima.

V analizo nastanka vzglasnega dentala v hdn *Dragonja/Dragogna* je namreč treba vključiti podatka kartografa Pietra Coppia, ki je večji del svojega življenja preživel v Izoli in je istrsko območje zato gotovo dobro poznal. Na svojem zemljevidu iz leta 1525 je reko Dragonjo predstavil s hidronimom *Dragogna*,⁸⁰ Piranskega zaliva pa ni označil z *Largon*, kot se je do sedaj brez natančnejšega preverjanja zapisa bralo npr. v Kladnik idr. 2014: 167, ampak z *Largom*. V primerjavi s kasnejšim Coppovim zapisom *Largon* z njegovega zemljevida Istre iz leta 1540 predstavlja varianta *Largom* tipično piransko narečno izreko iz prvotnejše oblike *Largon*. Ta fonetična značilnost piranske istrobeneščine se ohranja še dandanes v primerih, kot so *'pam* 'kruh, it. knjiž. *pane*', *ko'mum* 'občina, it. knjiž. *comune*', *Pi'ram* 'Piran, it. knjiž. *Pirano*'.⁸¹

Enak poimenovalni vzorec za Piranski zaliv in reko Dragonjo se je od Coppovega zapisa dalje na zemljevidih pojavljal do 18. stoletja, ko mareonim *Largon(e)* zamenjata mareonima *Valle di Siziole/Siciole* in *Rada di Pirano* (Kladnik idr. 2014: 78 ss.), ime Dragonje, če je reka predstavljena tudi s hidronimom, pa ostaja isto, tj. *Dragogna*. Tako sta na primer na zemljevidu Istre Giovannija Valleja iz leta 1784 zapisana mareonim *Valle di Siciole* in hidronim *Fiu. Dragogna* (Lago, Rossit 1981: 253), na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz leta 1804 pa mareonim *Valle di Siciole* in hidronim *Torrente Dragognia* (Rajšp, Trpin 1997), ki ga je treba brati [Dragonja]. Ko za ime Piranskega zaliva prevladuje *Largon(e)*, dvakrat tudi *Laron* brez *g*⁸² in enkrat omenjeni *Largom*, se na zemljevidih med letoma 1569 in 1662 včasih zanj pojavlja tudi zapis *Dragogna* (Kladnik idr. 2014: 78 s.),⁸³ kar kaže, da je bil hidronim dvakrat transonimiziran in da je označeval tudi zaliv, kamor se reka Dragonja izliva.

⁷⁹ Šimunović 2013: 201 napačno navaja, da Skok v navedenem članku obravnava hdn *Dragonja*.

⁸⁰ Včasih je na mestu, kjer se pričakuje zapis hidronima *Dragogna*, napačno lociran zapis hidronima *Risano*, npr. na zemljevidu iz leta 1573 (Lago, Rossit 1981: 108) ali na zemljevidu iz leta 1596 (Lago, Rossit 1981: 114). Samo na zemljevidu Illyricum avtorja Ortelia iz leta 1573 je reka Dragonja predstavljena z *Dragiana flu.*, kar je le ena od več neustrezno sporočenih imenskih oblik tega zemljevida (Lago, Rossit 1881: 120–121).

⁸¹ Fonetična posebnost *-n > -m*, o kateri poroča že Ive 1900: 79, po njem pa Rohlfš 1966: 429, se danes potrjuje le za govor Pirana, v istrskobeneških govorih Izole in Kopra pa ne (Todorović 2016: 205).

⁸² Morda se v zapisu *Laron* posredno ohranja podatek o priporniškem izgovoru γ , ki je v primerjavi z zaporniškimi manj slišen. Todorović 2015b: 175, 89 namreč ugotavlja, da istrskobeneški govorniki Strunjana in Sečovelj goltnik izgovarjajo priporniško, npr. *fjume Dračona* (Strunjan, Sečovelje).

⁸³ Kasneje le še enkrat na zemljevidu Vojnogeografskega inštituta iz leta 1957 (Trst) kot hrv. *U. Dragonja* (Kladnik idr. 2014: 82).

Slika 2: Coppelov zemljevid Istre iz leta 1525 (vir: Kladnik idr. 2014: 84–85)

Slika 3: Izsek s Coppelovega zemljevida Istre iz leta 1525 z mareonimom *Largom* 'Piranski zaliv'

Prvič je do transninizacije prišlo še pred aglutinacijo *d-*. Coppelova oblika *Largom/Largon* in kasnejša poknjžena *Largone* namreč nista nič drugega kot z določnim členom opremljeni hidronim *Argone: **L'Argone* > *Largone*. Podobno se tudi zapis horonima *Istria* pojavlja v aglutinirani varianti *Listria*.

Slika 4: Coppov zemljevid Istre iz leta 1540 z mareonimom *Largon* 'Piranski zaliv' (vir: Kladnik idr. 2014: 106)

Slika 5: Izsek s Coppovega zemljevida Istre iz leta 1540 z mareonimom *Largon* 'Piranski zaliv'

Benussi 1877: 25 se je povezanosti med mareonimom *Largone* in hidronimom *Dragogna* še dobro zavedal, a je obliko *Largone*, za katero pravi, da se ob »La rada di Pirano o di Siciole« tako pravi Piranskemu zalivu, še označil za »nome corrotto dall'antico Argaon, l'odierna Dragogna«. ⁸⁴ Ime *Largone* seveda ne predstavlja popačenega starega imena *Argaone*, ampak rezultat beneške fonetike iz predloge *Argaon-e > *Argon-e.

⁸⁴ Podobno kasneje izpostavlja to povezanost Rosamani 1990: 331 (s.v. Dragogna), 526 (s.v. Largon).

Benussijev podatek je pomemben tudi zato, ker nakazuje, da se je še konec 19. stoletja ime *Largone* ob drugih dveh sinonimih vsaj deloma še uporabljalo.

Prav mareonim *Largone* kaže, da se je v času njegovega nastanka reka *Dragonja* morala imenovati še **Argone* in da je do aglutinacije vzglasnega *d-* prišlo šele po transominizaciji hdn → mrn. Verjetno je prav transominizacija povzročila, da so se zaradi težnje po jasni lastnoimenski identifikaciji reke *Dragonje* začele za njeno označevanje uporabljati predložne zveze tipa **fiume d'Argone*, tj. 'reka zaliva *Argone* = reka ob zalivu *Argone*', njihova pogostna raba pa je povzročila aglutinacijo v **Dargone* in s tem možnost obstoja besednih zvez tipa **fiume Dargone*.

4 Ljudskoetimološka reinterpretacija: **Dragon-* → *Dragogna* **'reka zmajev'*

Premet⁸⁵ iz **Dargone* v **Dragone* (prim. leta 1389 *flumine Dragone* – glej zgoraj) bi bil lahko fonetično pogojen in iste vrste, kot ga je treba predpostaviti iz toponimske oblike *Tergeste* prek **Tre'geste* v *Trieste*,⁸⁶ a je bolj verjetno, da je razvoj iz **Dargone* v **Dragone* povzročila ljudskoetimološka naslonitev hidronima na besedo *dragone* 'zmaj' (Crevatin 1991: 62), saj so vremenske nepravilike ob močnem deževju, ko je *Dragonja* pogosto poplavljala, prebivalce na območju *Dragonje* asociirale na zmaja kot akterja uničujočih povodnji.

Na sledi take asociativnosti v romanski hidronimiji⁸⁷ je ob obravnavi hdn *Dragonja* opozoril Bezljaj 1956–1961: I, 148,⁸⁸ ko je navajal italijanske avtorje, ki so izvor in etimologijo hdn *Dragogna*, ne upoštevajoč njegovega najstarejšega zapisa *Argaone*, prepoznavali kar v apelativu *dragone* 'zmaj'.

Celo Coppo, ki je prvi sporočil ime *Largon* (ob piranski fonetični različici *Largom*), je v svojem delu *O položaju Istre* (1540) menil, da se v imenu *Dragonje* ohranja apelativ *dragone*, le da je to ljudskoetimološko povezanost razložil drugače, ko je zapisal, da je »/r/eka *Dragonja* /.../ dobila ime po svojem vijugastem toku ob izlivu v morje, ki spominja na kačastega zmaja« (Žitko 1999: 51).

Jezikovni vpliv apelativa *dragone* na oblikovanje hdn *Dragonja* je bil očitno močen.

V knjižici *O legi Istre*, natisnjeni leta 1722, je Pirančan Janez Krstnik Gojnej za *Dragonjo* sporočil variantno latinizirano ime *Draconius*, ko je zapisal, da »/m/ed Piranom in Savudrijo teče reka *Drakonij*, ki se sedaj imenuje *Dragonja*« (Darovec 1999: 75, 81). V originalnem zapisu se latinizirana oblika *Draconius* pojavlja kot epitet k *fluvius*, kar skupaj pomeni 'zmajska/zmajska reka'.

⁸⁵ Termin *premet* uporabljam namesto *metateza* predvsem zaradi jasnejšega razlikovanja s terminom *metateza likvid*, s katerim se označuje slovanski sistemski fonetični razvoj.

⁸⁶ Glej npr. Skok 1923: 12.

⁸⁷ V romanski toponomastiki je samostalnik *drago* 'zmaj' tudi pogosta toponomastična osnova za označevanje območij s pogostimi vremenskimi nepravilikami, v sicilijanskem narečju pa izpeljanka *drangunàra* pomeni 'naliv, ploha' (DT 1990: 254).

⁸⁸ Po Bezljaju 1956–1961: l.c. enako omenjata Brozović Rončević 1995: 23 s. in Šimunović 2013: 201, a ne izpostavljata, da gre za ljudskoetimološko interpretacijo imena.

Leta 1885 je Fortunato Olmo v italijansko pisanem besedilu predstavil Piranski zaliv s hibridno italijansko-latinsko oznako *seno di Draconea* (Olmo 1885: 155). Besedna zveza v prevodu pomeni ‘zaliv Dragonje’, oblika *Draconea* pa predstavlja latinizirano obliko italijanske *Dragogna*.

Olмова oblika *Draconea* in Gojnejev pridevnik *Draconius* imata skupno točko v latinskem pridevniku na *-eus* iz lat. *dracō*, *-ōnis* in nakazujeta smer razlage še zadnjega nerazrešenega vprašanja glede nastanka hdn *Dragonja/Dragogna*, tj., zakaj se namesto pričakovane ljudskoetimološko preoblikovane oblike *Dragone pojavlja *Dragogna* z jotiranim izglasjem in v ženski slovnični obliki.

Ker smo Slovenci in Hrvati hdn *Dragonja* gotovo prevzeli iz predloge *Dragogna* od istrskobeneško govorečih Italijanov, je »feminizacija« hidronima nastala v romanskem jezikovnem prostoru, kjer pa so apelativi za rečne tokove, ki bi lahko vplivali na spol hidronima,⁸⁹ praviloma moškega spola, npr. *fiume*, *torrente*.

V izglasju se hdn *Dragogna* ujema z izglasjem apelativov *campagna*, *montagna*, ki sta posamostljena pridevnika na *-āneus* > *-ānius* iz lat. *campus* (it. *campo*), lat. *mons* (it. *monte*). V etimološkem smislu je *campagna* ravnina z več polji in ima v odnosu do *campus* funkcijo kolektiva oziroma funkcijo nomena loci, tj. območja z več polji. Prav tako je *montagna*, ki je danes preprost sinonim k *monte*, v etimološkem smislu območje z več gorami. Formalno pa je besedotvornemu razmerju *dracone* : *Draconius* : *Draconea* najbližje besedotvorna veriga lat. *vīnum* : *vīneus* : *vīnea* (> it. *vigna*), kjer zadnji člen lat. *vīnea*, it. *vigna* označuje območje z vinsko trto in je torej nomen loci k *vīnum* v pomenski stopnji ‘vinska trta’. Če ta formalna in pomenska razmerja apliciramo na hdn *Dragogna*, mora biti *Dragogna* v ženskem spolu posamostljeni pridevnik, ki ga je v umetno latinizirani obliki *Draconius* (*fluvius*) sporočil Gojnej, v etimološkem smislu pa je hidronimska varianta *Dragogna*, četudi jo je v to smer pomena potisnila ljudska etimologija, reka, kjer so zmaji, torej nekako ‘območje (= reka) zmajev’ oziroma ‘zmajska reka’. Ljudska etimologija je torej prvotni hidronim moškega spola spremenila v ženskega, kar pa istrskobeneško govorečih Istranov verjetno sploh ni motilo, saj so tudi za tako velik rečni tok, kot je *Piave*, uporabljali hidronim v ženski slovnični obliki: *la Piaf*, *la Piau* (Marcato 2010).

Samo Tomaschek v RE: II, 687 navaja podatek, da je *Dragonja* v italijanskih virih predstavljena kot *fiume d’Argogna*,⁹⁰ kar bi lahko kazalo, da je do izglasja *-gna* prišlo že pred ljudskoetimološko interpretacijo z *dragone* v zvezi **fiume d’Argone*. Vir oziroma viri, ki obliko *fiume d’Argogna* sporoča(/jo), mi ostaja(/jo) neznan(/-i), zato jezikoslovne vrednosti te imenske variante ne morem oceniti, čeprav je ob dejstvu, da imamo že leta 1389 v zvezi *super flumine Dragone* potrjeno aglutinirano (**d-*) in premetano (*-ar-* → *-ra-*), a še ne jotirano obliko (*Dragone*), verjetno, da predstavlja zveza *fiume d’Argogna* arhaizirani zapis na podlagi vedenja, da se v imenu ohranja osnova **Argone-*.

⁸⁹ Italijanski hidronimi so samo v standardni italijanščini vedno moškega slovničnega spola, prim. Marcato 2010.

⁹⁰ Po njem jo navaja Bezljaj 1956–1961: I, 147, Šimunović 2013: 202 pa za svojo navedbo *fiume d’Argogna* tako kot Krahe 1942: 211 vira ne omenja. Prav tako tudi ne Snoj 2009: 121, ki obliko *fiume d’Argogna* namesto *Dragogna* predstavlja celo kot uveljavljeno italijansko obliko.

Na kartografskem gradivu med letoma 1569 in 1662, prvič pa na zemljevidu Ferranda Bertellija, se za ime Piranskega zaliva pojavlja zapis *Dragogna* (Kladnik idr. 2014: 78 s.), česar mogoče ne bi bilo treba interpretirati kot zapis zaradi pomanjkanja prostora v morju lociranega hidronima *Dragogna* (Kladnik idr. 2014: 87), ampak v njih prepoznati ponovno transonimizacijo imena reke Dragonje, tokrat v obliki *Dragogna*. Za verjetnost, da je bila transonimizacija hdn *Dragogna* dejansko ljudska, bi lahko govoril precej mlajši podatek z zemljevida Vojnogeografskega inštituta iz leta 1957, kjer je Piranski zaliv predstavljen s hrvaško obliko *U. Dragonja* (Kladnik idr. 2014: 82). Večjo verodostojnost pa bi vsi ti podatki dobili, če bi to najmlajšo transonimizacijo v mareonim potrdil kakšen drug, po možnosti negeografski vir.

5 Slovenski hidronim *Dragonja* iz italijanskega *Dragogna* in druge oznake za *Dragonjo*

Hidronim *Dragonja* se v slovenskih pisnih virih pojavi razmeroma pozno. Kaže, da se je prvi zapis *Dragonja* pojavil na *Zemljevidu slovenske dežele in pokrajin* iz leta 1853 Petra Kozlerja in nato na zemljevidu iz leta 1921, ki ga je izdala Matica Slovenska.⁹¹ Normiran je bil prvič v SP 2001: 500 kot *Dragónja* z akutiranim tonemom samoglasnika *o*, čeprav izvira z netonemskega območja.

Tudi podatek o pozni izpričanosti hidronima *Dragonja* bi bil avtorjem, ki so domnevali njegov substratni izvor, lahko znak, da predstavlja v slovenščini mlajšo adstratno izposojenko, ki so jo istrski Slovenci prevzeli od Istranov, govorečih beneško italijanščino. Ti so *Dragonjo* označevali tudi z *el fiume grando* (Rosamani 1990: 331). V nekaterih pisnih virih 14. stoletja *Dragonja* nastopa kot (*ultra*) *flumen de Saçolis*, (*a*) *flumine Saçolis* (oboje leta 1307), (*super*) *flumine valis Siçolis* (leta 1326), (*supra*) *flume Siçolis* (leta 1328) ipd. (Mihelič 2001: 60 ss.), torej kot reka Sečovelj oziroma *Sečoveljska reka*. V istrskoslovenskih vaseh reko *Dragonjo* poimenujejo kar s svojimi besedami za reko, tj. *roja*, *fjume* in *fləm* (Todorović 2014, in litteris). Z zadnjim apelativom, ki izvira iz predbeneške istriotske jezikovne plasti, reko *Dragonjo* označujejo kot *Flum* tudi v Krkavčah (Filipi 1986: 135). Tudi Bezljaj 1956–1961: I, 147 je poročal, da jo Slovenci v gornjem toku imenujejo *Rokava*, ob srednjem toku tudi *Reka* ali *Flum*, kadar pa naraste, jo ponekod (npr. v zaselku Dolina) imenujejo *Soča* ali *Montana*.⁹² Enakozvočni apelativ *montana* je znan v istrskih vaseh Nova vas, Padna in Sveti Peter, kjer pomeni 'povodenj' (Todorović, Koštiál 2014: 145), v njem pa se ohranja italijanska beseda *montana*, ki se je v Istri uporabljala za označevanje povodnji, ko so reke nepričakovano in hitro prestopile svoje bregove in zalile polja (Rosamani 1990: 644). Tudi ta oznaka reke Dragonje nam tako kot ljudskoetimološki nastanek variante *Dragogna* iz *(*fiume*) *d'Argone* 'reka zali-

⁹¹ Na njem je današnji tpn *Sečovlje* zapisan še kot *Sičjole*.

⁹² Bezljaj virov za ta poimenovanja *Dragonje* ne navaja. Verjetno mu jih je posredoval dialektolog Tine Logar, ki je v 50-ih letih prejšnjega stoletja to istrsko območje raziskoval na terenu. V Logarjevih terenskih zapisih za Slovenski lingvistični atlas je bilo mogoče najti le zapis *Reka*, kakor naj bi v Krkavčah pravili *Dragonji*.

va Argone' kaže, da je bila Dragonja zaradi svojih nenadnih ogrožajočih povodnji strah in trepet istrskega človeka, zato ni čudno, da je njeno ime ljudskoetimološko interpretiral v 'območje (= reka) zmajev'.

6 Zaključek

Čeprav je bilo ime za reko Dragonjo kot *Argaone* < pide. **H₂erg'eH₂yon-* sporočeno že v 7. stoletju pri Anonymusu iz Ravenne, je sodobna hidronimska oblika sln. *Dragónja*, hrv. *Dragonja*, it. *Dragogna* s tem najstarejšim imenom povezana le posredno.

Potem ko je bila substratna predloga najprej verjetno kot *Argaone* prevzeta od romansko govorečih Istranov in po 10. stoletju podvržena beneškemu fonetičnemu razvoju v **Argone* (tip *taola* > *tola*), je bil hidronim transonimiziran in je označeval tudi Piranski zaliv (*Largone*, *Largon*, *Largom*, *Laron*). Zaradi mikroarealne enakozvočnosti **Argone* 'reka Dragonja; Piranski zaliv' se je za označevanje Dragonje začela uporabljati besedna zveza **fiume d'Argone*, kar je povzročilo aglutinacijo v **Dargone*. Ker je ob močnem deževju Dragonja pogosto poplavljala, je ta hidronimska oblika prebivalce ob območju Dragonje asociirala na zmaja(/e) kot akterja(/e) uničujočih povodnji. Jezikovni odraz tega je najprej premet **Dargone* → **Dragone* pod vplivom it. *dragone* 'zmaj', nato pa morfološko preoblikovanje **Dragone* v *Dragogna* '*območje (= reka) zmajev' (tip *vigna* 'vinograd' < '*območje, kjer so trte'). V slovenščini in hrvaščini je hidronim *Dragonja* zato mladega adstratnega izvora iz istrskobeneške oblike *Dragogna*.

Ramovševa domneva, da je ta slovensko-hrvaški hidronim substratnega izvora in da odraža slovansko metatezo likvid, je bila fonetično napačna, saj bi se tak substitut v slovenščini oziroma hrvaščini glasil ***Dragin*.

Slovensko *mirodilnica* ‘drogerija’

1 Slovensko zastarelo *mirodilnica*

V SSKJ in SSKJ² je beseda *mirodilnica* ‘drogerija’ (ī) ponazorjena s *to mazilo dobiš v lekarni ali v mirodilnici* in označena kot zastarela, kar pomeni, da je bila v času nastajanja slovarja in zbiranja gradiva zanj v knjižnem jeziku že mrtva beseda (SSKJ: I, XXII).⁹³ Taka časovno-frekvenčna oznaka jo določa glede na rabo v tedanjem in sedanjem knjižnem jeziku, o rabi v širšem kontekstu pa kvalifikator *zastar.* pove le, da je bila nekoč v slovenščini uporabljana (SSKJ: I, XXII).

Toda pregled naših slovarjev od 16. stoletja dalje nam pokaže, da je bila zapisana le še v enem, kar nakazuje, da njena raba v slovenščini v preteklosti ni bila prav pogosta. Le v četrti izdaji Janežičevega slovensko-nemškega slovarja iz leta 1908, ki jo je tako kot tretjo iz leta 1893 priredil France Hubad, se v geselskem članku z iztočnico *miro-dárĕn* ob tvorjenkah tipa *miro-ljub*, *miro-dvòr*, *miro-ljúbĕn* itd. glede pomena in izvora povsem neustrezno pojavljata tudi »tvorjenki« *miro-dija* in *miro-dĭlnica*, ki s prvimi omenjenimi nista v nobenem sorodstvenem odnosu, razloženi pa sta z nemškima ustreznikoma *Spezerei*, tj. ‘dišava (kot začimba)’, in *Spezereihandlung*, tj. ‘trgovina z dišavami’.

2 Beseda *mirodilnica* v neslovarskih virih

V Kartoteki SSKJ, v kateri se hrani ponazarjalno gradivo za vsako ekscerpirano besedo in tudi redakcijski pripisi pri nastajanju vsakokratnega geselskega članka za SSKJ, med gradivom za potrditev rabe besede *mirodilnica* Janežič-Hubadov slovarski vir sicer ni bil evidentiran, je pa med listkovnim gradivom 7 različnih ekscerptov zanj,⁹⁴ iz katerih je razvidno, da je bila beseda v prvi polovici 20. stoletja še v rabi v časopisnem in leposlovnem tisku:

---

⁹³ Povod za nastanek pričujočega prispevka je bilo vprašanje anonimnega spraševalca, ki se je v decembru leta 2014 obrnil na Jezikovno svetovalnico Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ker ga je zanimal izvor besede *mirodilnica*. Ker je bil odgovor, podan v okviru Jezikovne svetovalnice, zaradi omejenosti s prostorom kratek, tako rekoč aksiomatičen, je tu predstavljen bolj izčrpno in z etimologijo vred.

⁹⁴ Nobeden od 7 listkov pa ne vsebuje popolnoma enakega besedila *to mazilo dobiš v lekarni ali v mirodilnici*, ki se kot ponazarjalno pojavlja v SSKJ (in tudi v SSKJ²).

Najboljša razkuževalna tekočina je 2–3 odstotna raztopina lizola, ki ga dobiš v vsaki lekarni ali mirodilnici.

(Koledar Družbe sv. Mohorja, 1923)

*Ženska, ki diši kakor mirodilnica, je pač monstrum.*⁹⁵

(Življenje in svet, 1930)

*Ko sem kupoval v mirodilnici zamaškov svojim buteljкам, sem opazil, da si on nabavlja želatino.*⁹⁶

(Damir Feigl, Bacil in bacilke: humoreske. Gorica: Narodna tiskarna Gorica, 1920, str. 5)

Najmlajši vir v časopisu Primorski dnevnik sega še v leto 1962, a je tu samostalnik v kratkem oglasu, ki reklamira drogerijo v centru Nabrežine, dodatno pojasnjen z desnim določilom *drogerija*, kar nakazuje, da je bila v tem času beseda že v zatonu, sicer verjetno ne bi potrebovala dodatnega pojasnila:

Mirodilnica-drogerija Nabrežina - Center

(Primorski dnevnik, 22. aprila 1962: 9)

Ob teh potrditvah za besedo *mirodilnica* obstaja tudi po en ekscerpt za tvorjenki *mirodilničar* (v *Sieni je prišel nekoč Dante v trgovino nekega mirodilničarja* – iz tržaške revije za mladino *Novi rod*, 1924)⁹⁷ in *mirodilniški* (v zvezi *mirodilniško blago* – iz priročnika avtorja Franca Verbica Blagoznanstvo za dvorazredne trgovske šole II: 205, ki je leta 1921 izšel v Ljubljani⁹⁸).

2.1 Iz listkovnega gradiva za besedo *mirodilnica* je razvidno, da se je v redakciji SSKJ porodil dvom, »/a/li bi slovar sodobnega knjižnega jezika res ne mogel pogrešati besede *mirodilnica*?« (podčrtal pisec besedila – avtoričina opomba), a predlog neuvrstitve besede v SSKJ ni bil sprejet z utemeljitvijo, da nekatere od 7 potrditev segajo še v čas med obema vojnama. Danes moramo to odločitev več kot pohvaliti, saj bi se v nasprotnem primeru podatek o obstoju besede *mirodilnica* v slovenščini verjetno popolnoma izgubil, s tem pa tudi podatek, da je imela danes uporabljana beseda *drogerija* v ne tako daljni preteklosti svojo tekmičo, ki jo je izpodrinila.

⁹⁵ Po podatkih iz Kartoteke SSKJ naj bi bilo to ponazarjalno gradivo vzeto iz ovoja 7. letnika 7. knjige revije *Življenje in svet* iz leta 1930. Tega podatka za revijo *Življenje in svet* ni bilo mogoče ponovno potrditi, se pa popolnoma enako besedilo najde v članku z naslovom *Kosmetika* na 4. strani časopisa *Glas naroda: List slovenskih delavcev v Ameriki* z dne 18. februarja 1930.

⁹⁶ Besedilo od besede *buteljkam* dalje sem po originalu dopolnila sama.

⁹⁷ Starejši je zapis besede v tržaški *Edinosti* z dne 9. oktobra 1911 na strani 2 v oglasu Josipa Furlana, ki sporoča, da je za Trst in okolico prevzel zastopstvo »kisle vode« Gornji Rogatec« in da se priporoča »vsem našim gostilničarjem, jestvinčarjem in mirodilničarjem«.

⁹⁸ Tvorjenki *mirodilničar* in *mirodilniški* nista bili vključeni v SSKJ in sta zato evidentirani v *Besedišču* 1987.

3 *Mirodilnica* kot beseda meščanskega okolja

Besedi *mirodilnica* in *drogerija* sta v slovenski leksiki neologizma meščanskega okolja, v katerem so se drogerije kot prvotno prodajalne pretežno kolonialnega blaga (dišav, začimb, alkaloidnih poživil kot kava, čaj ...) v primerjavi z mesti drugih evropskih dežel začele uveljavljati kasneje, z njimi pa tudi poimenovanje zanje.

Ko je leta 1860 izšel Cigaletov nemško-slovenski slovar, sta bili nemški besedi *Droguen*⁹⁹ (pl) in *Droguerie* zapisani še pod vplivom njunega francoskega vira *drogue* in *droguerie*, razloženi pa s slovenskima ustreznikoma *dišave* in *kupčija* z *dišavami*. Druga je torej označevala še dejavnost in ne kraj, kjer se dejavnost izvršuje.

Tudi nemški sinonimi *Spezerei*,¹⁰⁰ *Spezereihandel*, *Spezereihändler*, *Spezereikram/Spezereiladen*, *Spezereiwaaren* (pl) so v Cigaletovem slovarju predstavljeni s slovenskimi ustrezniki z domačim korenem *diš-* < psl. **dyš-*:

Spezerei: dišava, lepo dišeča reč, dišečina ...,
Spezereihandel: dišavarija, kupčija z dišečimi koreninami,
Spezereihändler: dišavar ...,
Spezereikram/Spezereiladen: štacuna dišečih reči,
Spezereiwaaren: dišečina, dišeča roba, špecerijsko blago.

Pred tem je v 18. stoletju Ožbolt Gutsman v svojem nemško-slovenskem slovarju koreneno enake nemške predloge razlagal s podobnimi, a tudi različnimi slovenskimi ustrezniki:

Spezerey: *špezearia*, *difshezhina*, *kramarnia*,
Spezereykramme: *špezeariuna hranva*, *kramernišhe*,
Spezereykrämer: *kramenišhar*, *špezeariuni predauz*, *kramenjar*, *lah*.¹⁰¹

3.1 Medtem ko je iz Cigaletovega slovarja razvidno, da se sredi 19. stoletja enobesedno poimenovanje za prodajalno začimb (in drugih artiklov) še ni uveljavilo, prim. *štacuna dišečih reči*, pa lahko leta 1885 v tržaški Edinosti, glasilu Slovenskega političnega društva za Primorsko,¹⁰² z dne 4. marca preberemo oglas, ki sporoča, da je težko dosegljivo zdravilo proti pljučnemu katarju, kašlju, hripavosti, slabi prebavi in oslabeledosti, tj. zdravilno pivo iz sladnega izvlečka in bonboni iz sladnega izvlečka za prsi, na zalogi v več lekarnah in mirodilnicah. To je do sedaj najstarejši znani zapis besede *mirodilnica*, ki kaže, da se v drogerijah tedanjega časa niso prodajale le začimbe.

⁹⁹ Ostanek tega nemškega zapisovalnega uzusa se pri nas ohranja v sicer redki različici *drogva* (Kartoteka SSKJ, Besedišče 1987) iz n. *Drogue* za splošno *droga* iz n. *Droge*.

¹⁰⁰ Beseda je bila iz it. *spezierie* pl 'začimbe' v nemščino prevzeta še v srednjevisokonemškem obdobju, prim. srvn. *spezerie/specerie* (Kluge 1995: 778).

¹⁰¹ Besedi *kramenišhar* [kramenišar] in *kramenjar* sta iz *kramerniščar in *kramerjar nastali po disimilaciji $r : r : r \rightarrow r : \emptyset : r$.

Oznaka *lah* iz Lah 'Italijan' nakazuje, da so kramarji, ki so v naše kraje prinašali in prodajali začimbe = dišave, pogosto prihajali iz laških = italijanskih dežel in so jim zato rekli kar *lah*.

¹⁰² Podatki in gradivo iz časopisov je navedeno po viru dLib.

Iz časa pred prvo svetovno vojno je oglas v goriškem glasilu Soča z dne 20. januarja 1900, v katerem pa se tako kot več kot 60 let kasneje v Primorskem dnevniku ob besedi *mirodilnica* pojavlja v oklepaju dodan sinonim *drogerija*. To je, kot kaže, do sedaj naš najstarejši zapis besede *drogerija*.

Slika 6: Oglas v goriškem časopisu Soča, 20. januarja 1900 (vir: dLib.si)

V naslednjem letu 1901 pa kratka notica v Amerikanskem Slovencu, listu za slovenski narod v Ameriki in glasilu K. S. K. Jednote, ki je tedaj izhajal v kraju Joliet (Illinois), z dne 11. oktobra sporoča, da sta »/d/ne 15. p. m. /.../ pogorela v Trstu mirodilnica in magacin L. Nagelschmied-u. Škode je 2000 K.«. Ta podatek je pomemben, saj raba v glasilu ameriških Slovencev kaže, da je bila beseda *mirodilnica* v njihovem okolju splošno znana in da je po oceni urednikov ni treba pojasniti ali zamenjati s katero drugo.

V tržaški Edinosti z dne 25. maja 1905 dva oglasa reklamirata mirodilnico Simona Skrinjar in mirodilnico Henrik Bonetta, v tretjem pa izvemo, da mirodilnica Mihaela Piščanca na Opčinah 212 (nasproti gostilne »pri Mičelu«) nudi velik izbor in zalogo »vsakovrstnih drog, suhih in oljnatih barv. Lanenega olja, firneža, lake, čopičev, tapetarij, (štopov) za slikarje, petrolej, stearične in voščene sveče. Vsako vrstnih gob in zamaškov, gumijeve cevi, gumijeve cevi za cepljenje trt, dvakratno rafinirano žveplo, angleški vitrijol. Šipe za okna, žebeljev in drugih železnin. Navadno in dišeče milo, parfumerije, špirit za goreti, esence za jesih. Voščilo (biks) za črne in rumene čevlje in drugih v to stroko spadajočih predmetov.«¹⁰³

Oglas vsebuje do sedaj najstarejši zapis besede *droga* pri nas, čeprav iz sobesedila njegovega pomena ni mogoče določiti oziroma je iz njega razvidno le, da beseda *droga* ne označuje tistih artiklov, ki so v njem poimenovani z drugo besedo, tudi parfumskih izdelkov ne.

¹⁰³ Prepis zvesto sledi originalu, kot je razvidno iz priložene slike.

Mirodilnica
MIHAEL PIŠČANC na Opčinah 212.
 (nasproti gostilne „Pri Mičelu“.)

Velik izbor in zaloga vsakovrstnih drog, suhih in oljnatih barv. Lanenega olja, firneža, lake, čopičev, tapecarij, (štopov) za slikarje, petrolej, stearične in voščene sveče. Vsako vrstnih gob in zamaškov, gumijeve cevi, gumijeve cevi za cepljenje trt, dvakratno rafinirano žveplo, angleški vitrijol. Šipe za okna, žeblijev in drugih železnin. Navadno in dišeče mila, profumerije, spirit za goret, esence za jesih. Voščilo (biks) za črne in rumene črevlje in drugih v to stroko spadajočih predmetov.

Cene brez konkurence.

Slika 7: Oglas v tržaškem časopisu *Edinost*, 25. maja 1905 (vir: dLib.si)

Isti časopis dne 4. avgusta 1906 v oglašju reklamira »prvi tržaški mehanični zavod za pranje in likanje perila« in sporoča, da »sprejemajo in oddajajo na vsako željo«, prav tako tudi lokala »Enrico Bonetto, mirodilnica, ul. Geppa vogal Carradori« in »Marco Gustavo, mirodilnica, ul. Giulia 20«. Dan kasneje, tj. 5. avgusta 1906, pa se oglašja tudi »Mirodilnica Alojzija Mermol nasled. Leban – Trst – (ul. Barriera vecchia št. 18) Prodaja barv, drog, žvepla, modre galice, nenadkriljiv prah proti mrčesom«.

Edinost z dne 6. avgusta 1912 vsebuje oglas, ki reklamira mirodilnico Antona Ursicha na Barriera vecchia št. 14 z zalogo »barv, čopičev, povlak in mazil za pode, izrezov za slikarje (štopov), zamaškov in dišav«.

Tik pred začetkom prve svetovne vojne se tudi v goriškem glasilu *Soča* z dne 21. marca 1914 v oglašju, kjer se reklamirajo prašek proti bolečinam v želodcu in žganje ter sol za lajšanje bolečin, pojavljata stavka »Na prodaj po vseh lekarnah in mirodilnicah« in »Dobiva se [tj. dobi se] v Gorici v vseh lekarnah in mirodilnicah«.

V *Edinosti* z dne 19. septembra 1918 se pojavlja več oglasov tržaške »mirodilnice« Cillia ul. Poste 6, ki reklamirajo prašek za barvanje blaga,¹⁰⁴ muholovke,¹⁰⁵ lak za slamnate klobuke, beli prah za platnene čevlje, vosek za parkete, salmijak za električne baterije.

3.2 Iz prikaza je razvidno, da je bila beseda *mirodilnica* v rabi pretežno na zahodnem slovenskem območju, in sicer na Primorskem s težiščem v Trstu z okolico in v Gorici. Vzrok, da se pojavlja v Hubadovi priredbi Janežičevega slovensko-nemškega slovarja, bi bilo zato morda treba iskati v njegovi življenjski poti, saj je, rojen sicer v Skaručni pod Šmarno goro, med letoma 1860 in 1863 obiskoval gimnazijo v Trstu, kjer drogerije očitno niso bile redke, in je zato verjetno ocenil, da bi morala biti njihova slovenska oznaka *mirodilnica* tudi slovarsko evidentirana. Ker pa je Hubad kot slovensko besedo zapisal tudi *mirodija* 'Spezerei', je verjetno, da so vsaj tržaški Slovenci poznali tudi to besedo. To pa lahko pomeni, da so se zavedali medsebojne

¹⁰⁴ Polno besedilo se glasi: **Prispeli** so praški za barvanje blaga v mirodilnico Cillia ul. Poste 6.

¹⁰⁵ Polno besedilo se glasi: **Muholovke** po 25. vin. prodaja mirodilnica Cillia ul. Poste 6.

povezanosti obeh besed in s tem tudi, kaj beseda *mirodilnica* v etimološkem smislu pravzaprav pomeni.

Danes se pri nas v drogerijah prodajajo pretežno artikli za osebno higieno in nego s parfumskimi izdelki vred, še v drugi polovici prejšnjega stoletja in pred tem pa so bile to prodajalne s precej širšim izborom artiklov, kot ponazarjajo tudi zgornje predstavitve ponudb drogerij v Trstu in Gorici. Nastanek teh specializiranih trgovin pa je povezan z začimbami, kot kaže tudi etimologija besede *mirodilnica*.

4 *Mirodilnica* kot neologizem

Zgodovinskega podatka, kdaj so se v slovensko govorečih okoljih predhodnice sodobnih drogerij začele porajati, ni, jezikovni podatki o obstoju poimenovanja zanje pa kažejo, da njihov nastanek sega vsaj v 17. stoletje, če se upošteva, da slovarski zapisi poimenovanj nikoli niso sočasni, ampak kasnejši od nastanka oziroma uvedbe nove realije.

V 18. stoletju se poimenovanje za drogerijo lahko prepozna v Gutsmanovi že omenjeni besedni zvezi *šhpezariuna hranva* [špecariuna hranva], ki bi pomensko ustrezala sodobni zvezi *hramba dišav*, tj. prostor, kjer se hranijo posušena dišeča/aromatična zelišča.

V 17. stoletju v Hipolitovi predstavitvi *gverzna krama*, ali *gverzna šhtazúna* [gvercna krama ali gvercna štacuna] 'arōmātāpolium' besedi *krama* in *štacuna* nastopata v pomenu 'trgovina', in sicer prva kot nomen actionis iz n. *Kram* 'kupčija' (Grimm: XI, 1988), druga pa kot nomen loci iz furl. *stazon* f 'prodajalna' (Furlan v ESSJ: III, 104). Pridevnik *gvercna* je tvorjen iz nemške izposojenke *gverc* 'začimba/dišava' ← n. *Gewürz* 'začimba', če upoštevamo tudi Hipolitovo razlago lat. *arōmāta* 'začimbe' s slovenskimi ustrezniki *shlahtnu lipu dišhezhe korejne*, *šhpecerije* in *gverz*.

Če ne upoštevamo Gutsmanovega enobesednega neologizma *kramernišhe* [kramerniše], tvorjenega iz njegovega *kramarnia*, s katerim so dišave poimenovane kot kramarjevo = trgovčevo prodajno blago, se po večbesednem Hipolitovem poimenovanju *gverzna krama*, ali *gverzna šhtazúna*, Gutsmanovem *šhpezariuna hranva* in Cigaletovem *štacuna dišečih reči* kot prvo enobesedno pri nas pojavlja prav *mirodilnica*.

Čeprav kaže, kot da je samostalnik *mirodilnica* zaradi izglasja na *-ilnica* tako kot številni drugi na *-ilnica* v slovenščini tvorjen iz domačega korenskega dela po vzorcu *toč-il-n-ica*,¹⁰⁶ bi bilo v sicer neuspelem poskusu njegovega uveljavljanja treba prepoznati težnjo izogniti se »nevarnosti«, da bi se za enobesedno poimenovanje drogerij pri nas uveljavilo tako s korenskim delom nemškega izvora. Od Gutsmanove besedne zveze *špecarivna hranva* = *šhpezariuna hranva* do poimenovanja eliptičnega izvora *špecerilnica [špeceriunica] namreč ni bilo daleč. Posredni znak te puristične težnje je lahko tudi sodobni pomen pogovorne besede *špecerija* 'živila, jestvine', tudi 'trgovina z živili' (SSKJ), iz

¹⁰⁶ Tovrstni avtohtoni slovenski samostalniki slovanskega izvora so tvorjeni po vzorcu: glagol *točiti* → samostalnik *točilo* (< *točidlo) → pridevnik *točilen* (tu pridevnik ženskega spola *točilna* + samostalnik ženskega spola) → (po elipsi v besedni zvezi) *točilnica*. Prim. Bajec 1952: 41 s.

katere je bil z njenim neposrednim izvorom v n. *Spezerei* določeni sém 'začimba, dišava', ki se v naših starejših slovarskih virih še ohranja, popolnoma izpodrinjen, in je v izposojenki prevladal pomen, ki ga je imelo n. *Spezereiwaren* 'Lebensmittel', tj. 'živilo'.

Beseda *mirodilnica* je bila namreč pod vplivom samostalnikov na *-ilnica* kot nadomestilo za pretečo se uveljavitev **špecerilnica* verjetno narejena pod vplivom hrvaškega prav tako neveljavljenega neologizma *mirodarnica* 'prodajalna začimb', tudi *mirodijarnica* 'isto'. Ti hrvaški besedi sta bili skupaj z *mirodijar* 'drogerist' slovarsko evidentirani le v Šulekovem slovarju Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja I–II, ki je izšel med letoma 1874 in 1875 (ARj: VI, 747 s.). Vse tri hrvaške besede, tj. *mirodarnica/mirodijarnica* in *mirodijar*, so bile tvorjene iz novogrške izposojenke *miròdija*, tudi *miròđija* (← ngr. μυρωδιά '(prijeten) vonj' – Skok 1971–1974: II, 428 s.¹⁰⁷), ki je v hrvaščini in srbsčini prvotno pomenila '(prijeten) vonj', kasneje pa se je začela uporabljati za označevanje nekaterih dišavnic (npr. peteršilja, kopra, komarčka/koromača), začimb pa tudi kolonialnega blaga nasploh (ARj: VI, 747; Rečnik MS: III, 381; Rečnik SANU: XII, 615; Jurančič 1986: 553).

Pri nas se ob besedi *mirodilnica* redko pojavlja tudi *mirodija* 'dišava' (Janežič 1908; Besedišče 1987¹⁰⁸), kar je bilo izposojeno iz hrv. *miròdija*.

Neologizem *mirodilnica* je bil verjetno ob vzpodbudi hrv. *mirodarnica* iz hrvaške izposojenke *mirodija* tvorjen po podobnem besedotvornem postopku kot Gutsmanova *šhpezariuna hranva* ob *šhpezaria*:

špecar-ija → *špecar-ilna* → *x*
mirod-ija → **mirod-ilna* → ***mirodilnica***

5 *Mirodilnica* kot otrok slavizacije slovenskega jezika

V slovenščini sta besedi *mirodilnica* in *mirodija* tako kot številne druge (med njimi tudi še polno živeče, npr. *štedilnik*) otroka slavizacije slovenskega jezika, ki sta iz rabe sicer uspešno izpodrinili koren *špecer-* 'začimba, dišava' nemškega izvora, a se nista uveljavili, ker je prvo nadomestila *drogerija*, drugo pa *začimba*. Tudi neuspeli poskus uveljavitve *mirodarnica/mirodijarnica* v hrvaškem jezikovnem okolju je odraz enake težnje (Skok 1971–1974: l.c.), saj jo je tako kot v slovenščini uspešno nadomestila *drogerija*.

V etimološkem smislu sln. *mirodilnica* in hrv. *mirodarnica/mirodijarnica* označujeta drogerijo kot specializirano trgovino po njenem prvotnem prodajnem artiklu, tj. posušenih dišečih zeliščih = začimbah. Tudi nastanek evropske kulturne besede *drogerija*, hrv., srb. *drogèrija*, n. *Drogerie*, starejše še *Droguerie*, it. *drogheria* itd., ki je k nam prek nemščine prišla iz frc. *droguerie*, je povezan z enako značilnostjo, saj je precej

¹⁰⁷ Korensko sorodno z *mirodija/miròđija* je hrv., srb. *miris* 'vonj' (Skok 1971–1974: l.c.).

¹⁰⁸ V Besedišču 1987 evidentirano na podlagi dveh ekscerptov v Kartoteki SSKJ, ki kažeta na rabo besede leta 1930 in tudi še 1954.

verjetno, da je frc. *drogue* 'dišava; kemikalija; farmacevtsko sredstvo; mamilo' v francoskem nomeni loci na *-erie* kot izposojenka iz niz. *droog* 'suh' prvotno označevalo predvsem posušena dišeča zelišča, ki so se kot kolonialno blago uporabljala zlasti v farmaceutiki in kulinariki.¹⁰⁹

6 Zaključek

Ker je bil samostalnik *mirodilnica* narejen v slovenščini, ga je treba oceniti kot domačo besedo, čeprav je glede tvorbe hibrid s korenskim delom *mirod-* tujega, hrvaškega izvora, tam pa novogrškega. V etimološkem smislu označuje *mirodilnica* drogerijo kot specializirano trgovino po njenem prvotnem prodajnem artiklu, tj. po posušenih dišečih zeliščih = začimbah.

---

¹⁰⁹ Glede etimologije frc. *drogue* glej Koštiál I. 1935: 138; Kluge 1995: 194 s.; Pfeifer 2000: 244 s.; Battisti, Alessio 1950–1957: 1394; HER: 275; Snoj 2003: 125.

Po sledih južnoslovanskega dendronima ‘Quercus’: slovensko *mel/mjel/njel/gnjel* ... ‘vrsta hrasta’

1 Dendronim **mь/ѣd’elъ* ‘vrsta hrasta’

Med pomembnejšimi novostmi s področja etimološko-leksikalnih obravnav slovenske leksike spada identifikacija praslovanskega narečnega dendronima **mьd’elъ* ali **mьѣd’elъ* ‘vrsta hrasta’, ki ga je Loma 2013: 142 s., 242, 254 rekonstruiral na podlagi dveh starosrbskih apelativov (*u*) *m’gjelъ* in (*meždu*) *m’gjelovik’* iz Banjske hrisovulje in bolgarskega narečnega dendronima *maždèl* ‘Quercus pubescens’ (Botevgradsko), *mьždèl* ‘isto’ z zahodnobolgarskega območja.¹¹⁰ Prispevek se posveča vprašanju, ali je ta južnoslovanski dendronim mogoče dokazati tudi za slovenščino v narečnem dendronimu *mêl* m ‘vrsta hrasta’, ki so ga z drugim slovenskim in hrvaškim gradivom obravnavali že France Bezlaj, André Vaillant in Petar Skok.

2 Zgodovina obravnav slovenskega *mêl* ‘vrsta hrasta’

France Bezlaj je o dendronimu *mêl* m ‘vrsta hrasta’ iz Pleteršnikovega slovarja pisal večkrat, a glede interpretacije in pritegnitve sorodnega slovenskega in drugega slovanskega gradiva zelo različno.

2.1 Najstarejša obravnava sega v leto 1959, ko je v članku *Problematika slovenskega etimološkega slovarja* Pleteršnikovo *mêl* ‘vrsta hrasta’ (Goriška brda) povezal z dendronimom iz Cigaletovega slovarja *gnjelec* ‘Steineiche’ (Cigale 1860 s.v. Eiche) = ‘Quercus ilex, črnika’ in z istrskimi dendronimi iz gradiva za Slovenski lingvistični atlas *mîêŭ* ‘hrast’ (Sočerga), *nâŭ* ‘isto’ (Pomjan), *nêŭ* (Rakitovec) ter menil, da je oblika *gnjelec* »plod učenega etimologiziranja, ker so jo spravljali v zvezo s slovanskim *gnědъ ‘rjav’«, zato je za prvotno vzglasje dendronima predpostavil *m-* in ugotavljal, da *mêl* verjetno ni v sorodstveni zvezi z »(o)*melo* ali *jъmelo* ‘loranthus, viscum’«, prav tako tudi ne kaže na izposojjo iz furl. *muédul*¹¹¹ ‘Quercus cerris’,¹¹² hkrati pa sklepal, da je dendronim v slovenščini mlajši, saj v onomastiki ni zastopan (Bezlaj 2003: 801).

---

¹¹⁰ V BER: III, 610; IV, 375 je dendronim označen kot nejasen.

¹¹¹ Naglasno znamenje je tu iz *muédul* popravljeno na podlagi Pironovega slovarja (NP s.v. *muédul*).

¹¹² Razlaga je Štrekljeva 1896: 156.

2.2 Nekaj let kasneje je v članku *Einige slovenische und baltische Parallelen* (1966–1968) le Pleteršnikovo *mêl* povezal z gr. *μελία* ‘Fraxinus = jesen’ in ob lit. pridevniku *smêlus* ‘pepelnato rjav, sivorjav’ predpostavil, da se v slovenskem dendronimu tako kot v grškem ohranja osnovna stopnja praindoevropskega korena **mel-*, ki je služil za označevanje pojavnosti temnih, nečistih, umazanih barv (Bezljaj 2003: 335). Isto mnenje je ponovil leto kasneje v članku *Slovenski jezik v luči leksikologije* (1969), le da je tu samostalnemu *mêl* dodal pridevnika *melov* in *meljév*, ki sta v Pleteršnikovem slovarju predstavljena v zvezah *mêlov les* (Goriška brda) in *meljév hrast* (Kras), hkrati pa je Bezljaj še opozoril na fonetično in besedotvorno različno srb. *beo mlak* ‘vrsta hrasta’ (Kosovo), češ da je s sln. *mêl* korensko sorodno (Bezljaj 2003: 381). V članku *Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja* (1972–1973) lahko preberemo, da »/s/ln. *mel* ‘Quercus’ spada kakor albansko *malenë* ‘Ulmus’ k **mel-* 6 pri Pokornju, s pomenom ‘temne, umazano zamolkle barve’ z varianto **smel-*, gr. *meliē* ‘Fraxinus’, lit. *pasmêlti* ‘postati zamolkle barve’ (Pokorny VWb. 969)« (Bezljaj 2003: 471). Ko je v članku *Moj pogled na jezik* (1976–1977) našteval leksikalne odraze praindoevropskega korena **(s)mel-* ‘temna barva’ v slovenščini, je ugotavljal, da je »/i/z e-stopnje /.../ *mêl* ‘vrsta hrasta’« (Bezljaj 2003: 570). V recenziji Skokovega etimološkega slovarja iz leta 1975 ter 1977 in v prispevku *Slovensko-baltijskie leksičeskie paralleli* (1977) ni Bezljaj glede razlage *mêl* dodal novih ali dodatnih pogledov pa tudi novega gradiva ne (Bezljaj 2003: 1024, 1046, 587).

2.3 V Etimološkem slovarju slovenskega jezika je France Bezljaj o *mêl* ‘vrsta hrasta’ pisal na dveh mestih: v prvi knjigi v geselskem članku *gnélec* ‘vrsta rdečega škrljavca’, v drugi pa v *mêl* I ‘vrsta hrasta’.

2.3.1 V primerjavi z mnenjem iz leta 1959, da je dendronim *gnjelec* v odnosu do *mêl* in *nâu* ter *nêu* umetno, neustrezno etimologizirana tvorba, je v prvi knjigi etimološkega slovarja iz leta 1976 mnenje spremenjeno. V geselskem članku z iztočnico *gnélec*, ki naj bi označevala vrsto rdeče kamnine, a je v slovenskih slovarskih zbirkah ni bilo mogoče ponovno potrditi, je ta leksem povezal z dendronimi za *Quercus pedunculata gnillec* (Pleteršnik), *gnjilec*,¹¹³ *gnjélec* (Kras) in *gnjel* ‘*Quercus suber*’ (Istra), nato pa menil, da je s temi dendronimi morda v zvezi tudi *mel* ‘vrsta hrasta’, in razlago začel z oznako »nejasno« ter nadaljeval, da je pri tem slovenskem gradivu mogoče misliti na križanje med osnovami z indoevropskim korenem **mel-*, ki ga je ponazoril z let. *mêl̥ns* ‘črn’ in lit. *mélas* ‘moder’, oziroma **smel-*, ki ga je ponazoril s stlit. *smêlus* ‘pepelnato zamolkle barve’, in s slovanskim pridevnikom **gnědbъ*. Po tej Bezlajevi razlagi naj bi bili naštetih slovenski dendronimi rezultat križanja jezikovnega gradiva treh vrst.

2.3.2 V drugi knjigi etimološkega slovarja iz leta 1982 se Bezljaj ponovno popravlja in dopolnjuje, ker je bil šele po objavi svojih recenzij Skokovega etimološkega slovarja verjetno pozoren na geselski članek *mel*², ki ga je Skok v pretežni meri oblikoval na

¹¹³ To obliko brez naglasnih znamenj ob *gnjelec* navaja Erjavec 1875: 219.

podlagi Vaillantovega kratkega prispevka iz leta 1932. V njem sta hrvaška dendronima *mnel* in *mel* iz Istarskega razvoda (15. st.), ki se v latinski različici besedila pojavljata zapisana v italijaniziranih variantah

- a) *Mgnell* [mnjel] v *ad arborem vocatam Nafrogem Mgnell*,
- b) *Imgnell* [imnjel] s protetičnim samoglasnikom *i*- pred vzglasno soglasniško skupino v *magna arbor vocata Imgnell*,
- c) *Monel* [monel] z vrinjenim *o* kot odpravljalcem vzglasne soglasniške skupine v *Vregnin Monel* (Skok 1971–1974: II, 403),

povezana s slovenskim *mēl* 'vrsta hrasta' (Vaillant 1932: 90 s.). Skok je temu gradivu dodal še v hrvaškem delu Istre iz Buzeta in s Sovinjskega polja znano *mjèu* 'hrast' in manjšalnico *mjelīć*.

2.3.2.1 Bezljaj se je v geselskem članku v ESSJ: II, 176 pri navajanju slovenskega gradiva omejil in navedel le *mēl* s pridevnikoma (glej zgoraj). V njem ne najdemo narečnih oblik *mjèu* 'hrast' (Sočerga), *nâu* (Pomjan), *nêu* (Rakitovec), tudi dendronimskih primerov tipa *gnjec* ne, pač pa hrvaško paralelo *mjèu* 'hrast' z manjšalnico *mjelīć* in gradivo iz Istarskega razvoda. Glede izvora in etimologije slovenskega *mēl* Bezljaj najprej omenja Štrekljevo fonetično neustrezno razlago iz furl. *muèdul* 'Quercus cerris' (Štrekelj 1896: 156), nato pa se pridružuje Skokovemu mnenju, da Vaillantova razlaga o zgodnji romanski izposojenki iz leksema, ki se ohranja npr. v it. ben. *pomèla* 'okroglast sadež lovora in podobnih dreves', tudi 'za stiskanje zrela oljka (sadež)' (Boerio 1867),¹¹⁴ v pomenskem oziru ni prepričljiva.

Vaillant je namreč pomenski del svoje razlage gradil na predpostavki, da sta hrvaški in slovenski dendronim prvotno verjetno označevala lovora = *Lauris nobilis* ali pa zimzeleni hrast, češ da sta si obe drevesi zelo podobni, sta zimzeleni in obe značilni za jadransko floro (Vaillant 1932: 90 s.). Tako Skok 1971–1974: II, 403 kot po njem Bezljaj ESSJ: II, 176 sta Vaillantovo formalno izvajanje slovensko-hrvaškega istrskega dendronima iz zgodnje romanske izposojenke **p̄mēl̄b* iz rom. ***p̄mēlū* (pri Vaillantu **pomella*), ki bi se po Vaillantovi razlagi po izpadu polglasnikov v šibki poziciji glasila **pmel* in asimilirala v **mmel* ter se nato na eni strani poenostavila v **mel* = sln. *mēl* = hrv. *mel* (Istarski razvod), na drugi pa disimilirala v **mnel* = hrv. *mnel* (Istarski razvod), povzela nenatančno, saj oba za južnoslovansko substitucijo rom. **p̄mēlū* (pri Vaillantu **pomella*) navajata **p̄mēl̄b*, česar Vaillant ni zapisal. Če obidemo dejstvo, da italijanska narečna ajevsko samostalnika verjetno odražata manjšalno tvorbo ženskega spola s pripadnostno funkcijo iz lat. *p̄m̄us* f 'sadno drevo', ki bi se kot slovanski substitut vključila v žensko ajevsko sklanjatev ***p̄mēla*, bi se široko izgovarjani romanski ajevski samoglasnik nadomestil s slovanskim kratkim **e*, kot je predpostavil Vaillant, in ne z jatom **ě*, kot sta nenatančno povzela Skok in Bezljaj.

¹¹⁴ V Ampezzu *pomela* 'jagoda'.

Skok je v zaključku geselskega članka *mel*² zapisal »Tim *vovero* prevodi se istočakavski *m̃jel* ili *mel*, koje dosada nije objašnjeno, jer Vaillantovo mišljenje ne odgovara« in dodal »Nije isključeno da naziv pripada predslovenskom i predrimskom supstratu« (Skok 1971–1974: II, 404), Bezljaj pa je verjetno na podlagi novega, hrvaškega gradiva *m̃jèu/m̃jel̃ić* z zaporedjem *-je-* popravil svoje staro mnenje, da se v sln. *m̃el* ohranja praslovansko **mel̃* (Bezljaj 2003: 335, 570), in *m̃el* izvajal iz **m̃el̃* »iz ide. **mel(ə)-* ‘temne barve’« (Bezljaj ESSJ: II, 176).

2.4 Dosedanje obravnave so pokazale, da bi bilo Pleteršnikovo *m̃el* ‘vrsta hrasta’ (Goriška brda) mogoče povezati z istrskim, iz Sočerge znanim *m̃jèu* ‘hrast’ (Bezljaj) in da je ta slovenski dendronim verjetno enak hrvaškemu istrskemu, z buzetskega področja znanemu *m̃jèu* ‘hrast’ in *m̃jel̃ić* (Skok). Kako so s slovensko-hrvaškim dendronimom povezani enako- ali podobnopomenski, a fonetično različni sln. *ñâu* ‘hrast’ (Pomjan – SLA), *ñêu* ‘isto’ (Rakitovec – SLA), *gñjec* ‘Steineiche’ (Cigale 1860) in hrv. *m̃jel* iz Istarskega razvoda, pa bi bilo treba prav tako še ugotoviti.

3 Pričakovani fonetični razvoj slovanskega **m̃b/̃d’el̃* v slovenščini in hrvaščini

3.1 Praslovansko **m̃jel* : **m̃jel̃*

Praslovanski dendronim **m̃b/̃d’el̃* bi se, upoštevajoč sistemski fonetični razvoj v izhodiščno slovenščino = praslovenščino, glasil **m̃jel̃* in imel v vzglasju za slovenščino netipičen in glede izvora unikaten fonemski niz *m̃j-*, zaradi česar se lahko pričakuje, da je bil v nadaljnjem razvoju podvržen pozicijsko pogojenim fonetičnim spremembam.

Epentetični *l* se je v slovenščini udejanjal še razmeroma pozno, ko se je slovenski fonemski sistem v 11./12. stoletju že povečal za fonem *f* (prim. tpn *Škofljica*), znani pa so tudi epentetični *l* tipa *zdravlje* < **s̃b-dor̃j-̃jē*. Zato je možno, da je bil v tak razvoj vključen tudi praslovanski refleks **m̃jel̃*, iz česar bi se razvilo slovensko **ml’el*:

psl. **m̃b/̃d’el̃* > psln. **m̃jel̃* > **ml’el*

Treba pa je izpostaviti, da v slovenščini za vzglasnim *m-* nastali epentetični *l* do sedaj še ni bil prepoznan in da je v vzglasnem zlogu tudi zelo redek.¹¹⁵

Možno je tudi, da se je praslovanski polglasnik med *m* in *d’* tako kot v starosrbskem in bolgarskem dendronimu vokaliziral, čeprav je bil v šibki poziciji. Po vzoru praslovenskih nizov tipa **m̃b̃jē-* ‘lavare’ > sln. *m̃jē-*, psl. **tr̃b̃jē* ‘tres’ > sln. *trijē/trije* bi se psl. **m̃b/̃d’el̃* pri nas lahko realiziralo tudi v **m̃jel̃*.

Ker se kontrakcija udejanja tudi pri zaporedjih z izpadlim *-j-* < psl. **d’* (prim. sln. *gospá* < **gospod’á*), je možno, da bi se odraz psl. predloge **m̃b/̃d’el̃* verjetno prek **m̃jel̃* v delu slovenščine kontrahiralo v **m̃el̃*, kot nakazuje nadiš. *pí:es̃* ‘piješ’ < sln. **p̃ēs̃* < psl. **p̃jēš̃* (Šekli 2008: 22).

¹¹⁵ Ima ga npr. glagol *pljúvati*, prim. Bezljaj ESSJ: III, 59.

3.2 Hrvaško čakavsko *mjel

Ker je bil hrvaški dendronim *mjèu* 'hrast' v Istri evidentiran na čakavskem območju, bi se psl. **mь/bd'elь* podobno kot v slovenščini razvilo v hrv. čak. *mjel s hrv. čak. *j* < psl. **d'*, v nadaljevanju pa lahko tako kot v slovenščini tudi tu pričakujemo nastanek oblike z epentetičnim *l'*, tj. **ml'el*. Pozno delovanje epenteze na istrskem čakavskem območju potrjujejo primeri tipa *zdravlje*, v Istri pa je bil v Pazinu potrjen tudi cgn *Škoflić* (Leksik 1976: 646), ki tako kot sln. tpn *Škofljica* tudi kaže na delovanje epenteze še v času pridobitve novega fonema *f*.

3.3 Zunanja in notranja evidenca

Slovansko primerjalno gradivo v stsrb. (*u*) *m'gjelь*, (*meždu*) *m'gjelovik'* in blg. *mažděl*, *mьžděl* nakazuje, da bi bilo odraz psl. **mь/bd'elь* v slovenščini in hrvaščini mogoče pričakovati v primeru sln. *měl* in hrv. *mjèu* zaradi pomenske ('vrsta hrasta') in delne fonemske (*m* – *l*, korenski ejevski vokalizem) prekrivnosti, vprašanje pa je, ali se njegov obstoj ob zunanji evidenci (psl. rekonstrukcija, stsrb. in blg. primera) dá zadostno argumentirano dokazati z metodo interne rekonstrukcije, tj. na podlagi jezikovnih in jezikoslovnih dejstev, ki jih nudita slovenščina in hrvaščina.

4 Slovensko *měl* 'vrsta hrasta' (Goriška brda)

Pleteršnikov slovar je normativni slovar, njegov podatek, da je bil dendronim *měl* 'vrsta hrasta' znan v Goriških brdih, pa je za predhistorično interpretacijo preveč skop in ob poznavanju slovenskega istrskega *mjèu* bolj ali manj zanesljivo pove le, da se je območje tega dendronima morda raztezalo od Istre do Goriških brd. Pleteršnik pisnega vira, od koder je besedo povzel, ne navaja in še vedno ostaja neznan. Kasneje v Goriških brdih ali v bližnji okolici tak leksem namreč ni bil evidentiran. Ker bi se v Pleteršnikovem normiranem *ê* v besedi iz Goriških brd lahko ohranjal marsikateri prvotni samoglasnik, tj. stari *ě, *ě, *ě in še kaj drugega, je *měl* pri ugotavljanju njegove prvotne fonemske strukture minimalno poveden.

4.1 Slovensko istrsko *mjèu* 'hrast'

Več sreče je z istrskim *mjèu* 'hrast' (Sočerga – SLA). Bezlaju je besedo gotovo posredoval dialektolog Tine Logar, ki je v letu 1956 istrsko narečno točko Sočerga osebno preučeval. V njegovem originalnem narečnem zapisu se beseda glasi *mjèu* s široko izgovarjanim ejevskim samoglasnikom, Bezlaj pa je ta podatek pri objavi verjetno bil prisiljen opustiti iz tedanjih tehničnih razlogov. Isti dendronim je bil v Sočergi kot *m'jäu* 'hrast' evidentiran tudi še v letu 1990, z enako ponazoritvijo *ä* kot zelo širokega sredinskega sprednjega samoglasnika (Kenda-Jež 1996: XI) pa je bil skoraj sočasno, med letoma 1989 in 1990, zapisan tudi v bližnjih Trebešah, v nekaj kilometrov oddaljeni Pregari pa kot *'mieu* (SDLA-SI: I, 140, 23, 21).

Bezlajeve interpretacija je slonela na predpostavki, da naj bi dendronima *měl* (Goriška brda) in *mjèu* (Sočerga) odražala psl. *melь ali *měľь (glej zgoraj), kar pomeni,

da naj bi bilo zaporedje $i\dot{\epsilon}$ v sočerskem $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ razvito iz *e ali *ě. Iz Logarjevih zapisov je razvidno, da se v govoru Sočerge refleks $i\dot{\epsilon}$ pojavlja le v enozložnicah z izvorno slovenskimi kratkimi samoglasniki * $\dot{\epsilon}$, * $\dot{i}$, * $\dot{u}$ iz psl. * $\dot{\epsilon}$, * $\dot{i}$, * $\dot{u}$: $m\dot{l}\dot{i}\dot{\epsilon}t$ 'mleti'¹¹⁶ < psln. * $m\dot{l}\dot{\epsilon}t$ < psl.* $m\dot{\epsilon}ltb$ ob * $m\dot{\epsilon}lti$, toda $m\dot{l}\dot{\epsilon}je$ 'melje', $skri\dot{\epsilon}t$ 'skriti' < psln. * $skri\dot{\epsilon}t$ < psl. * $skri\dot{\epsilon}tb$ ob * $skri\dot{\epsilon}ti$, $kri\dot{\epsilon}\chi$ 'kruh' < psln. * $kr\dot{u}h$ < psl. * $kr\dot{u}h\bar{v}$. To pomeni, da bi se v sočerskem $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ lahko ohranjal samostalni ap A * $m\dot{\epsilon}ltb$.

Drugačen pogled na besedo, kjer bi *m* - $\dot{i}$ - *u* predstavljali soglasniški del fonemske strukture besede, pa dopušča, da bi samo $\dot{\epsilon}$ v $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ predstavljal njen samoglasniški del.

Po Logarjevih zapisih je v govoru Sočerge $\dot{\epsilon}$ lahko refleks cirkumfektiranega in novoakutiranega *e v enozložnicah tipa $\dot{l}\dot{\epsilon}t$ 'led' < psl. * $\dot{l}\dot{\epsilon}d\bar{b}$, $m\dot{\epsilon}t$ 'med' < psl. * $m\dot{\epsilon}d\bar{b}$, $br\dot{\epsilon}k$ 'pes' < jsl. dial. * $br\dot{\epsilon}k\bar{b}$,¹¹⁷ v večzložnicah pa novoakutiranega *e, prim. $\dot{z}b\dot{\epsilon}la$ 'čebela' < * $\dot{c}b\dot{\epsilon}la$.

Ko je Logar v letu 1957 raziskoval govor Trebeš, je za pomen 'hrast' evidencialno le $dr\dot{\epsilon}u$,¹¹⁸ ki je v tem mikrosistemu enakozvočen z $dr\dot{\epsilon}u$ 'drevo'. Med letoma 1989 in 1990 v Trebešah zapisano $m\dot{j}\dot{a}u$ 'hrast' (SDLA-SI: I, 140) je enako s sočerskim $m\dot{j}\dot{a}u$ = $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ (Logar) in zato lahko odraz istih prvotnih predlog, tj. psln. * $m\dot{\epsilon}t$ (< psl. * $m\dot{\epsilon}ltb$) ali psln. * $m\dot{i}\dot{\epsilon}t$ (< psl. * $\dot{\epsilon}ltb$) ali psln. * $m\dot{i}\dot{\epsilon}l$ (< psl. * $\dot{\epsilon}ltb$), prim. pri Logarju za Trebeše $m\dot{l}\dot{i}\dot{\epsilon}t$ 'mleti', toda $m\dot{l}\dot{\epsilon}jen$ 'meljem', $bi\dot{\epsilon}sk/bi\dot{\epsilon}sqk$ 'omela' (< sln. * $b\dot{i}sk$), $kri\dot{\epsilon}\chi$ 'kruh'; $\dot{l}\dot{\epsilon}t$ 'led', $m\dot{\epsilon}t$ 'med', $cv\dot{\epsilon}k$ 'žebelj' (< sln. $cv\dot{\epsilon}k$); $n\dot{\epsilon}su$ 'nesel' (< psl. * $n\dot{\epsilon}stb$), $\dot{c}b\dot{\epsilon}la$ 'čebela'.

Iz primerjave med Logarjevim starejšim gradivom in mlajšim iz SDLA-SI je na podlagi enačb $bi\dot{\epsilon}sk/bi\dot{\epsilon}sqk$ 'omela' (Logar) = $b\dot{j}\dot{a}sk$ 'līmanice' (SDLA-SI: I, 286), $cv\dot{\epsilon}k$ 'žebelj' (Logar) = $cv\dot{a}k$ 'klin (pri sori)' (SDLA-SI: II, 88) mogoče ugotavljati,¹¹⁹ da je izgovarjava Logarjevih širokih refleksov po nekaj desetletjih še širša. To se ni zgodilo v govoru bližnje Pregare, kot je razvidno iz $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ 'hrast' in $\dot{z}b\dot{\epsilon}la$ 'čebela' (SDLA-SI: I, 320). Po dostopnih podatkih govor kraja Pregara¹²⁰ ne pozna diftongičnih refleksov tipa $m\dot{l}\dot{i}\dot{\epsilon}t$ 'mleti' (Sočerga, Trebeše), ampak se kračine * $\dot{\epsilon}T$, * $\dot{i}T$, * $\dot{u}T$ odražajo z ozkim ejevskim samoglasnikom, prim. $polski$ 'meš' 'gozdna rovka' (SDLA-SI: I, 273),¹²¹ $p\dot{\epsilon}c$ 'pralnica'¹²² (SDLA-SI: II, 315) < sln. $p\dot{u}c$, $op\dot{l}\dot{\epsilon}t$ 'opleti' (SDLA-SI: II, 58). Prav ta značilnost pregarskega govora pa nakazuje, da bi bilo predpostavljeno izhodišče psl. * $m\dot{\epsilon}ltb$ kot eno od možnih za izpričane $m\dot{i}\dot{\epsilon}u/m\dot{j}\dot{a}u/m\dot{i}\dot{\epsilon}u$ treba izločiti, saj bi se v Pregari glasilo ** $m\dot{\epsilon}u$ in ne $m\dot{i}\dot{\epsilon}u$.

¹¹⁶ Gre za t. i. kratki nedoločnik.

¹¹⁷ Prim. hrv. čak. $br\dot{\epsilon}k$ m, g $br\dot{\epsilon}k\bar{a}$ 'pes' (Orbanić – Kalsbeek 1998).

¹¹⁸ Narečni refleksi besede *drevo* v Istri pogosto pomeni tudi 'hrast', npr. v Maliji, Gažonu, Padni, Pomjanu, Koštaboni, Marezigah, Belvedurju in Movražu (SDLA-SI: I, 140).

¹¹⁹ Zelo širok sredinski sprednji samoglasnik $\dot{a}$ je bil v sočerskem govoru slišan že v Logarjevem gradivu, npr. $s\dot{a}stra$ 'sestra', $t\dot{a}ta$ 'teta' itd.

¹²⁰ Govor tega kraja ni bil vključen v mrežo narečnih točk SLA.

¹²¹ Samoglasnik analoškega izvora po stranskih sklonih ima pregarsko $s\dot{l}\dot{\epsilon}pi$ 'miš' 'igra slepamiš' (SDLA-SI: I, 368).

¹²² Prvotno verjetno korito = vodnjak za pranje perila, saj se v romanski izposojenki * $p\dot{u}c\bar{b}$ m ohranja lat. *puteus* 'jama, vodnjak' (prim. Furlan v ESSJ: III, 66).

Preostaneta torej možnosti, ki predpostavljata slovensko izvorno obliko s tremi so-glasniki in enim samoglasnikom, in sicer **mǰēl* (< psl. **-ělv*) in **mǰēl* (< psl. **-ělv*).

Ker se v vseh istrskih govorih z refleksom **mǰel* psl. **l'* razvije v *j* (prim. po SDLA-SI: I, 194 '*pajok* 'pajek' (Sočerga), '*pajak* 'isto' (Trebeše), *u'pâjok* (Pregara) < **o-pal'ekb* ← **paiĕkb*), je slovenski istrski *j* v *mǰēu/m'jäu/mieü* lahko nastal iz sln. **l'* in so dendronimi fonetično razviti iz sln. **ml'eł*, to pa iz psln. **mǰel* < psl. **mb'vd'elb*.

4.2 Freyerjevo *mejelovz* 'Quercus austriaca' = 'Quercus cerris'

Šulek je po fitonimskem rokopisnem gradivu Henrika Freyerja (1802–1866) povzel tudi dendronim *mejelouc* 'Quercus austriaca' (Šulek 1879: 229),¹²³ kar po Linéjevem sistemu ustreza 'Quercus cerris'. Iz analize Freyerjevega seznama rastlinskih imen je razvidno, da Freyer besede *mejelovz* [məjelouɔc] ni povzel po katerem drugem avtorju (npr. Breckerfeldu), ampak da jo je na terenu slišal sam (Praprotnik 2007: 44). Freyerjevo fitonimsko gradivo izvira pretežno z dežele Kranjske (Šulek 1879: XIV), a danes ne razpolagamo s podatki, s pomočjo katerih bi lahko natančneje ugotovili, kje na Kranjskem ali tudi izven njegovega območja je ta dendronim slišal.

V besedotvornem oziru je *mejelovz* (Freyer) = *mejelouc* (Šulek) s pripono *-c* < *-ac* < **-bcb* posamostaljeni pridevnik **mejelov* iz **mejel*, kar lahko enačimo z istrskim *mǰēu/m'jäu/mieü* 'hrast', dvožložni zapis *mejel-* pa ob *mǰēu/m'jäu/mieü* nakazuje obstoj samoglasnika med *m* in *j*, ki ga drugo slovensko gradivo ne potrjuje. To pa kaže na fonetični razvoj psl. **mb'vd'elb* v sln. **mǰel* tipa **mǰje-* 'lavare' > sln. *mǰje-*, le da se je nenaglašeni *i* prvega zloga kasneje reducirala.

4.3 Slovensko *mejelovz* (Freyer), *mēlov les* (Goriška brda), toda *meljév hrast* (Kras), *měl'ow hrást* (goriški Kras) oziroma vprašanje nastanka slovenskega razmerja *l' : l'*

Pridevnik **mejelov* je treba povezati s tistim v besedni zvezi *mēlov les*, ki jo Pleteršnik sporoča za Goriška brda, in v *meljév hrast*, ki jo Pleteršnik navaja po Erjavčevem zapisu *meljév hrast* s Krasa. Tej besedni zvezi je Erjavc pripisal »a kakov hrast je to, ne morem povedati« (Erjavc 1879: 123).

Erjavčeva besedna zveza *meljév hrast* je razen v naglasnem mestu enaka s Štrekljevo *měl'ow hrást* 'Art Eiche', sporočeno z goriškega Krasa. Tu je *ě* naglašeni polglasniški samoglasnik tipa n. *Gabě*, *Liebe*, kot pojasnjuje Štrekelj 1887: 452, 379. Pridevnika *měl'ow* in *meljév* pa ob *mēlov* kažeta, da sta bila izpeljana iz predloge s palatalnim izglasnim *l'*, in sicer goriškokraški pridevnik iz samostalnika **měl'*.

V samostalniški predlogi **měl'* je *ě* tako kot v *čěp* m, g *-a* 'čep' (Štrekelj 1887: 388) lahko odraz novoakutiranega **e* v slovenskem izglasju **-ěC* enožložnice, ki se je v goriškokraškem mikrosistemu glasila **měl'*, g **měl'a* (prim. Štrekelj 1887: 388) in imela posplošeno kvaliteto in kvantiteto samoglasnika iz oblike za Nsg. Nasprotno pa pridevnik *mēlov* kaže na posplošeno dolžino, ki lahko izvira iz stranskih sklonov. Naglasno mesto v pridevniku *meljév* je tipa sln. *bobôv* (Pleteršnik)¹²⁴ ← psl. **bòbv* in je v okviru

¹²³ Dendronim je bil iz tega vira naveden tudi v Simonović 1959: 388.

¹²⁴ V SSKJ *bòbov*.

samostalnikov ap B pričakovano. Štrekljev pridevnik *měl'ow* torej z *ě* nakazuje, da je bil izpeljan iz sklanjatvenega vzorca samostalnika ap B, ki je v goriškokraškem sistemu razpadel v tip *čěp* m, g -a 'čep', kjer je prevladal samoglasnik iz Nsg, in v tip *cvék* m, g -a, *drék* m, g -a, kjer je prevladal samoglasnik iz Gsg, prim. refleks *žéna* 'žena' (Štrekelj 1887: 432) < psl. *ženǎ.

Goriškokraško gradivo torej nakazuje, da bi bilo pri iskanju najbolj verjetnega izhodišča možno izločiti predpostavljeno sln. *mǐěl (< psl. *-ělъ) v korist predpostavljenega *mǐěl (< psl. *-elъ). Prvotno samostalnikovo ap B nakazujejo tudi bolgarske tvorjenke, prim. *maždelòv*, *maždelòvina* (BER: III, 611) ← *mъ/ъd'elòvъ ← *mъ/ъd'elъ.

4.3.1 Erjavčev in Štrekljev goriškokraški pridevnik na -ov oziroma -ev ima v primerjavi z istrskimi samostalniki *mǐěu/mǐjǎu/mieü* nepričakovan palatalni *l'*.

Ker se na področju Goriških brd *l'* ne depalatalizira v *l*, ampak je njegov refleks *j* (npr. *pějou* 'peljal' – Ramovš 1935: 58), je v razmerju *melov* : *meljev* prvi člen glede samostalniške predloge pričakovan, drugi pa ne. Predpostaviti bi bilo možno, da razmerje odraža dve različnoizglasni samostalniški predlogi, tj. eno, potrjeno, na sln. izglasni -*l* in drugo, nepotrjeno, na sln. izglasni -*l'*. Ker niti Erjavčev niti Štrekljev pridevnik v korenem delu ne vsebujeta polvokala *ǐ*, ki je bil na podlagi analize slovenskega istrskega gradiva prepoznan kot možni sestavni del prvotne slovenske fonemske strukture dendronima, je možno, da je kraški palatalni *l'* posledica preoblikovanja fonemske strukture besede, ki je bila z vzglasnim zaporedjem *mǐ- redka, nenavadna in izstopajoča. Slovenski narečni *ǐ* < *l'* se je zato morda prestavil, kar je iz *mǐěl dalo *měl'.

psl. *mъ/ъd'elъ > psln. *mǐěl > sln. *ml'ěl > dial. *mǐěl → *měl'

V pridevniku *mělov* (*les*) z Goriških brd variantne slovenske narečne osnove z izglasnim *-*l'*- ne bi smeli predpostaviti. Kot je sporočen, tudi nima znaka, da bi odražal prvotno slovensko osnovo *mǐel-, zato je možno, da ga je Pleteršnik neustrezno normiral = standardiziral, ker je v goriškem refleksu *mǐěl (< sln. *ml'ěl) prepoznal refleks dolgega ejevskega samoglasnika, prim. *postějǎ* 'postelja' (Ramovš 1935: 60) < *po-stěl'a. Tako kot v istrskih govorih Sočerge, Trebeš in Pregare se tudi v Goriških brdih izvorni sln. *l'* < psl. **l'* razvije v *j*, zato je *ǐ* v predpostavljenem goriškem refleksu *mǐěl lahko nastal po slovenskem narečnem razvoju iz *l'* epentetičnega izvora iz psln. *mǐěl.

4.4 Istrsko *něu/něü* 'hrast', *nělowa dǎrva* 'hrastova drva' (Rakitovec) ...

V vzglasju dendronima **ml'el* je lahko prišlo tudi do drugačnega fonetičnega preoblikovanja. Že Bezljaj (glej zgoraj) je v svoji zgodnji objavi nakazal, da bi med *mǐěü* 'hrast' (Sočerga) in *něü* 'isto' (Pomjan), *něü* (Rakitovec) lahko obstajala medsebojna genetična povezanost.

Nastanek palatalnega vzglasnega *n'*- iz narečne vzglasne soglasniške skupine *mǐ- bi bilo mogoče pojasniti s pogosto vzglasno alternacijo *m* ← *n* tipa *mâvje* ← *nâvje* 'duše nekrščenih otrok', *Miklavž* ← *n. Nikolaus, merjasec* ← *nerstьcb, ker lahko pričakujemo, da deluje tudi v obratni smeri. V razmerju *mǐěü* : *něü/něü* bi bilo spremembo *mǐ*- → *n'*- mogoče razumeti kot spodbujeno zaradi slovenskega atipičnega fonemskega zaporedja

mĭ-, ki je bilo nadomeščeno/odpravljeno z enim, fonetično najbližjim in sistemsko sprejemljivim fonemom *n-*: sln. dial. *mĭĕl → *nĕl.

Zaradi potrjene disimilacije *l : l* → *n : l*, npr. v sln. dial. *nádl* 'predal' (Škrlep 1999: 42), *nádǎljc* 'isto' (RS 2015: 61) iz *ládǎlj(c)* 'isto', *náloka* 'v mlinu klini na preslici, za katere se lovijo palci notranjega kolesa, da sučejo kamen' iz *láloka* 'isto' (Furlan 2012b: 81 ss.), pa je vendarle bolj verjetno, da je rezultat *nĕl nastal še iz prvotne oblike z epentetičnim *l'*, tj. iz **ml'ĕl* (← psln. *mĭĕl), ki je bila disimilirana v *mnĕl in nato poenostavljena v *nĕl.

V slovenskem delu Istre so poimenovanja za hrast tipa *nâu* (Pomjan) / *nêu* (Rakitovec) v primerjavi z njihovim fonetičnim predhodnikom *mĭĕu/m'jâu/mieu* 'hrast' bolj pogostna in še vedno v rabi.

Ob Bezlajevih dveh primerih, ki ju je v petdesetih letih prejšnjega stoletja v Istri evidentiral Tine Logar, je iz gradiva za SLA razvidno, da je Logar v Rakitovcu ob *nêu* 'hrast'¹²⁵ slišal tudi varianto *nâu* 'isto', v Loparju pa *nâu* (ob *ĥrâst*). Mlajše, iz sedemdesetih let, je gradivo iz Svetega Petra nad Dragonjo:¹²⁶ *nêu* (ob *cêr*). Po narečnih podatkih iz SDLA-SI, ki so bili pridobljeni pretežno v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja, je bil še potrjen v Krkavčah *'nâu*, Šmarjah *nâl*,¹²⁷ Pomjanu *'nâu* (ob *d'reu*), Marezigah *'nâu* (ob *d'riĕu*) ter Borštu *'nâu* (ob *d'reu*) (SDLA-SI: I, 140).¹²⁸ Še mlajše je gradivo iz disertacije Suzane Giljanović, ki za Krkavče potrjuje obstoj *d'reu* in *nâu*,¹²⁹ za Boršt pa *'nâlic*,¹³⁰ a se tu precizira, da v Krkavčah in Borštu dendronim označuje hrast vrste *Quercus pubescens*, sln. *puhasti hrast/dlakavi hrast*, it. *roverella* (Giljanović 2011: 399), torej ne kateri koli hrast. Nadalje lahko iz istega vira ob navedbi krkavškega *nâu* preberemo, da gre za »mladi hrast« (Giljanović 2011: l.c.).

V Rakitovcu je Logar ob variantnem *nêu/nâu* evidentiral tudi besedno zvezo *nêlowa dĕrva* 'hrastova drva', variantni samoglasnik v *nêu/nâu* pa je mogoče razložiti kot posledico analoškega vnosa stranskosklovskega korenškega samoglasnika tudi v imenovalniško obliko, pri čemer je *ĕ* v *nêu* lahko pričakovani odraz novoakutiranega *è v enozložnici (prim. *cvĕk*, *cêr*), *â* v *nâu* pa odraz slovenskega sekundarno naglašenege *e* tipa *zâmla* 'zemlja', *sâstra* 'sestra', *ĉâlo* 'čelo', *pâlin* 'pelin'. Tudi to gradivo torej kaže na prvotno paradigmo ap B s slovenskim odrazom tipa *bĕb* m, g *bóba* < psl. *bĕbъ m, g *bobâ, ki jo je izpostavila analiza pridevnikov *meljĕv* in *mĕl'ov*.

Loparsko obliko *nâu* je na podlagi v istem govoru izpričanih *tâta* 'teta', *ĉâlo* 'čelo', *sâstra* 'sestra' treba oceniti kot enako rakitovski *nâu*. Svetopetrška oblika *nêu* pa je dvoumna, saj tako kot *ĥmĕt* (z Gsg *ĥmĕta* < *kmĕta = knjiž. *kmĕta*) lahko odraža novoakutirani imenovalnik *nĕl (< psl. **-ĕlъ*) ali analoški samoglasnik po naglasnem umiku v prvotnem Gsg *nĕla (< psl. **-elâ*), prim. tam *tĕta* 'teta', *cvĕk* 'žebelj', *pĕlĕn* 'pelin'.

¹²⁵ Bezlajeva predstavitev *nêu* brez oznake za široko izgovarjavo samoglasnika je bila verjetno iz tedanjih tehničnih omejitev poenostavljena.

¹²⁶ Tedaj se je kraj imenoval Raven nad Sečovljami.

¹²⁷ Tu z izglasnim *-l* kot verjetno restitucijo za *-u* po stranskih sklonih.

¹²⁸ Tako predstavljeno že v Cossutta 2002: 209.

¹²⁹ V Krkavčah je *'nâu* tudi sinonim h *γ'loγnâ* 'goreče poleno' (Todorović 2015a: 106 z op. 96) < dial. *gloujnja < sln. *glavnja*, kar nakazuje pogosto rabo tega hrasta za kurjenje.

¹³⁰ Množinsko obliko *njâlici* 'mladi hrasti' sporoča Tomšič 1993: 344.

4.4.1 Istrsko *nâu* ‘hrast’

Iz slovenskega sklanjatvenega vzorca **něl* m, g **něla* kot odraza ap B enozložnic moškega spola praslovanskega tipa **bòbъ* m, g **bobà* je zaradi korenškega samoglasnika *a* težko oziroma nemogoče razložiti Logarjev zapis *nâu*, ker pomjansko gradivo v nobenem drugem primeru ne nakazuje, da bi bil *a* razvit iz prvotnega ejevskega samoglasnika. Ker je bila kasneje v Pomjanu slišana tudi oblika *'hâu* z enakim samoglasnikom kot tam potrjeno *'câr* ‘cèr’, *'drâk* ‘drèk’ (SDLA-SI: I, 139, 296), je Logarjevo *nâu* ali napačni zapis za zelo široko izgovarjavo ejevskega samoglasnika pri njem pričakovanega **nâu* (prim. Logarjeve zapise *sâstra* ‘sestra’, *zâmla* ‘zemlja’, *mâtla* ‘metla’) ali pa se je artikulacija pričakovanega refleksa **nâu* še dodatno znižala v *nâu*. Bolj verjetna je druga možnost, saj se taki »nepričakovani« ajevski refleksi pojavljajo tudi v gradivu iz SDLA-SI: I, 140 in v disertaciji Giljanovičeve. Če v vseh treh virih ne gre za napake pri zapisovanju suprasegmentalnih fonemov, krkvško *'hâu*, bošteransko *'hau* in *'halić* (SDLA-SI: I, 140; Giljanović 2011: 399) tako kot Logarjevo pomjansko *nâu* odražajo težnjo po dodatnem znižanju širokega ejevskega samoglasnika. Ni pa mogoče izključiti niti možnosti, da vsakokratni informatorji, ki so besedo podali z ajevskim samoglasnikom, niso bili njeni aktivni govorci in so jo zaradi zelo široko izgovarjanega sredinskega samoglasnika sprejeli v svoj govor od drugih kot besedo z ajevskim samoglasnikom.

4.4.2 Istrsko *nêu/nâu* ‘hrast’ ... in *γnêu* ‘hrast s črno-belim lubjem’ (Hrpelje)

V SLA je bilo samo v govoru Hrpelj, ki spada že v notranjsko narečje, zapisano *γnêu*¹³¹ z dodatnim pojasnilom, da ima ta hrast »črno-belo lubje«, medtem ko v Hrpeljah *č'êr* označuje beli hrast, *γrâdŋ* pa črnega.

Oblika *γnêu* se od prej obravnavanih razlikuje le v dodatnem vzglasnem *γ*-. Enak vnos sekundarnega mehkonobnika *g* se v širšem slovanskem kontekstu pred *n*- navadno prepozna v besedi **gnězdo* ‘nidus’, sorodni z lat. *nīdus* ‘isto’, stvn. *nest*, sti. *nīdā*-, v slovenščini pa ga nedvomno potrjujejo sicer koroški refleksi besede *njiva* ‘ager’ < psl. dial. **nīva* < **nīva*, npr. *hnīua* (Podravlje/Föderlach – SLA), *gnīua* (Vidra vas/Wiederndorf – SLA), *gnīua* (Dobrova pri Dravogradu – SLA). Koroško gradivo tipa *gnjiva* potrjuje, da je v slovenščini pristop *g* pred vzglasnim *n* možen.

Ta fonetični pojav pa *γnêu* ‘hrast s črno-belim lubjem’ (Hrpelje) in Pleteršnikovo *gnjel* ‘Korkeiche’ (Istra) = ‘Quercus suber, hrast plutovec’ na eni strani dopušča povezati z dendronimi tipa *nêu* in tipa *miêu*, na drugi pa z dendronimi tipa *gnjelec* ‘Steineiche’, kar je že leta 1959 sicer brez fonetične utemeljitve storil Bezljaj, a kasneje v to svojo povezavo verjetno ni bil več prepričan, kot je razbrati iz besedila s.v. *gnélec* v ESSJ: I, 152.

Dendronimska oblika **gnjel* = *γnêu* (Hrpelje) = *gnjel* (Istra) je morala imeti v preteklosti širši areal, saj je bila podlaga za tvorjenko *gnjelec* ‘Steineiche’ = ‘črnika’ (Cigale 1860 s.v. Eiche), ki je enaka s Freyerjevim *gnelz* ‘Quercus robur’ = ‘dob’ (Praprotnik

¹³¹ Bezlajevo (ESSJ: I, 152) po Pleteršniku navedeno *gnjel* ‘Quercus suber’ = ‘hrast plutovec’ je locirano v Istro, zato verjetno ne gre za identični vir.

2007: 27)¹³² [gnelc] in Erjavčevim *gnjelec* 'Quercus pedunculata, Stiel- oder Sommer- eiche' z dolnjega Krasa (Erjavec 1875: 219).

4.5 Istrski mikrotoponim *Pod mjelom* (Sočerga)

Znak, da bi bilo v slovenščini treba predpostaviti istrsko dendronimsko obliko *mjel, bi lahko prepoznali tudi v ledinskem imenu *Pod mjelom*, ki ga za katastrsko občino Sočerga sporoča Titl 1998: 166. V njem ohranjeni sočerski dendronim *mjěu* nastopa v orodniku ednine in še vedno vsebuje zaporedje *jě*, ki ga, kot je bilo pokazano, ne smemo enačiti z diftongom, ampak s prvotno fonemsko strukturo dendronima *mjěł, ki je v Istri in v Goriških brdih lahko nastala iz **ml'ěl*, ta pa iz psl. *mjěł < psl. **mb'ɛd'elb*.

4.6 Hrvaško istrsko *mjěu* 'hrast' (Buzet, Sovinjsko polje), *m'ěl* (Orbanići) in *menel* (Istarski razvod)

Skok 1971–1974: II, 403 je za hrvaški del Istre obstoj dendronima, sorodnega s sln. *měl*, dokazoval z navedbo *mjěu* 'hrast' in manjšalnice *mjělič*, za kar navaja, da je znano v Buzetu in na Sovinjskem polju. Pisnega vira za ta podatek Skok ne navaja, obstoj takega dendronima v Istri pa potrjujejo podatki o ledinskih imenih z zaporedjem *miel-* iz hrvaškega dela Istre. Ob mikrotoponimih *Mielići* (k.o. Šterna), *Mieli* (k.o. Topolovac), *Pod mieli* (k.o. Zrenji), *Mielič* (k.o. Sovinjak), *Mieli* (k.o. Svi Sveti) Titl namreč za območje Buzeta navaja tudi mikrotoponim *Poli mieliča*¹³³ (Titl 1998: 166, 167, 171, 182, 183, 46) *'Pri hrastu'. Nedavno pa je bil istrski dendronim kot *mjěu* 'hrast' zapisan v govoru kraja Sveti Martin, kot *mjěv* 'hrast' pa v govoru kraja Nugla, ki spadata med buzetske govore (Vivoda 2005: 75, 103).

Skokovo apelativno gradivo, Titlovo toponimsko in oba novejša podatka za buzetsko območje z zaporedjem *je = ie* v korenu je lahko zavajajoče, saj bi se v njem lahko prepoznal psl. *ě.¹³⁴ Preverjanje izvornega korenkega samoglasnika v hrv. čak. *mjěu* 'hrast' (Skok) = *mjěu/mjěv* (Vivoda) pokaže na enako izhodiščno obliko kot slovensko istrsko *mjěu/mjäu/mieu*, torej na *mjěł, pri čemer je zaradi razvoja psl. **l' > j* tako v govoru Svetega Martina kot v govoru Nugle (Vivoda 2005: 58, 83) možno, da je hrv. čak. *mjěł prav tako nastalo iz **ml'ěl*, to pa iz *mjěł kot neposrednega refleksa iz psl. **mb'ɛd'elb*.

Južneje v Istri je bil v Orbanićih pri Žminju evidentiran dendronim *m'ěl* z Gsg *melä*, Isg *melōn*, Lsg *melě*, Npl *melī*, Gpl *měli* in manjšalnica Npl *mělič*, za katerega je Kalsbeek 1998 sicer zapisala, da je »unidentified tree«, a hkrati povedala, da je drevo podobno ceru, je sivkasto zeleno in ima majhne želode (Kalsbeek 1998: 490). Gre torej za isti dendronim kot od Skoka sporočeno *mjěu* in *mjělič*.

Žminjsko *m'ěl* m, g *melä* z refleksom dolgega *ē v imenovalniku in z *e* v drugih sklonih kaže na izvorni kratki *e* v korenu in na ap B, ki je bila kot možna prepoznana iz slovenskega (in tudi bolgarskega) gradiva.

¹³² Šulek 1879: 92 navaja po Freyerju *gnelc* v pomenu 'Quercus esculus'.

¹³³ Zapisi hrvaških mikrotoponimov s *č* so neustrezno »po slovensko poknjženi« za hrv. *ć*.

¹³⁴ Prim. zgoraj Bezlajevu interpretacijo.

V hrvaškem razmerju med izpeljankama na **-it' b mjèlić* (Buzet, Sovinjsko polje) in *meļići* (Orbanići) bi bilo korenski samoglasnik prvega člena sicer mogoče prepoznati kot analoški po Nsg *m'ěl*, korenski samoglasnik drugega pa kot historično pričakovani, a bi taka razlaga ne upoštevala povednosti obeh buzetskih govorov z refleksom *mjèu/mjèv*, ki sta glede razvojnih potez bližja slovenskim istrskim *mjèu/mjäu/mieu*. V primerjavi s slovenskim gradivom, ki dopušča rekonstrukcijo osnove kot psln. **mjel-* (> epenteza **ml'el-* > narečno **mjel-*) in **mijel-* (po redukciji **mejel-*), kaže hrvaško čakavsko gradivo na osnovo **mjel-* (> epenteza **ml'el-* > narečno **mjel-*) in tudi na osnovo **mel-*.

Postavlja se vprašanje, od kod istrska hrvaška osnova *mel-* namesto pričakovane prvotne **mjel-* z regularnim hrv. čak. *i* iz psln. **d'*, prim. *prèja* 'preja' (Kalsbeek 1998) < **pred'a* in kasnejšo epentezo **ml'el-* (prim. v Pazinu cgn *Škoflić*).

Že Vaillant 1931: 91,¹³⁵ po njem pa Skok 1971–1974: II, 403 in Bezljaj ESSJ: II, 176 so poročali, da se v Istarskem razvodu pojavljata dendronimski variantni obliki *mel* in *mnel*, ki pomensko ustrezata it. *vovere/vovero* za *rovero* 'hrast' < lat. *robur* 'hrastovina, čvrst les' (Skok 1971–1974: l.c.). Zapis oblike *mnel* je pogost. Različiči *Mgnell* [mnjel] in *Imgnell* [imnjel] ter v Istarskem razvodu potrjeni variantni zapis samostalnika *zlamene/zlamenje* nakazuje na starejšo fonetično vrednost [mnjel].¹³⁶

Dendronim v Istarskem razvodu večkrat nastopa v zvezi s pridevnikom *velik* 'magnus' ali brez njega. Iz ponavljajočih se sporočilnih vzorcev tipa

»Odtu idoše po starih zlamenjah pod breg Mantelan, i tu vkopaše jedan kamik velik kadi je prvo bil, i tu postaviše zlamenja gdna Podreki, i gdna kneza: odtu idoše po starih zlamenjah ravno na **mnel** veliki, i tu naidoše križem čavli zabijene«

ali

»I tako od toga **mnela**, i cera i glave te koroni od toga brešca idoše ravno na jednu gromaču, i tu naidoše jedan križ na kamiki visečen; odtu na jedan velik cer, i v nem naidoše jedno zlamene i jedan križ na kamiki visečen; odtu na jedan velik **mnel**, i v nem naidoše dva stara križa, i zabiše čavli v nem.«¹³⁷

pa je razvidno, da se je drevo *mnel*, zlasti, če je bilo veliko, tako kot cer in oreh, manj pa oskoruša, uporabljalo za zabijanje mejniškega znamenja. V tem oziru je raba *mnel* primerljiva z rabo starosrbskega *m'gjelb*, ki prav tako služi za mejnik, kot je razbrati iz Loma 2013: 142.

Obstoj oblike *mel* v Istarskem razvodu ni zanesljiv. Mažuranić 1908–1922: 673 navaja, da se najde enkrat, in sicer v pasusu »k velikomu melu, list ki biše pisan na let božjih 1200 pravo poli toga mnela«. Toda ponovno preverjanje besedila¹³⁸ tega mesta ni potrdilo, čeprav bi tako obliko, sodeč po veliko mlajšem hrv. čak. *m'ěl* z Gsg *melà* iz Orbanićev, lahko pričakovali.

¹³⁵ Pred tem že v Mažuraniću 1908–1922: 673.

¹³⁶ Podobno že Mažuranić l.c.

¹³⁷ Krepko označila M. F.

¹³⁸ Pregled je bil opravljen na besedilu, ki je bilo 2. 3. 2015 dostopno na <http://www.croatianhistory.net/etf/razvod.pdf>.

Sodobno stanje *m'ěl* z Gsg *melà* ob starejšem *mnel* [mnjel] nakazuje, da je v vzglasju besede prišlo do asimilacije *mń-* → *m-*, ki pa je ni mogoče podkrepiti z nobenim drugim primerom. V govoru kraja Orbanići se psl. *n (in *-*nɔj-*) realizira v *nj*, prim. *njīva* 'njiva' (in *znam'ēnje* 'znamenje' – Kalsbeek 1998). Tudi v drugih čakavskih govorih predpostavljena asimilacija *mń-* → *m-* ni razvidna,¹³⁹ se pa zaporedje *-mnj-* v Orbanićih disimilira v *-mlj-* (prim. *samānj* m, g *samljā* 'semenj'), *mn* pa v *ml* (prim. hrv. štok. *mnòštvo* → čak. *mlòštvo* – ČDL) ali se prek *vm* poenostavi v *n* (prim. v Orbanićih *gūnò* 'gumno'). Iz tega je mogoče povzeti, da je bilo zaporedje *mń-* v *mnel* [mnjel] dovezetno za fonetično preoblikovanje in da se je poenostavilo v *m-* in dalo *mel-*. Domnevnega leksema iz Istrskega razvoda in istrske potrditve v *m'ěl* z Gsg *melà* zaradi pomenskega in delnega formalnega ujemanja namreč ne bi bilo smiselno ločevati in zanj iskati predhistorično različna leksikalna izhodišča.

5 Slovensko **mj'ěl* > **ml'ěl* : *(g)*n'ěl* : *mijel in hrvaško istrsko **mj'ěl* > **ml'ěl* : **m'nel* : *m'ěl/mel-*

Analiza slovenskega gradiva s soglasniškim zaporedjem *m - l* in pomenom 'hrast' ter sekundarnih zaporedij *n - l* → *g - n - l* je pokazala, da se psl. dial. dendronim **mɔ/ɔd'ělɔ* 'vrsta hrasta' (ap B) v slovenščini lahko ohranja v izhodiščni fonetični realizaciji psln. **mj'ěl* > **ml'ěl* in *mijel. Medtem ko je drugo fonetično realizacijo tipa *trijē* < *trɔje mogoče prepoznati v tvorjenki *mejelovz* 'Quercus cerris' (Freyer), se **mj'ěl* > **ml'ěl* posredno ohranja v istrskem *mjēu/m'jäu* 'hrast', mtpn *Pod mielom* (Sočerga), *m'jäu* (Trebeše), *'mieu* (Pregara) in morda tudi v *m'ěl* 'vrsta hrasta' (Goriška brda).

Nastanek sln. istr. **n'ěl* in iz njega istrsko-notranjskega **gn'ěl* iz prvotnega sln. **ml'ěl* < psln. **mj'ěl* je mogoče razložiti prek vmesne disimilirane fonetične stopnje **m'nel* iz **ml'ěl*. Hrvaško istrsko gradivo potrjuje razvojno stopnjo **m'nel* 'hrast' in tudi **mj'ěl* < **ml'ěl*. Razlaga iz skupne slovensko-hrvaške fonetične razvojne stopnje **ml'ěl* z epentetičnim *l'*, iz katere je nastal slovenski rezultat **n'ěl* in hrvaški **m'nel*, je tipološko bolj sprejemljiva od katere druge. Iz psln. **mj'ěl* oziroma hrv. dial. **mj'ěl* nastalo sln./hrv. **ml'ěl* je v nadaljnjem razvoju na eni strani po narečnem razvoju **l'* > sln./hrv. dial. *ǰ* zopet dalo sln./hrv. istr. **mj'ěl* (= sln. dial. *mjēu/m'jäu* (Sočerga), *m'jäu* (Trebeše), *'mieu* (Pregara), morda tudi *m'ěl* (Goriška brda); hrv. istr. *mj'eu* = *mjēu/mj'ěv*), na drugi pa je bila oblika **ml'ěl* disimilirana v **m'nel*, kar se ohranja v hrvaškem *mnel* iz Istarskega razvoda. Medtem ko je nadaljnji hrvaški razvoj potekal v smeri poenostavitve v prid *m*, kar je dalo *m'ěl/mel-* (Orbanići), je poenostavitev v slovenščini potekala v prid *n*, kar je dalo **n'ěl* in kasneje po pristopu **gn'ěl*.

¹³⁹ Ocena sloni na podatkih iz ČDL: I, XXI.

6 Sklep

Južnoslovanski dendronim **mьd'elb* ali **mьd'elb* 'vrsta hrasta', ki je bil rekonstruiran na podlagi starosrbskih apelativov (*u*) *m'gjelb* in (*meždu*) *m'gjelovik* in bolgarskega dendronima *maždèl/mьždèl* 'Quercus pubescens', se v slovenščini in hrvaščini verjetno ohranja, a je bil po sistemskem slovenskem razvoju v izhodiščno **mĭĕl* in po epentezi **ml'ĕl* v nadaljnjem narečnem razvoju v mikrosistemih razvit v **mĭĕl* (= sln. istr. *mĭĕu/mĭjäu*, *mĭjäu*, *'mieu*, hrv. istr. *mĭĕu* = *mĭĕu/mĭjĕv*). Oblika z epentetičnim *l'* je bila še pred dialektičnim razvojem **l' > sln./hrv. dial. ĭ* podvržena disimilaciji v **mĭ'ĕl* (= hrv. *mnel*), ki se je v hrvaškem sistemu nadalje poenostavila v *m'ĕl/mel-* (Orbanići), v slovenskem pa v **nĕl* (= sln. istr. *nĕu/nĕu ...*), iz česar je nastalo **gĭĕl* (= *γĭĕu ...*).

Medtem ko je večino slovenskih primerov in vse hrvaške mogoče razložiti iz prvotnega refleksa **mĭĕl < psl. *mь/ьd'elb*, ki je dobil epentetični *l'*, samo Freyerjevo *mejelovz* 'Quercus cerris' kaže na fonetični razvoj tipa *trijĕ < *trĭĕ* iz prvotnega sln. **mĭĭĕl < *mь/ьd'elb*.

Vsi obravnavani slovensko-hrvaški dendronimi vsebujejo sém 'Quercus', hrast vrste *Quercus pubescens* pa ta dendronim označuje le v slovenskih Krkavčah in Borštu.

Shema razvoja psl. **mьd'elb* v slovenščini in hrvaščini

Psl. **mьd'elb*:

- A
1. Sln./hrv. **mĭĕl*
  2. Sln./hrv. po epentezi: **ml'ĕl*
  3. Sln./hrv. po disimilaciji: **mĭĕl* (= hrv. *mnel*)
  4. Sln./hrv. dial. po razvoju *l' > ĭ*: **mĭĕl* (= sln. istr. *mĭĕu ...*, hrv. istr. *mĭĕu ...*)
  5. Sln./hrv. dial. po poenostavitvi *mĭ*: sln. **nĕl* (= sln. istr. *nĕu*), hrv. istr. **mĕl* (= *m'ĕl/mel-*)
  6. Sln. dial. po pristopu *g*: sln. **gĭĕl* (= sln. *γĭĕu ...*)
  7. Sln. dial. po prestavitvi: sln. **mĕl'* (→ *mejĭĕv ...*)
- B
1. Sln. **mĭĭĕl* (→ *mejelovz*)

7 Še o etimologiji dendronima **mьd'elb*

Alternativni rekonstrukciji **mьd'elb* in **mьd'elb* z jerom in jorom sta bili za stsrb. (*u*) *m'gjelb*, (*meždu*) *m'gjelovik* in blg. *maždèl* 'Quercus pubescens', *mьždèl* 'isto' v Loma 2013: 142 narejeni zaradi južnoslovanskega gradiva, ki ne omogoča razlikovanja med refleksoma teh dveh različnih praslovanskih fonemov, pa tudi zaradi starejše povezave bolgarskega dendronima z r. dial. *možževél* 'brin, Juniperus', *moževél* 'isto', knjiž. *možževélbnik* (Ž. Ž. Varbot v ÈSSJa: XX, 107 s.). Toda Loma l.c. daje prednost prvi varianti, ker meni, da se v dendronimu tako kot v let. *mežeglĭte* = *meža eglĭtes*

'salbeiblättiger Gamander, Teucrium chamaedrys, navadni vrednik' ohranja stara zloženska s prvim členom let. *mežs* 'gozd', lit. *mėdis* 'drevo, les; gozd', psl. **med'ǎ* 'meja; gozd'.

Ker se v Banjski hrisovulji in Istarskem razvodu dendronim pojavlja v zvezi z mejniki in je iz Istarskega razvoda razvidno, da se je hrast (tako kot še nekatera druga drevesa, npr. oreh itd.) uporabljal za označevanje meja med posestmi, je možno, da je star pravni termin **mьd'ěľb* tvorjenka s psl. **med'ǎ* 'meja', kot je nakazal Loma l.c.

Ker bi bilo leksem **mьd'ěľb* treba uvrstiti med praslovanske neologizme, se zdi bolj verjetno, da **mьd'ěľb* ni zloženska, kot meni Loma l.c., ampak izpeljanka iz psl. **med'ǎ* 'meja', in sicer na **-olb* tipa č. *hrbol* 'sključenost', tj. **kar je v zvezi z grbo* ← *hrb* 'grba'. V njej pa je zaradi oksitoniranosti moralo priti do redukcije prvega zloga kot npr. v psl. **rьcī*: **rečěšb* 'dicere', **rьčera*: **rěčerb* 'vesper':

*med'ǎ + **-olb* → **med'-olb* **kar je v zvezi z mejo = mejno znamenje = mejnik* > **med'-ěľb*
 → **mьd'ěľb* 'mejnīk = hrast'

Po tej interpretaciji bi bil hrast z **mьd'ěľb* označen, ker so ga kot pomembno in vidno drevo opremljali z znamenjem za mejo in je torej služil za *mejnīk* < **med'-bn-ikb*. Podobno pomensko motivacijo, ki kaže, da se je pri določanju meja ob kamnih in drugih drevesih uporabljal tudi hrast, ki je bil označen z znamenji za mejo (prim. v Istarskem razvodu so to križem zabiti žebli¹⁴⁰), lahko kažejo pomenske razmere v leksemu **granīca*, ki v slovanskih jeziki pomeni 'meja', na južnoslovanskem območju pa označuje tudi hrast, npr. hrv., srb. *grānica* 'vrsta hrasta', mak. *granica* 'Quercus pedunculata', blg. *granica* 'vrsta hrasta' (Berneker 1908–1913: 346; Skok 1971–1974: I, 608; ÈSSJa: VII, 106).

V obeh primerih je nastanek dendronima vrste *Quercus* povezan z mejo in mejnimi znamenji na hrastih kot mejnikih med posestmi, zato je možno, da bi se refleksi psl. dial. **mьd'ěľb* lahko našel tudi še v starejšem pomenu 'mejno znamenje, mejnik ipd.'. Tako pomensko stopnjo bi lahko prepoznali v slovenskem dendronimu *mejelovz* 'Quercus austriaca' = 'Quercus cerris' (Freyer) ter besednih zvezah *meljév hrast* (Kras) in *měľ'ow hrást* (goriški Kras). Ker pri njih pomenska podstava **hrastovec* oziroma **hrastov hrast*, ki jo implicira povezava z dendronimom *mĭjěu/m'jǎu, m'jǎu, mieu* ..., ni smiselna, je verjetno, da je bil pridevnik na *-ov* tvorjen še iz starejše nedendronimske pomenske stopnje psl. **mьd'ěľb* in da se je pridevnik **mьd'elozь* v teh primerih nanašal še na mejno znamenje, odtisnjeno na hrastu. V etimološkem smislu bi bilo zato dendronim *mejelovz* (Freyer) in obe slovenski besedni zvezi treba razložiti z **drevo = hrast z mejnim znamenjem*'.

¹⁴⁰ Starejši način označevanja je bila poševna zareza v drevesno deblo (Kurkina 2011: 218 s.).

8 Zaključek

Južnoslovanski dendronim **mьd'elь/mьd'elь* 'vrsta hrasta', ki je bil rekonstruiran na podlagi dveh starosrbskih apelativov (*u*) *m'gjelь* in (*meždu*) *m'gjelovik'* in bolgarskega narečnega dendronima *mažděl* 'Quercus pubescens', *mьžděl* 'isto' (Botevgradsko), je mogoče dokazati tudi za narečno slovenščino in hrvaščino, in sicer v sln. dial. *mĭĕu/**m'jäu*, *m'jäu*, *'mieu*; *ńĕu/ńău*; *γńĕu*, hrv. dial. *mĭĕu* = *mĭĕu/mĭĕv*; *mnel*; *m'ěl*.

Južnoslovansko **mьd'elь* je kot izpeljanka iz **med'a* 'meja' prvotno pomenilo 'mejno znamenje = mejnik', pomenski razvoj 'mejnik' → 'hrast' pa je povezan z navado, da se je tudi na hrastova drevesa dajalo mejna znamenja.

K etimologiji narečnega zoonima *durla* ‘poljšja samica ...’

*Lastna pričevanja so za zgodovino
katere koli človeške dejavnosti
pač nenadomestljiv vir.
Milko Matičetov*

1 Slovensko narečno *durla* ‘poljšja samica’

Leta 1999 je akademik Milko Matičetov¹⁴¹ v kratkem članku opozoril na doslej neznano besedo za poljšjo samico *durla* in za potrditev njenega obstoja navedel več virov, ko je zapisal, da je

- a) besedo leta 1948 sam slišal v Rožniku na Dolenjskem;
- b) besedo z območja dolenjskih škocjanskih vasi v pomenu ‘poljšja samica z mladiči’ lahko prebral v članku Leopolda Severja (Sever 1998: 150, 160), avtor članka pa mu je ustno zatrdil, da so v njegovi rojstni vasi Male Lipljene poljšji samici pravili le *durla*;
- c) beseda bila še leta 1999 znana v dobrepoljskih vaseh Mala vas in Zdenska vas;
- č) besedo izven območja Dolenjske v svojem slovarju zgornjesavinjskih govorov Zadrečke doline iz leta 1998 kot ‘*durla -le* v pomenu ‘poljšja samica, ki ima mladiča’ evidentiral Peter Weiss 1998: 89, ki izpostavlja, da je beseda rabljena redko (Matičetov 1999: 332–333).

V članku je Matičetov opozoril tudi na sinonim *dudla*,¹⁴² ki ga je za območje Dobropolja že leta 1939 sporočil Anton Mrkun: »Ko prineso polharji polhe zjutraj domov, jih ogledujejo, kako so veliki in debeli. Ako je kateri posebno širok in debel, pravijo: „Tak je kot maček“. Samic pa niso veseli, zato ne, ko so navadno suhe in mršave. V tem času namreč doje mladiče. Taki mršavi samici pravijo „dudla“« (Mrkun 1939: 80). Iz tega vira je besedo povzel Kuret 1970: III, 99; IV, 452, ko je pisal o poljšjem lovu na Slovenskem.

Matičetov je dolenski besedi *durla* in *dudla* sporočil zapisani netonemsko, ponovne poizvedbe na območju občine Dobropolje pa so pokazale, da imata obe varianti cirkumfleks, tj. *dûrla*¹⁴³ in *dûdla*, pri čemer druga varianta v kraju Zagorica občine Dobropolje označuje doječo poljšjo samico.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ V letu 2014 napisano besedilo posvečam spominu akademika Milka Matičetovega, ki je svojo bogato življenjsko pot sklenil 5. decembra 2014.

¹⁴² Ni jasno, ali je pri Pleteršniku izpričano podobnozvočno *dûlda* ‘ime kravi’ iz Valjavčevega gradiva v kakršni koli zvezi s sln. *dudla* ‘poljšja samica’. Morda je *dudla* ‘ime kravi’ iz *dudla* nastalo po premetu *dl* → *ld*.

¹⁴³ Za posredovanje podatka se zahvaljujem kolegici dr. Jožici Narat.

¹⁴⁴ Za posredovanje podatka se zahvaljujem kolegici mag. Branki Lazar.

V članku je Matičetov menil, da je z razmerjem *durla* : *polh* odkril novo nevtralnno parno živalsko poimenovanje tipa *krava* : *bik*, *kokoš* : *petelin*, *košuta* : *jelen* itd. K takšni oceni sta ga napeljevala predvsem njegov terenski podatek o rabi besede *durla*, deloma pa tudi Severjeva kasnejša potrditev, da »je *durla* njemu in njegovim rojakom vsaka poljšja samica« (Matičetov 1999: 333), čeprav Severjeva leta 1998 objavljena ubeseditiv: »Če so na prvih stajah ujeli veliko negodnih mladičev in obsesane samice, imenovane durle, so z lovom obvezno počakali še en teden« (Sever 1998: 150) lahko nakazuje, da naj bi z besedo *durla* ne bila označena katera koli poljšja samica, ampak le tista, ki ima ravno mladiče in je zaradi dojenja suha, zato pa za ulov neprimerna. Tak opis polšje samice se ujema z Mrkunovim (glej zgoraj) za variantno *dudla*, potrjuje pa ga tudi pomen zgornjesavinjske *durle*, pri kateri se kot pogoj za označevanje polšje samice s tako oznako navaja, da gre pri *durli* za poljšjo samico, ki ima mladiče in da je torej samica doječa, prim. še '*durla* ja 'tjsta, ka 'mâ: mla'diča pa dâ'i (Weiss 1998: 189) 'durla je tista, ki ima mladiča in doji'.

Možno je, da je bil par *durla* : *polh* v katerem od govorov, kjer je beseda *durla* znana, nevtralna oznaka za samico in samca živalske vrste *Glis glis*, kot za govor kraja Rožnik ugotavlja Matičetov, za govor Malih Lipljen pa mu je enako vrednost para naknadno ustno zatrdil L. Sever. Druge predstavitve pomenov besede *durla* in *dudla* pa nakazujejo, da je nevtralna konotiranost para *durla* : *polh* lahko mlajša in kasneje vzpostavljena, ko se je pomen besede *durla* iz več sémov *poljšja samica* + *mladič(i)* (+ *dojenje*) + *shujšanost* zožil v enega *poljšja samica*, kar je omogočilo nastanek generičnega imena in s tem ženskega imena = feminativa k *polh*. Tako razvojno pot namreč nakazuje etimologija besede *durla*, ki jo predstavljam.

2 Sinonimi za polha in poljšjo samico v slovenščini

Ker je bilo v preteklosti polharstvo pri nas pomembna pridobitniška dejavnost (poljšji kožuški, poljšja mast, prehranjevanje s poljšjim mesom) in je poljšji lov cvetel na področju notranjskih in zahodnodolenjskih gozdov, na področju bukovih gozdov v Savinjski dolini nad Dreto in pod Menino, na Kozjanskem, Tolminskem in Kobariškem (Kuret 1970: III, 97; IV, 452; Ložar 1944: I, 105), bi pričakovali, da bi se za tega glodavca s sivim, po trebuhu belim kožuhom in košatim repom (SSKJ) v naši leksiki ohranjalo več različnih poimenovanj. Pa ni tako. V gradivu za Slovenski lingvistični atlas sta bila pri vprašanju POLH evidentirana le dva različna leksema. Ob široko uporabljani besedi *polh*, v kateri se tako kot pri drugih Slovanih ohranja praslovanski leksem *pŕlħъ (ap A), je bila le v Borovnici slišana opisna oznaka *guŕzdna miš*, ki z jedrnim delom *miš* 'miš' tako kot nemški leksemi *Eichel-maus* ali *grosse/kleine Hasel-maus* in angleški *dor-mouse* nakazuje, da se je zaradi podobnosti med živalima leksem za miš lahko uporabljal tudi za označevanje polha. K temu bi bilo mogoče dodati še *mandelc* 'odrasel poljšji samec',¹⁴⁵

¹⁴⁵ K temu prim. bovško *mâ:ndęlc* m, g -*lca* 'živalski samec' (Ivančič Kutin 2007: 63) in prleško '*mandl* m, g -*dla* 'zajčji samec', *Mandla* 'kravje ime' (Rajh 2010: 123 s.). Beseda tako kot hrv. kajk. *m'andl* 'lutka' (Lipljin 2002: 387) izvira iz bav. avstr. *Mändl*, tudi *Männl* 'živalski samec', manjšalnice k

starinc 'posebno star poljšji samec' (Male Lipljene z okolico – Sever 1998: 160), *lišček* 'polh bele in črne barve', ki jih brez navedbe območja rabe navaja Kuret 1970: III, 98, poljansko *pòuhuka*, ki tako kot *polhovka* v dobrepoljski Zagorici ob 'kučma iz polhovih kožic' pomeni tudi 'poljšja samica' (Škrlep 1999: 49; B. Lazar, ustno), in Jurčičevo *polšica* 'poljšja samica' v delu *Jesenska noč med slovenskimi polharji iz leta 1864*. V preteklosti pa je morala biti v rabi tudi beseda *polše, g *polšeta (< *pblšę). Njen obstoj nakazuje izpeljanka *polšetina* 'polšje meso' (Fram – Pleteršnik po Cafu) < *pblš-ęt-ina in cgn *Polše, Povše* in *Pošeta* (ZSSP 1974).

Čeprav se jezikovna sled nekdanj razširjenega polharstva na Slovenskem oziroma uporaba močno ustaljenega generičnega imena *polh* posredno ohranja v:

- a) toponomastiki (npr. tpn *Polhov Gradec*, leta 1261 *Pilchgrez* – Kos M. 1975: I, 174; tpn *Polhovica* 'naselje v občini Novo mesto', leta 1291 *Polhacz*, leta 1392 *hof zu Pilchperg* – Kos M. 1975: II, 452), oboje iz osebnega imena *Polh, prim. sln. cgn *Polh, Povh, Puh* ← zoon *polh*) in
- b) frazeologiji (npr. *spati kot polh* 'trdno spati', *debel kot polh* 'zelo debel' – SSKJ; bovško *yljēda ku 'poh ta_s štarhùola* 'gleda kot polh iz dupla'¹⁴⁶ – Ivančič Kutin 2007: 96, tj. 'gleda zadovoljno iz varnega zavetja' – B. Ivančič Kutin, ustno)

in je apelativ *polh* ustvaril tudi svojo besedno družino (npr. *polhar, polharski, polharstvo, polhati, polhek, polhov, polhovina, polhovka, polšica, polšina, poljšji* – SSKJ; *polhar, polhov, polhovka, polšetina, polševina, polšina, polšnica* – Pleteršnik), je dokaj nenavadno, da naš človek ni čutil jezikovne potrebe, da bi tega malega glodalca, okoli katerega se je spletla marsikatera lovska prigoda, še kako drugače označil.

V tem oziru preseneča, da se za poljšjo samico ob Jurčičevi *polšica*, ki je Pleteršnik v svoj slovar še ni vključil in se slovarsko zapisana prvič pojavi šele v SSKJ, pri nas najdeta tudi zoonima *durla* in *dudla*. Ker Anton Mrkun poroča, da polharji pri ulovu poljšjih samic niso bili veseli, ker so bile zaradi dojenja mršave in zato zanje kot plen ob velikih in debelih samcih manj dobrodošle (glej zgoraj), je verjetno, da so jo prav zato polharji posebej poimenovali.

Fonemsko razmerje med *durla* in *dudla* lahko namreč nakazuje, da se je varianta *durla* internoslovensko fonetično razvila iz *dudla* in da obe varianti kažeta na obstoj slovenskega samostalnika *dudla, ki bi ga bilo mogoče povezati z besedotvorno variantnim in pomensko drugačnim *dūdlja* 'duda, cucelj' ter sklepati, da je poimenovanje *durla/dudla* 'poljšja samica ...' nastalo po metonimiji iz prvotnega 'dojka/sesek ipd.'

Man 'moški' (Schmeller: 1/2, 1601; Snoj 2003: 377 s.). Starejšo, nepreglašeno srednjevisokonemško predlogo odraža hrv. gradišč. *māndlin* 'ptičje strašilo', 'živalski samec' (Tornow 1989: 200), prim. s preglasom srvn. *mendlin* poleg *mennelín* (Lexer 1872–1878: I, 2102).

¹⁴⁶ Bovška beseda *štarhùola* je fonetično razvita iz *strohòl* m 'drevesna luknja; votlo drevo', ki jo Pleteršnik po Erjavcu navaja za Podkrnce in Kot pri Kobaridu. Prim. še nadiško *strahùau* 'luknja v drevesu' (Dreka/Drenchia – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *buco*) < sln. dial. *strohòl, štrahù* 'isto', pl *straholi* (Srednje/Stregna – l.c.).

3 Slovensko narečno *dúrla* ‘svinja, ki ima ravno mladiče’ (Sromlje)

Ker bi bila metonimična oznaka s pomensko podstavo ‘dojka/sesek ipd.’ primerna tudi za katero drugo živalsko samico, ki ima tako kot poljšja več mladičev hkrati in je v očeh poimenovalca videti kot dojka/sesek svojim mladičem, ne preseneča, da se je na brežiškem območju v Sromljah z *dúrla* označevalo svinjo, ki ima mladiče, beseda pa se je uporabljala tudi kot psovka ženski (Avšič 1914: 159), kar ne potrebuje posebnega jezikoslovnega komentarja.

Avšič je svoj zapis *dúrla* sromeljske besede dodatno razložil, češ da jo izgovarjajo kot *dörla*, čeprav je v uvodni opombi svojega članka zapisal, da so »/d/iakritična znamenja za naglas in kakovost samoglasnikov /.../ po večini izpuščena, ker si v določitev izreke zbiratelj ni bil v svesti, da zadene pravo« (Avšič 1914: 157). V dodatku k članku je enako ponazoril tudi izgovor glagola *odúrniti* ‘popustiti, omehčati se (o ledu, trdih čevljih)’,¹⁴⁷ tj. z *odvörnt* (Avšič 1922: 104).

Na podlagi podatkov za govor kraja Sromlje, ki so bili zbrani za projekt SLA, je razvidno, da se naglašeni samoglasnik *u v govoru realizira kot labializirani visoki sprednji samoglasnik *ü*, npr. *‘üxo* ‘uho’, *‘bükva* ‘bukev’, *‘plüče* ‘pljuča’, iz česar bi bilo mogoče sklepati, da je Avšič z zapisom *dörla* morda želel izpostaviti prav tako izgovarjavo ujevskega samoglasnika. Ker pa Avšič za ponazoritev izgovora nekaterih ujevskih samoglasnikov uporablja grafem *ü*, npr. »úta, izg. jüta« (Avšič 1914: 168), je bolj verjetno, da izgovor *dörla* ponazarja znižano artikulacijo prvotnega samoglasnika *ü* pred *r*, prim. južnobelokranjsko *‘börja* ‘burja’ (Kenda-Jež 1996: XI), ki v govoru ni (bila) sistemska, kot je videti iz gradiva za SLA, prim. *di‘xür* ‘dihur’.¹⁴⁸

Sromeljski primer širi območje rabe samostalnika *durla* v štajerski narečni skupini in nakazuje, da je štajersko-dolenjski polharski termin *durla* pomensko zožan, ker označuje konkretno živalsko samico z mladiči, in da beseda ni nastala šele v polharski terminologiji.

Ker sta s samostalnikom *durla* označeni dve različni živali z mladiči, je očitno, da se je povezanost z denotatom živalska samica z mladiči ohranjala tudi še po pozicijsko pogojenem fonetičnem razvoju sln. *dudla* → *durla*.

4 Slovensko *durla* ← *dudla* in *zmârlet* ‘spomladi’ ...

Povezovanje *durla* z *dudla* temelji na pomenski in formalni prekrivnosti, saj sta besedi različni le v alternaciji *r* : *d*. Izvajanje *durla* iz fonetične stopnje *dudla* je namreč mogoče utemeljiti z delovanjem asimilacije po zapornosti *dl* → *rl*, ki se je do sedaj lahko dokazovala le z enim dobro znanim in arealno dokaj širokim primerom in je v slovenistiki znan že od Ramovševih časov dalje, ponazarja pa ga štajersko *zmârlet* ‘spomladi’ (Poljčane – Ramovš 1924: 80, 224).

¹⁴⁷ Morda je glagol izpridevniški in se v njem ohranja sln. *ûren*, *f ûrna* ‘tanek, šibek, mehok, upogljiv’ (Pleteršnik).

¹⁴⁸ Enako znižanje artikulacije samoglasnika *u* pred *r* se udejanja v govoru Mosteca, ki tako kot Sromlje spada v sevniško-krški govor štajerske narečne skupine (Toporišič 1981: 149, 152). O tovrstnem slovenskem narečnem gradivu prim. Furlan 2005b: 120 ss.

4.1 Štajersko *zmârlet* : *zmâdlet* 'spomladi' in sorodno

V 16. stoletju podaja Megiser 1592 za pomen 'pomlad' ob bolj znanem *fpumlad* [spumlad] še dvobesedni sinonim *mlad lejtu*, s katerim je pomlad tako kot v hrv. besedni zvezi *na mlâd lîta* 'spomladi' (Vodice – Ribarić 1940: 168; Skok 1971–1974: II, 439) označena kot 'mlado poletje', tj. 'začetek poletja', ker beseda *lêto* < psl. *lěto tu nastopa v pomenu 'aestas = poletje' in ne 'annus = leto'.¹⁴⁹ Ta stalna besedna zveza je bila predloga za nastanek sinonima *mladolêtje* n 'pomlad' (Pleteršnik). Že predslovensko reducirana stalna besedna zveza *mlâdo lěto > *mlâd lěto (prim. vodiško besedno zvezo) pa je bila predloga za nastanek sln. *mladlêtje* n 'pomlad' (Pleteršnik po Megiserju 1744 via Miklošič) in *mladlêtek -tka* 'isto' (Pleteršnik po Megiserju 1744 via Miklošič) ter hrv. sklopa *mlâdlêto* 'pomlad' (Istra – Skok 1971–1974: II, 439).

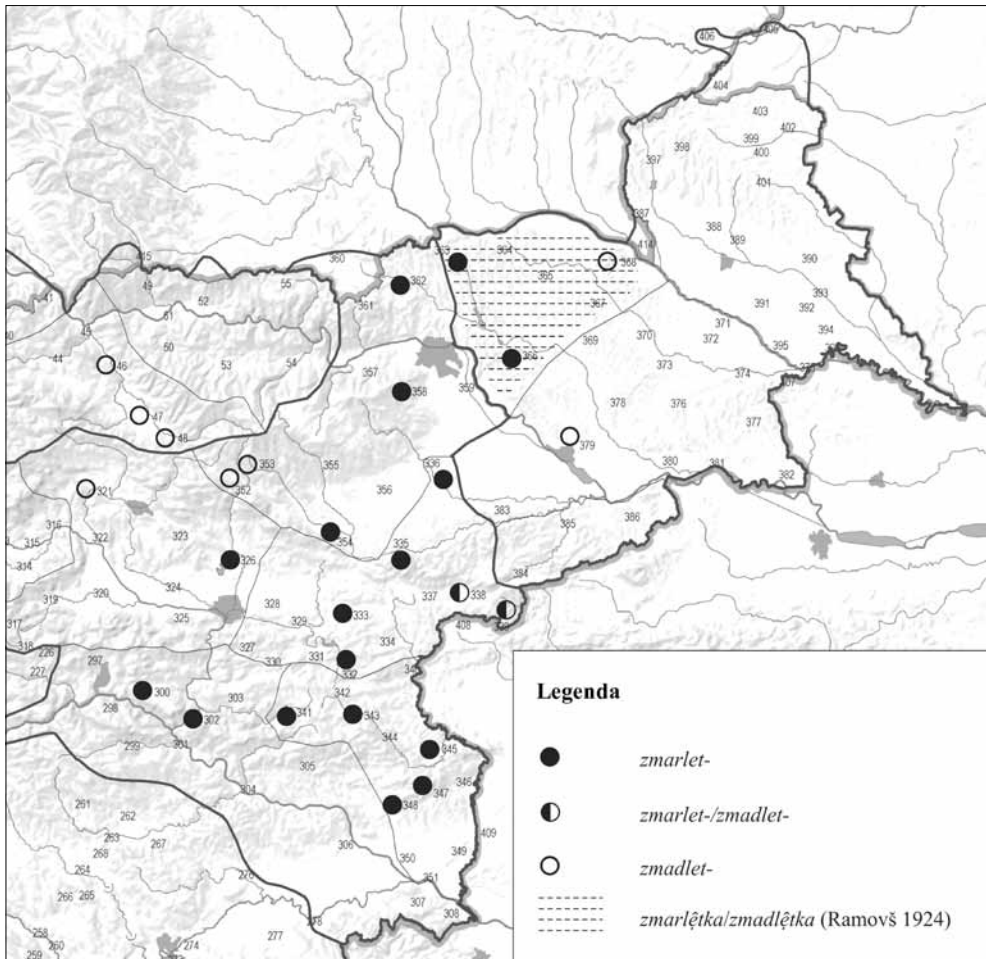
Sinonim *mâdlet* 'pomlad' navaja Ramovš 1924: 80 za govor kraja Nevlje na meji med gorenjsko in štajersko narečno skupino in je v odnosu do hrv. *mlâdlêto* v izglasju reduciran, v medglasju pa prekozložno disimiliran *l : l* → *∅ : l*: *mladleto → *madlet → *madlet. Prav slovenski samostalnik *mâdlet in njegova naglasna dubleta *madlêt sta bila verjetno na dokaj širokem vzhodnoslovenskem območju predloga za tvorbo rodilniške predložne besedne zveze *z madleta,¹⁵⁰ s katero se je tako kot s hrv. *na mlâd lîta* 'spomladi' izražal pomen 'spomladi'. Ko se je stalna besedna zveza sklopila v prislov *zmadleta 'spomladi', se je tako kot *s-* s prislova *spomlâdi* na samostalnik *pomlâd* → *spomlâd* vzglasni *z-* prenesel na *madlet 'pomlad', kar je dalo *zmadlet. V nadaljnjem fonetičnem razvoju je v osnovi *zmadlet-*, ki je bila skupna samostalniku in prislovu, prišlo do asimilacije soglasniškega zaporedja *dl* → *rl* in nastanka variantne osnove *zmarlet-*. Torej:

1. Psl. *môldo lěto 'mlado leto', tj. 'začetek poletja', prim. sln. *mladoletje* 'pomlad' (Pleteršnik)
2. Sinkopa *mlâd lěto, prim. *mlad lejtu* 'pomlad' (Megiser 1592), *mladletje* 'pomlad' (Pleteršnik), hrv. *na mlâd lîta* 'spomladi' (Vodice)
3. Sklop *mladleto 'pomlad' (= hrv. *mlâdlêto* 'pomlad' – Istra)
4. Disimilacija in redukcija *madlet = *mâdlet* 'pomlad' (Nevlje)
5. Predložna raba *z madleta 'v času pomladi, spomladi'
6. Sklop *zmadleta 'spomladi'
7. Disimilacija *zmarleta = *zmârleta* 'spomladi' (Pišcece), *zmârłajta* (Zadrže)

¹⁴⁹ Ni verjetno, da bi bila besedna zveza kalk po nvn. *Frühjahr*, ki se v nemščini pojavi pozno v 15. stoletju (Kluge 1995: 288).

¹⁵⁰ Šivic-Dular 2000: 73 izvaja predlog iz *szb, Furlan ESSJ: IV, 417 pa zaradi pomensko enakega morfema v gorenjskem tipu *zû:trej* 'zjutraj' < *'v času jutra', kjer bi raba predloga *szb dala refleksi ***sü:trej*, izvaja iz *izzb 'iz'.

Slika 8: Območje rabe *zmadlet-* in *zmarlet-* po gradivu za SLA^{151, 152}

<i>SLA</i>	<i>Kraj</i>	<i>POMLAD</i>
T046	Pameče	<i>zmâdlet, vègrat</i>
T047	Brda	<i>zmâdlet</i>
T048	Straže – Mislinja	<i>zmâdlet, spomlât</i>
T300	Turje	<i>punnât, zm̕lêžit</i>
T302	Lokavec	<i>spumlât, zm̕r̕lêžit(a)</i>
T321	Šoštanj	<i>spomlât/zmâdlet (adv)</i>

¹⁵¹ V gradivu za SLA ni bil več evidentiran podatek za goričansko, tj. slovenskogoriško narečje *zmarlêtkal* in *zmadlêtkal*, ki ga sporoča Ramovš 1924: 224.

¹⁵² Za izdelavo obeh kart se zahvaljujem kolegici dr. Karmen Kenda-Jež.

T326	Vojnik	<i>pomlât/zmârlet</i>
T332	Žusem – Dobrina	<i>zmarlêt (zmarlêta bomo tôu narêdł), pomlât</i>
T333	Zadrže	<i>zmârłaita, spomlât</i>
T335	Poljčane	<i>pomlât, zmârlet</i>
T336	Spodnja Polskava	<i>zmârłèit</i>
T341	Planina pri Sevnici	<i>pumlât, zmârlat</i>
T343	Pilštajn	<i>spomlât, zmârlet</i>
T345	Bistrica ob Sotli	<i>zmârleta, spumlât</i>
T347	Pišece	<i>zmârleta (adv)</i>
T348	Sromlje	<i>spûmlât, zmerlête</i>
T352	Vitanje	<i>zmâdlet</i>
T353	Skomarje	<i>zmôdlet</i>
T354	Žiče	<i>(s)pumlât, zmârlet</i>
T358	Pivola	<i>zmârłèit</i>
T362	Zgornja Kungota	<i>zmarlêit</i>
T363	Šentilj v Sln. goricah	<i>zmarlêitka</i>
T366	Spodnja Voličina	<i>zmarlêitêk, zmarlêitka (adv)</i>
T368	Črešnjevci	<i>zmadlêitêk, zmadlêitka (adv)</i>
T379	Podvinci	<i>zmadlêtek, zmadlêitka (adv)</i>

+ območje z obema refleksoma

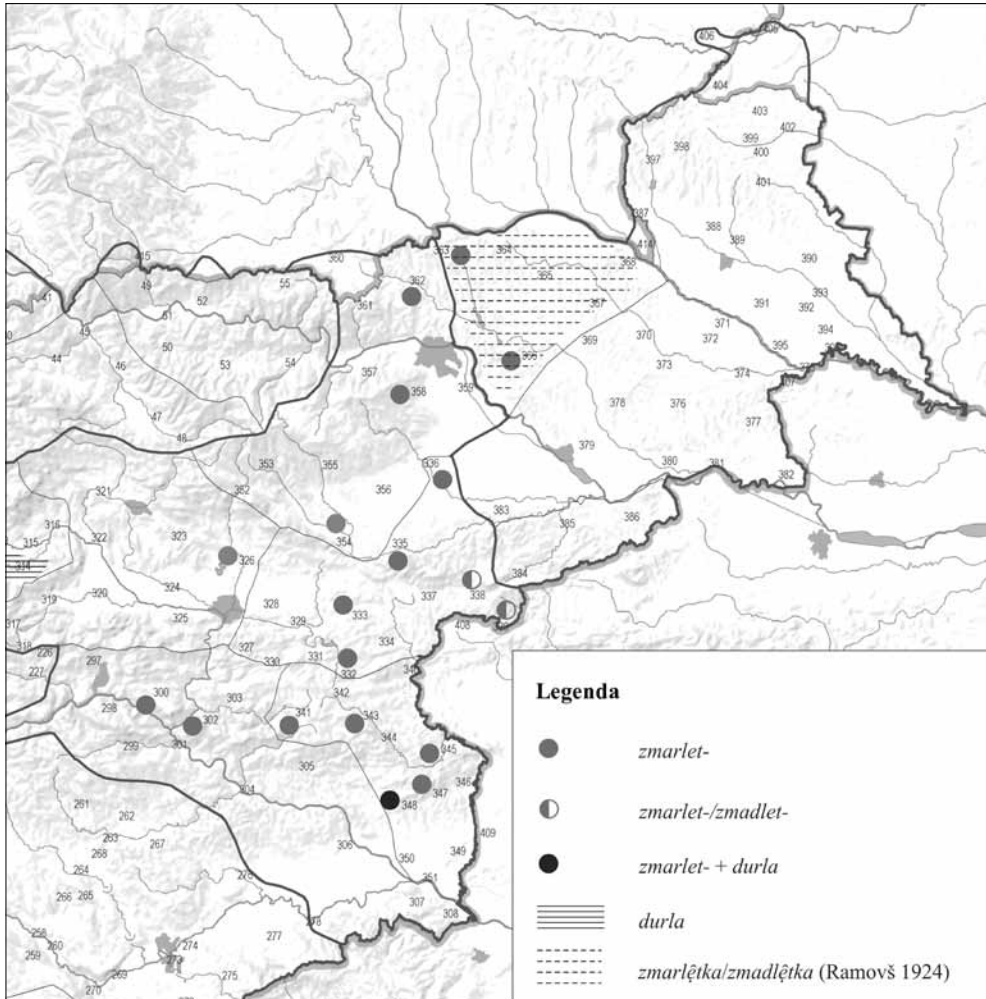
T338	Tlake	<i>zmâdlek, zmârlek</i>
T339	Dobovec pri Rogatcu	<i>zmârlek, zmâdlek</i>

+ slovenskogoriško (= goričansko): *zmarlêitka, zmadlêitka* (Ramovš 1924: 224)

4.2 Asimilacija po zapornosti *dl* → *rl*

Asimilacija po zapornosti *dl* → *rl*, ki jo je Ramovš 1924: 224 primerjal s pogosteje potrjeno *dn* → *rn* (npr. rovtarsko *gostûrnica* 'deževnik' (Poljane), gorenjsko *gostû:Rənca* 'isto' poleg 'gosenica', 'črv' (Kropa), *gostûrnca* 'deževnik', *kostûrnca* (Bled) iz *ostûdnica* 'deževnik/gosenica' – Ramovš l.c.; Furlan 2013: 132), se je do sedaj lahko dokazovala z enim samim štajersko-panonskim primerom *zmarlet-* ← *zmadlet-* z vzhodnoštajerskega in slovenskogoriškega območja. Danes pa jo je na podlagi razlage *durla* iz *dudla mogoče arealno razširiti tudi na del dolenske narečne skupine, znotraj štajerske narečne skupine pa se ne pojavlja le na vzhodnem, ampak tudi zahodnem območju.

Ker je asimilacija *dl* → *rl* redka, obema primeroma pa je skupno, da sta prvotno vsebovala dva zobniška soglasnika (*zmadlet-*, *dudla*), bi bilo možno, da je bila dodatno vzpodbujena prav s to fonetično značilnostjo v besedah. Tako sklepanje pa bi bilo preuranjeno, saj drugo slovensko narečno gradivo z *dl* → *rl* primerljivega fonetičnega okolja ne potrjuje.

Slika 9: Območje asimilacije *dl* → *rl* (na podlagi *zmarlet-* in *durla*)

Območje *rl* na podlagi *zmarlet-*:

<i>SLA</i>	<i>Kraj</i>	<i>ZMARLET-</i>
T300	Turje	<i>zmyrlêit</i>
T302	Lokavec	<i>zmeṛlêit(a)</i>
T326	Vojnik	<i>zmârlet</i>
T332	Žusem – Dobrina	<i>zmarlêit</i>
T333	Zadrže	<i>zmârłajta</i>
T335	Poljčane	<i>zmârlet</i>
T336	Spodnja Polskava	<i>zmârłêit</i>
T338	Tlake	<i>zmâdlek, zmârlek</i>
T339	Dobovec pri Rogatcu	<i>zmârlek, zmâdlek</i>
T341	Planina pri Sevnici	<i>zmârłat</i>

T343	Pilštajn	<i>zmârlet</i>
T345	Bistrica ob Sotli	<i>zmârleta</i>
T347	Pišece	<i>zmârleta</i> (adv)
T348	Sromlje	<i>zmerlête</i>
T354	Žiče	<i>zmârlet</i>
T358	Pivola	<i>zmârlejt</i>
T362	Zgornja Kungota	<i>zmarlêjt</i>
T363	Šentilj v Sln. goricah	<i>zmarlêitka</i>
T366	Spodnja Voličina	<i>zmarlêjtëk, zmarlêjtka</i> (adv)

+ zgornjesavinjsko območje + Dobropolje (Rožnik, Zdenska vas, Mala vas, Male Lipljene) + Sromlje (na podlagi *durla*)

4.2.1 Dodatno gradivo za pozicijsko pogojeno glasovno spremembo *dl* → *rl*

Za rezijanski govor kraja Solbica je bil v gradivu za SLA, ki je bilo zbrano še v drugi polovici prejšnjega stoletja, evidentiran deležnik *jědla* 'jedla' s soglasniškim zaporedjem *dl*, toda Matej Šekli, pisno (4. 2. 2015), ga je v sodobnem času slišal posamično pri mladi govorki iz Solbice tudi kot *ljerla* 'jedla', pri isti govorki pa je slišal tudi *l'virla* 'videla', kar zaradi redukcije iz prvotnega *videla* < *uiděla kaže, da je asimilacija *dl* → *rl* v teh primerih mlada.¹⁵³ Precej starejša pa je ta asimilacija v slovanski izposojenki v romun. *mocirlă*, ki ob psl. *močirdlo (← *močiti) nakazuje na možnost izposoje iz praslovanske asimilirane predloge *močirlo.¹⁵⁴

4.3 Antipojav *rl* → *dl*

Tako pri *zmarlet-* kot tudi pri *durla* se v istem narečnem mikrosistemu sporadično pojavljata obe varianti, tj. *zmarlet-/zmadlet-* in *durla/dudla*. Variantnost je za prvi primer potrjena v govoru Tlak in Dobovca pri Rogatcu srednještajerskega narečja, v Ramovševih časih pa je bila znana tudi v slovenskogoriškem narečju panonske narečne skupine. Pri *durla/dudla* bi se variantnost v mikrosistemu lahko prepoznala na območju dolenske občine Dobropolje. V obeh primerih bi bila variantnost sicer lahko posledica nedelovanja asimilacije *dl* → *rl*, zaradi česar bi bilo utemeljeno sklepati, da varianti *zmadlet-* in *dudla* predstavljata starejšo fonetično stopnjo.

Toda iz toponima *Kárlovica* v dolenski občini Velike Lašče, ki meji na občino Dobropolje, tvorjeno prebivalsko ime ob *Kárlovičan/Kárlovec* se lokalno glasi tudi *Kádlovčan*¹⁵⁵ (SKI s.v. *Kárlovica*). V naselju Videm občine Dobropolje je ime parcele *Kadlov(i)ca* (LiAK) lahko genetično povezano s toponimom *Kárlovica*. Ker je fonemsko zaporedje

¹⁵³ Pri isti govorki je Matej Šekli opazil tudi asimilacijo *dn* → *rn* v primeru *r'nə* Npl m 'dni' iz *d'nə*, a se je na skladenjskem stiku = sandhiju potrdila tudi pri starejši govorki v primeru *'ta por 'mò st'rio* 'pod mojo streho'.

¹⁵⁴ Drugače o tem Cvetko Orešnik 1993 s starejšo literaturo.

¹⁵⁵ Za opozorilo na ta podatek se zahvaljujem kolegu dr. Silvu Torkarju.

Karl- v *Kárlovica*, *Kárlovičan*, *Kárlovec* gotovo prvotno,¹⁵⁶ bi bilo treba sklepati, da sta vsaj dobrepoljska primera *dudla* (Mrkun 1939: 80; za Zagorico B. Lazar, ustno) lahko nastala iz dobrepoljskega *durla* tako, kot je prebivalsko ime *Kádlovčan* nastalo iz **Karlovčan* in ime parcele *Kadlov(i)ca* iz **Karlovica*. Dobrepoljski refleksi *dudla* je zato v primerjavi z *durla* najverjetneje mlajša fonetična stopnja, pojav *rl* → *dl* v *dudla*, *Kádlovčan*, *Kadlov(i)ca* pa je pravzaprav treba oceniti kot antipojav od *dl* → *rl*, ki potrjuje ugotavljanje tipologije jezikovnih pojavov, da konkretni jezikovni razvoj lahko sproži sebi diametralno nasprotnega.

Zanimivo je, da se razvoj *rl* → *dl* pri osnovi *Karl-* potrjuje v zemljepisno oddaljenem prekmurskem osebno imenu *'kádľe* m, g -na 'Karel' < **Kadli* (Bajzek Lukač 2009), ki v gornjeseniškem govoru nastopa tudi v besedotvornih variantah z ohranjenim *r*, prim. *'kárčę* m, g -na 'Karel' < **Karči* in *'ka:rę* m, g -na 'Karel' < **Kari* (Bajzek Lukač 2009). Čeprav se glasovna sprememba *rl* → *dl* udejanja tudi v nemških srednjebavarskih narečjih in se v njih osebno ime *Karl* realizira v *khǣ^{dl}* (Kranzmayer 1956: 124), bi bilo zaradi zadnjih dveh variant gornjeseniškega osebnega imena z ohranjenim *r* možno, da razvoj *rl* → *dl* v *'kádľe* 'Karel' ni nujno nemški, ampak je lahko tudi slovenski. V istem govoru izpričano *'kedľe*, g -na 'dečko' < sln. pkm. **kedli* (Bajzek Lukač 2009) z izvorom v n. *Kerl* 'možak, dečko' bi kljub bav. *khǣ^{dl}* 'Kerl' (Kranzmayer l.c.) lahko nastalo tudi internoslvensko iz **kerli* kot narečne variante k širše znanemu pogovornemu *kêrlc* 'postaven, sposoben moški' (SSKJ).

Slovensko narečno spremembo *rl* → *dl* bi bilo treba uvrstiti med take, kot je narečni razvoj *dl* > *gl* tipa *dlaka* > *glaka*, saj se oba fonetična razvoja tako na nemški kot na slovenski strani udejanjata neodvisno drug od drugega.

5 Slovensko *durla/dudla* 'poljšja samica ...' : *dúda* 'cucelj', *dúdlja* 'duda, cucelj' in sorodno

Besedi *dúda* 'cucelj' in *dúdlja* 'duda, cucelj'¹⁵⁷ sta pri nas izpričani pozno, šele v 20. stoletju, kot del narečne leksike pa sta bili do sedaj evidentirani le v enem govoru, in sicer kot *'duda* in *'dud'le* v govoru zgornjesavinjskega narečja, od koder izvira tudi *'durla* 'poljšja samica, ki ima mladiče' (Weiss 1998: 188, 189). Glede na pomen 'gumijast tulec za pitje iz stekleničke ali za sesanje' (SSKJ) sta obe neologizma. Pomenski neologizmi¹⁵⁸

¹⁵⁶ Za etimologijo toponima glej Bezlaj 2003: 145, 935. Po KLS: II, 415 je toponim nastal iz oronima, ker jedro kraja »stoji pod Kališkim vrhom (800 m) na nizki vzpetini Karlovici«.

¹⁵⁷ Ni jasno, na katerem gradivu temelji v SP 1962: 216 navedeno *dúdlja* f 'cucelj'. Kasneje je v SSKJ navedeno le istopomensko *dúdlja*.

¹⁵⁸ S terminom *pomenski neologizem* je lahko označena beseda, pri kateri je mogoče z etimološko analizo ugotoviti, da je njen pomen mlajši v odnosu do starejšega in rezultat neposrednega pomenskega razvoja iz starejšega, npr. beseda *gosenica* 'brezkrožna jeklena veriga iz plošč, ki se premika okrog vrste koles pri terenskih vozilih' (SSKJ) je v odnosu do enakozvočne *gosenica* 'drobna žival mehkega valjastega telesa, navadno poraslega z dlačicami' (SSKJ), pomenski neologizem, ker se je njen pomen neposredno razvil iz pomena 'drobna žival ...'.

so tudi hrv. *dùdla* 'cucelj', *dùdla* 'isto' (Rečnik SANU: V, 3), hrv. gradišć. *dùdla* (Tornow 1989: 128) in srb. dial. *dùdla* (Vojvodina – RSGV: II, 281), ki so v besedotvornem oziru enaki slovenskemu *dudla* 'poljša samica ...'.

Za dude/cuclje kot nadomestilo materinih prsi za pomiritev otroka, kar Hrvatje označujejo tudi z besedno zvezo *dječja varalica*, so pred tehnološko inovacijo služile kar cunjice,¹⁵⁹ kot ponazarja tudi izvor slovenskega *cúcelj* m, g -*clja* in hrv., srb. *cùcla* f iz bav. avstr. *Zutzel* 'Sauglappen', srvn. *zutzel* 'isto' (Grafenauer 1923: 378; Striedter-Temps 1963: 104), tj. 'cunja za sesanje'. Danes besedi v obeh jezikih, v slovenščini in nemščini, pomenita le 'gumijast tulec za pitje iz stekleničke ali za sesanje'.

5.1 Pomenski razvoj 'cucelj' ← 'dojka'/'sesek'

Slovenskemu *dúda* 'cucelj' pomensko in formalno ustreza srb. dial. *dúda* 'cucelj' (Timok – Dinić 2008: 162) in r. dial. *dudá* 'isto'.¹⁶⁰ Beseda *dúda* v timoškem narečju označuje tudi ženske prsi oziroma žensko dojko (Dinić l.c.) in nakazuje, da se je pomen 'cucelj' pri omenjenih samostalnikih s korenem **dud-* lahko razvil iz prvotnega 'dojka' ali 'sesek', zato ni verjetna razlaga v SP: V, 72, da naj bi se v teh primerih pomenski razvoj v 'cucelj' udejanil iz pomenske predstopnje 'cevka' kot etimološkega séma glasbenega instrumenta **duda*.

Slovensko *sesek* m, g -*ska* je Pleteršnik še predstavil z enim samim pomenom 'weibliche Brust', tj. 'ženske prsi', po SSKJ pa *sesek* pomeni 'vzboklina na trebuhu samice, iz katere mladič sesa mleko', 'dojka' in 'cucelj, duda'. Čeprav se zadnji pomen, ki je bil v SSKJ prepoznan na podlagi dela Miška Kranjca Prostor na soncu iz leta 1937 (Kartoteka SSKJ), ni uveljavil in je beseda *sesek* 'cucelj, duda' < **sъs-ъkъ* = r. *sosók* 'sesek' k **sъs-ati* 'sesati' v SSKJ označena kot zastarela, pa ponazarja, da v domači, slovanski besedni družini s prvotnim pomenom 'sesati' do pomenskega razvoja 'pappilla, mamma = sesek' → 'cucelj, duda' lahko prihaja.

5.2 **dúda* ← **dūdati*

V besedno družino **dud-* spada tudi glagol **dūdati*, ki se v pomenu 'sesati (navadno za otroka)' neposredno potrjuje v sln. zgsavinj. *'dudat, -əm* 'sesati (za otroka in živalskega mladiča)' (Weiss 1998: 188), hrv. *dūdati, -ām* 'isto', č. dial. *dudati*, po vrinjenju nosniškega soglasnika *dundat* 'sesati, piti', slš. *dudat* 'piti (o otroku)', posredno pa tudi v r. dial. *dudólits/dúdolits* 'sesati, močno sesati materine prsi; navadno dalj časa piti' (SP: V, 75).¹⁶¹

¹⁵⁹ Za cuclje so lahko služile cunjice same, lahko pa so bile v kaj namočene ali pa je bilo vanje kaj zavitega, prim. tolminsko *'cu:zəl* 'cunjica, namočena v janežu in sladkorju za sesanje' (Čujec Stres 2010–2014: I, 111), rusko *soska* 'nadomestilo za materine prsi', in sicer ali 'posoda z mlekom, na katero je privezan sesek krovjega vimena' ali 'v cunjjo zavezano prežvečeno ali stolčeno žitno zrnje z mlekom' (Dal': IV, 277).

¹⁶⁰ Slednja beseda je citirana po SP: V, 72.

¹⁶¹ V ËSSJa: V, 147 je glagol v pomenu 'sesati' obravnavan skupaj s pomensko različnimi, a formalno enakimi (npr. slš. *dudat* 'igrati na dudu' poleg *dudat* 'si pesničku 'potiho si prepevati'), kar opravičuje razlago o onomatopejskem izvoru iz medmeta *du du*, verjetno prej glagola **dudati* (SP: V, 74 s.) kot pa samostalnika **duda* (ËSSJa: V, 146 s.).

V timoškem narečju se pomen ‘sesati (o otroku)’ posredno potrjuje tudi v izpeljanki na *-*ę* *dúde* n ‘novorojenec’ (Dinić 2008: 162) iz *dúda, ki je kot glagolnik iz *dúdati prvotno moral pomeniti ‘sesanje’.

Besedotvorno razmerje med srb. *dúde* in glagolnikom *dúda je namreč formalno enako razmerju med hrv., srb. *dôjče/dôjče* n, g -*eta* ‘otrok, ki se hrani pri materinih prsih’, č. *dojče* n, g -*ete* ‘tele, ki še sesa pri kravi ali se hrani le z mlekom’, slš. *dojča* n, g -*at’a* ‘otrok, ki se hrani pri materinih prsih’ in glagolnikom *dojьka (prim. r. dial. *dójka* ‘dojenje’: ukr. *dijka* ‘kravji sesek’: stč. *dojka* ‘nutrix’: nč. *dojka* ‘molzna krava’: p. dial. *dojka* ‘isto’)¹⁶² iz *dojiti ‘dati sesati ...’ (SP: IV, 39 s.). To kaže, da je bil srbski samostalnik *dúde* izpeljan iz glagolnika *dúda, ko ni bil več v funkciji nomena actionis, ampak je že označeval ženske prsi oziroma žensko dojko, kot potrjuje navedeno srb. dial. *dúda* ‘ženske prsi/ženska dojka’ s timoškega območja. Slovnično bi bilo to razvojno stopnjo mogoče interpretirati kot nomen loci, tj. kraj, kjer se glagolsko dejanje sesanja izvršuje, ali pa kot nomen instrumenti, tj. sredstvo, s katerim se glagolsko dejanje sesanja izvršuje.

5.3 Nomen instrumenti *dúďbla ← *dúdati

Slovensko *dudla* ‘poljšja samica ...’¹⁶³ in sorodno hrv. *dúďla* ‘cucelj’, *dùďla* ‘isto’ ter srb. dial. *dúďla* so prav tako kot *dúda izglagolskega izvora, v njih pa bi bilo mogoče prepoznati tvorbo tipa *metьlā (tudi *metьlō) k *mestī metěšь ‘metati’, ki se v posameznih slovanskih jezikih udejanja v pomenih, ki kažejo na funkcijo nomena instrumenti, prim. sln. *métla* ‘sredstvo za pometanje’, hrv., srb. *mětla* ‘isto’, r. *metlá*, p. *miotla* itd. (Bezljaj ESSJ: II, 181; ĚSSJa: XVIII, 123 s.; SP: I, 111; Boryš 2005: 330). V izglagolski tvorbi *dúďbla (← *dúdati ‘sesati’), ki se v dolenskih govorih pričakovano odraža z novim cirkumfleksom *dúďla/dúrla*, bi bilo zato treba prepoznati nomen instrumenti *‘sredstvo za sesanje’, ki je prvotno označeval sesek živalske/človeške samice, s katerim je mladič/otrok sesal mleko.¹⁶⁴

Pomen ‘sesek ...’ se je v *dúďbla prek motivacije ‘umeten/nepravi sesek’ razvil v ‘cucelj’ (sln., hrv., srb.), iz iste pomenske stopnje ‘sesek ...’ pa je refleks *dúďbla (vsaj?) v delu slovenščine (vzhodno območje) po metonimiji začel označevati doječo živalsko samico z mladiči. Slovenska zoonima *durla* in *dudla* sta torej poimenovanji tipa pars pro toto, saj je bila z njima doječa živalska samica z mladiči označena po v času dojenja najbolj pomembnem delu svojega telesa, tj. po sesku.

¹⁶² Citirano po SP: IV, 40.

¹⁶³ S tem je v slovenščini enakovzvočno le jnotr. *dúďla* ‘gobezdalo’ (Podgrad pri Vremah – Rigler 1963: 35), ki tako kot cerklj. *dudle* ‘klepetulja’ (Razpet 2006: 30) in kostel. *‘dú:dl’a* ‘nerodna, okorna ženska’, ‘nerodno, slabo (kmečko) orodje’ (Gregorič 2014: 80), prim. v Vipavski dolini *dúdati* ‘kako stvar ali delo nerodno v roke vzeti; počasno in z majhnim uspehom kaj delati’, *dúda-lo* ‘ein langsamer Patron’ (Erjavec 1883: 202), verjetno odraža pomensko stopnjo glagola *dudati ‘glas du du iz sebe dajati’ → 1. ‘nerazločno (→ tiho/hitro) govoriti’ (prim. slš. *dudat’ si pesničku* ‘potiho si prepevati’, srb. *dúďoliti* ‘tiho govoriti, šepetati, mrmrati’) → ‘grmeti ipd.’ (prim. sln. kostel. *‘dudlat* ‘votlo grmeti, bobneti’ – Gregorič 2014: 80), 2. ‘sesati (→ piti)’, 3. ‘igrati na dude’. Prim. SP: V, 74 s.

¹⁶⁴ Če je zgoraj omenjeno *dúďla* ‘ime kravi’ nastalo po premetu iz sln. *dudla, je možno, da je ime nastalo z onimizacijo iz predloge, s katero je bila krava prvotno označena kot doječa živalska samica.

6 Zaključek

Slovenski narečni polharski termin *durla* 'polšja samica ...' se je v slovenščini fonetično razvil iz **dudla*, v njem pa se ohranja izglagolski nomen instrumenti **dūdyla* iz glagola **dūdati* 'sesati', ki je prvotno označeval sesek doječe živalske/človeške samice.

V polharski terminologiji so bile z *durla* ali *dudla* prvotno lahko označene le doječe polšje samice z mladiči. Etimološki nastanek *durla* in *dudla* nakazuje, da spolski par *dudla/durla* : *polh* prvotno v slovenščini ni bil nevtralen tipa *krava* : *bik*, kot je domneval Milko Matičetov.

Slovensko-hrvaško *kuzla* ‘canis femina’ in praslovansko **kuzati/kyzati* ‘sugere’ → **cuzati/cyzati*

1 Slovensko-hrvaško *kuzla* ‘canis femina’

Slovenski ekspresivno konotiran zoonim *kúzla* -e f (û) ‘psica’ se lahko uporablja tudi kot psovka ženski, npr. *kuzla stara*, tvori manjšalnico *kûzlica* (SSKJ), med slovenskimi jeziki pa ima vzporednico le v hrvaškem kajkavskem zoonimu za psico *kuzla* (Prigorje, Zagorje – ARj z oznako, da je beseda uporabljena slabšalno), *kûzla*, dem *kûzlica* (Ozalj – Težak 1981: 372), *kûzla* (Žumberak – Skok 1912: 365), gradiščansko *kuzla* (GHNR: 272).

Medtem ko hrvaški zgodovinski slovarji tega zoonima nimajo, je bil pri nas prvič zapisan v Kastelec-Vorenčevem slovarju (1680–1710), in sicer kot del slovenske razlage hapaksa legomenon *polharta* [polhrta] ‘hybris = križanec’ *en peš od eniga herta inu pašhne kušle*,¹⁶⁵ kasneje v 18. stoletju pa v Hipolitovem slovarju *kúfla* ‘Hündin, pefiza’, Pohlinovem *kufla* ‘Hündin, Zaucke, canis’, *kufëlza* ‘Hündin, canis femina’ in Gutsmanovem *kusla* ‘Hündin’. V Freyerjevem popisu zoonimov za Kranjsko je *kusla* [kuzla] predstavljena kot sinonim k feminativu *pèsiza* [pæsica] k *pès* [pæs] (Freyer 1842: 4).

Slovenski lingvistični atlas vprašanja PSICA ne vsebuje, pri vprašanju PES pa je bil samo v štajerskem kraju Turje zapisan tudi zoonim *kûzla* kot sinonim k *psica*. Drugi naši narečni viri pa kažejo, da je bila beseda zapisana v vseh narečnih skupinah razen gorenjski, in sicer ob omenjeni štajerski še v koroški: rožansko *qúzla* ‘psica’ (Šašel 1957), primorski: južnonotranjsko *kûzla* in *t’ýzla* (Dolnje Vreme – Rigler 1963: 34), rovtarski: cerkljansko *’kuzla* (Kenda-Jež 2002), poljansko *kûzla* ‘psica’, tudi kot žaljivka (Škrlep 1999), črnovrško *kûzla* ‘psica’ (Tominec 1964), dolenjski: *kù:zla* (Šentrupert – Smole 1994), kostelsko *’kü:zla* ‘psica’, nizko ‘vla-

---

¹⁶⁵ Natančnega pomena besedne zveze *pašna kuzla* zaradi pičlega gradiva ni mogoče določiti, čeprav je verjetno, da je pridevnik *pašen* izpeljan iz *paša* ‘pastio’ in da morda nastopa v enakem pomenu kot v besedni zvezi *pašna čebela* ‘odrasla čebela’.

čuga, potepinka' (Gregorič 2014)¹⁶⁶ in panonski: prleško *'ku:zla* ekspresivno 'psica' (Rajh 2010).¹⁶⁷

Enaka razporejenost poimenovanj za psico se potrjuje tudi v slovenskem gradivu za Splošnoslovanski lingvistični atlas: *kù:zla* (Horjul), *'kuzwa* (Babno Polje), *kù:zla* (Ribnica), *kò:zla* (Bučka), *'kuzla* (Mostec), *'ko:uzla* (Šmarje pri Jelšah), *'kouzla* (Spodnja Ložnica), *kũ:zla* (Pajngart/Baumgarten – Avstrija), *'kuzla* (Homok/Fertöhomok – Madžarska; vse po OLA L 2, 2000: 54).

2 Dosedanje razlage zoonima

Slovensko-hrvaški zoonim je z nekaterimi tvorjenkami (npr. sln. *kuzej*, *kužek*) – kot kaže – prvi etimološko obravnaval Matzenauer, ki ga je označil s »temného původu«, pri tem opozoril na »oset. *khudž canis*« ter »*khuy canis*« iz iran. **kuti* (Abaev 1958–1989: I, 605), oboje pa primerjal s hrv., srb. *kūja* 'canis femina' (Matzenauer 1870: 233, 226).

Medtem ko je Skok 1971–1974: II, 249 Matzenauerjevo razlago le navedel brez komentarja, je Bezljaj ESSJ: II, 106, ki je slovensko-hrvaško *kuzla* skupaj s številnimi drugimi sinonimi za psa/psico, tudi *kúzelj*, *kūža*, *kūžek*, obravnaval v geslu *kúcek* 'canis', po navedbi Matzenauerjeve razlage zapisal: »Zdi se, da so to samo variante prastarega vabnega klica za psa in deloma tudi za druge živali, razširjenega od Kavkaza do Biskajskega zaliva.« Razlagi o onomatopejskem izvoru je sledil Snoj, ki je za sln.-hrv. *kuzla* ter sln. narečno *kúzelj* 'pes', *kúzej* 'isto', *kúza* 'psica' sklepal, da so »izpeljane iz vabnega klica za pse **kuz*« in da je »/r/azličica **ku* /.../ znana v izpeljankah hrv., srb. *kūja*, *kūčka* 'psica', nar. sloven. *kūčka*« (Snoj 2003: 338).

Čeprav je imel Bezljaj morda deloma prav, ko je pri različnih poimenovanjih za psa z vzglasnim zaporedjem *ku-* – verjetno sledeč Bernekerju 1908–1913: 636 s. in Trubačovu 1960: 25 s. – sklepal, da je pri njih treba misliti na izhodišče v starih vabnih klicih, bi bilo pri razlagi nastanka besed, kot je sln.-hrv. *kuzla*, treba bolj upoštevati besedotvorje, ker lahko ob drugih podatkih (npr. arealni distribuciji, semantični (ne-)stabilnosti, besedni družini) bistveno izboljša in celo preusmeri razlago njihovega nastanka tudi glede vprašanja, ali je prvotno izhodišče slovanskega zoonima res vabni klic.

Če vabni klici v samem mikrosistemu niso enaki zoonimu, npr. briški medmet *ciba*, *ciba*, *ciba* 'vabilo kuram za krmljenje' ob *ciba* 'kura, kokoš' (Erzetič 2007), ali pa so pommedmeteni zoonimi, npr. tolminski medmet *'oučk*, *'oučk* 'klicanje ovac' ← Apl **ovčke* (k **ovčka*) ob *'a:uca* 'ovca', *au'či:ca* 'ovčka' (Čujec Stres 2010–2014), se lahko tako kot

¹⁶⁶ Na Kostelskem beseda po metafori označuje tudi rezilni stol, pripravo iz stolčka in glave za vpenjanje lesa pri obdelavi (Gregorič 2014). Enak pomenski razvoj se v istem narečju potrjuje pri *'kuja* 'psica', 'potepinka, vlačuga', 'rezilni stol, priprava iz stolčka in glave za vpenjanje lesa pri obdelavi' (Gregorič 2014). Taki prehodi na označevanje različnih naprav so pri besedju, ki označuje (domače) živali, pogosti, prim. za *merjasec* koroško tudi 'vrsta pluga' (Karničar 1990), za *koza* tolminsko tudi 'lesena priprava, na kateri se žaga, teše' (Čujec Stres 2010–2014). Za druge metaforične razvoje pri sln. *kuzla* prim. Bezljaj ESSJ: II, 115.

¹⁶⁷ Tu z izostankom sicer narečne sistemske labializacije *u > ü*.

medmeti za posnemanje živalskega oglašanja prav s pomočjo besedotvorja iz nepregibnega dela leksike vključijo v pregibnega. Če se v sln.-hrv. samostalniku *kuzla* res ohranja star vabni klic, bi ga bilo z besedotvorno analizo možno argumentirano evidentirati le, če bi se lahko tudi pokazalo/dokazalo, da ustrezen vabni klic obstaja ali pa je obstajal vsaj v bližnje ali daljnje sorodnih jezikih, če že ne v jeziku, kjer se tvorba z vabnim klicem kot korenem ohranja.¹⁶⁸ Ker ostaja v nasprotnem primeru razlaga o tvorjenosti zoonima iz vabnega klica nedokazana, je zoonim lahko tudi popolnoma drugačnega izvora. Tako drugačno razlago narekuje analiza sln.-hrv. *kuzla* in njej bližnje sorodnih besed.

3 Besedotvorna analiza slovensko-hrvaškega *kuzla* in sorodnih besed

3.1 Slovensko-hrvaško *kuzla* kot izglagolski nomen instrumenti *kūz-ьla

Zapisi slovensko-hrvaškega zoonima *kuzla* kažejo, da je osnova v knjižni slovenščini in v narečjih s tonemskega področja, kjer je zanesljivo avtohton,¹⁶⁹ cirkumfektirana (prim. dol. *kù:zla* – Šentrupert, *kù:zla* – Ribnica), medtem ko je v hrvaščini akutirana *kùzla* v Žumberku, cirkumfektirana *kûzla* pa v Ozlju, iz česar je mogoče sklepati, da je cirkumfleks v obeh osnovah novi in da je zoonim treba izvajati iz prvotne tvorbe *kūzьla.¹⁷⁰ Takšno prvotno fonetično zaporedje pa nakazuje, da je *kūzьla lahko tvorba tipa *metьlǎ ← *mestǐ metěšь ‘metati’, torej izglagolskega izvora.

3.2 *Kuzla* in sorodne tvorjenke v slovenščini

Medtem ko je v hrvaščini samo v Ozlju h *kûzla* znana manjšalnica *kûzlica*, je v slovenščini več besedotvornih členov, sorodnih s *kuzla*, in sicer:

- kuzlica:** *kûzlica*, manjšalnica od *kûzla* (SSKJ); v 18. stoletju *kufělza* ‘Hündin, canis femina’ (Pohlin 1781) [kuzəlca];
- kuza:** *kúza* ‘psica’ (Pleteršnik; Valjavec 1878 z opozorilom, da je beseda znana na Kranjskem);
- kuzelj:** v 18. stoletju *kufěl m*, g -*na* ‘Hund, canis’ (Pohlin 1781), *kusel* ‘Hündchen, kusei, kushek’ (Gutsman 1789); v 19. stoletju *kúselj*, -*slja/-na* ‘Hündchen’ (Murko 1833a), *kuzel m*, g -*zla* ‘Hund’ (Janežič 1851), *kúzelj m*, g -*zlja* ‘Hund’ (Pleteršnik);

¹⁶⁸ Identifikacijo medmeta naj ponazorim z neproblematičnim gradivom. Naša imperfektivna glagola *čivkati* ‘oglašati se s kratkimi, visokimi glasovi’, ekspresivno ‘govoriti z glasom, podobnim čivkanju’ (SSKJ) in *mūkati* ‘oglašati se z glasom mu’ (SSKJ) sta enakovredna sestavna dela slovenskega glagolskega sistema, saj tvorita ustrezen dovršni par *čivkniti* in *mukniti*, glagolnik *čivkanje* in *mūkanje* itd., tvorjena pa sta bila s pripomočnikom -*ka-* iz medmetov za posnemanje živalskega oglašanja *čiv* in *mu*, ki sta še danes del slovenskega leksikona. Slovensko *kokôš* ‘gallina’ kot eden od slovanskih odrazov psl. *kōkošь je v našem jezikovnem sistemu, kadar označuje žival, povsem nevtralna beseda, čeprav je nastala iz medmeta za posnemanje oglašanja kokoši *ko-ko, ki je bil že praslovanski in je tudi v slovenščini še živo uporabljan.

¹⁶⁹ Zaradi izostanka švapanja, tj. systemskega prehoda izvornega slovenskega *l* v v [ɥ] pred zadnjimi samoglasniki, je *qúzla* ‘psica’ v koroškem rožanskem narečju mednarečna izposojenka z vzhodnega območja. Možno pa je tudi, da je nerealizacija švapanja povezana z ekspresivno vrednostjo besede.

¹⁷⁰ Enako rekonstrukcijo najdemo že v OLA L 2, 2000: 55, kjer pa tonem v korenu ni bil določen.

- č) **kuzej**: kor. obir. *qù:zi* m, g *-ja* ‘mlad pes’ (Karničar 1990); v 18. stoletju *kusei* ‘Hündlein, pefizhek’, ‘Hündchen, kusel, kushek’ (Gutsman 1789); *kúzej* ‘pes’ (Pleteršnik po Cafu);
- d) **kuža**: *kúža* m (û) ljubkovalno ‘pes’ (SSKJ);
- e) **kuzej**: kor. rož. *qúžěj* ‘psiček’ (Šašel 1957);
- f) **kuželj**: *kúželj* ‘Hund’ (Janežič 1851);
- g) **kuže**: *kúže* n, g *-ta* ‘kužek’ (Pleteršnik z opozorilom, da je beseda znana na Dolenjskem); v SSKJ je ista tvorba predstavljena kot *kúže* (û), v srednjem in moškem spolu (prim. *razposajeno mlado kuže* : *razposajen mlad kuže*) in v ekspresivnem pomenu ‘pes’;
- h) **kužek**: v 18. stoletju *kufhèk* ‘Hündchen, caniculus’ (Pohlin 1781), *kushek* ‘Hündchen, kusei, kusel’ (Gutsman 1789); v 19. stoletju *kúshik* ‘ein kleiner schwarzer Hund’ (Murko 1833a).

Čeprav je bil zoonim *kúža* zapisan pozno in edina slovarska predstavitev v SSKJ temelji le na virih iz 20. stoletja (Kartoteka SSKJ¹⁷¹), o njegovi daljši prisotnosti v slovenski lek-siki posredno priča več izpeljank, ki so bile evidentirane v narečjih (npr. koroška rožanska manjšalnica na *-ej* < **-ěj̆b qúžěj* ‘psiček’ < **kuž-ěj̆b* in dolenska manjšalnica *kúže* < *kuž-ě) ali pa že pred 20. stoletjem (npr. manjšalnica *kúžek* m, g *-žka* (SSKJ, Pleteršnik) < *kuž-ькь, ki jo potrjujejo že Pohlinov, Gutsmanov in Murkov slovar).

Koroškemu rožanskemu *qúžěj* ‘psiček’ (Šašel 1957) je tvorbeno enako koroško obirsko *qù:zi* m, g *-ja* ‘mlad pes’ (Karničar 1990) s potrditvijo v Gutsmanovem in kasneje Pleteršnikovem slovarju, le da je bil leksem *qù:zi* tvorjen iz *kúza* ‘psica’ in se tu ista pri-pona v odnosu do samostalniške predloge kaže v manjšalni (‘psiček’ – Gutsman 1789), pripadnostni (‘mlad pes’ = ‘ki pripada psiči = *kuzi* / mladič *kuze*’) in strukturalni (‘pes’ – Pleteršnik po Cafu) funkciji. Zadnja je najmlajša in izpričana tudi pri drugih besedo-tvornih parih, npr. *ata* ‘pater’ → koroško *atej* ‘isto’.

Tvorjenka *kuzelj* m, g *-zlja* je pri Pohlinu in Janežiču nevtralna oznaka za psa in enak nevtralni pomen za Rezijo prek Cafá sporoča Pleteršnikov slovar, a podatka v mlajših rezijanskih leksikalnih virih ni bilo mogoče ponovno potrditi. Drugačno, tj. funkcijo manjšalnice, ima ista tvorjenka v Gutsmanovi in Murkovi predstavitvi. Postavlja se vprašanje, ali je izpeljanka izsamostalniška iz *kúza* ali izglagolska tako kot *kuzla*.

Možno bi bilo, da je *kuzelj* maskulativ h *kúza*, a taka funkcija pripone *-elj* [-əlj] v slovenščini ni bila prepoznana, čeprav pripona ni redka, prim. Bajec 1950: 34. Samo pri Janežiču izpričano *kúželj* ‘pes’ zaradi nevtralnega pomena ob pogostejšem *kúzelj* ‘pes/psiček’ ne more biti tvorjenka iz *kuža*, ampak je bolj verjetno rezultat osamosvojitve iz

¹⁷¹ Med starejše zapise spada primer »Pri njem je ležal **kuža**, prijazen **kuža**, vajej tujcev in lepega obnašanja; nikar da bi bil zalajal ali zarenčal – vljudno in gostoljubno je mihal z repkom vitezu Ahacu na čast.« (krepko označila M. F.) iz romana Hči grofa Blagaja avtorja Rada Murnika, ki je bil v nadaljevanjih objavljen v Ljubljanskem zvonu, navedek pa je iz XXXIII/6 (junij), 1913, 284.

prvotne paradigme *kuzelj* m, g *kuzlja*, v kateri se je zaporedje *-zlj-* po vzorcu *z njo* > dial. *ž njo* oziroma (*poslati*) *pošlje* < **po-sъl'etъ* razvilo v *-žlj-*:¹⁷²

*kuzelj m, g *kuzlja > g *kužlja → ***kuzelj* : *kuželj***

V izhodiščnem **kuz(ъ)l'ъ* bi bilo mogoče prepoznati tvorjenko tipa *šákelj* m, g *-klja* ‘prgišče’, tj. *‘kar je v zvezi s *šako*’ k *šáka* ‘roka, pest’, ali *uhelj* m, g *-hlja* ‘auricula’, tj. *‘kar je v zvezi z *ušesom*’ k *uhō* ‘auris’, ter v razmerju *kuzelj/kuželj* : *kuza* prepoznati staro pripadnostno razmerje, ki se danes odraža kot moška in ženska oblika. Tvorbi *kuželj/kuželj* sta torej lahko maskulinativa h *kuza* ‘psica’.

3.3 Slovensko *kuzla*, *kuza* in *kuža*

Od vseh členov besedne družine *kuzla*, *kuzlica*, *kuza*, *kuzej*, *kuzelj/kuželj*, *kuža*, *kuželj* in *kužek* se kot primarnejši kažejo trije, in sicer *kuzla*, *kuza* in *kuža*. Slovensko-hrvaško *kuzla* je zaradi naglasnih (novi cirkumfleks ob starem akutu) in fonemskih (psl. *l, prim. črnovrško *kūzla*, hrvaško kajkavsko *kūzla* in ne **kūzlja) znakov nedvomno izglagolska tvorba *kūz-ъla, izpeljana iz nekega glagola *kuzati s starim akutom v osnovi.

Ker se soobstoj slovanskih izglagolskih tvorb na *-a in *-ja v slovenščini kaže v razmerjih tipa *molza* f ‘Melken’ : *molža* f ‘isto’ (Pleteršnik) ← *mōlsti mōlzem* ‘mulgere’, je možno, da sta bila iz iste glagolske predloge kot *kūz-ъla tvorjena tudi *kuza* f ‘psica’ in *kūža* m ‘pes’ (ljubkovalno), čeprav bi bilo tudi možno, da razmerje *kūza* : *kūža* odraža izsamostalniško besedotvorje tipa *kóza* f ‘capra’ → *kóža* f ‘pellis’ < *kòz-ja *‘pellis caprina’, pri katerem bi bilo treba predpostaviti vmesno stopnjo v pridevniku na *-iъ, f *-iа, tj. **koz'ъ* ‘caprinus’. V takem primeru bi bil *kūža* tako kot *kuzelj/kuželj* pripadnostna tvorba = maskulinativ k izglagolski tvorbi *kūza* f ‘psica’.

Če je *kūža* m ‘pes’ tako kot *kūza* in *kūzla* izglagolsko tvorjen, je denotat pri *kūža* ‘pes’ mlajšega nastanka, ker so slovanske izglagolske tvorbe na -a tako kot vsi ajevski samostalniki nasploh praviloma prvotno ženskega slovničnega spola, moškega pa sekundarno, če se med izglagolsko tvorbo na *-a/-ja sekundarno vzpostavi razmerje z denotatom moškega naravnega spola. To se je npr. zgodilo pri slovanskem *slugā ← *služiti, ki je danes pretežno nomen agentis moškega spola, npr. sln. *slúga* m ‘servus’, mak. *sluga* m ‘servus’, p. *sluga* m ‘idem’, f ‘serva’, toda v makedonščini se *sluga* kot samostalnik ženskega spola ohranja v pomenu ‘služba božja’, kar je funkcijsko bližje lit. *slaugà* ‘postrežba, negovanje’.

Slovenskemu formalnemu razmerju *molza* : *molža* lahko ustreza izglagolski par *slúga* m ‘servus’ : *slúža* f ‘serva’, kjer je drugi člen le narečni, izpričan v tolminskem go-

¹⁷² Po enakem vzorcu sta iz prvotnega sln. *pirozelj m, g *pirozlja ‘netopir’ nastala narečna *pirezelj* m, g *-zlja* ‘netopir’ in *piroželj* m, g *-žlja* ‘isto’ (oboje Pleteršnik).

voru Temljin (Pleteršnik; Štrekelj 1892: 36¹⁷³) oziroma Libušnjega,¹⁷⁴ kot Kenda 1926: 138 popravlja Štreklja. Spolska distribucija je pri paru *slúga* m ‘servus’ : *slúža* f ‘serva’ diametralno nasprotna kot pri paru *kúza* f : *kúža* m, kar lahko nakazuje, da sprememba spola pri izglagolskih tvorbah ni bila povezana s tvorjenostjo z *-a ali *-ja, ampak jo je predvsem usmerjal jezikoslovno sicer nepredvidljivi denotat. Ker glagolniki = nomina actionis lahko dobijo nove slovnične funkcije in lahko nastopajo tudi kot nomina agentis, bi bilo nastanek spolske distribucije v *kúza* f : *kúža* m mogoče pojasniti s *kúzla*. Prava samostalnik je s svojim ženskim slovničnim spolom in s fonemom -z- v osnovi *kuz-* lahko preprečeval, da bi tvorba *kúza* v vlogi nomina agentis in ob denotatu pes lahko označevala psa moškega naravnega spola.

Če v primeru *kúža*¹⁷⁵ ni mogoče z gotovostjo izločiti enega od dveh možnih besedotvornih vzorcev (izglagolska : izsamostalniška tvorjenost), sta *kúza* in **kúzla* gotovo izglagolski tvorbi.

3.4 Izglagolski tvorbi **kúz-yla* in **kúža* = slovensko *kúza* ‘canis femina’ = poljsko *kuza* ‘vacca’ ← **kúzati* ‘sugere’

S sln. *kúza* bi bilo mogoče primerjati le poljsko dialektično *kuza*, ki označuje staro, grdo kravo (Karłowicz 1900–1911: II, 510). Ob formalni prekrivnosti oba leksema združuje živalski denotat, ki je v slovenščini ‘psica’, v poljščini pa ‘krava’. Poljsko *kuza* označuje kravo enako slabšalno, kot je bilo za psico mogoče ugotavljati v slovensko-hrvaškem *kuzla*. V gradiščanski hrvaščini je s *kuzla* lahko označena tudi pokvarjena ženska, tj. vlačuga (GHNR: 272).

Psici in kravi je kot samicama skupno, da sta lahko doječi in zato predmet sesanja.

Slovanska izglagolska tvorba **metyla* (← **mestí metěšb* ‘metati’) se kot sredstvo za odmetavanje/pometanje smeti kaže kot nomen instrumenti, zato bi bilo iz **kúzyla* kot nomina instrumenti mogoče sklepati, da je prvotno označeval sredstvo sesanja = sesek, glagol **kúz(a)ti*, iz katerega je bil tvorjen, pa je pomenil ‘sesati’. Slovensko-hrvaško *kuzla* je kot oznaka za psico lahko poimenovanje tipa pars pro toto, enak poimenovalni vzorec pa bi bilo mogoče predpostaviti tudi pri slovensko-poljskem **kuza*, le da je glagolnik **kuza* prvotno pomenil ‘sesanje’ in šele po slovničnem razvoju nomen actionis → nomen instrumenti ‘sesek’, ki je kot poimenovanje tipa pars pro toto v slovenskem *kuza* začel označevati psico, v poljskem *kuza* pa kravo.

V slovensko-hrvaškem *kuzla*, slovenskem *kúza* ‘psica’ in poljskem *kuza* ‘stara, grda krava’ se torej lahko ohranja enak poimenovalni vzorec kot v č. *dojka* ‘molzna krava’, p. dial. *dojka* ‘isto’, tudi ‘priležnica’ (Karłowicz 1900–1911: I, 339) ob r. dial. *dójka* ‘dojenje’ (knjiž. ‘molža’) : ukr. *dijka* ‘kravji sesek’ ← **dožiti* ‘dati sesati ...’ (SP: IV, 39

¹⁷³ Štrekelj l.c. je menil, da je tolminsko *slúža* tvorjenka iz *slúga*, kot je *drúga* f ‘Genossin’ tvorjenka iz *drúg* m ‘Genosse’. Besedotvorni vzorec med *slúga* : *slúža* in *drúg* : *drúga* pa ni popolnoma enak, ker je v drugem primeru samostalnik moškega spola tematski, izhodišče obeh tvorb pa je pridevnik **drúgb* ‘alius, aliter’ in ne izglagolski samostalnik.

¹⁷⁴ Pleteršnik je namesto sodobne oblike tpn *Libušnje* uporabljal še starejšo *Ljubušnje*.

¹⁷⁵ Sln. *kúža* ‘pes’ pa verjetno ni v nobeni zvezi s *kúža* v hrv. dial. *kúža bāba* ‘hrv. smrdljivi martin, sln. zelena smrdljivka, lat. Palomena prasina’ (Ozalj – Težak 1981: 372).

s.) ali v sln. dial. *durla/dudla* ‘doječa poljšja samica; svinja z mladiči; psovka ženski’ ob hrv. *dùdla* ‘ucelj’, *dùdla* ‘isto’, srb. dial. *dùdla* iz *dùd-ъla ← slov. *dùdati ‘sesati’.¹⁷⁶

Iz sln.-hrv. *kuzla* ‘psica’, sln. dial. *kúza* ‘isto’ in p. dial. *kuza* ‘stara, grda krava’ predpostavljeni slovanski glagol **kúz(a)ti* v pomenu ‘sesati’ pa v fonemski podobi **kúz-* po meni dostopni literaturi nikjer v slovanskem svetu ni neposredno izpričan.

4 Slovanska ekspresivizacija z neofonemom *c

Če so glagoli nosilci pomenov, ki so podvrženi pridobivanju ekspresivnih konotacij, se lahko tudi formalno ekspresivizirajo. Med potencialne pomene, ki podlegajo takim spremembam, spada tudi pomen ‘sesati’.

4.1 Slovansko *sysati : *cycati

Iterativ splošnoslovanskega glagola *sъsati ‘sugere’, tj. *sysati = hrv., srb. *sîsati* ‘sugere’, se v ekspresivizirani varianti *cýcati, ki tvori samostojno besedno družino (npr. hrv., srb. *cîca* ‘dojka’, ‘čutara’), lahko ohranja v hrv., srb. *cîcati* ‘sugere’, mak. *cica* ‘isto’, blg. *cícam*, ukr. *цýцька* ‘ženske prsi’, br. *cyckà* ‘dojka; sesek’, p. *cycaé* ‘sesati’, dl. *cycaś* ‘isto’, gl. *cycaé*, č. *cicati*, slš. *cicat*’ (Skok 1971–1974: III, 244; Bezljaj ESSJ: I, 59; Gluhak 1993: 549), saj gradivo, kot je br. *cyckà* ‘dojka’ (Nosovič 1870: 692), ne dopušča izvajanja iz *cicati, kot je to gradivo interpretirano pri Bernekerju 1908–1913: 128 in SP: II, 87 s.

4.2 Slovensko *kapniti* : *cafniti*

V slovenščini je glagol *cafniti* ‘kaniti = kapniti’ (Pleteršnik) dvakratno formalno ekspresiviziran, saj ga lahko izvajamo iz *kápniti* ‘stillare’ < *kap-nq-ti (Bezljaj ESSJ: I, 58). Najprej je bil *k-* zamenjan s *c-*, nato pa *-p-* s *-f-*. Slednjo formalno ekspresivizacijo odraža narečni glagol *škrofíti* ob *škropíti* ‘aspergere’ < *skropíti (Furlan v ESSJ: III, 75). Za obe sredstvi ekspresivizacije *c* in *f* je značilno, da sta imeli vsako v svojem času in sistemu, prvo v slovanskem, drugo v slovenskem, status neofonema. Verjetno bi bilo prav v takem statusu treba prepoznati vzrok, da sta bila *c* in *f* kot novost fonemskega sestava, dokler se jezikovni občutek o »noviteti«¹⁷⁶ še ni izgubil, uporabljana kot ekspresivizatorja leksike.

4.3 Slovansko **kurъ/kura*, **kurъць/kurica* : *cura, *curica

Slovansko *kūrъць ‘penis’ se navadno razlaga kot neposredno pomensko razvito iz ‘gallus’, ob tem pa *kūrica ‘vulva’¹⁷⁷ kot neposredno pomensko razvito iz *kūrica ‘gallina’ (prim. ÈSSJa: XIII, 133, 121 s.). V problematiko se navadno ne vključuje hrv., srb.

¹⁷⁶ O tem slovenskem zoonimu glej predhodni prispevek.

¹⁷⁷ K besedotvornemu razmerju *kūrъць m ‘penis’ →^{feminativ} *kūrica ‘vulva’ prim. enako *porsъць ‘porcus’ →^{feminativ} *porsica (= sln. *prasec* → *prasic*) oziroma *dělavъць ‘operarius’ →^{feminativ} *dělavica (= sln. *delavec* : sln. rez. *dělavica* ‘delavka’).

cùrica ‘deklica’, *cùra* ‘isto’, čeprav je tudi zaradi sln. *cúra* f ‘Harnröhre’ (v otročjem govoru – Pleteršnik), tj. ‘sečnica, cevasti del sečil za izločanje seča iz sečnega mehurja’, možno, da sta hrv., srb. *cùrica* in *cùra* poimenovanji pars pro toto in sta prvotno pomenili ‘vulva’. Formalna prekrivnost in semantična bližina med **kùrica* ‘vulva’ in **cùrica* ‘puella’ je prevelika, da se takih besed ne bi povezovalo, še zlasti, ker se v hrv., srb. *cùra* ‘deklica’ prek **kùra* lahko ohranja feminativ k slov. **kùrbь* ‘penis’ ob ‘gallus’ (ÈSSJa: XIII, 129). Enako je tudi hrv., srb. *cùrica* prek **kùrica* lahko feminativ h **kùrbьcbь*.

5 Glagol **kùzati* ‘sugere’ → **cuzati* ‘idem’ : **kызати* → **cyzati*

Če se v slovanskem neofonemu *c* prepozna funkcija ekspresivizatorja, ki z zamenjavo slovanskega nevtralnega fonema sproži tudi formalno ekspresivizacijo, bi na podlagi besedotvorne analize sln.-hrv. *kuzla* in sorodnih besed rekonstruirani glagol **kùz(a)ti* ‘sesati’ lahko prepoznali v ekspresivizirani varianti **cùz(a)ti*.

Glagol se neposredno potrjuje v sln. *cùzati -am* ‘sesati’ (Pleteršnik), *cùzati -am* ‘isto’ (SSKJ), *zusuati* ‘lactere, fellati’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [cuzati], posredno pa v tvorjenkah, kot so *cúza* ‘dojka’, ‘žrebica’, *cùzek* m, g *-zka* ‘žrebiček’ (Pleteršnik) = pkm. *cùzek* m, g *-a* ‘žrebiček’ s feminativom *cùzika* ‘žrebička, kobila’¹⁷⁸ (otročka govorica – Novak F. 1996), prleš. *cùzek* ‘žrebiček’ (Antič 2009), *'cùzek* m, g *-a* ‘žrebiček’ (Rajh 2010), tolm. *'cu:zəl* m, g *-na* ‘duda; cunjica, namočena v janežu in sladkorju, za sesanje’ (Čujec Stres 2010–2014).¹⁷⁹

V hrvaščini glagol **cùzati* ‘sesati’¹⁸⁰ ni izpričan, posredno pa o njem priča izglagolska tvorba v hrv. kajk. *cúza*¹⁸¹ kot ljubkovalna beseda za kobilo, ista beseda pa označuje tudi žrebe ženskega spola, nadalje *cùzek*, g *-a* ‘žrebe’ (Večenaj, Lončarić 1997) = *'cùzek* ‘isto’ (Cubinec (občina Križevci) – OLA L 2, 2000: 80) in hrv. gradišćansko kravje ime *Cùzela* (Tornow 1989).

5.1 Glagol **cyzati* ‘sugere’

V slovenščini hrvaškemu *cúza* ‘kobila’ pomensko in deloma formalno ustreza v zgodovinskih virih sporočeno *ciza* ‘kobila’, v 18. stoletju *zisa* ‘Stutte’ [ciza] poleg *zisam*

¹⁷⁸ Gre za mlajši besedotvorni vzorec feminativov **-ьkbь* → **-ika*, ki je vzniknil, ko palatalizacija v primerjavi s starejšim tipom *porsьcbь* → **porsica* ni bila več tvorna.

¹⁷⁹ Tolminski pomenski neologizem *'cu:zəl* ‘duda; cunjica, namočena v janežu in sladkorju, za sesanje’ se je najverjetneje razvil iz pomenske stopnje ‘sesek’, v besedotvornem oziru pa je v odnosu do *kùzelj* ‘pes’ mlajša pripadnostna izpeljanka tipa *uhelj* iz **cuza*, ko je izglagolski samostalnik že označeval doječo živalsko samico, prim. sln. *cúza* ‘dojka’, ‘žrebica’, hrv. *cúza* ‘kobila’. Sesek je bil v tem primeru označen kot tisto, kar pripada doječi živalski samici.

¹⁸⁰ Glagol s prvotnim pomenom ‘sesati’ se morda ohranja v p. dial. *cuzac się* ‘prepirati se’, *cuzanie* ‘prepir’ (Karłowicz 1900–1911: I, 262), kjer bi bilo pomenski razvoj mogoče razumeti kot metaforo, saj je akt sesanja lahko mučenje, trpinčenje, prepir pa zato medsebojno izčrpavanje, prim. sln. *ta človek mi sesa kri* ‘ta človek me brezobzirno izkorišča; me zelo muči, trpinči’.

¹⁸¹ Grafem *#* ponazarja nekoliko naprej pomaknjeno artikulacijo samoglasnika *u* (Večenaj, Lončarić 1997: XI).

‘fauge’ [cizam], *zisei* ‘Dutte’ [cizej] (Gutsman 1789), v 19. stoletju *zisa* ‘Stute’ [ciza] (Freyer 1842: 6). To gradivo ob *cíza* ‘dojka’ (Pleteršnik) in pkm. *‘ci:ze n, g -na* ‘žrebiček’ (Bajzek Lukač 2009) < sln. dial. **cizi*¹⁸² kaže, da je ob polnostopenjskem glagolu *cúzati ‘sesati’ obstajal tudi ničtostenjski istopomenski *cýzati. Razmerje *cúzati : *cýzati pa ob *kúzati nakazuje možnost obstoja glagola *kýzati.

5.2 *kyzati ‘sugere’ → *kyz-ьla ‘equa’, *kyza ‘idem’ → poljsko *kiźlak* ‘žrebe’, *kizja* ‘konj’

Po podatkih iz OLA L 2, 2000: 80 s. se v dveh poljskih narečnih točkah za pomen ‘žrebe’ ob refleksu psl. *žerbę pojavljata tudi *k’izlak* (Garbno) in *kiźlak* (Dywity), ki sta bila prav tam razložena s »**kiz-l-ь=-ak-ь*«, kar bi se v tradicionalni rekonstrukciji glasilo **kizl’akъ*. Ista tvorba je kot *kiźlak* ‘žrebe’ sporočena v Karłowicz 1900–1911: II, 358. V teh izsamostalniških tvorbah s pripono **-iakъ* v pripadnostni funkciji tipa **rod-’akъ* ‘pripadnik *rodu*’ se zaradi nepalataliziranega vzglasnega *k-* seveda ne ohranja praslovenska osnova **kiz-l-*, kot je bilo predstavljeno v OLA (glej zgoraj), ampak nomen agentis *kyz-ьla, ki je od sln.-hrv. *kuzla* ‘psica’ < *kúz-ьla različen le zaradi drugačne prevojnje stopnje glagolske predloge. S p. dial. *k’izlak* < **kyz-ьl-’akъ* označeno žrebe je v etimološkem smislu ‘tisti, ki pripada kobilí’.

V narečni beloruščini se ob *kúzja* ‘žrebe’ najde tudi *kizja* ‘isto’ (ŽS 1999: 28). Čeprav se v ÈSBM: V, 149, 31 obe tvorbi razglašata za baltizma, je v kontekstu tu predstavljenega gradiva bolj verjetno prav obratno,¹⁸³ saj je žrebe z br. *kúzja* in *kizja*, ki vsebuje pripono **-ę* za tvorbo živalskih mladičev (SP: III, 12) kot tistih, ki pripadajo živalski samici, poimenovano kot mladič kobile, podstavni samostalnik *kúza in *kýza, ki se od hrv. kajk. *cúza* ‘kobila’ in sln. *ciza* ‘kobila’ razlikuje le v vzglasnem *k-*, pa je moral prav tako pomeniti ‘kobila’.

V poljski narečni otroški govorici se konju pravi *kizja* (Karłowicz 1900–1911: II, 358), ki je pripadnostna tvorba tipa **świn’ija* ‘porca’ = p. *świnia* (← psl. *świnъ m ‘porcus’ = pgerm. **swina-* ‘Schwein’), s katero je konj označen kot samec kobile: *kyza ‘kobila’ → *kyz-ьja ‘konj’. Poljsko *kizja* je zato tako kot npr. drugače tvorjeno *gqsakъ m ‘anser mas’ (← *gqsb f ‘anser femina’) treba uvrstiti v plast redkejših slovanskih zoonimskih maskulativnih tvorb.

¹⁸² Tako je ta narečna beseda ustrezno poknjžena v Bajzek Lukač 2009: 84, njena raba pa prav tam ponazorjena s *‘ci:zeņa ‘bo:žja* ‘boža žrebička’, iz česar je razvidno, da samostalnik *‘ci:ze* ni srednjega, ampak moškega spola kot v istem govoru še številni drugi pretežno tujega izvora, npr. *‘gringlę* m, g *-na* ‘uhan’, *‘ba:če* m, g *-na* ‘stric, vsak starejši moški’ itd., a tudi domačega, npr. *‘lúbę* m, g *-na* ‘ljubi’, *ge ‘ma:š s’vojga ‘lubęna* ‘kje imaš svojega ljubega’. Po tvorjenju je samostalnik enak pkm. *cizi* m, g *-na* ‘žrebiček (v otroški govorici)’ (Gornji Senik – Mukič 2005) in verjetno tudi Gutsmanovemu *zisei* [cizej] ‘Dutte’. Izhodiščno *cyz-ěib je prvotno pomenilo *‘tisti, ki pripada kobilí’, tj. ‘sesek’ (Gutsman 1789) ali ‘žrebe’ (Gornji Senik).

¹⁸³ Ob arealni distribuciji v okviru obravnave slovenskega in hrvaškega *kuzla* se razlaga o domačem izvoru zdi bolj verjetna tudi zaradi samoglasniške (*u* : *i*) in soglasniške (*ž* : *z*) alternacije lit. *kūzius* ‘žrebe’, *kūzius* ‘isto’ in *kižas*.

6 Praslovansko **kuzati* : **kызati*

Na podlagi besedotvorne in pomenske analize zoonimskega gradiva v slovenščini, hrvaščini, beloruščini in poljščini je bilo mogoče ugotoviti, da so prvostopenjski samostalniki **kúzъla* (sln., hrv.), **kызъla* (p.), **kuza* (sln., br., p.), **kyza* (br., p.), **cuza* (sln., hrv.), **cyza* (sln., hrv.) označevali psico (sln., hrv.), kravo (p.) ali kobilo (sln., hrv., p.) in bili izglagolskega izvora. Medtem ko sta bila **kúzъla* in **kызъla* prvotno nomena instrumenti, so bili **kuza*, **kyza*, **cuza* in **cyza* prvotno nomina actionis. Iz nomena instrumenti in nomina actionis pa so se zoonimi z denotatom psica, krava in kobila kot poimenovanja pars pro toto lahko razvili iz pomena 'sesek', ki se je v **kuza*, **kyza*, **cuza* in **cyza* realiziral šele takrat, ko je nomen actionis 'sesanje' kot v **kúzъla* in **kызъla* postal nomen instrumenti.

Prkazane zoonimske besedne družine, katerih izhodišče je vedno oznaka za doječó živalsko samico kot objektom sesanja, so odkrile obstoj sinonimnih glagolskih predlog **kúzati*, **kызati*, **cuzati* in **cyzati* s pomenom 'sugere', ki zaradi starega akuta v **kúzati* in prevojnega razmerja **kúz-* : **kýz-* (→ po ekspresivizaciji **cuz-* : **cyz-*) kažejo na osamosvojitve iz prvotne atematske sprege **kúz-* (sg) : **kýz-* (pl).¹⁸⁴ S tem pa se glagol uvršča v najstarejši praslovanski glagolski fond, kamor spadata npr. tudi **ěd-mъ* 'jem', **uěd-mъ* 'vem'. Čeprav s **kúz-/kýz-* sorodno neslovansko gradivo indoevropskega izvora ni znano,¹⁸⁵ lahko visoko starost glagola (in iz njega nastalih zoonimov) zagotavlja izpričanost gradiva v vseh treh skupinah slovanskih jezikov.

7 Zaključek

Analiza slovensko-hrvaškega zoonima *kuzla* 'canis femina' je ob drugem sorodnem gradivu pokazala na obstoj praslovanske besedne družine z osrednjim glagolskim členom **kúz-/kýz-* 'sugere', njegovi izglagolski samostalniki pa so bili uporabljani za označevanje doječih živalskih samic, in sicer **psic** (**kúzъla* – sln., hrv.; **kuza* – sln.), **krav** (**kuza* – p.) in **kobil** (**kызъla* – p.; **kuza* – br., **kyza* – br., p.).

Po formalni ekspresivizaciji glagolske osnove **kúz-/kýz-* v **cuz-/cyz-* 'sugere' povezanost členov besedne družine z ustreznimi denotati ni bila porušena (**kobila**: **kyza* – br., p. → **cyza* – sln.).

¹⁸⁴ Enako osamosvojitve iz prvotne atematske paradigme je zaradi sln. narečnega *gruz-ti* 'gristi' treba predpostaviti tudi pri sicer danes tematskem glagolu **grýsti gryzěšъ* (Kurkina 1996: 41; Furlan 2013: 138).

¹⁸⁵ Na podlagi sln. *kúja* 'psica', v Beli krajini tudi psovka za žensko (Pleteršnik), na Kostelskem 'kuja' 'psica', 'potepinka, vlačuga', 'rezilni stol, priprava iz stolčka in glave za vpenjanje lesa pri obdelavi' (Gregorič 2014) in hrv., srb. *kúja* 'psica' je mogoče predpostaviti obstoj praslovanskega samostalnika **kúja*. S **kúz-* 'sugere' se ujema v vzglasnem **k-* in tonemu **ú* ter prav tako kot tvorjenke iz glagola **kúz-* označuje psico. Na njuno medsebojno sorodnost pa je mogoče sklepati le prek pra-indoevropskega in ne slovanskega glagolskega besedotvorja: pide. **KouH-* → **KouH-g-*. Ker se pri sesanju lahko slišijo neartikulirani zvoki, bi bilo s psl. **kúz-/kýz-* 'sugere' mogoče povezati sti. *kúj-* 'knurren, brummen (von Hunden); tönen (von Vögeln)' (Mayrhofer 1986–2001: I, 384).

Slovensko koroško *koka* ‘kača’ – ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina **kuka* ‘zli duh’

1 Koroško podjunsko *koča* : *koka* ‘kača’ (SLA)

V knjižni slovenščini in tudi v večini slovenskih narečij se generična oznaka za kačo glasi *káča* ‘serpens’, ki si jo slovenščina deli s hrvaščino, kjer je *kàča* ‘serpens’ samo narečna beseda, znana pri kajkavcih in severnih čakavcih (ARj; Skok 1971–1974: II, 534).¹⁸⁶ Med gradivom za vprašanje KAČA v okviru projekta Slovenski lingvistični atlas se kot generična oznaka za kačo med večkrat izpričanimi pojavljata še *gãd* in *modrãs*, na ozkem območju koroške narečne skupine pa je bil v treh podjunskih narečnih točkah Rinkole, Vidra vas in Libeliče ob narečnem refleksu iz **kãča* potrjen še sinonim, ki se od refleksa *kôča* < **kãča* fonetično minimalno razlikuje in se glasi *kôka*. Narečno gradivo za vse tri točke je v 50-ih letih prejšnjega stoletja zbral Tine Logar in samo v primeru iz Libelič posebej izpostavil, da označuje nestrupeno kačo.

<i>SLA</i>	<i>Kraj</i>	<i>KAČA</i>	<i>KOKA</i>
T036	Rinkole/Rinkolach	<i>kôča</i>	<i>kôka</i>
T038	Vidra vas/Wiederndorf	<i>kôča</i>	<i>kôka</i>
T041	Libeliče	<i>kôče</i> (pl)	<i>kôka</i>

Arealno ozkega zoonima *kôka* ‘kača’ v Pleteršnikovem slovarju ne najdemo, zato ne čudi, da niti v primerjalni niti v etimološki literaturi še ni bil obravnavan, čeprav zaradi precejšnje fonetične prekrivnosti, kjer bi alternacija -č- : -k- lahko bila posledica besedotvornega razmerja tipa *svada* : *svaja* oziroma *molza* : *molža*, vzbuja vprašanje, ali sta *kôka* in *kôča* oziroma *káča* medsebojno sorodni besedi, če ne, pa, v katero besedno družino bi bilo *kôka* treba uvrstiti. Odgovoru na to vprašanje je namenjena pričujoča analiza.

---

¹⁸⁶ Besedilo se bistveno ne razlikuje od že objavljenega v Jesenšek Marko (ur.), *Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici* (= Zora 114). Maribor 2016: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, str. 405–423.

2 Koroško podjunsko *koka* ‘kača’ z *o* < *a*?

Da je v vseh treh omenjenih narečnih točkah refleks *kôča/kôče* iz *káča* < jslov. dial. *káča pričakovani rezultat labiovelarizacije izhodiščnega *a* v dolgih zlogih, ki se v podjunskem narečju odraža kot zelo širok *o*, poroča že Ramovš 1935: 23. Iz tega izhaja, da bi se moral refleks predpostavljene besedotvorne variante **káka ‘serpens’ ob *káča prav tako odražati z enako kakovostjo samoglasnika, tj. kot **kôka. Zoonim *kôka* pa se od *kôča* v tonemskih govorih Rinkol in Vidre vasi razlikuje tudi v tonematiki, v ozki kvaliteti korenskega samoglasnika pa v vseh treh, tudi v netonemskem govoru Libelič.

Če se vzrok za različnost narečnega korenskega samoglasnika (*o* : *ô*) poskuša poiskati le v narečnem gradivu govora Rinkol, kjer se ob pričakovanem refleksu *môti* ‘mati’ iz *máti* < psl. *máti za psl. *máma > sln. *máma* pojavlja metatoniran refleks *môma* – kot za psl. *pájękъ > sln. *pájek* > *pôjajnk* –, enak labiovelariziran refleks pa se pojavlja tudi pri osebni zaimku *uôma* ‘vama’ = sln. *vâma*, z *uômi* ‘z vami’ = sln. z *vâmi*, bi bilo *kôka* – ker za Rinkole v dvozložnicah očitno velja enačba sln. *â* > *ô* – mogoče izvajati iz besedotvorne variante **káka ‘serpens’ h *káča ‘idem’, a s predpostavko, da je v besedi prišlo do metatonije tipa *máma* → *mâma* ali pa do analoškega vnosa cirkumfleksa po npr. Gpl **kâk: **káka ‘serpens’ > **káka → **kâka > podjun. *kôka* (Rinkole).

Preverjanje ustreznosti izvajanja iz *kâka z gradivom iz Vidre vasi pa pokaže samo približno enako sliko. V Vidri vasi ob refleksu *môti* ostaja *mâma* nelabiovelarizirano, refleks *pájek* ima široko kvaliteto samoglasnika *pôjajnk*, osebni zaimek *uôma*, z *uômi* pa ima ozki *o* zaradi sledečega *m* nosno izgovarjan kot *suôma* < *slâma* < psl. *sólma, prim. enako tudi v Rinkolah: *suôma*. Enak samoglasnik kot *kôka* izkazuje tudi *bratrônc* ‘bratranec’.

V netonemskih Libeličah se refleks *máti* glasi *môti*, refleks *mama* pa ni bil evideniran. Enak samoglasnik kot *môti* se potrjuje v *pôjajnk* ‘pajek’, toda v osebni zaimku *wôma*, z *wôma* je tako kot v refleksu *swôma* ‘slama’ kvaliteta samoglasnika ozka.

SLA	Kraj	KAČA	KOKA	MATI/MAMA	PAJEK	VAMA	SLAMA
T036	Rinkole	<i>kôča</i>	<i>kôka</i>	<i>môti/môma</i>	<i>pôjajnk</i>	<i>uôma</i>	<i>suôma</i>
T038	Vidra vas	<i>kôča</i>	<i>kôka</i>	<i>môti/mâma</i>	<i>pôjajnk</i>	<i>uôma</i>	<i>suôma</i>
T041	Libeliče	<i>kôče</i>	<i>kôka</i>	<i>môti/–</i>	<i>pôjajnk</i>	<i>wôma</i>	<i>swôma</i>

Iz gradiva vseh treh narečnih točk je mogoče videti, da bi korenski samoglasnik v *kôka* sicer lahko nastal iz prvotne cirkumflektrane predloge *kâka ‘serpens’. Enako bi bilo mogoče sklepati tudi iz Zdovčevih *k.ôka* in *k.ôka*¹⁸⁷ ‘kača’, lociranih na jugovzhodno območje podjunskega narečja (Zdovc 1972: 41), prim. (*rjâja pa sija*) *q.ôča* ‘(rjava in siva) kača’ (Zgornje Krčanje/Obergreutschach – Zdovc 1972: 69).

¹⁸⁷ Pika pred samoglasnikom označuje ozki izgovor, znak , pa širokega (Zdovc 1972: 10). Varianta *k.ôka* s širokim samoglasnikom je ob *k.ôka* z ozkim razložena kot »Intonation des "perespros"« (Zdovc 1972: 41), torej kot skladenjsko pogojena.

Le nekoliko širša jezikovna perspektiva, ker je samostalnik *kôka* 'strupena kača' izpričan tudi v netonemskem govoru Pameč (SLA), ki spada v mežiško narečje koroške narečne skupine, pa takega izvora ne potrjuje. V tem govoru labiovelarizacija izhodiščnega *a* v dolgih zlogih ni izpričana (Ramovš 1935: 25 s.), zato se refleks *káča* glasi *kâča* (SLA).

Ojevski samoglasnik v podjunskem *kôka* torej ni v vzročni povezanosti s koroško labiovelarizacijo $\bar{a} > o$ in zato tudi ni v besedotvornem razmerju s sln. *káča*, ampak mora spadati v katero drugo slovensko oziroma slovansko besedno družino.

3 Koroško *koka* v drugih virih in tudi v drugih pomenih

3.1 Šašlov rožanski slovar

V rokopisnem narečnem slovarju iz leta 1957 je Jaro Šašel zbral gradivo iz koroškega rožanskega narečja, toda za geselsko iztočnico *qôqa* 'kača' pravi, da je znana »na Poljih«, tj. »na Celovškem polju ob Krki« (Šašel 1957: 54). Isto iztočnico Šašel pomensko predstavlja tudi kot vzdevek zanemarjeni ženski, v geslu pa navaja tudi *qóqěj -a* m 'jecljač', kar ponazarja z zgledom: *qóqěj se zaletí z bisîdo: qò-qò-qò!* Sodeč po zgradbi gesel v rokopisnem slovarju, je Šašel menil, da vse navedene besede spadajo v isto besedno družino, kar za *qóqěj*, ki je onomatopejskega izvora iz medmeta *ko-ko*, gotovo ne drži. Prav tako ni zanesljivo, da bi se vzdevek za zanemarjeno žensko lahko razvil iz pomena 'kača'.

3.2 Gutsmanov slovar

Ker je bil Ožbalt Gutsman (1725–1790) rojen v Zgornji Buhli/Oberwuchel blizu Grabštajna (n. Grafenstein), ki leži le približno 12 km vzhodno od Celovca, ne preseneča, da je med našimi zgodovinskimi slovarji le v njegovem iz leta 1789 sporočena beseda *koka* v pomenu 'kača'. Nemško iztočnico *Natter* Gutsman 1789 razlaga s slovenskimi ustreznici *kazha* [kača], *koka* in *gifterka*,¹⁸⁸ toda s.v. *Schlange* med slovenskimi ustreznici nastopajo le *kazha* [kača], *had*, *kad*¹⁸⁹ in *belau/hka* [belauška], *koka* pa ne. Na drugih mestih v slovarju Gutsman 1789 za besedo *koka* navaja še drugačne pomene. Nemška iztočnica *Käfer* je razložena s slovenskimi ustrezniki *keber*, *zheber* [čeber], *koka*, slovenska *koka* pa z nemškima *Würmlein*, *Insekt*. V slovarju je s.v. *Kefer* ob *zheber* [čeber] navedena tudi slovenska ustreznica *kokiz* [kokəc].

¹⁸⁸ Kot mi je znano, je beseda *gifterka* 'kača' izpričana le v Pohlinovem in Gutsmanovem slovarju, prvotno pa je verjetno označevala strupeno kačo, saj je bila tvorjena iz nemške izposojenke *gift* 'strup' ← n. *Gift*. V dveh koroških narečnih točkah SLA je namreč izpričana besedna zveza *giftna kača* brez vzglasnega soglasnika *g*- zaradi delovanja sekundarne palatalizacije mehkonobnikov: **giftna* 'strupena' > **jiftna* 'isto' > *iftna*, prim. *iftna káčà* 'gad' (T011 = Loče/Latschach), *iftna káčà* 'isto' (T013 = Kostanje/Köstenberg).

¹⁸⁹ Podobna alternacija *g-* : *h-* : *k-* se v slovenščini najde tudi pri narečnih refleksih npr. za knjiž. *hruška* 'pirus, pirum'.

3.3 Murkov in Janežičev slovar

Kasneje se beseda *koka* v pomenu 'kača' v zgodovinskih slovarjih ne pojavlja več, jo pa v vseh treh drugih pomenih, tj. 'hrošč', 'črviček' in 'mrčes', prinaša Murkov slovar: *kóka* 'das Würmchen, das Insekt' (Murko 1833a: 135); Käfer: shishala [žižala], shushánka [žužanka], shushélka [žuželka], gem.¹⁹⁰ kéber, *kóka* (Murko 1833b: 435). Kasneje jo le v pomenih 'mrčes' in 'črviček' sporoča tudi Janežičev slovar: *koka* 'Insekt, Würmchen' (Janežič 1851: 115).

3.4 Karničarjev slovar

Pomen 'hrošč', znan iz Gutsmanovega in Murkovega slovarja, se potrjuje v obirskem narečju, kjer pa *koka* lahko označuje tudi 'veliko živino', kot predstavlja Karničar 1990: 167: *qò:qa* 'Käfer', 'hohes Vieh', deminutiv *qò:qca* in dodaja še sinonim *qò:qi*. V pomenu 'hrošč' nastopa tudi v razlagi *Qrù:šəncə j čər:na qò:qa, da sqá:če, jə naròə:be wbər:neš, pa w wəft sqò:č* 'krušnica (= Schnellkäfer) je črna koka; da skače, jo narobe obrneš in skoči v zrak' (Karničar 1990: 175) in v pesmici z Obirskega, s katero se otroka spravlja v smeh, tako da se s kazalcem ponazarja premikanje hrošča in govori:

Bí:ca, bá:ca, **qò:qa** lè:ze,
 čər:wa né:se, čər:u pì:qne,
 qri: pərté:če, bù:ca, bù:ca, bùc, bùc, bùc.¹⁹¹
 (Karničar 1990: 343)

3.5 Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten

V TSVK: VI, 82 so navedeni narečni koroški viri za *koka* (razen tisti iz SLA) združeni pod enim geslom, med pomeni pa se navaja tudi 'Bruthenne' = 'kòklja', ki gotovo ni v vzročni povezanosti s pomeni kor. *kòka* 'kača; črv(iček), hrošč, mrčes', ampak je tako kot šašlovo kor. rož. *qòqa* kot vzdevek zanemarjeni ženski le besedotvorno različno od sorodnega *kòklja* 'Bruthenne' in fonetično razvito iz predloge, ki se ohranja v pkm. *k'voka* 'koklja' (Bajzek Lukač 2009: 188) = *kvóka* 'isto' (Mukič 2005: 170).

3.6 Koroško *koka* 'kača; črv(iček), hrošč, mrčes'

Predstavljeno gradivo kaže na obstoj vzhodnokoroške besede *kòka* s pomeni 'kača', 'črv(iček)', 'hrošč', 'mrčes' pa tudi z le enkrat potrjenim 'velika živina', pri čemer se, sodeč po predstavitvah s.v. *koka*, *rit* in *živina* v Karničar 1990: 167, 228 s., 271, verjetno slabšalno misli na osebo s pomembnejšim družbenim položajem, kar bi kazalo na razvoj iz pomena 'kača', če se upošteva, da se npr. tudi sln. *káča* uporablja kot slabšalna oznaka za hudobnega, zahrbtnega človeka. Podobno lahko tudi sln. *gäd* označuje neugnanega, podjetnega človeka.

¹⁹⁰ S to okrajšavo Murko pove, da sta obliki *keber* in *koka* od navedenih najbolj navadni, vsakdanji.

¹⁹¹ Krepko označila M. F.

4 Koroško *koka* in kraško *kokelj* 'hrošč kolovrt'

Na širši, ne le vzhodnokoroški areal osnove *kôk-* lahko kaže Erjavčev zoonim *kókelj* m, g *-klja* 'Gyrinus natator'¹⁹² iz Povirja na Krasu (Erjavec 1883: 280), ki označuje kolovrta, kovinsko se lesketajočega manjšega hrošča črne barve, ki drsi po vodni gladini. Izpeljanka na **-b/l'b* je bila iz pomenske stopnje 'hrošč' tvorjena iz osnove *kôk-*. Prav tako bi lahko bilo iz iste osnove izpeljano tersko *kôkica* 'pikapolonica', tj. **hrošček*, a obstoj besede, ki jo v Gradivu za slovar terskega narečja sporoča Merku, ni zanesljiv, kot v rokopisu z vprašaji nakazuje avtor.

5 Slovensko narečno *kôka* : *kuka*/*kukec*

Podobne pomene, kot jih ima koroška beseda *kôka*, srečamo pri slovanski **gǫdъ*.

Ob 'kača' lahko slovanski refleksi psl. **gǫdъ* označujejo plazilce nasploh, črve, mrčes ipd., npr. sln. *gǫd* 'strupena kača' (SSKJ), 'kača' (Pleteršnik; SLA: Bukov Vrh, Gabrk, Gorenje Brezovo), stsl. *gadъ* 'kača', č. *had* 'isto', dl. *gad* 'strupena kača, gad'; r. *gád* 'plazilec', p. *gad* 'isto'; gl. *had* 'črvi', dl. *gad* 'strupeni črvi', 'strupene živali'; hrv., srb. *gǫd* 'mrčes', mak. *gad* 'mrčes, paraziti, golazen', stsl. *gadъ* 'isto', dl. *gad* 'stenica').¹⁹³ Zoonimska večpomenskost je tu v zvezi s prvotnim, z etimološkim nastankom določenim pomenom **gnus(oba)*, odvratnost, ostudnost' psl. samostalnika **gǫdъ*, ki je bil tako kot sln. *ostûd* 'gnus' in iz tega sln. gor. *ostûd* 'ličinka majskega hrošča' (Pleteršnik), tudi gor. *ostû:dǫnca* 'deževnik' (Srednja vas v Bohinju – OLA L 1, 1988: 164), *ostûdnica* 'isto' (Pleteršnik)¹⁹⁴ uporabljan za označevanje živali, ki so v človeku vzbujale neprijeten občutek, gnus, odpor.

Večpomenskost slovanskih refleksov iz psl. **gǫdъ* in slovenskega *ostûd* 'gnus', 'ličinka majskega hrošča' z izpeljanko *ostudnica* nakazuje, da bi bilo večpomensko koroško besedo *kôka* mogoče povezati s slovenskima *kuka* in *kukec*, ki pomena 'kača' sicer ne potrjujeta, a ga pri besedah s pomenom 'črv' lahko pričakujemo, kot nakazuje tudi got. *waurms* 'kača', stvn. *wurm* 'črv; kača', nvn. *Wurm* 'črv'. Soobstoj pomenov 'kača' in 'črv' pri historično istih besedah je razumljiv, saj je bistvena razlika med kačo in črvom predvsem velikost, tako kače kot črvi pa so lahko strupeni oziroma škodljivi.

5.1 Slovensko *kuka* 'črv', *kukec* 'zanoihtnica' ...

Pleteršnik navaja *kúka* v pomenih 'mrčes' in 'črviček' kot vzhodnoštajersko besedo; v pomenu 'črvičenje (v trebuhu)' v otroški govornici, npr. *kuka me je* 'ich habe Bauchgrimmen' = 'v trebuhu me boli = črviči', pa kot jugovzhodnoštajersko. Pomen 'hrošč'

¹⁹² V Pleteršnikovem slovarju je Erjavčevo sporočilo o tej besedi predstavljeno neustrezno, in sicer kot »kôkǫlj /.../ neka riba (cyprinus natator), Povir na Krasu-Erj. (Torb.)«.

¹⁹³ Prim. Bezljaj ESSJ: I, 135; ÈSSJa: VI, 81 s.; Schuster-Šewc 1983–1996: 256 s.; ESJS: III, 171; SP: VI, 19 s.

¹⁹⁴ Po asimilaciji *-dn-* v *-rn-* rovt. *gostûrnica* f 'deževnik' (Poljane), gor. *gostû:rǫnca* 'isto' poleg 'gošenica', 'črv', *gostûrŋca* 'deževnik', *kostûrŋca* 'isto' (Bled) (Furlan 2013: 132 s starejšo literaturo).

je razviden iz prekmurskega *'kuke* f pl *'kapusovi bolhači*' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009: 186).

Izpeljanka *kûkec* m, g *-kca* je v Pleteršnikovem slovarju v pomenu 'Fingerwurm = zanohtnica, gnojno vnetje prsta, črv' navedena kot štajerska. Potrjuje pa se tudi v preleščini: *'ku:kec* m, g *-a* 'gnojno vnetje na prstu' (Rajh 2010: 107),¹⁹⁵ haloščini: *'ku:kăc* 'zanohtnica' (Žetale – SLA), v Kastelec-Vorenčevem slovarju: *kukez boléšan* 'zherv na parfti, phagedaena, vel paronychia' [kukəc bolezan] in v Pohlinovem: *kukéz* 'fressender Wurm, phagedaena' [kukəc].¹⁹⁶ To so zgodovinsko gotovo iste besede kot knjižna *kûkec* m, g *-kca* 'hrošč, katerega ličinka dela rove v suhem lesu; trdoglav', npr. *v baraki je polno kukcev in drugega mrčesa*, 'žuželka, hrošč, črv', npr. *zbirati kukce* (SSKJ), rezijska *kúkac* m, Npl *kúkaci* 'mokar, žuželka, katere ličinka s trdim oklepom živi zlasti v moki, Tenebrio molitor' (Steenwijk 1992: 272), južnonotranjska *kúkəc* 'ščurek' z oznako »menda« (Rigler 1963: 35) in Jarnikova *kuk-ez* 'Fresswurm' (Jarnik 1832: 156).¹⁹⁷ Pomenski razvoj 'črv' → 'gnojno vnetje ...' je namreč mogoče zaslediti tudi pri drugem besedju s pomenom 'črv ipd'.¹⁹⁸

Na tvorjenost iz *kûka* v pomenu 'črv' kaže tolminski pridevnik *'kukoučŭ*, f *'kukoučəwa* 'črviv, od črvojedine razjedeno pohišstvo', npr. *ma'ra:jna*, *'mi:za jə 'kukoučəwa* 'omara/miza je črviva', *mo'biljə jə u'sa 'kukoučəwa* 'pohišstvo je vso črivo' (Čujec Stres 2010–2014: I, 292). Izvajati ga je treba iz **'kuk-av-(i)č-ev*, kar pomeni, da je bil pridevnik tvorjen iz samostalnika **'kukavec* (manj verjetno **'kukavica*) v pomenu 'od črvov razžrt les = črvojedina' in da je pridevnik **'kukav* pomenil **'črviv*'. Podobno pomensko verigo ponazarja sln. *črvojedina*st adj ← *črvojedina* ← *črvojed* adj 'črviv, od črvov razjeden ipd.', deloma pa tudi *črvivec* 'črviv sadež' ← *črviv* adj ← *črv*.

6 Slovensko *kôka* : *kuka/kukec*, hrvaško *kukac*, ukrajinsko *kûka* ...

Izven slovenskega jezikovnega območja je beseda, enaka s sln. *kûkec*, izpričana le v hrv. kajk. *kûkec* m, g *kûkca* 'mrčes', 'zelo boleča rana, navadno na prstu roke' (Lipljin 2002: 342), hrv. gradišč. *kûkac* m, g *-kca* 'mrčes, žuželka, hrošč' (GHNR: 269), kot izposojenka, verjetno iz hrvaščine, pa je znana v madž. *kukac* 'črv', 'zaničevanja vreden človek; suhljat človek', 'otroški lulček',¹⁹⁹ 'deževnik' (EWU: II, 840 s.).

¹⁹⁵ Po SLA je bila beseda v enakem pomenu zapisana v narečnih točkah Ljutomer (T374), Ormož (T381) in Ptujška Gora (T383).

¹⁹⁶ Morda je s tem pomenom povezano poljsko narečno *kuka*, ki se v otroškem govoru in govoru varušak uporablja za označevanje vsake udarnine (Karłowicz 1900–1911: II, 514).

¹⁹⁷ Jarnik l.c. to besedo neprepričljivo vključuje v besedno družino *kuk-ati* 'gucken, durchblicken'.

¹⁹⁸ Enak pomenski razvoj: 'črv' → 'kljuvajoče gnojno vnetje na prstu ipd.' je pri besedi **čьгуь* m znan v slovensčini, hrvaščini in češčini (tu tudi 'zgaga') (SP: II, 269 ss.). Podobno se tudi pri sln. *gosênica* pojavlja podoben pomenski prenos, prim. *gosenica med parklji* 'goveja bolezen', 'gnojna razjeda pri ovcah' (Pleteršnik). Prim. tudi it. veterinarski termin *mal del verme* 'konjska smrkavost, tj. nalezljiva bolezen kopitarjev v nosu in na koži'.

¹⁹⁹ Verjetno gre za razvoj pomena iz 'črv(iček)', prim. kor. obir. *čə:ru* tudi 'moški spolni organ' (Karničar 1990), rovt. cerklj. *č'rp:u* tudi 'moški spolni ud' (Kenda-Jež 2002).

S sln. *kuka* 'mrčes', 'črviček', '(hrošč) bolhač' je mogoče povezati ukrajinsko besedo otroške govornice *kúka* 'uš', npr. *Dáty kúku v rúku* 'podkupiti' (Grinčenko), tudi 'insekt, žuželka'. V ESUM: III, 127 je označena kot etimološko nejasna in brez slovanskih paralel, a sta kljub temu navedeni dve možni razlagi zanjo, in sicer da je beseda lahko nastala s križanjem med ukr. *kúzka* 'insekt, žuželka' in *kúska* 'vse, kar grize (npr. miši, insekti)' ali pa celo, da je v zvezi z ukr. *kúčyty* 'sitnariti, nadlegovati ipd.'

Nadalje je s sln. *kúka* in ukr. *kúka* mogoče povezati tudi ukr. dial. *kúka* 'bolha' (tudi 'volk') v otroški govornici (Polesje), č. *kauka* 'Herzwurm' = 'gosenica kapusove sovke', 'Spulwurm' = 'človeška glista' (Jungmann 1835–1839),²⁰⁰ p. dial. *kuka* 'uš', kaš. *kuka* 'uš', v otroški govornici 'bolha' (tudi 'vrana', 'volk'), gl. *kuka* 'črevesna glista'.²⁰¹ Popowska-Taborska v SEK: III, 115, sledeč Sławskemu SEJP: III, 334, meni, da je to besedje verjetno nastalo v otroški govornici iz redupliciranih zlogov, kot je npr. p. *koko* 'jajce', čeprav ne izključuje, da bi bilo povezano s kaš. *kučec* 'nadlegovati, sitnariti' oz. p. *kuczyć* 'nadlegovati, nagajati, mučiti'.

Ob koroški besedi z ojevskim samoglasnikom *kōka*, ki ga ima tudi Erjavčevo *kókelj*, je v slovensko-hrvaški mladi tvorjenki²⁰² **kukьcbь* samoglasnik prvotno ujevski tudi zato, ker je Bezljaj ESSJ: II, 108 verjetno imel prav, ko je slovensko-hrvaško zoonimsko in ljudsko medicinsko oznako povezal z lit. *kaūkas* v pomenu 'bula, gnojna otekline', tudi *kaūkos* 'žleza na vratu svinj'. Litovski pomeni so namreč lahko nastali iz pomenske stopnje 'črv', ko je beseda že postala ljudski medicinski termin in se je uporabljala za označevanje gnojnih obolenj, za katera so značilne bule kot posledica vnetij.

7 Fonetično vprašanje: *kōka* (koroško) = *kuka* (rezijansko), *kokec* (koroško) = *kukac* (rezijansko) ← praslovansko **kūka*

7.1 Izostanek narečne labializacije slovenskega *u* kot znak ekspresivnosti besede

Pri izhodišču **kukьcbь* bi v refleksu prleškega narečja pričakovali labializirani *ū* kot v *k'rūx* 'kruh', *k'rū:šni* 'krušen', *'kūšar* 'kuščar' itd. (Rajh 2010) in enak labializirani *ū* je pričakovani tudi v prekmurskem gornjeseniškem *'kuke* fpl 'kapusovi bolhači', če vsebuje izhodiščni samoglasnik *u*, prim. pkm. *k'rū:j* 'kruh', *'kūšker* 'kuščar' itd. (Bajzek Lukač 2009).

Logar je v FO 1981: 216 pri avtohtonih besedah gornjeseniškega govora z nepričakovanim *u* namesto *ū* sklepal, da je izostanek labializacije v zvezi z njihovo onomatopejskostjo, ko je ob tam pomensko nepredstavljenem *'kuka* navedel le še *'kukanca* 'kukavica'.²⁰³ V prleškem antujoškem govoru sta brez pričakovane labializacije tudi npr. *'kukofca* 'kukavica' in *'ku:zla* 'psica' (Rajh 2010: 108). Podobno kot za izostanek labiali-

²⁰⁰ Machek 1968: 648 besedi *kouka* (= *kauka* – Jungmann 1835–1839) še ni dodal nobene slovanske vzporednice in mu je bila nejasna.

²⁰¹ Citirano po Popowska-Taborska v SEK: III, 115 in po ÈSSJa: XIII, 86 s.

²⁰² Tako oznako starosti tvorjenke zahteva izostanek refleksa prve palatalizacije mehkonebnikov, katere rezultat bi bil ***kučec*.

²⁰³ Beseda je z refleksom *-u-* ponovno potrjena v Mukič 2005: 167 in Bajzek Lukač 2009: 186.

zacije Logar l.c. je tudi Rigler 1963: 34 s. opazal, da se v južnonotranjskih govorih pričakovani prehod $u > y$ pri nekaterih ekspresivnih in onomatopejskih besedah ne udejanja, ko je med južnonotranjskim gradivom navedel tudi *kūkæc* ‘ščurek’.

7.2 Spust artikulacije prvotnega slovenskega $u \rightarrow o$

Ob predpostavljene izhodišču **kukьcb* je fonetično deviantno tudi rez. *kúkac*, ker bi pričakovali refleks zasoplega u kot v *krŭ* ‘kruh’, *wŭš* ‘uš’, *sŭw* ‘suh’ itd. (Steenwijk 1992).

Za razliko od zgornjih primerov, ki so razločljivi z ekspresivno fonetiko kot zaviralcem systemskega fonetičnega razvoja $u > ŭ$ oz. $u > y$, je $ú$ v rez. *kúkac* lahko refleks slovenskega dolgega samoglasnika $ō$, ki je pričakovani refleks iz psl. **ō* (npr. rez. *kúst* ‘kost’ < **kōstь*, *súl* ‘sol’ < **sōlb*, *bús* ‘bos’ < **bōsь*) in/ali iz psl. **o* za n in m (npr. rez. *múš* ‘mož’ < **mōžь*, *múka* ‘moka’ < **mōkǎ*, *mútiti* ‘motiti (se)’ < **mōtǐtь* – Logar v FO 1981: 37).

Enak samoglasnik $ú$ kot *kúkac* ima tudi rez. *túlac* ‘tilnik’. Slovansko izhodišče **tŭlьcb* za rez. *túlac* je bilo mogoče utemeljevati z br. *tul* ‘zadnja, hrbtna stran’, *túlom* ‘zadenjsko; sklonjene glave’, hrv. *zâtuljak* ‘tilnik’ (Vodice), rez. $ú < ō \leftarrow$ psl. **u* pa je posledica spusta artikulacije prvotnega $u \rightarrow o$. Ta se v slovenskih narečjih kot sporadičen, pretežno arealno nepovezan pojav opaža pred r , l in n , npr. črnovrško *kūarc* ‘penis’ iz prvotnejšega *kūrc* (Furlan 2005b: 117 ss.). Čeprav samoglasnik $ú < ō \leftarrow$ psl. **u* v rez. *kúkac* ne ustreza enakim pogojem za nastanek sekundarnega o , ker mu sledi k in ne r , l ali n , je rez. *kúkac* s sln. *kúkec* < **kukьcb* mogoče povezati prav s predpostavko o enakem spustu artikulacije prvotnega slovenskega $u \rightarrow o$. K taki razlagi napeljujejo druge formalne in pomenske značilnosti rez. *kúkac*, ki so z izvornim **kukьcb* prekrivne.

7.3 Rezijansko *kúkac* = Gutsmanovo *kokiz*, rezijansko *kúka* = koroško *kôka*

Prvotni ojevski samoglasnik je v rez. *kúkac* nedvomen. V tem oziru je beseda identična z Gutsmanovim *kokiz* = *kokec* [kokæc], ki označuje hrošča nasploh. Prav ta fonetična značilnost pa rez. *kúkac* povezuje s kor. *kôka* s pomeni ‘kača’, ‘črv(iček)’, ‘hrošč’, ‘mrčes’. Še več. Ker poimenovanja za kačo pogosto lahko postanejo označevalci strah vzbujajočih, nadnaravnih bitij, kot je videti iz dvopomenskega gr. *δράκων* ‘zmaj’, ‘kača’ ali pa iz slovanskih refleksov za psl. **zmьib*, kjer je pomen ‘zmaj’ pogostejši od prvotnega ‘kača’, je verjetno, da se je pomen rez. *kúka* ‘imaginarno bitje, s katerim se straši otroke’ razvil iz prvotnega ‘kača’ in je *kúka* v diahronem pogledu ista beseda kot kor. *kôka*, tako kot je rez. *kúkac* identično z Gutsmanovim *kokec*.

8 Praslovansko **kúka* > praslovensko **kùka* → slovensko narečno **kôka* = koroško *kôka* = rezijansko *kúka*

Naglasno mesto v ukr. *kúka* ‘uš’, ‘bolha’ in dolžina v č. *kauka* ‘gosenica kapusove sovke; človeška glista’ (Jungmann 1835–1839) nakazujeta, da bi tudi sln. kor. *kôka* in rez. *kúka* lahko odražal psl. samostalniki ap A, seveda s predpostavko, da je cirkumfleks v slovenščini sekundarni. Čeprav bi se ukr. *kúka* in č. *kauka* lahko izvajalo iz **kúka* in tudi iz ***kôka*, možnost, da bi gradivo kazalo na obstoj slovanskega para tipa **grubь*

: **grǫbъ* (Furlan 2013: 137; SP: VIII, 239²⁰⁴), ni verjetna, ker bi se refleks morebitnega psl. ***kǫka* v podjunskem narečju odražal z nosniško izgovorjenim ozkim samoglasnikom *o*, prim. *gǫba* 'goba' (Rinkole, Vidra vas – SLA) < psl. **gǫba*, v rezijanskem govoru kraja V Bili s *kúka* in *kúkac* pa kot *ó*, prim. *góba* (Steenwijk 1992: 258).

Bolj verjetno je, da se je psl. **kúka* v izhodiščni slovenščini = praslovenščini glasilo še **kǫka* in se je morda pod vplivom Gpl **kúk*, ker je bila raba tega sklona pogosta npr. v zvezah tipa **tam je veliko kuk* 'tam je veliko kač/črvov/hroščev ipd.', cirkumflektirani korenski tonem prenesel tudi v Nsg: **kúka*²⁰⁵ ← psln. **kúka*.

V nadaljnjem slovenskem razvoju samostalnik **kúka* in njegova izpeljanka **kúkac* v narečjih z labializiranim *ü* < *u* temu pojavu zaradi ekspresivne konotiranosti nista bila podvržena. Na delu slovenskega jezikovnega ozemlja, ki je vključeval vsaj²⁰⁶ prvotni koroški sistem pred izolacijo bodočega rezijanskega narečja, pa je tako kot v **túlac* 'tilnik' prišlo do spusta artikulacije in sočasno s **tǫlac* do refleksa **kǫka/kǫkac*, ki se je nadaljnjem rezijanskem sistemu vključil v razvoj tipa *kúst* 'kost' < **kǫstь* oziroma *wúk* 'volk' < sln. **uǫtk* < **uǫtkъ*, kar je dalo *kúka* in *kúkac*. Na vzhodnem, koroškem območju (obirsko, podjunsko, mežiško narečje) je korenski samoglasnik v **kǫka/kǫkac* ostal nespremenjen: v obirskem sistemu je sovpadel z *ǫ* v tipu *nǫ:s* 'nos' < **nǫstь* oziroma *wǫ:wq* 'volk'; v mežiškem z *ǫ* v tipu *nǫs* 'nos' < **nǫstь* in *gǫs/gǫba* ... < **gǫstь/gǫba* ...; v podjunskih govorih Rinkol, Vidre vasi in Libelič z diftongičnim refleksom v tipu *kǫst* pa je *ǫ* v *kǫka* sovpadel vsaj z *ǫ*, ki je po labiovelarizaciji nastal iz prvotnega *â* in so ga imele tudi izposojenke tipa *gǫtej* 'boter'.

Ker se sekundarno nastali *ǫ* v **kǫka/kǫkac* ← sln. dial. **kúka/kúkac* v rezijanskem, obirskem in mežiškem sistemu odraža enako kot refleks v tipu **kǫstь*, v podjunskem pa ne, kaže, da spust artikulacije ni bil sočasno udejanjen. V sistemih, ki se danes kažejo kot rezijanski, obirski in mežiški, je do spusta artikulacije prišlo precej prej, saj se je *ǫ* pridružil razvojnemu nizu psl. **ǫ* > sln. **ô* > **uǫ* > rez. *ú* / kor. obir., mež. *ǫ* še pred prvo slovensko narečno diftongizacijo in po naglasnem pomiku tipa psl. **ǫko* > psln. **ôko* > *okǫ*. V sistemu, ki se danes kaže kot podjunski, pa kasneje, šele po labiovelarizaciji *â* > *ǫ*. Različni čas spusta artikulacije pri isti slovenski besedi je verjetno v vzročni povezanosti s sporadičnostjo tega fonetičnega pojava v slovenščini.

9 Koroško *kǫka* 'kača' = rezijansko *kúka* 'imaginarno bitje ...' in psl. **kúka* 'zli duh ...'

Pri iskanju besedne družine, v katero bi se uvrstilo sln. kor. *kǫka* 'kača', se je izkazalo, da je ta koroški zoonim formalno = fonetično enak rez. *kúka* 'imaginarno bitje, s katerim se straši otroke' in da bi pomensko razmerje med njima lahko kazalo, da je rezijanski

²⁰⁴ Obširneje o takih slovanskih dubletah Slawski 1947.

²⁰⁵ Ker se v slovenščini zvalnik, ko je formalno že enak imenovalniku, kaže s cirkumflektiranim tone-mom, npr. *máti* ← Nsg *máti* < psl. **máti* (Ramovš 1952: 40), prim. hrv. *mámo* Vsg, toda Nsg *màma*, bi cirkumfleks v **kúka* ← psl. **kúka* lahko bil tudi zvalniškega izvora.

²⁰⁶ Taka oznaka je potrebna zaradi kraškega primera *kókelfj*.

pomen v odnosu do koroškega 'kača' sekundaren, saj se kače v ljudskih predstavah zelo pogosto odražajo kot personifikacije negativnega, zla ipd.

Ker je bilo pokazano, da je paraleli kor. *kôka* 'kača' = rez. *kúka* 'imaginarno bitje ...' mogoče izvesti iz prvotnega skupnega izhodišča psl. **kúka*, in ker se refleksi istega izhodišča v posameznih jezikih slovanskega sveta odraža kot označevalec imaginarnih bitij, zlih duhov, demonov, bitij, ki strašijo otroke ipd., kot se vidi iz r. dial. *kuka* 'gozdni škrat, ki živi v leseni hiški s parno kopeljo', ukr. *kúka* 'nekaj strašnega, kar živi v temi in s čimer se straši otroke' (ob 'bolha' in 'volk' – vse Polesje), stp. *kuka* 'zli duh, hudič' in kaš. *kuka* 'zli duh',²⁰⁷ je možno, da je bila izhodiščna motivacija poimenovalnega vzorca za vse te slovanske mitološke lekseme enaka kot v slov. **zmbjib* 'kača' → 'zmaj'. V sln. kor. *kôka* 'kača' bi se zato lahko prepoznal pomenski arhaizem: le v koroškem delu slovenščine ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina **kúka* 'zli duh'.

Enak mitološki pomen se potrjuje tudi izven slovanskega sveta v sorodnem (a formalno ne popolnoma enakem) lit. *kaũkas* 'pritlikavi duh, škrat', let. *kauks* 'hišni škrat' in stpr. *cawx* 'hudič', kar je v litovščini enakozvočno s *kaũkas* 'bula, gnojna oteklina', ki je lahko pomensko razvito iz prvotnega pomena 'črv' (glej zgoraj). Zato je možno, da so tudi ti baltski mitološki termini nastali na podlagi enake pomenske motivacije in da je tudi balt. **kãuka-s* pomenilo 'kača'.

10 Praslovansko **kúka* : baltsko **kãuka-s*

Formalno razliko med večpomenskima psl. **kúka* in balt. **kãuka-s* bi bilo mogoče primerjati z vrddhijem v razmerju med bs. **uãrnã* f 'vrana' in **uãrna-* m 'vran',²⁰⁸ ki temelji na pridevniku, ohranjenem v psl. **uõrnъ* 'črn', prim. r. *voronój* 'črn (kot vran)', sln. *vrân* 'črn' itd. Ker pa se ta besedotvorni vzorec realizira v različnem samostalniškem pomenu (tj. 'vrana' : 'vran'), razlaga z njim zaradi enakega pomena 'zli duh ...' v psl. **kúka* in balt. **kãuka-s* ni verjetna. Besedotvorni vzorec, ki je dal psl. **kúka*, je zato verjetno tisti, po katerem je psl. samostalnik **lúda* = č. *louda* 'mečkač, motovilo, počasne', hrv., srb. *lũda* 'neumnica, neumnež' nastal iz pridevnika **lũdъ* 'stupidus'.²⁰⁹

Sinonimno samostalniško razmerje psl. **kúka* : balt. **kãuka-s* temelji na pridevniški predlogi, ki bi jo lahko prepoznali v prvem delu hrv. pridevnika *kukõnos* 'takšen s kljukastim, tj. neravnim nosom', tudi *kũkonos* 'isto'. Čeprav bi se zaradi hrv., srb. *kũka* 'kavelj, kljuka' lahko pomislilo, da se v prvem delu zloženke ohranja prav ta samostalnik, je bolj verjetno, da je bil *kukõnos/kũkonos* prvotno pridevnik tipa *gologlãv* in da se v prvem členu *kuko-* ohranja pridevnik **kũkъ*, ki je pod vplivom samostalnika *kũka* 'kavelj, kljuka' ob prvotnem *kukõnos* dobil še naglasno dubleto *kũkonos*.

Z lit. *kaũkas* 'bula, gnojna oteklina' in hrv., srb. *kũka* 'kavelj, kljuka' je sorodno srir. *cúar* 'ukrivljen' < **kuk-ro-* (LIV²: 359). S tem pridevnikom pa se da verjetnost

²⁰⁷ Gradivo je navedeno po Popowska-Taborska 1998: 251 in Popowska-Taborska v SEK: III, 113 s.

²⁰⁸ Opozarja že Trautmann 1923: 121.

²⁰⁹ O tem že balto-slovanskem besedotvornem vzorcu Furlan 2003.

obstoja bsl. pridevnika **kāuka-s* 'ukrivljen, zvit' še dodatno tipološko utemeljiti. Besedotvorno enaka pridevnika, kot sta **kōuk-o-* in **kuk-ró-*, se namreč potrjujeta tudi v pide. besedni družini **(H₁)reud^h-* 'rdeče delati', prim. **(H₁)róud^h-o-* 'rdeč' > psl. **rūd^h* 'isto' = lit. *raūdas* ob **(H₁)rud^h-ró-* 'rdeč' > gr. ἐρυθρός 'isto', sti. *rudhirá-*, lat. *ruber*, psl. **r̥bdr̥* (npr. tudi v sln. *ʹardra* ('roža) 'poljski mak' (Istra) ← **rdeča* cvetlica'.²¹⁰ Ker sta pridevnika **(H₁)róud^h-o-* in **(H₁)rud^h-ró-* izglagolska, kot nakazuje tudi grško ἐρεῖθω 'rdečiti' (LIV²: 508), in ker je sém 'kriv, ukrivljen ipd.' mogoče prepoznati tudi v baltskem in slovanskem gradivu besedne družine **kauk-*, je dvom, da navedene tvorbe ne bi bile sorodne s sti. *kuc-* 'krčiti se', *ut-kucant-* 'zvijajoč se' (LIV²: 359), odveč.

Psl. **kūka* je torej vrddhi tvorba iz pridevnika **kūk^h*,²¹¹ balt. samostalnik **kāuka-s* pa je iz istega baltskega pridevnika nastal z ničtim posamostaljenjem po vzorcu bsl. **ūārna-* m 'vran' ← bsl. **ūārna-* adj 'črn'.

Prvi rezultat besedotvornega vzorca **lūda* ← adj **lūd^h* je abstraktni samostalnik na *-a*, ki je lahko podvržen nadaljnjim pomenskimi razvojem in postane označevalec otipljive stvarnosti, npr. č. *louda* 'mečkač, motovilo, počasne'; hrv. čak. *sūha* 'suha ženska' ← psl. **sūh^h* 'siccus'; sln. rez. *rūsica* 'rdeča mravlja' ← psl. **rūs^h* 'rdeč'.

11 Praslovansko **kūka* **ukrivljenost* → 'kavelj, kljuka', 'rečni zavoj', 'črv', 'kača' (→ 'zli duh ...')

Iz pridevnika **kūk^h* 'kriv, ukrivljen'²¹² tvorjeni samostalnik **kūka* (tipa **lūda*) je bil kot prvotni nomen abstractum v pomenu **ukrivljenost* primeren za označevanje denotatov s tako značilnostjo. Zato ne preseneča, da se psl. **kūka* v slovanskih jezikih odraža kot večpomenka, saj njegov refleks pomeni

- 'kavelj, kljuka' v hrv., srb. in blg.;
- 'območje, kjer se rečni tok zavije, rečni zavoj' v hrv. in srb.;
- 'v polkrog ukrivljeno železo, ki se uporablja za dvigovanje vode iz vodnjaka' v mak.;
- 'pest' zaradi značilnih, v notranjost dlani ukrivljenih prstov v r. itd.²¹³

²¹⁰ O tem Furlan 2013: 85 ss.

²¹¹ S tem se navadno enači pgerm. pridevnik **hauha-* 'nvn. hoch, visok' < pide. **kōuko-*, kar je v naglasnem mestu različno od stisl. *haugr* 'grič' < pide. **koukó-* (Kroonen 2013: 215). Ker se pomen 'vzpetina' lahko razvije iz pomena 'bula, oteklina, nabrekline', kot ponazarja sln. bovško *bú:la* 'grič' (Žaga – Ivančič Kutin 2007: 29), tolminsko *búla* 'oteklina', 'grič' (DTZ 1993: 179), nadiško *bú:la* 'oblasta oteklina, nabrekline', 'grič, manjša vzpetina' (Šekli 2008: 93), so bili balto-slovanski primeri tipa lit. *kaūkaras* 'grič, vzpetina', *kaukarà* 'vzpetina, grič', sln. *kúcelj* 'grič, vzpetina' (povezava Bezljaj ESSJ: II, 106) < **kūč-ьс-ьl'ь* lahko tvorjeni iz pomenske stopnje 'bula, nabrekline ipd.' balt. **kāuka-s* oziroma psl. **kūka* in niso enako pomensko motivirani kot stisl. *haugr* 'grič' ← **visoki*'. Prim. Kurkina 1979: 46.

²¹² Pridevnik je v prevojnem razmerju s slovansko osnovo **čuč-* 'v neravnem/ukrivljenem položaju biti' (Bezljaj ESSJ: I, 90; ESSJa: IV, 126 s.).

²¹³ Prim. bolj podrobno predstavitev v ESSJa: XIII, 86 s.

Ker se črvi in kače premikajo z zvijanjem in pravzaprav nikoli niso ravni, je bil psl. nomen abstractum primeren tudi za označevanje teh živali.²¹⁴ Iz pomenske stopnje 'črv ipd.', ki se še potrjuje v sln., č. in gl., je refleks psl. *kūka začel pridobivati še druge pomene, kot so 'hrošč' (sln.), 'uš' (ukr., p., kaš.), 'bolha' (ukr., kaš.), verjetno prek skupne značilnosti, da so te živalce praviloma neprijetne in majhne in da gomazijo.

Čeprav se pomen 'kača' danes potrjuje le na ozkem slovenskem koroškem območju v refleksu *kôka* s sekundarnim tonemom in spuščeno artikulacijo prvotnega ujevskega samoglasnika, kaže, da je bil njegov predhistorični, slovanski areal dokaj širok. Možno je namreč, da se je mitološki pomen 'zli duh ...', ki se potrjuje v slovenščini, ruščini, ukrajinščini, stari poljščini in kašubščini, razvil iz zoonima *kūka 'kača'. Šele potem, ko se je povezanost med pomenoma 'kača' in 'zli duh ...' izgubila, je v mitološkem terminu *kūka 'zli duh ...' lahko prišlo do identifikacije 'zli duh' = 'volk'/'vrana' in beseda je pridobila pomena 'volk' (ukr., kaš.) in 'vrana' (kaš.). Čeprav Popowska-Taborska nastanek tega slovanskega mitološkega termina izvaja iz pomenske stopnje 'kriv', ker naj bi jezikovno odražal motiv hromih/šepavih oziroma pohabljenih demonov (Popowska-Taborska v SEK: III, 113 s.; Popowska-Taborska 1998), se zaradi obstoja pomena 'kača' zdi bolj realistično izvajanje iz te pomenske predloge.

Baltski mitološki termin formalno ni enak psl. *kūka, ampak je balt. *kāuka-s 'zli duh ...' = lit. *kaūkas* 'prtljikavi duh, škrat', let. *kauks* 'hišni škrat' in stpr. *cawx* 'hudič' nastalo po ničtem posamostaljenju iz istega pridevnika. Zaradi pomena 'bula, gnojna otekline' lit. *kaūkas*, ki je pomensko blizu slovanskim ljudskim medicinskim terminom tipa sln. *kūkec* 'gnojno vnetje prsta, črv', je verjetno, da je tudi baltski mitološki termin nastal iz pomenske stopnje 'kača'. To pa pomeni, da je bil tudi balt. samostalnik *kāuka-s nosilec pomenov 'črv' in 'kača'.

Ker je vsaj za hrv. kajk. *kūkec* m, g *kūkca* 'mrčes', 'zelo boleča rana, navadno na prstu roke' < *kukъcbъ zanesljivo, da se v korenem delu besede ne ohranja psl. staroakutirana osnova **kūk-*, in ker so vse tvorjenke tipa sln. *kūkec* in tipa hrv. *kūkec* zaradi medglasnega *-k-* (in ne **-č-*) mlade, je možno, da je tudi slovanščina imela baltščini formalno in pomensko enak samostalnik *kūkъ = lit. *kaūkas* ...

12 Zaključek

Analiza, pri kateri se je izhajalo iz vprašanja, v katero ožjo in širšo besedno družino spada slovenski koroški zoonim *kôka* 'kača', je v njem odkrila pomenski arhaizem, iz katerega je v zgodnji praslovanščini ali pa morda še prej, v balto-slovanščini, nastal mitološki termin *kūka 'zli duh ...', ki se ohranja v sln. rez. *kūka* 'imaginarno bitje, s katerim se straši otroke', r. dial. *kuka* 'gozdni škrat, ki živi v leseni hiški s parno kopeljo',

²¹⁴ Prim. podobno motivirano gr. σκώληξ 'črv, ličinka', kar se prek vrddhi tvorbe *σκῶλος 'Krümmung' povezuje s pridevnikom σκολιός 'kriv, skrivljen, upognjen', tudi 'nepošten, krivičen, lokav, zvijačen, hinavski, hudoben' (Frisk 1973: II, 745).

ukr. *kúka* 'nekaj strašnega, kar živi v temi in s čimer se straši otroke', stp. *kuka* 'zli duh, hudič' in kaš. *kuka* 'zli duh'.

Že v praslovanščini je nomen abstractum **kúka*, tvorjen iz pridevnika **kûkъ* 'ukrivljen, zvit', postal večpomenka in je ob drugih pomenih (npr. 'rečni zavoj') imel tudi pomena 'kača' in 'črv'. Iz zadnjega izvirajo tudi poimenovanja za hrošče in druge insekte (npr. sln. dial. *kúka* 'mrčes', 'črviček', knjiž. *kûkec* 'hrošč, katerega ličinka dela rove v suhem lesu; trdoglav', 'žuželka, hrošč, črv' itd.) pa tudi termin ljudske medicine *kûkec* 'zanohtnica, gnojno vnetje prsta, črv'.

Na severnem delu slovenskega območja je v refleksu psl. **kúka* prišlo do spremembe tonema, nato pa do spusta artikulacije, kar se danes odraža kot kor. *kôka* = rez. *kúka*.

II

DRUGO SLOVANSKO

Balto-slovanska leksikalna inovacija

1 Praslovansko **u̯ěšb* kot praindoevropska dediščina

V večini slovanskih jezikov ima za pojem ‘človeška ali živalska uš’ dominanten položaj ijevski samostalnik ženskega spola **u̯ěšb*, g **u̯ěši*, ki sta ga v redkih primerih zamenjali izpeljanki **u̯ěšbka* (v blg. *věška*, mak. *voška*) ali **u̯ěša* (v ukr. *voša*).^{215, 216} V skladu s takim položajem so členi besedne družine številni, z besedotvorjem in fonetiko pa prav nič ne potrjujejo znane in razmeroma dobro sprejete razlage, da je psl. **u̯ěšb* ‘pediculus’ tako kot npr. n. *Laus*, srvn., stvn. *lūs*, stnord. *lús* ali kimr. *llau* ter lit. *liūlė* ob *utė* in let. *uts* ter sti. *yūkā*- odraz ide. leksema **léus/lūs* ‘pediculus’, ki je bil podvržen tabuističnemu prenavljanju.²¹⁷ V slovanskem svetu ima **u̯ěšb* namreč osrednji in dominanten položaj znotraj nevtralnega leksikona.

Tu ne bom govorila o vprašanju tabuja pri pojmu ‘pediculus’, moj namen tudi ni obravnavati besedne družine iz psl. **u̯ěš*- ‘pediculus’ kot celote, ampak bom pozornost posvetila le tistemu njenemu delu, ki se dotika naslednjega vprašanja:

Ali ima v lit. osamljeno *siūvena* f ‘kravja uš’ (Šeduvà) z akcentsko varianto *siuvenà* ‘kravja uš, uš pri govedu nasploh’ (Klóvainiai), ob katerem sta znana še *siuvenas* ‘živalska uš’ (Kurschat)²¹⁸ in *siūvana* ‘kravja uš’ (Baisógala), ustreznike v slovanski leksiki ali ne?

---

²¹⁵ Vsebina prispevka je bila predstavljena na mednarodnem znanstvenem simpoziju 6. Skokova etimološko-onomastična srečanja, ki je med 5. in 8. oktobrom 2006 potekal v Korčuli (Hrvaška). Njegova objava je bila skupaj z drugimi referati predvidena (in do zadnjih korektur realizirana) v reviji *Folia onomastica Croatica* 16, vendar do danes – menda zaradi tehničnih težav – še ni natisnjena, čeprav je v letu 2014 izšla že 23. številka te revije.

²¹⁶ Varianta je znana še v r. pskovskem *vša* ‘uš’ (Dal’), p. dial. *wsza* ‘isto’ (Karłowicz 1900–1911: VI, 174) in pomor. *wša* ‘uš, ovčja uš’ (Lorentz 1958–1973). Razmerje **u̯ěšb* : **u̯ěšbka* : **u̯ěša/u̯ěšā* kaže na obstoj psl. **u̯ěšī* f.

²¹⁷ Prim. Kluge 1995: 506; Pfeifer 2000: 773 s.; Mayrhofer 1986–2001: II, 415; Snoj v ESSJ: IV, 269; Pokorny 1959: 692; Vasmer 1986–1987: I, 359. Zadnja dva omenjena avtorja izčrpneje navajata tudi starejšo literaturo.

²¹⁸ V Kurschatovem slovarju sta besedi *siūvena* in *siūvana* pomensko predstavljeni z ‘živalska uš’.

2 Litovsko *siùvena* ... in hrvaško *švènàc/švenàk*, bolgarsko *švéneç*

Slovanski fonetični ustreznik korenkega dela teh litovskih poimenovanj bi se glasil *s'̀b̃uen-. Tako glasovno zaporedje se potrjuje v hrv. *švènàc*, g *šv'encà* 'uš' s Suska (Hamm idr. 1956: 107) in v blg. *švéneç -nci* 'majhna uš' (Gerov: V, 575). Besedotvorna varianta k njima je bila kot *švenàk* 'uš' zapisana za otok Prvič (ČDL: III, 549), ustreza pa ji *švenàk*, g *švenkà* 'naglavna uš' z Vrgade (Jurišić 1973: 212) in pri Vrančiču izpričano *švenak*, g *-nka* 'pediculus' (ARj).

Širši areal tega poimenovanja *lahko* izpričuje gradivo, ki bi ga v odnosu do tipa *švènàc/švenàk* smeli označiti, da ima vzglasje *šv-* enako delabializirano v *š-* kot npr. sln. *šèpati* 'postrani, majavo hoditi', hrv., srb. *šèpati* 'neravno hoditi', slš. dial. *šeptat* 'skloniti se, sključiti se' ob sln. *švépati* 'šepati' in *svépati* 'isto' ali gl. *šapaç so* 'neravno hoditi, švedrati', dl. *šapaç* 'na široko hoditi, švedrati, racati', slš. dial. *šaptat* 'i šepati (o kravi)' ob sln. dial. *švapljati* 'na široko hoditi'.²¹⁹

To so hrv. *šenàk*, g *šènka*, ki poleg 'uš' pomeni tudi 'vrsta morskega raka' in je bilo zapisano v Brusju na Hvaru (Dulčić 1985: 677). Oblika *šenàc* 'Pediculus humanus' (Svetvinčenat, Čabruniči, Ližnjan) z akcentsko varianto *šènac* 'isto' (Valtura) je znana iz Istre (Filipi, Buršić Giudici 1998: 317 s.). Prvi varianti iz Istre ustreza *šenàc* 'uš', ki ga Skok 1971–1974: III, 550 navaja iz Punata, Like in Janjč, Jurišić 1973: 212 pa iz kraja Novi. V slovenščini je iz Vodnikovega rokopisnega slovarja znana oblika *šeneç* 'uš', ki jo sporoča Cigale 1860: 940, Pleteršnik pa jo je v slovensko-nemškem slovarju poknjžil v *šçéneç*. Oblika *šenc* 'uš' je znana tudi v dolnji lužiščini (Mucke: II, 980).

Če bi v slovanski leksiki obstajale le navedene oblike z vzglasjem *šv-* in *š-*, težav pri ocenjevanju, ali lit. *siùvena/siuvenà/siuvenas* v korenkem delu ustreza hrv. *švènàc/švenàk* in blg. *švéneç* in delabializiranim oblikam tipa hrv. *šenàc/šenàk*, sln. *šeneç* in dl. *šenc*, ne bi bilo in rekonstruirati bi bilo mogoče nova praslovanska sinonimna leksema *s'̀b̃uen'̀cb̃ 'pediculus' in *s'̀b̃uen'̀k̃b̃ 'idem' s paralelo v litovščini.

3 Hrvaško *ušenàk*, slovensko *ušéne*, rusko *všénok* ...

Tako hitrega povezovanja namreč ne dopuščajo slovanske sinonimne oblike z vzglasjem *vš-* oziroma *uš-*, zaradi katerih se južnoslovanske oblike z vzglasjem *šv-* razlagajo, da so nastale po premetu iz *vš-* (Tentor 1909: 167; Hamm idr. 1956: 107²²⁰).

To so hrv. *ušenàk*, g *ušènka* 'uš' poleg 'vrsta morskega raka', ki je bilo v Brusju na Hvaru zapisano ob sinonimu *šenàk*, g *šènka* (Dulčić 1985: 709, 677), *ušenàk*, g *ušèjka* 'uš' iz Dračevica na Braču (ČDL: I, 1300),²²¹ v Iveković, Broz 1901 pa *ušénjak*, g *ušénj-*

²¹⁹ Podrobneje o tem Furlan v ESSJ: IV, 33.

²²⁰ Tu je predmetatetična oblika neustrezno nastavljena s polglasnikom kot *ṽb̃š̃b̃/b̃ñcb̃.

²²¹ V Supetru *ušenak* označuje školjko 'Mytilus galloprovincialis', kar je tako kot istopomenska perojška *uš* le kalk romanske izposojenke *pedoč* 'Mytilus galloprovincialis' iz lat. *pediculus* 'uš' (Vinja 1986: II, 389, 162), ker se školjka na predmete in živali v morju pritrdi kot uš (Battisti, Alessio 1950–1957: 2906).

ka 'mlada uš'. Dalje na tako vzglasje kaže r. *všénok*, ki tako kot *vóška* velja za manjšalnico k *vošb* 'uš' (Dal'), p. dial. *wszonka* 'uš' (Karłowicz 1900–1911: VI, 175), dl. *wšeńc* 'uš' (Mucke: II, 980) oz. 'mlada uš', kot besedo pomensko predstavlja Schuster-Šewc 1983–1996: 1669, č. *všeně* n, g *-ěte* 'mlada uš' (Jungmann 1835–1839: V, 207) in sln. *ušěnek*, g *ušěńka* 'odrasla gnida',²²² pl *ušenki* 'mlade drobne uši' (Pleteršnik) z obirsko koroško realizacijo *wšé:jq*, g *-a* 'odrasla gnida' (Karničar 1990: 255).

Te oblike se v slovanskih etimoloških slovarjih navadno povezujejo z besedno družino iz psl. **uǔšb* (Machek 1968: 686; Skok 1971–1974: III, 550;²²³ Schuster-Šewc 1983–1996: 1669;²²⁴ Snój v ESSJ: IV, 269). Če za omenjeno gradivo sprejememo razlago o genetični povezanosti s psl. **uǔšb*, je kot slovanske iztočnice zanje možno postaviti **uǔšēńkŭ* (= hrv. *ušenäk*, r. *všénok*, p. *wszonka*, sln. *ušěnek*, *wšé:jq*²²⁵), **uǔšēńcŭ* (= dl. *wšeńc*) in **uǔšēńę*, g **-ęte* (= č. *všeně*). Drugostopenjska izpeljava s skupno prvostopenjsko pripono **-en-* in variantnimi drugostopenjskimi *-kŭ* : *-cŭ* : *-ę* pa v odnosu do **uǔšb* ne ustvarja pomembnejših pomenskih razlik. Ob pomenu 'uš' (hrv., p., dl.) se potrjuje tudi pomen 'majhna, mlada uš' (hrv., r., č., sln.), iz katerega je prenos v 'gnida' razumljiv. Pomen 'majhna, mlada uš' bi ob pomenu 'uš' lahko bil pri tvorbah **uǔšēńkŭ* in **uǔšēńcŭ* sekundarni in posledica naslonitve drugostopenjskih pripon **-kŭ* in **-cŭ* na njihovo pogosto manjšalno funkcijo pri drugih besedah (prim. SP: I, 93, 100). Zato je možno, da sta tvorbi **uǔšēńkŭ* in **uǔšēńcŭ* prvotno pomenili samo 'uš'. V takem primeru pa bi bila tvorjenost iz psl. sinonima **uǔšb* redundantna, saj potrebe po jezikovni = besedotvorni diferenciranosti po moškem in ženskem naravnem spolu pri teh živalcah ni pričakovati. Genetična povezanost zgornjih tvorb s psl. **uǔšb* je zato vprašljiva.

4 Hrvaško *šven̄ac* : *sven̄ec* in depalatalizacija/dejotacija **s'*

V hrvaščini, makedonščini in bolgarščini je znano tudi gradivo, ki govori v prid domnevi, da so oblike tipa hrv. *šven̄ac/šven̄äk* nastale iz tu predpostavljenih **s'ǔen̄cŭ* in **s'ǔen̄kŭ* in ne iz **uǔšēńcŭ* in **uǔšēńkŭ*, kot se domneva.

V Susku je ob *šven̄ac*, g *šv'encà* 'uš' izpričana tudi varianta *sven̄ac*, Gpl *svēnac* 'isto' (Hamm idr. 1956: 178). Obliko *sven̄ec* 'uš' sporoča Tentor 1909: 167 za mesto Cres, Houtzagers 1985: 362 pa za Orlec na Cresu. Velčić 2003: 447 je areal tega creškega leksema dopolnil s podatkom, da je *sven̄ac*, g *svencà* 'Pediculus humanus capitis'

²²² Oblika je bila najprej izpričana leta 1832 pri Jarniku: *vufhenek* 'gröfße Niffe'.

²²³ Bolj natančen je pri enakem izvajanju Skok 1971–1974: III, 550, ki izpostavlja, da je med izhodiščem **uǔšēńcŭ* in hrv. rezultatom *šven̄ac* (Punat, Lika, Janjće) potrebno predpostaviti vmesno fonetično stopnjo **pšenac* in da je ta tudi izpričana pri Mikalji: *pšenac*, g *pšenca*. V zvezi s slednjim fonetičnim refleksom naj opozorim na blg. *pčēne* in *pšēne* »toku-što izljupena vŕška« (BER: VI, 30 s.).

²²⁴ Pred njim je dl. obliko enako razložil Mucke: II, 980.

²²⁵ Palatalni *ń*, na katerega kaže refleks obirskokoroške oblike z *j*, pri rekonstrukciji slov. iztočnice ni relevanten, ker se je fonetično razvil iz *n* pred *k*. Istega izvora je tudi *ń* v hrv. *ušěnjak*, g *ušěńjka* 'mala uš' (Iveković, Broz 1901), ki se je po analogiji prenesel tudi v obliko Nsg m. K temu prim. še prvotno distribucijo v hrv. *ušenäk*, g *ušěńka* 'uš' (Dračevica na Braču).

izpričan tudi v Bejski Tramuntani na Cresu. V slovarju Gerova je izpričana blg. oblika *svénče* ‘gnida (za uš, bolho)’, ki je skupaj z mak. *svencé* iz Kukuša v bolgarskem etimološkem slovarju označena z »nejasno« (BER: VI, 540). Bolgarska in makedonska oblika sta od hrvaških besedotvorno različni, ker vsebujeta tudi manjšalno pripono *-e, ki je iz pomena ‘uš’ realizirala novega ‘majhna, mlada uš’, tj. ‘gnida’.

Če bi oblike z vzglasnim *sv-* poznali samo z omenjenih hrvaških območij, bi alternacijo *š-* : *s-* morda lahko pripisali romanski interferenci, ki povzroča to alternacijo tudi na slovenskem zahodnem območju.²²⁶ Ker pa je areal z vzglasjem *sv-* širši in ker je v Orlecu na Cresu ob *pečnīca* ‘majhna peč’ znana tudi oblika *petnjīca* ‘isto’ (Houtzagers 1985: 318, 322), je vzglasje *sv-* namesto pričakovanega *šv-* lahko rezultat pozicijsko pogojenege pojava, in sicer depalatalizacije²²⁷ (oz. dejotacije) vzglasnega psl. **s’-* v **s-*. V času, ko se je orleško *pečnīca* in *petnjīca* glasilo še **pet’bnīca* (← **pět’b* f ‘fornax’), se je palatalni **t’* pred jerom disimilativno depalataliziral v *t in novonastalo *petbnīca se je nadalje razvilo v orleško *petnjīca*. Z delovanjem take istozložne disimilativne depalatalizacije²²⁸ je variiranje vzglasja *šv-* : *sv-* možno razložiti le, če je fonetični predhodnik tipa *švenāc/švenāk* in tipa *svenāc* v vzglasju vseboval zaporedje **s’bū-*.

**pet’bnīca* → *petbnīca

**s’būenĭcs’/s’būenĭkĭ* → **sūenĭcs’/sūenĭkĭ*

Izvajanje južnoslovanskega gradiva na *šv-* in *sv-* iz **s’būenĭcs’* in **s’būenĭkĭ* pojasnjuje tudi do sedaj nerazloženo *sv-*. Ker ima tako izhodišče oporo v eksternem litovskem gradivu, je precej verjetno, da južnoslovanski prostor kot obrobje slovanskega v hrv. *švĕnāc*, g *švĕncā* ‘uš’ (Susak), *švenāk* ‘uš’ (Prvić), *švenāk*, g *švenkā* ‘naglavna uš’ (Vrgada), blg. *švĕnec*, pl *-nci* ‘majhna uš’ (Gerov) ter hrv. *svenāc*, Gpl *svĕnac* ‘uš’ (Susak), *svenĕc* ‘uš’ (mesto Cres; Orlec na Cresu), *svenāc* ‘Pediculus humanus capitis’ (Bejska Tramuntana na Cresu), blg. *svĕnce* ‘gnida (za uš, bolho)’ (Gerov), mak. *svencé* (Kukuš) ohranja gradivo, ki je z lit. *siūvena/siūvenā/siūvenas* sorodno.

²²⁶ Prim. sln. variantni tpn naselja *Štēle*, *Stēla* na nekdanji skrajni južni meji terskega narečja (Merkū 2006: 193).

²²⁷ V zvezi s tem naj opozorim na Bezlajeve besede iz leta 1965: »Le mimogrede bi omenil tudi procese depalatalizacije, ki jih moramo v slovenščini sponirati že dokaj zgodaj, v prva stoletja neposredno po naselitvi. Iz današnjih dvojnih, pomensko ekvivalentnih refleksov tipa *kočnik* proti *kotnik*, *pečnik* proti *petnik* ne moremo sklepati nič gotovega, manjkajo pa tudi pri nas kakor povsod po slovanskem svetu precizne monografije o depalatalizaciji konzonantov, saj bi takšno delo zahtevalo, da se pritegnejo k njemu tudi onomastika in zapletene rekonstrukcije historične dialektologije.« (Bezljaj 2003: 272). Žal mi omenjene oblike *petnik*, ki jo navaja Bezlaj, med dostopnim sln. gradivom ni uspelo najti. Formalno razmerje *kočnik* : *kotnik* pa verjetno ne spada v to problematiko, ker sta leksema lahko tvorjena iz različnih podstavnih besed: *kotnik* ‘kotni zob’ je iz *kotĭnikĭ ← *kotĭ ‘angulus’, *kočnik* ‘kotni zob’ pa iz *kotĭčĭnikĭ ← **kotĭcs’*, dem iz *kotĭ ‘angulus’.

²²⁸ Pojav je možno primerjati s prekrožno disimilativno depalatalizacijo, ki jo prav tako na južnoslovanskem prostoru prepoznavamo v **tud’b* ‘peregrinus, externus’ (stcsl., sln., hrv., srb., mak.) iz psl. **tud’b* ‘isto’ (stcsl., blg., r., ukr., br., p., č., slš., dl., gl.).

5 Nastanek oblik tipa **μ̥šep̥s̥ь/μ̥šep̥k̥ь*

V praslovanščini je ob dominantnem **μ̥š̥b̥*, g **μ̥š̥i* ‘pediculus’ torej obstajal tudi sinonimni in morda manj frekventen, a vendarle konkurenčen **s’ьμ̥ep̥s̥ь/s’ьμ̥ep̥k̥ь*. Ker ni razlogov, da bi bili predpostavljeni samostalniki **μ̥šep̥s̥ь/μ̥šep̥k̥ь*/**μ̥šep̥* le prestrukturirani iz psl. **μ̥š̥b̥*, saj je ijevski proterokinetični sklanjatveni tip v slov. jeziki dobro ohranjen, in ker se pomen ‘majhna, mlada uš’ pojavlja vzporedno tako pri **s’ьμ̥ep̥s̥ь/s’ьμ̥ep̥k̥ь* kot tudi pri **μ̥šep̥s̥ь/μ̥šep̥k̥ь*, sprememba pomena ‘uš’ → ‘majhna/mlada uš = gnida’ v obeh variantah verjetno ni besedotvorno pogojena, ampak je le posledica naslonitve izglasnih pripon na njihovo pogosto manjšalno funkcijo pri drugih besedah konkretnega sistema. Vzroki za morfemsko spremembo v leksemu so namreč ali strukturalni (npr. pide. **μ̥lk̥^uiH₂* → psl. **μ̥lč̥ica*) ali funkcijski = slovnični (**zel̥ep̥* adj → **zelen̥s̥ь* m; **mys̥b̥* m, f → **mys̥-ε* n ‘majhna/mlada miš’). Sinonima **μ̥šep̥s̥ь* in **μ̥šep̥k̥ь* sta ob **μ̥š̥b̥* zato lahko nastala po križanju med psl. nesorodnima sinonimoma **μ̥š̥b̥* in **s’ьμ̥ep̥s̥ь/s’ьμ̥ep̥k̥ь*. Ker je porazdeljenost refleksov tipa **μ̥šep̥s̥ь/μ̥šep̥k̥ь* po slovanskem prostoru široka (sln., hrv., r., p., dl.), je prišlo do križanja najkasneje v poznem praslovanškem obdobju, ko so istozložno disimilirane oblike z vzglasjem **s’ьμ̥-* → **s̥b̥μ̥-* že obstajale. Tako je moč presoditi tudi zaradi orleškega *usen̥ec*, Gpl *us̥ēnac* (Houtzagers 1985: 386) in tramuntanskega *usen̥ac* (Velčić 2003: 504), ki s pomenom ‘osa’ odražata prvotno pomensko motiviranost zoonimov **s’ьμ̥ep̥s̥ь* in **s’ьμ̥ep̥k̥ь* (glej spodaj).

Oblik v vzglasjem *še-* v sln.,²²⁹ hrv. in dl. torej ni mogoče enoznačno razložiti, ampak je treba dopustiti možnost, da so prek *vš-* poenostavljene v *š-* (prim. tip *torek* < **μ̥tor̥k̥ь*) in da torej lahko odražajo ljudskoetimološke variante **μ̥šep̥s̥ь/μ̥šep̥k̥ь* ali pa so prek *šv-* delabializirane v *š-* in zato odražajo psl. **s’ьμ̥ep̥s̥ь/s’ьμ̥ep̥k̥ь*.

6 Etimologija: praslovanško **s’ьμ̥ep̥s̥ь*, **s’ьμ̥ep̥k̥ь* in litovsko *siūvena* kot metaforični poimenovanji

Primarnost slovanskih leksemov **s’ьμ̥ep̥s̥ь* in **s’ьμ̥ep̥k̥ь* pred **μ̥šep̥s̥ь* in **μ̥šep̥k̥ь* je mogoče argumentirati z južnoslovanskim gradivom in litovsko paralelo *siūvena/siūvenà/siūvenas* ob *siūvana*. Kakšna pa je etimologija te balto-slovanske paralele?

Fraenkel 1962–1965: 790 je, sledeč Būgi 1922: 51, litovske lekseme povezal z glagolom *siūti*, *siūvù*, ki sicer tako kot sorodni slovanski glagol **s’iti* pomeni ‘šivati’, a je prav zaradi litovskih poimenovanj za uš sklepal, da se je pomen ‘suere’ razvil iz prvotnega ‘pungere, ferire’. Arhaični pomen praindoevropskega korena **s̥iūH_{1/3-}*, ki v vseh indoevropskih jeziki pomeni le ‘suere’, bi bil po tej interpretaciji posredno ohranjen le

²²⁹ Ker je sln. oblika *šenec* ‘uš’ znana iz Vodnikovega slovarja, je možno tudi, da odraža – kot je domneval že Pleteršnik – gorenjski refleks prvotnega sln. **ščenec*, kar bi bilo mogoče v korenu enačiti z blg. *štené*, *štenjá* ‘ušja gnida’ (Gerov: V, 569), oboje pa povezati s psl. **ščen̥* ‘mlado živo bitje (za človeka ali žival)’ → **ščen̥* n / **ščen̥s̥ь* m / **ščen̥k̥ь* m (Vasmer 1986–1987: IV, 502).

v litovščini, sedaj pa še v slovanskih refleksih **s'byeněcb* in **s'byeněkb̄*. Uš naj bi bila s temi leksemi poimenovana po svojem značilnem zbadanju, pikanju.

Būgovo in Fraenklovo povezovanje lit. *siūvena* itd. z besedno družino *siūti*, *siuvū* je razumljivo, saj litovščina in tudi slovanski jeziki razen besedne družine *siūti* oz. **s'iti* s tematsko osnovo **siūye-* 'šivati', ki se neposredno potrjuje v lit. sedanjiku *siuvū*, posredno pa v praslovanskem ptc pret pas **s'byeněb* (= stsl. *šbveněb* in hrv. (*sa-*)*švèn*), ne nudi drugega formalno primerljivega gradiva. Njuno formalno povezavo je zato brez dodatnega komentarja povzel Smoczyński 2003: 91, ker tako kot še nekatero drugo balto-slovansko gradivo tudi *siūvena* z zaporedjem *-uūV-* ob *-ū-C-* odraža pide. laringalno zaporedje *-uH-V-* (ob *-uH-C-*) pri tej besedni družini.

Čeprav je že Meillet ugotavljal, da so skupne balto-slovanske značilnosti lahko tudi arhaični ostanki iz ide. prajezika in bi bila Būgova razlaga prvotnega pomena lit. *siūti* oz. pide. **siūH_{1/3}-* v tem kontekstu sprejemljiva, ni prepričljiva, saj bi za njeno zanesljivost potrebovali bolj neposredne znake o prvotnem pomenu 'bosti' pri lit. *siūti* in psl. **s'iti* oz. pri pide. korenu **siūH_{1/3}-* 'šivati'.²³⁰

Bolj verjetno se zato zdi, da se je pomen 'uš' v tej balto-slovanski besedni družini razvil sekundarno po metafori. V slovenščini je znana danes že zastarela zveza v *križu ga šiva*, kjer glagol *šivati* pomeni isto kot 'zbadati, boleti'. Stična točka med leksikalnima pomenoma 'šivati' in 'zbadati' je v samem dejanju šivanja, pri katerem se tkanina, usnje ipd. povezuje z zbadanjem, prebadanjem. Ta sekundarno nastali sém je lahko postal dominantna podlaga za nastanek pomena 'uš', saj je zbadanje, pikanje ena od značilnosti te živalce. Tako pomensko motiviranost lahko potrjuje orleško *useněc* in tramuntansko *usenac* s pomenom 'osa'. Z zbadanjem oziroma pikanjem motivirano balto-slovansko poimenovanje za uš bi torej formalno moralo biti nomen agentis.

Korenski del balto-slovanske paralele **siūyen-* = lit. *siuven-* = psl. **s'byen-* se od glagolske tematske osnove **siūye-* ali nominalne **siūya-* = lit. (*āp-*)*siuvas* 'obšitek', psl. **s'byb̄* 'sutura' razlikuje v nazalnem elementu. Ta bi lahko odražal izglagolsko tvorjenost in v osnovi **siūyen-* bi lahko prepoznali psl. ptc pret pas **s'byeněb̄*. Ker je ta particip baltskemu glagolskemu sistemu tuj (Stang 1966: 446) in ker bi pri taki formalni podlagi pričakovali pasivno motiviranost pomena 'uš',²³¹ ki mu nasprotuje pomen 'osa' orleške in tramuntanske oblike, se zdi bolj verjetno, da se je pomen 'uš' leksikaliziral v okviru balto-slovanskega nomena agentis s pomenom 'sutor', ker oba zbadata, delata vbode.

Če smo na pravi poti, je ob znanem balto-slovanskem nomeni agentis **siūy-ika-* m 'sutor' (= lit. *siuvikas* = psl. **s'byb̄cb̄*) iz samostalnika **siūy-á-* 'sutura' (= lit. (*āp-*)*siuvas* 'obšitek' = psl. **s'byb̄* 'sutura') obstajal tudi sinonimni **siūy-en-* m 'sutor', ki je bil prav tako tvorjen iz **siūy-á-*:

²³⁰ Možnost, da se je pomen 'šivati' pri tem korenu razvil iz 'vezati', implicira povezava tega korena s **seH₂(i)-* : **sH₂ej-* 'vezati', prim. het. *išhaj-/išhi-* 'isto', sti. *syāti*, lit. *siėti*, *siejū*, dial. *sejū* (Gluhak 1993: 607), kar pa je zaradi »nevidnosti« odraza laringala v hetitskem *šūil* n 'vrv' malo verjetno.

²³¹ Na takem površinskem nivoju je, ne da bi poznal leksikalne slovanske paralele in ne da bi razložil pomensko razmerje, lit. *siūvena* povezal s psl. ptc pret pas **s'byeněb̄* Smoczyński 2003: 91.

bsl. **siuua/e-* ‘suere’ → ‘pungere’:
 **siuu-á-* m ‘sutura’ → **siuu-en-* m ‘sutor’ → ‘pediculus’/‘vespa’

Ostane takega nomena agentis se v tematizirani varianti res ohranja le še v p. dial. *szwon* (Karłowicz 1900–1911: V, 332) < **s’buenъ*,²³² ki pejorativno označuje krojača in formalno ustreza lit. *siuvenas* ‘živalska uš’. P. dial. *szwon* je torej arhaični ostanek balto-slovanskega nomena agentis **siuu-en-* ‘sutor’,²³³ ki je po metafori začel označevati uši in se je v litovščini prestrukturiral v ajevsko osnovo (*siuvena/siuvenà*),²³⁴ na slovanskem območju pa tako kot npr. *tel-en-ъkъ (r.) in *pišč-en-ъcbъ (sln., hrv.) v **s’buenъcbъ* in **s’buenъkъ*.

7 Zaključek

Poimenovanja za uš v lit. *siuvena/siuvenà* in hrv. *švenàc/švenàk*, blg. *švénc* so v pri-spevku razložena kot metaforična poimenovanja iz balto-slovanskega izsamostalniškega nomena agentis **siuu-en-* ‘sutor’, ki se ohranja le še v p. dial. *szwon* ‘sartor’.

²³² K takim tematiziranim nazalnim osnovam prim. npr. kaš. *gřeb’ón* ‘glavnik’ (SP: I, 128).

²³³ Morda je iz istega nomena agentis tudi hrv. dial. *švenka* v zvezi *švenka igla* ‘igla, s katero se šiva’ (Dalmacija – ARj: XVII, 918).

²³⁴ V sicer redki litovski priponi *-ena* (oziroma samostalnikih na *-ena*) se ohranjajo stare soglasniške osnove na *-en-* (Leskien 1891: 382). Būga 1922: 51 med drugimi navaja naslednje tvorbe: *káišena* ‘strgalo’ ← *káišti*, *káišiu* ‘strgati, praskati’, *stipena* ‘kdor zmrzuje’ ← *stipti*, *stimpù* ‘otrpniti’, *dvésena* ‘kadaver; suh, mršav človek’ ← *dvěsti*, *dvėsiu* ‘umirati’; *rankenà* ‘ročaj’ ← *rankà* ‘roka’, *vilkenà* ‘volčja koža’ ← *vilkas* ‘volk’. V ide. jeziki nasploh se izglagolska pripona **-en-* ne potrjuje, ampak je znana le izsamostalniška, prim. **rég-* ‘vodja, kralj’ → **rég-en-* ‘isto’ (= lat. *rēx*, g *rēgis* ‘kralj, vladar’, stir. *rī*, sti. *rāj-* : sti. *rājan-*), **deru-* n ‘les, drevo’ → **deru-én-* ‘isto’ (het. *ta-a-ru* NAsg n ‘drevo, les’ : kluv. *taruann(i)-* c ‘drevo’); **k^(u)sep-* f ‘noč’ → **k^(u)sep-en-* ‘isto’ (av. *xšap-* f : av. *xšapan-* f ‘isto’). Izglagolski izvor nekaterih omenjenih lit. primerov je zato verjetno navidezen, površinski. Poleg nakazane strukturalne funkcije (in t. i. ergativne v anatolskih jezikih, prim. kluv. *taruann(i)-*) ima pripona **-en-* pomen ‘biti v zvezi s podstavno besedo / imeti to, kar označuje podstavna beseda’, prim. pide. *(*d^(h)*)*g^(h)em-en-* ‘ki je v zvezi z zemljo; človek’ (prim. lat. *homō*), **pes-en-* ‘ki ima **pes-* ‘penis’ (prim. het. *pišena-*) – Oettinger 2001: 306 s.

Praindoevropski heteroklitični samostalnik za ogenj v slovanskih jezikih ali o slovanskem razmerju **pyriti* : **puriti*

1 Ob praslovanskem **pyr-* tudi **pur-*

Miklošič 1886: 269, 267 in po njem Skok 1971–1974: II, 661 ter očitno neodvisno od njiju Trubačov 1998: 308 s. so opozorili, da se ob arealno širše izpričani slovanski besedni družini z osnovo **pyr-*, ki se povezuje s pide. heteroklitičnim samostalnikom za ogenj, najbolj neposredno potrjenim v het. *paḥhur* n, g *paḥhuenaš*, ohranja arealno sicer precej ožja besedna družina s sinonimno osnovo **pur-*.^{235, 236} Iz tega sledi, da bi razmerje slovanskih osnov **pyr-* : **pur-* lahko odražalo posplošitev iz dveh, v prevojnem oziru različnih pide. predlog istega heteroklitičnega samostalnika, saj prva **pyr-* s psl. **y* kaže na razvoj iz pide. ničtostenjskega zaporedja, druga z **u* pa iz polnostopenjskega. V slovanskem svetu so pide. heteroklitični samostalniki praviloma zastopani z enim prestrukturiranim reprezentantom, kot ponazarjajo npr. psl. **uodǫ* (← pide. **uódy* ‘voda’), **sǫl-nъ/sǫl-nъce* (← pide. **sóH₂uǫ* ‘sonce’), **uesná* (← **uósŋ* ‘pomlad’),²³⁷ zato sta glagola vredna večje jezikoslovne pozornosti.²³⁸

2 Besedna družina **pyr-* ← **póH₂uǫ/péH₂un-* ‘ogenj’²³⁹

V besedno družino **pyr-* se uvrščajo (Vasmer 1986–1987: III, 419; Machek 1968: 502; Skok 1971–1974: II, 661; Schuster-Šewc 1983–1996: 1197 s.; Gluhak 1993: 478; Bezljaj ESSJ: III, 39; ESUM: IV, 372 s.; Snoj 2003: 516; Boryś 2005: 421) naslednji besedotvorno ali kako drugače za to analizo relevantni členi:

²³⁵ Angleška različica besedila je bila objavljena v reviji *Balkansko ezikoznanje* 54, 2/3, 2015, 215–228.

²³⁶ Po Skoku 1971–1974: l.c. omenja Bezljaj ESSJ: III, 39 in po njem v recenziji ESSJ III tudi Kurkina 1997: 202.

²³⁷ Iz pide. heteroklitičnih samostalnikov, ki se v hetitščini odražajo s pripono *-eššar/-ešn-* (npr. *uppeššar/uppešn-* n ‘pošiljka, pismo’ ob *uppa-* ‘poslati’), verjetno izvira tudi slovanska pripona **-snъ* za tvorbo nomenov actionis → nomenov rei actae, prim. psl. **bǫsnъ* f ‘sermo, fabula’ k **bǫ(ǝ)-ti* ‘fari’, **pěsnъ* f ‘cantus, carmen’ k **pě-ti* ‘canere’ (Benveniste 1962: 100 s.).

²³⁸ Da sem se lotila te obravnave, me je v študijskem letu 2014/2015 spodbudil študent predmeta Laringalna teorija Esad Halilović, ko me je vprašal, v kakšnem razmerju (če sploh) do č. *pyř* m ‘žareč pepel’ je glagol *puriti*, ki ga je slišal od staršev, ki so po rodu iz Bosne.

²³⁹ Pri rekonstrukciji prvotne pide. akcentsko-prevojnne paradigme sledim Rasmussenu 1989: 77, op. 10, ki NAsg n **póH₂uǫ* sicer utemeljuje še s hetitskim NAsg n *paḥhur*, a na ojevsko samoglasniško

- a) č. *pyř* m ‘žareč pepel’, slš. *pyr* ‘isto’, p. *perz* (= stp. *pyrz*) ‘razžarjeno oglje, žareč pepel’;
- b) r. *pyřej* ‘prostor v delu ustja ruske peči, kamor se odlaga žerjavica’ (Dal’), ukr. *pyrěj* ‘pepel iz slame’ (Grinčenko);
- c) slš. *pyrina* ‘pepel’, p. *perzina* ‘živ pepel; pogorišče’, dl. *pyrina* ‘netilo (za prižiganje tobaka)’;
- č) sln. *pírh/pírih* ‘navadno rdeče pobarvano velikonočno jajce’, *pírh* ‘rdeče lisast ali svetlo rdečerjav vol’, *pírha* ‘rdeče lisasta ali svetlo rdečerjava krava’, hrv. *pírih* m, g *pírha* ‘rdeče pobarvano velikonočno jajce’, ‘govedo z rdečimi lisami’, *pírha* ‘krava z rdečimi lisami’ (Vodice – Ribarić 1940: 177), *Pírha* ‘ime ovce’ (Orbanić – Kalsbeek 1998: 519);²⁴⁰
- d) č. *pyřeti* ‘plamteti, žareti; rdeti; sramovati se’;
- e) hrv. čak. *pīrit*, *pīrin* ‘slabo goreti’, npr. *Ōgon jedvā pīri* ‘ogelj komaj gori’ (Brač – ČDL), *pīri* ‘lahno goreti’ (Orbanić – Kalsbeek 1998: 519), toda v Liki *píriti* ‘hitro iti/voziti, teči’ poleg ‘puhati z usti’ (Čuljat 2009: 184), črnogor. *píriti*, *pírīm* ‘netiti ogenj’, *zapíriti*, *zāpírīm* ‘zanetiti ogenj’, *zapiri tu vatru da gori* (Vujičić 1995), gl. *pyrić* ‘zakuriti v peči’, dl. *pyriš* ‘prižgati, zakuriti’;²⁴¹
- f) sln. *píriti se* ‘tako se jeziti, da je obraz ves rdeč’ (Kurkina 1997: 203), br. *pyricьca* ‘šopiriti se’, ‘bogato, razkošno se oblačiti’ (Nosovič 1870), č. *pyřiti se* ‘zardevati, sramovati se’, slš. *pyrit sa* ‘zardevati’, p. *perzyc się* ‘plamteti, goreti, tleti’, ‘šopiriti se, bahati se’, gl. *pyrić so* ‘(močno) kaditi’, ‘v obraz žareti, od ljubosumja biti vznemirjen’, dl. *pyriš se* ‘razjeziti se’.

2.1.1 Praslovansko **pyr’b* *‘kar je v zvezi z ognjem’

Samostalniki č. *pyř*, slš. *pyr* in p. *perz* je treba izvajati iz psl. **pyr’b*. Čeprav se praindoevropski samostalnik na *-r **deH₂i_uer-* ‘možev brat = svak’ v slovanskih jezikih odraža kot *-i_o- osnova **dē_uer’b* ‘možev brat = svak’, ki pa je zaradi znakov o prvotni ijevski sklanjatvi, kot sta npr. str. *devermi*, stp. *dziewerzmi*, gotovo sekundarna (SP: III, 179 s.), v samostalniku **pyr’b* ne bi smeli prepoznati enakega prestrukturiranja iz praindoevropskega heteroklitičnega samostalnika za ogenj. Psl. **pyr’b* je na površinski ravni glede nadaljnje tvorjenosti sicer primerljiv s sti. *sūr(i)ya-* m ‘sonce’ < **suH₂l-i_o-iH₂-o-* (Mayrhofer 1986–2001: II, 742) ← pide. *sóH₂u_l ‘sonce’. Verjetno pa je izpeljanka

barvo nedvomno kaže le klinopisno luvijsko *pa-a-ḫu-u-ur* z dolgim refleksom iz pide. *o, polno stopnjo v stranskih sklonih, ki je bila glede samoglasniške barve v hetitsčini analoško vnesena tudi v NAsg n *paḫhur* < *péH₂ur, pa hetitski stranski skloni tipa *pa-aḫ-ḫu-u-e-na-aš* < *peH₂uén-os. Enak prehod iz prvotno akrostatičnega v proterokinetični sklanjatveni vzorec kaže tudi hetitski odraz pide. *uódr ‘voda’ v *ua-a-tar* ‘isto’, DLsg *ú-i-te-e-ni*.

²⁴⁰ Sem tudi sln. cgn *Pirih* z verjetno pomensko podstavo ‘rdeči, rdečelasec’.

²⁴¹ Slovenskega glagola *zapíriti se* ‘zardeti’, ki je v Pleteršnikovem slovarju citiran le iz Miklošičevega gradiva in naj bi izviral iz Bohoričevih Zimskih uric (1584), brez navedbe vira pa je omenjen tudi v Miklošičevem etimološkem slovarju, pri Bohoriču ni bilo mogoče potrditi, kar pomeni, da ta glagol v slovenščini verjetno nikoli ni obstajal. Za pomoč pri preverjanju podatka se zahvaljujem kolegici dr. Jožici Narat.

iz samostalniškega refleksa pide. **póH₂uř/péH₂un-* ‘oganj’, ki ni v slovanskih jezikih nikjer neposredno izpričan, saj se pripona **-io-* > psl. **-iь* v **pýr’b* odraža v že posamostaljeni pripadnostni funkciji tako kot v psl. **uib* ‘dedov sin = stric po materini strani’ (← pide. **H₂eüH₂o-* ‘ded’ = lat. *avus* ‘isto’). Tako besedotvorno razmerje narekujejo odrazi psl. **pýr’b*, ki nikjer ne označuje ognja, ampak le pepel ali žerjavico kot realiji, ki sta z ognjem povezani.

2.1.2 Praslovansko **pyrbjь* *‘kar je v zvezi z ognjem’

Izpeljanki r. *pýrej* in ukr. *pyréj*, ki dopuščata rekonstrukcijo **pyrbjь*, sta v primerjavi s **pýr’b* glede funkcije pripone **-iь* enaki, kar se odraža tudi v pomenu, le da r. *pýrej* kaže na nadaljnji pomenski premik v označevanje mesta, kjer se žerjavica nahaja.

2.1.3 **pyr’ina* : **pyrina*

Medtem ko sta slš. *pyrina* ‘pepel’ in p. *perzina* ‘živ pepel; pogorišče’ lahko izpeljanki s pripono **-ina* z že zbledelo kolektivno funkcijo iz slš. *pýr* = p. *perz* < **pýr’b*, ima dl. *pyrina* v odnosu do glagola *pyriš* ‘prižgati, zakuriti’ funkcijo nomena agentis tipa stp. *rodzina* ‘roditelji’.²⁴² Zaradi *-r-* (in ne *-r’-*)²⁴³ pa dl. *pyrina* verjetno ni izpeljanka iz **pýr’b*, ampak je lahko nastala na podlagi obstoječih besedotvornih razmerij tipa **roditi* : **rodina* ‘roditelji’ in zato ni zanesljiv podatek, ki bi nakazoval, da je v praslovanskem leksikonu prestrukturirani odraz pide. **póH₂uř/péH₂un-* ‘oganj’ dejansko obstajal.

2.1.4 Nomen resultativum **pýrihь*

V slovenščini in hrvaščini izpeljanki na *-ih(a)* označujeta realije, za katere je značilna rdeča barva, ki je barva ognja, v besedotvornem oziru pa še nista bili zadostno pojasnjeni, a sta zaradi staroakutirane osnove pri tu zastavljenem vprašanju posebej pomembni.

V njiju se lahko ohranja pripona **-yhь/a* ali **-ihь/a*. Medtem ko je bila zadnja zaradi dokaj širokega areala samostalnika **ženihь* ‘ženin, tj. tisti, ki si naredi ženo’ (← **ženiti se*) v slovanskem besedotvornem sistemu izvorno izglagolska (SP: I, 71), se pri prvi **-yhь* izsamostalniška funkcija potrjuje v r. *ledýh* ‘kos ledu’ (SP: I, 75). Njegova polnostopenjska varianta **-uhь* pa se odraža v obeh funkcijah, le da je izglagolska pogostejše kot izimenska ekspresivno konotirana, prim. **běluhь* (← **bělь*) : **pъzduhь* (← **pъzděti*) (SP: I, 74).

Toda v slovenščini se ob izglagolskem *varih* ‘tutor’ že v 16. stoletju pojavlja tudi povsem nevtralni samostalnik *varuh* ‘tutor’ (Ramovš 1971 (= 1918): 97). Verjetno je prav sovpad psl. **y* in **i* v sln. *i* in posledično tudi **-ihь* in **-yhь* v eno slovensko pripono *-ih* zabrisal prvotno besedotvorno razporeditev **-ihь* in **-yhь* ob **-uhь*. To pa je povzročilo nastajanje nevtralnih izglagolskih samostalnikov tipa *varuh*. Zgolj takega kasnejšega internoslovenskega nastanka je lahko le sln. *píruh* ‘navadno rdeče pobarvano velikonočno jajce’ (Pleteršnik), ki so ga uporabljali nekateri pisci (npr. Detela, Trdina, Kersnik, Tavčar) v drugi polovici 19. stoletja in še nekaj desetletij v prvi polovici 20. (Kartoteka SSKJ). Na-

²⁴² O tej zahodnoslovanski funkciji pripone **-ina* prim. SP: I, 122.

²⁴³ Prim. dl. *morjo* ‘mare’ < **mor’e*.

rečno tolminsko *piruh* 'ime goveda' (Erjavec 1875: 225), ki ga navaja tudi Pleteršnik, pa ni zanesljiva beseda, ker jo je Erjavec lahko poknjžil iz narečne reducirane oblike **pírəh* iz *pírih*, kot je mogoče sklepati iz njegovega zapisa v Erjavec 1880: 168.

Ker nista zaradi sovpada psl. **y* in **i* v *i* niti slovenščina niti hrvaščina povedni pri ugotavljanju formalnega izvora sln. *pírih* = hrv. *pìrih*, lahko pri prepoznavanju pomaga njuno semantično razmerje do drugih besedotvornih členov besedne družine.

Samostalnik **pýrVhь* označuje v obeh jezikih realije, za katere je značilna rdeča barva in z njo povezana rdeča obarvanost ali lisa rdeče barve. Ker se sém 'rdeč' pojavlja že pri glagolih **pyrěti* in **pyriti se*, kot ponazarjajo č. *pýřeti* 'plamteti, žareti; **rđeti**; sramovati se', *pýřiti se* '**zardevati**, sramovati se' in slš. *pýrit' sa* '**zardevati**', je najbolj verjetno, da sta sln. *pírih* = hrv. *pìrih* izglagolski izpeljanki **pýrihь*²⁴⁴ tipa **ženihь* iz **pyriti se* 'postajati rdeč'.

Ker je samostalnik **pýrihь* prvotno označeval predmete z rdečim znakom (= liso ipd.), narejenim s pomočjo ognja, je v slovničnem oziru nomen resultativum, sém 'rdeč' pa je v glagolu posledica intransitivizacije s **se* glagola **pyriti* izsamostalniškega izvora s prvotnim pomenom **delati ogenj*, v katerem je treba osnovo **pyr-* enačiti s pide. heteroklitičnim **póH₂ur/péH₂un-* 'ogenj'. Pomen 'postajati rdeč' je mogoče interpretirati s 'postajati takšen kot ogenj, tj. rdeč'. Neposredne leksikalizacije iz pomena 'delati ogenj' so razvidne v pomenskem polju hrv. čak. *pīřit*, *pīřin* 'šibko goreti', npr. *Ōgon jedvā pīři* 'ogenj komaj gori' (Brač), *pīři* 'lahno goreti' (Orbanići), črnogor. *píriti*, *pīřim* 'netiti ogenj', *zapíriti*, *zāpīřim* 'zanetiti ogenj', *zapiri tu vātru da gori*, gl. *pyrić* 'zakuriti v peči', dl. *pyriš* 'prižgati, zakuriti'. Pomena v hrv. *píriti* 'hitro iti/voziti, teči' poleg 'puhati z usti' (Lika) pa sta razvita iz 'delati ogenj = kuriti'. Prvi je v tipologiji pomenskih razvoj dobro znan iz primerov tipa sln. *užgati jo* 'hitro oditi, zbežati', *odkuriti jo* 'oditi, zbežati',²⁴⁵ drugi pa je razumljiv vsakomur, ki je moral že kdaj puhati v ogenj, da je bolje gorel. Drugi pomeni, ki se pojavljajo v slovanskih intransitivnih glagolih, so izvedljivi iz pomenske stopnje **postajati rdeč* prek asociativnosti, da je rdeča barva lahko znak sramu (č. *pýřiti se* 'zardevati, sramovati se'), nadutosti (br. *pýrićba* 'šopiriti se', 'bogato, razkošno se oblačiti' (Nosovič 1870), p. *perzyc się* 'šopiriti se, bahati se') ali jeze/ljubosumja (sln. *píriti se* 'tako se jeziti, da je obraz ves rdeč', gl. *pyrić so* 'v obraz žareti, biti vznemirjen od ljubosumja', dl. *pyriš se* 'razjeziti se').

2.1.5 Praslovansko **pýřiti* **delati ogenj* → **pyřiti* *pýrišь* 'isto'

V nobenem od členov besedne družine **pyr-* ni mogoče prepoznati neposrednega odraza pide. **póH₂ur/péH₂un-* 'ogenj', ampak le posredne izpeljanke. Pomensko polje sln. *pírih* = hrv. *pìrih* kaže, da sta samostalnika izglagolska nomena resultativum **pýrihь*, pri katerem bi zaradi starega akuta v osnovi pričakovali, da bo enak tonem izkazovala

²⁴⁴ Ramovš 1971 (= 1918): 97 je omahoval med izhodiščema **pyryhь* in **pyrihь* in zaradi hrvaškega *pìrih* zavračal možnost, da bi slovensko gradivo kazalo na izvor iz **pyrьhь*, kot je domneval Miklošič 1875: 286. V ESSJ: III, 39 sem ta samostalnik še izvajala iz manj verjetnega **pyryhь*.

²⁴⁵ Enak pomenski razvoj se realizira tudi pri pomenih 'dim' in 'delati dim', prim. hrv. čak. *dimit* 'oditi', srb. *zdimiti* 'nekam daleč hitro oditi', sln. *wdjmu* adv 'v veliki naglici' (Rezija). O tem Furlan 2008: 114 s.

tudi njegova predloga *pyriti se. Razhajanje med pričakovano ap A *pýriti pýrišb ‘ogelj delati’ in izpričano ap C *pyrítí pýrišb, na katero razen br. pýricbca ‘šopiriti se’ (ki pa je lahko tudi analoškega nastanka po *pýrišb) kaže večina evidentiranih primerov, prim. hrv. čak. pîrít, pîrin ‘slabo goreti’ itd., bi bilo mogoče pojasniti z analogijo. S kavzativi tipa *uozítí uòzišb imajo prehodni izsamostalniški glagoli, kot je bil *pýriti ‘delati ogelj’, skupno formalno točko v izglasju *-iti -išb in skupno funkcijsko, ker so oboji prehodni in je slovnični pomen kavzativov ‘povzročati, da se izvaja dejanje, ki ga izraža glagolska osnova’ deloma prekriven s slovničnim pomenom izsamostalniških glagolov ‘delati to, kar izraža imenska osnova’. Sprememba ap A v ap C se je lahko pri *pyriti toliko bolj neovirano realizirala, ker ob sebi ni imel več ustrezne samostalniške predloge ap A *pýrb *‘ogelj’,²⁴⁶ ki bi lahko preprečevala analogijo. Ni pa mogoče izključiti, da prehoda ap A v ap C ni povzročil kateri drugi dejavnik. Isti prehod je namreč mogoče opaziti tudi npr. pri glagolih ap C *mēlsti/mōlsti mēlzēšb ‘mulgere’ in *sēt’i sēčēšb ‘secare’, saj na prvotno ap A kažeta glagolnika *mēlza f = hrv. dial. mljèza ‘kolostrum’ (Rečnik SANU), čak. mlīza ‘isto’ (ČDL) in *sēka = sln. sēka f ‘sečnja’ (SSKJ), hrv. sjēka ‘isto’ (ARj).

Sekundarna akcentska paradigma *pyrítí pýrišb²⁴⁷ iz *pýriti pýrišb je zaradi maloštevilnih znakov za prvotnejšo ap A morala nastati že v zgodnjem praslovanskem obdobju, a šele po nastanku izglagolskega samostalnika *pýrih̃b.

3 Hrvaško in srbsko pùriti ‘pražiti, peči’

Ko je Miklošič 1886: 267, 269 opozoril, da se ob besedni družini *pyr- pojavlja tudi polnostopenjska osnova *pur-, je brez omembe vira navedel glagola puriti ‘rösten’ in popuriti ‘torrere’, ki ju je opredelil kot srbska, kar je v njegovi terminologiji pomenilo, da se pojavljata na območju srbskega in hrvaškega jezika brez kajkavščine. Kasneje Skok 1971–1974: II, 661 omenja »puriti (o-, po-) ‘rösten’ in zapuriti se ‘erubescere’«, Trubačov 1998: 308 pa òpuriti ‘ožgati’.²⁴⁸

Po podatkih iz ARj se glagol pùriti pùrim ‘pražiti, peči’ pojavlja pri hrvaških slovaropisecih Della Belli 1728 (pùriti rím²⁴⁹ ‘arrostito poco, parum affare’), Voltiću 1803 (puriti rim ‘rostire sulle brage, cremolare, bāhen’) in Stuliću 1806 (pùriti im ‘cuocere, o ar-

²⁴⁶ Rekonstrukcija je v vlogi transponata narejena na podlagi tipologije iz pide. v psl. prestrukturiranih soglasniških samostalnikov, ki se v psl. kažejo kot ijevski, npr. psl. *mýšb ‘mus’ ← pide. *muHs ‘mus’ = sti. mūs- m, f = gr. μῦς m = lat. mūs m, f. V slovanskih etimoloških virih se ob taki rekonstrukciji (Schuster-Šewc 1983–1996: 1198; Boryś 2005: 421; ESUM: IV, 372) pojavljajo tudi rekonstrukcije s tematsko osnovo *pyrb (Gluhak 1993: 478; Furlan in Snoj v ESSJ: III, 39; Snoj 2003: 506), ki je precej manj verjetna.

²⁴⁷ V Matasović 2014: 104 navedeno hrv. pîrjati ‘roast’ je predstavljeno z neustreznim tonemom. Dejansko izpričano je le pîrjati.

²⁴⁸ Trubačov l.c. navaja več formalno enakih, a pomensko precej oddaljenih glagolov iz drugih slovanskih jezikov, ki bi potrebovali podrobno semantično utemeljitev, da spadajo v to besedno družino, npr. r. dial. puritb ‘zmočiti se’. Pripadnost tej besedni družini je še najbolj verjetna za r. dial. opúritb’sja ‘pretoplo oblečen biti’.

²⁴⁹ V sodobni transliteraciji pùriti -īm, prim. glàditi -īm, pri Della Belli glàditi dím.

rostire alquanto sulle bragie, super prunas nonnihil coquere') pa tudi pri Karadžiću 1818 (*pūrīti rīm (kukuruz)* 'rösten, braten, torreo'). Glagol *òpuriti (se) òpurīm (se)* 'opeči (se)', npr. *iz one vrile vode neopuren izajde*, pred ARj slovarsko ni bil evidentiran, ob njem pa se pojavlja ekspresivizirana varianta s *f ← p*-, tj. *òfuriti -īm* 'ožgati, opariti', npr. *o. pile* 'ožgati' (Šulek), *nesretno stablo, od živa groma ofureno* (Jurančič 1986: 709). Dovršni glagol *pòpuriti -īm* v pomenu 'peči (koruzo)' je zapisal Karadžić 1818 (*pòpuriti rīm (kukuruz)* 'am Feuer braten, torreo'), v pomenu 'malo popeči' pa Della Bella 1728 (*popūrīti, purīm* 'arrostit poco, parum affare') in Stulić 1806 (*popūrīti* 'cuocere, o arrostit alquanto', *hljeb popūrīti* 'cuocere alquanto il pane, nonnihil panem coquere'). Zapisan je bil tudi v kraju Gradište v Slavoniji: *kad tko s vatrom se obažge, kažemo: popurio se*. Glagol *zapūrīti se zàpūrīm se* 'zacrvenjeti se' = 'erröthen = erubescō' najdemo v Karadžićevem slovarju, kot *zàpuriti -īm* 'prižgati' pa je bil v zvezah *Zapuri vatru* in *Bojim se da ćeš me zapuriti* zapisan v Črni gori (Rečnik SANU). Med sodobnejšimi viri je bil glagol *pūrīti -im* 'peči na žaru, navadno mlado koruzo' zapisan v Vojvodini (RSGV).

Pri glagolu **puriti* prevladuje pomen 'peči', kar je v odnosu **pyriti* 'delati ogenj = kuriti' in predpostavljenege prvotnega séma 'ogenj' mogoče interpretirati z 'obdelovati z ognjem, da ...'. Ob njem se tako kot pri **pyriti se* pojavlja tudi pomen 'za-rdevati', prim. *zapūrīti se* 'erröthen, erubescō' (Karadžić 1818), besedni zvezi iz Črne gore *Zapuri vatru* in *zapiri tu vatru da gori* pa sta popolna sinonima, zato so Miklošič, Skok in Trubačov imeli prav, ko so sklepali, da sta glagola **pyriti* in **puriti* sorodna in da je kvantitativno razmerje osnov posledica prevoja, čeprav se niti Trubačov niti Skok niti Miklošič niso dotaknili vprašanja, v kakšnem odnosu je slovanska alternacija **pyr-* : **pur-* do izhodiščnega pida. samostalnika **póH₂ur/péH₂un-* 'ogenj'.

Osnovo **pur-*, sorodno s **pyr-*, je bilo v prvotnejšem pomenu za sedaj (?) mogoče evidentirati na ožjem južnoslovanskem območju,²⁵⁰ njuno sinonimijo pa ob omenjenih besednih zvezah potrjuje tudi razmerje med cgn *Purivatra* (Doboj v Bosni – ARj: XII, 689) in vzdevkom *Pirivatra* (Karadžić), ki se ohranja v srbskem cgn *Pirivatrić* (ARj: IX, 865). V njih se namreč ohranja velelniška zloženka iz skladijske predloge *puri/piri vatru* 'neti/kuri ogenj!', tj. **'delaj ogenj!'*.²⁵¹

²⁵⁰ Bezljaj ESSJ: III, 39 je iz osnov **pyr-/pur-* prek prekozložnega premeta *p : r → r : p* izvajal slovensko besedno družino *ripeč/rupeč* 'od vročice zardel', adj *zaripel* 'ki ima zaradi razburjenja, razgreto-sti zelo rdeč in napet obraz' (sprejema Snoj 2003: 623), a te domneve v geslu *ripiti se* 'rdeč postajati' (ESSJ: III, 181 s.) ni več omenjal. Prim. tudi Kurkina 1992: 100.

²⁵¹ Tipološko in pomensko primerljiva je zloženka iz sinonimne slovenske predloge *kuri peč*, v kateri v pomenu 'ogenj' nastopa samostalnik *peč*, in se potrjuje v slovenskem priimku diplomata, notarja, potopisca in tolmača Benedikta Kuripečiča, rojenega okoli leta 1490 v Gornjem Gradu, ki se je kot *Kuripeč* podpisoval na dunajski univerzi (*Benedictus Kuripetsch*) in kot ljubljanski notar (*Wenedict Curipetsch von Obermburg*), kot *Kuripečič* pa v obeh svojih knjigah (Weiss 2000: 178). Nemška varianta njegovega priimka *Curipetschitz* z disimilacijo *č : č → š : č* je bila podlaga za hrvaško obliko *Kuripešič*.

Nomen agentis *kuripečič* m 'Ofenheizer', ki ga je Bajec 1952: 97 morda navedel iz Pletersnikovega slovarja, kjer je predstavljen kot *kuripēčič* 'Ofenheizer', je v slovenščini neobstoječa beseda. V Pletersnikovem slovarju se navaja, da je bila beseda povzeta po Miklošiču. Preverjanje podatka pa je pokazalo, da je Miklošič 1875: 368 v tedanji grafiji *kuripečič* zapisal osebno lastno ime (pri njem *pn.* 'Personennamen') in ne apelativa: »kuripečič. *pn. aus *kuripeč ofenheizer*«.

V primerjavi z izsamostalniškim glagolom *pyriti, pri katerem je bilo ob neposredno potrjeni ap C mogoče sklepati na prvotno staroakutirano osnovo *pýr- le na podlagi izgla-golskega nomena resultativum *pýrihъ, so pri *púriti znaki o ap A neposredno vidni.

4 Praslovansko *pýr-(iti)/púr-(iti) *‘ogenj (delati)’ ← praindoevropsko *póH₂ur n, g *péH₂ur-s ‘ogenj’

Dosedanja analiza je pokazala, da slovansko gradivo kaže na sinonimni osnovi *pýr- in *púr- s pomenom ‘ogenj’. Ker bi bila predpostavka o internoslovanskem prevoju v iz-vorno formalno enem izsamostalniškem glagolu nesmiselna, je treba obe, v prevojnem oziru različni osnovi, izvajati iz istega pide. samostalnika, ki je bil prestrukturiran iz pide. v psl. jezikovni sistem prek dveh, v prevojnem smislu različnih predlog.

4.1 Praslovansko *pýr-/púr- *‘ogenj’ kot odraz laringalnega premeta v *póH₂ur n, g *péH₂ur-s ‘ogenj’

Staroakutirana tonema *ý in *ú v sinonimnih osnovah *pýr- : *púr- bi bilo ob pide. predlogi *póH₂ur n, g *péH₂ur-s s *H₂ treba izvajati iz ničtostopenjskega zaporedja *úH₂(-C-)/uH₂(-C’-) in polnostopenjskega *ó/áuH₂(-C-). Za razliko od psl. *týľb ‘ode-beljeni zadnji del glave = tilnik’ < *túH-lo-s/tuH-ló-s ob psl. *túľb ‘isto’²⁵² < *tóuH-lo-s, sorodnega s sti. *taviti* ‘krepiti se’, pa taka lega laringala v samostalniku za ogenj ni prvotna, saj anatolsko gradivo z vidnim soglasniškim odrazom laringala v het. *paḥḥur* in kluv. *pāḥūr* kaže, da je stal levo in ne desno od u/u.

Pričakovana ničta stopnja osnove iz NAsg n *póH₂ur bi se glasila *pH₂ur-², ki pa se po nobenem interpretativnem modelu – niti leidenskem – ne bi odražala kot psl. *pýr-, če upoštevamo leidensko interpretacijo psl. *sítb ‘iuncus’ iz pide. *sh₂i-tó-m (Derksen 2008: 451). Leidenski interpretativni model za odraz pide. predloge *póH₂ur oziroma *póH₂ur- pričakuje psl. *púr- po vzorcu psl. *kúrb < pide. *keH₂ur-o- (Derksen 2008: 256), tradicionalni laringalistični model, ki sledi Kuryłowiczu, da dolgi diftongi laringalnega izvora v pide. fonetično niso bili možni, pa **púr-²⁵³ < *póur- < *pó.ur- < *póH₂ur-.

²⁵² O identifikaciji psl. *tulb v slovanskih jezikih Furlan 2005b: 115 ss.

²⁵³ S primerljivim cirkumfleksiranim monoftongom je psl. *lěvb < *lajuos < *la.iuo-s < *laH₂-i-uo-s < *leH₂-i-uo-s = lat. *laevus* = gr. *λαῖός*. Izvajanje psl. *lěvb iz *lH₂eiuo- (Derksen 2008: 275; Schrijver 1991: 203) in ne iz *la.iuo-s < *laH₂-i-uo-s < *leH₂-i-uo-s (tako de Vaan 2008: 323 za lat. in gr.) temelji na interpretaciji, da bi se pide. predloga *leH₂-i-uo-s (< **leH₂-i-uo-s) po izpadu laringala, ki naj bi povzročil podaljšavo tudi samoglasnika levo od njega, v psl. glasila **lěvb = hrv. **ljěvī (Schrijver l.c.). To se utemeljuje z gradivom tipa psl. *sító ‘cribrum’ = lit. *sietas*, ker se ga izvaja iz pide. *seH₁-i-tó-m (Derksen 2008: 451). Po obarvanju so v izvenanatolskem območju vsi laringali v medsamoglasniški legi izpadli (npr. *stená*- m ‘tat’ < *sta.i-no- < *steH₂-i-no- poleg sti. (s)tāyu- m ‘tat’ < *(s)teH₂-i-u-, oboje k pide. *(s)teH₂-i-/(s)teH₂-i- ‘krasti’). Čeprav je Rasmussen 1989: 29 psl. *sító ‘cribrum’ = lit. *sietas* prek bsl. *sěitan izvajal iz *séiH₁-to-m, torej iz premetane oblike iz *seH₁-to-m, je zaradi stč. *sieto* ‘cribrum’ < psl. *sěto možno, da psl. *sító ‘cribrum’ = lit. *sietas* nista primarni tvorbi, ampak iz prvotnega pide. *seH₁-tó-m > bsl. *sětam preoblikovani v *sěitam na podlagi glagolske osnove *seH₁-je- = psl. *sěie-(šb) (Furlan v ESSJ: III, 239). Enakega analoškega

Izvajanje psl. sinonimnih osnov **pýr-/púr-* iz dveh v legi laringala različnih predlog, tj. **pýr-* iz **puH₂r-^z*, **púr-* pa iz **póH₂ur-*, bi bilo neekonomično in malo smiselno. Psl. osnovi **pýr-* in **púr-* zato najbolj verjetno izvirata iz enega sklanjatvenega vzorca, v katerem je bil izvršen premet laringala **H₂u → *uH₂*, tj. iz **póuH₂r* in ne iz **póH₂ur*.

Premet laringala se kot sporadičen in nepredvidljiv jezikovni pojav uvršča med premete soglasnikov, ki so imanentni vsakemu živemu jeziku in se zato odražajo tudi v mrtvih, upoštevati pa bi jih bilo treba tudi pri rekonstruiranih jezikovnih sistemih, npr. sln. *mlad* 'iuvenis' in prek **muad* narečno *muad* ob *uma* (Ramovš 1924: 316), sln. *žlica* 'cochlear' iz **lžica* < psl. **lžica*, prim. r. *lózka*; het. *euk-ta* 'pil je' poleg *eku-mi* 'pijem'.

Prvi je pojav premeta laringala kot odgovor na nezadovoljivo pojasnjena razmerja tipa sti. *pítá*²⁵⁴: *pá-ti*, *pibati*, *páyáyi* opazil in definiral Winter 1965: 192 s.,²⁵⁵ a dandanes ni splošno sprejet, med zagovorniki in/ali uporabniki pa najdemo imena, kot so npr. Mayrhofer 1986: 175, op. 324; Eichner 1988: 134 s.; Rasmussen 1989: 29; Smoczyński 2003: 1; Smoczyński 2007: 266; Zair 2012: 131, op. 131. Schindler 1969: 145 s. je premet²⁵⁶ laringala kot jezikovno dejstvo že praindoevropske starosti podkrepil s het. *tarhu-zi* 'premagati, moči', prim. sti. *tarute* 'prehiteti' ob *túrvati* 'isto', ob katerem se pojavlja tudi oblika *taruh-zi*. Enak premet se kaže pri samostalniku *mēhur* 'čas', pri katerem je ob DLsg *mēhuni* izpričana tudi oblika *me-uh-ni*. S premetom se da razložiti psl. **p̄ješb* < **pejH₃-e* ob **p̄iti* in sti. *pítá* < **piH₃-tó*.

Winter 1965: 192 s. je kot pogoj za realizacijo premeta laringala omenjal ničto stopnjo, kar pri heteroklitičnem samostalniku za ogenj pomeni, da naj bi se realiziral šele v času sekundarne amfikinetične akcentsko-prevojne paradigme, o kateri posredno pričajo primeri z ničto stopnjo osnove, npr. gr. πῦρ n, g πυρός, umbr. *pir*, arm. *howr*, čeprav se jih dandanes izvaja iz nepremetanih osnov **pH₂ur-* (NIL: 541). Ker se da slovansko **púr-* fonetično izvesti iz **póuH₂r-*, je verjetno, da se je pojav laringalnega premeta v NAsg n po analogiji vnesel iz stranskih sklonov: **póH₂r → *póuH₂r*. Heteroklitičnost je bila pri tem samostalniku zgodaj odpravljena, nanjo pa ob anatolskih jezikih²⁵⁷ posredno kaže germansko (s pgerm. alternacijo **fōr- : *fun-* – zaradi npr. got. *fon*, g *funins* n 'ogenj' ob stnord. *fýrr*, *fúrr* m 'ogenj' – Kroonen 2013: 151) in morda armensko gradivo, kot je nakazano v Olsen 1999: 49.

---

nastanka pod vplivom glagolskih predlog so lahko tudi deležniki tipa r. *pilá* < bsl. **pej-lá* s **pej-* iz **p̄ješb* 'bibere' < **pejH₃-e* po izpadu laringala. Izvajanje r. *pilá* iz **pH₃i-léH₂* (Kortlandt 1975: 3) je ob težko sprejemljivi domnevi, da je izpad laringala povzročil nadomestno podaljšavo samoglasnika tudi desno od njega, neprepričljivo tudi zato, ker bi ob arealno širokem ozvenenju vzglasnega **p-* v redupliciranem glagolu sti. *pibati* 'piti', stir. *ibid* 'isto', lat. *bibere* < **pi-pH₃-e*, pričakovali, da bi tudi slovanski deležniki imeli v vzglasju **b-* in se glasili ***bil*, f ***bila*.

²⁵⁴ Prim. podobno interpretacijo že v Benveniste 1962: 168: **pi-i-tó* < **pə^o-i-tó* < **pə₃-i-tó*.

²⁵⁵ »Metathesis occurred only when no vowel preceded the laryngeal, when the laryngeal did not stand in initial position ..., and when the semivowel was at least originally followed by a consonant ...« (Winter 1965: 192).

²⁵⁶ Po Connollyju 1989: 43–51 naj bi bil premet laringala »a late and peculiarly Aryan one«.

²⁵⁷ Na posploševanje osnove na *-r* lahko nakazujejo hetitske tvorjenke tipa ^{GIS}*pahhur-ul(a)*- 'nek pripomoček', ^{LÜ}*pahhur-ula*- 'čuvaj ognja' z osnovo *pahhur-* in ne *pahhun-*.

Šele ko je bila heteroklitizija **póuH₂r* n, g **puH₂n-és* odpravljena s prestrukturiranjem v samostalnik na *-r* **póuH₂r*, g **puH₂r-és* in je premična akcentska paradigma po delovanju Hirtovega zakona postala statična, se je v slovanskem sistemu refleks sočasno z **dbn-b* m, g **dbn-e* 'dies' najverjetneje glasil **púr-b* m, g **pýr-e*. Na tej razvojni stopnji ali kasneje, ko sta iz enega samostalnika **púr-b* m, g **pýr-e* 'ogenj' nastala dva, najverjetneje ijevsko, tj. **púr-b* 'ogenj' in **pýr-b* 'ogenj', sta bila pred izločitvijo iz sistema obeh, ker sta bila zaradi sinonimije z dominantnim **ognb* m 'ogenj' verjetno odvečna, tvorjena izsamostalniška glagola **púr-iti* in **pýr-iti* in vsaj še izpeljanka **pýrihъ*, nato pa je bil frekventnejši in arealno širši **pýr-iti* (morda pod vplivom kavzativov ap C) preoblikovan v **pyríti pyrišb*.

Shema razvoja pide. **póH₂ur* n, g **péH₂un-s* 'ogenj' v slovanski sistem

1. Pide. akrostatična a-pp:
póH₂ur n, g *péH₂un-s*
2. Pide. dial. prehod v amfikinetično a-pp:
póH₂ur n, g *pH₂un-és*
3. Pide. dial. premet laringala:
póuH₂r n, g *puH₂n-és*
4. Pide. dial. posplošitev osnove na *-r*:
póuH₂r n, g *puH₂r-és*
5. Bsl. statična ap:
páyHr n, g *púHr-es*
6. Psl. soglasniška sklanjatev:
púr-b m, g *pýr-e*
7. Psl. tvorba dveh izsamostalniških glagolov in izglagolskega samostalnika:
púr-b m 'ogenj' (→ *púr-iti*), *pýr-b* m 'ogenj' (→ *pýr-iti* → *pýrihъ* → *pyríti*)

5 Zaključek

Slovansko gradivo dopušča rekonstrukcijo psl. sinonimnih izsamostalniških glagolov **pýriti* 'delati ogenj' in **púriti* 'isto' z osnovama **pýr-* in **púr-*, ki izvirata iz pide. heteroklitičnega samostalnika za ogenj **póH₂ur*/**péH₂un-* 'ogenj', ko se je že sklanjal po drugotni amfikinetični akcentsko-prevojni paradigmi. Fonetična dejstva govorijo v korist razlagi, da obe osnovi izvirata iz samostalnika z izvršenim premetom laringala **póuH₂r* n, g **puH₂n-és*.

III

IZ TEORIJE ETIMOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

Slovanska etimologija med jezikoslovno predvidljivostjo in nepredvidljivostjo

1 Slovanska etimologija – problem obvladovanja stroke

Danes si slovanska etimologija deli z drugimi znanstvenimi strokami skupno usodo izredno težko obvladljivega znanstvenega področja.²⁵⁸ Če sta Miklošič in verjetno tudi Berneker v svojem času morda še lahko suvereno obvladovala jezikovno gradivo in strokovno literaturo o njem, so dandanes razmere popolnoma drugačne. Jezikovna evidenca in strokovna literatura, ki bi jo slovanski etimolog moral poznati, sta velikanski, zato je avtor v večni nevarnosti, da bo nehote spregledal kakšno bibliografsko enoto in bil zato nekonstruktiven pri ohranjanju znanstvenega diskurza, ki je za kvaliteten razvoj vsake stroke nujno potreben. Takšno stanje je sicer pisano na kožo redkejšim, ki jih v stroki bolj kot njen kontinuirani kakovostni razvoj zanimajo oni sami, drugim, ki se v stroki identificirajo kot odgovorni člani v verigi znanstvenega diskurza, pa seveda ne. Dandanes bi se stanje izredno otežene preglednosti v stroki dalo omiliti z dobro strukturiranim skupnim slovanskim repozitorijem npr. na internetni strani Etimološke komisije, ki deluje v okviru Slovanskega slavističnega komiteja, a grenak priokus o nezmožnosti obvladovanja bi zaradi količine gradiva gotovo še ostal. Bi pa k boljši preglednosti v stroki pripomoglo že načrtovanje (in tudi izvedba) različnih del (ne le etimoloških slovarjev), ki bi v sprejemljivih časovnih intervalih natančno sistematično sintetizirala novosti na nacionalnih in splošnoslovanski ravni.

Ob neobhodno potrebnem ustreznem kadru in raznovrstni tehnični podpori, ki sta žal v veliki meri odvisna od empatije financerjev in šefov, je perspektiva vsake stroke odvisna od skladnega razvoja znotraj nje same.

2 Jezikoslovna predvidljivost

Nastanek in razvoj znanstvene etimologije in zato znanstvene etimologije katerega koli indoevropskega jezika, mrtvega ali živega, malega ali velikega, sta v tesni povezanosti s primerjalnim jezikoslovjem, saj sta obe metodi kot čvrsta metodološka temelja slovanske

---

²⁵⁸ Angleška različica besedila je bila objavljena v monografiji *Perspectives of Slavonic Etymology* (= *Studia etymologica Brunensia* 19). Edited by Bohumil Vykypěl and Vít Boček. Praha 2016: Nakladatelství Lidové noviny. 33–47.

etimologije, tj. primerjalna metoda in metoda rekonstrukcije, v etimologijo privzeti iz primerjalnega jezikoslovja in sta bili izoblikovani na podlagi opažanja, da jezikovne podobnosti med posameznimi evropskimi in neevropskimi jeziki niso naključne, ampak posledica istega jezikovnega prednika in rezultat delovanja razvojnih zakonitosti jezika. Ob strogem upoštevanju razvojnih zakonitosti tako primerjava medsebojno sorodnega jezikovnega gradiva omogoča sklepanje o enakih leksemih, oblikah in morfemih v različnih sorodnih jezikih, rekonstrukcija pa ob zadostni količini primerjalnega gradiva omogoča projekcijo primerjanih enot na starejše, ne več izpričane jezikovne stopnje. Primerjalna metoda in metoda rekonstrukcije sta plod spoznanja, da se jezik razvija sistemsko in da je zato sistem, ki se v primeru konkretnega jezika odraža kot unikatni presek različnih sistemskih razvojnih rezultatov. Po mladogramatičnih začetkih, ki so na podlagi takega spoznanja izpostavljali predvsem brezizjemnost glasoslovnih zakonov, je jezik kot sistem = strukturo artikularal Ferdinand de Saussure, najprej implicitno v *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Leipzig 1879), kasneje pa eksplicitno v svojih predavanjih, ki jih poznamo iz *Cours de linguistique générale* (1916). Čeprav mladogramatični brezizjemnosti glasoslovnih zakonov še danes nekateri oporekajo verodostojnost, je bila na takih temeljih do sedaj prepoznana številna medsebojno sorodna leksika in so bile rekonstruirane različne razvojne stopnje posameznih jezikov z njihovimi prajeziki vred. Brez primerjalne metode, metode rekonstrukcije in s tem povezanega spoznanja o brezizjemnosti glasoslovnih zakonov tudi slovanske etimologije kot znanstvene vede ne bi bilo.

Glavno vodilo pri diahroni obravnavi jezika je spoznanje, da se večinski del jezika razvija sistemsko in zato za jezikoslovca predvidljivo, kar pomeni, da bo na primer vsaka slovenska beseda, ki je na praslovanski stopnji vsebovala npr. fonem **t'*, v slovenščini imela zanj na istem mestu enak razvojni rezultat, npr. psl. **dǫt'i*, **pet'i*, **not'b* ... > sln. *hči*, *peči*, *noč* ... Vsako odstopanje od takih razvojnih zakonitosti je sumljivo in potrebno dodatnega preverjanja ter utemeljevanja. Prav sistemski razvoj pa jezik kot sistem ohranja uporaben za komunikacijo, medtem ko jezikoslovju omogoča kontrolirano in zanesljivo prodirati v zgodovino in predzgodovino jezikovnega razvoja, tudi leksike.

Od prvih zametkov slovanske znanstvene etimologije pri Dobrovškem pa do danes sta se obe temeljni etimološki metodi močno izpopolnili, tako da je mogoče vsaj del slovanske leksike ob zadostni ustrezni slovanski in drugi indoevropski primerjalni evidenci, ki s sabo prinaša tudi pomemben arealni podatek na slovanski in indoevropski jezikovni ravni, precej zanesljivo, celo tonemsko rekonstruirati kot praslovansko dediščino.

Pregled nad slovansko in drugo indoevropsko leksiko omogoča dandanes celo iz arealno ozkih slovanskih leksemov prepoznati tudi praslovanske lekseme indoevropskega izvora, kot je npr. **oua* 'avia'²⁵⁹ v gl. *wowa* 'idem', *wowka*, dl. *wówa*, ki formalno ustreza lit. *avà* 'teta po materini strani' in je v besedotvornem razmerju s psl. **uǫb* 'stric po materini strani' (← **dedov* (sin) ← **dedov*) in **uǫbna* 'žena strica po materini strani' (Schuster-Šewc 1961; ÈSSJa: XXXIX, 184 s. z drugo literaturo). Psl. **oua* 'avia' ne dopolnjuje le

²⁵⁹ Brez evidence v Derksen 2008.

vedenja o praslovanski terminologiji s področja sorodstvenih oznak,²⁶⁰ ampak je kot zelo pomemben slovanski arhaizem širše poveden, ker je kot feminativna tvorba na **-eH₂* iz tematske predloge **H₂éuH₂o-*, nedvomno ohranjene le še v lat. *avus* ‘ded’ in arm. *haw*,²⁶¹ skupaj z lit. *avà* povezljiva vsaj še z likijskim ajevskim samostalnikom *χuga-* ‘avus’ < **H₂éuH₂eH₂-*,²⁶² ki pa je označevalec osebe moškega naravnega spola.

V knjižni slovenščini in širše se vrtnina *Beta vulgaris*, n. *röte Rübe*, it. *barbabetola rossa*, č. *červená řepa*, za katero je značilna rdeča barva podzemnega gomolja, označuje z besedno zvezo *rdeča pesa*, toda na ozkem območju slovenskega dela Istre se pomen-ski ustreznik glasi *r'java 'pesa* (Sočerga), *'peša r'java* (Malija), z drugačnim jedrom, tokrat ne nemškega, ampak romanskega izvora:²⁶³ *r'jáva rə'βeta* (Trebeše), *rə'βieta r'java* (Movraž), toda v Belvedurju *'ardra jer'βeta* in Pregari *jərbəta 'ardra* (vse iz SDLA-SI: II, 204). Na sinhroni ravni so ti narečni fitonimi odraz bogate izraznosti narečne govorice, na diahroni etimološki pa pridevniška trojica *rdeča* : *r'java* : *'ardra* v pomenu ‘ruber’ odraža tri, glede časa nastanka zelo različne slovanske pridevnike, v katerih se ohranja pide. koren **(H₁)reud^h-*, ki so ga že govorci indoevropskega prajezika uporabljali za označevanje rdeče barve. Medtem ko je pridevnik *rdeč* deležniškega izvora **r̥dēt'b* (← **r̥dēti* ‘postajati rdeč’) najmlajši in znan le še v narečni hrvaščini, je *rjav*, pri katerem v slovenščini ob prvotnem pomenu ‘ruber’ prevladuje pomen ‘fuscus, fulvus’, slovanskega izsamostalniškega izvora **r̥d'avb* (← **r̥d'a* ‘rubor’ → ‘robigo’, prim. sln. *tja/rjā*, stcsl. *r̥žda*). Toda pridevnik *'ardra*, ki se je v istrskih vaseh Belvedur in Pregara vsaj še do nedavnega uporabljal tudi v besedni zvezi *'ardra 'roža* ‘poljski mak’ (SDLA-SI: I, 134) ← **rdeča cve-tlica*’, je visoke, pide. starosti in prek psl. **r̥dr̥b* ‘ruber’²⁶⁴ ob enakih lat. *ruber*, gr. ἐρυθρός, sti. *rudhirá-* itd. predstavlja do sedaj najstarejši prepoznani pide. pridevnik v pomenu ‘rdeč’.

Do sedaj je bilo iz slovanskega jezikovnega gradiva evidentirano že precejšnje število praslovanskih leksemov, med njimi pa so tisti z indoevropskimi koreninami, ki se v slovanskem svetu ohranjajo v obliki podedovanih leksemov (tip psl. **d̥t'i* ‘hči’ < **d^hugH₁tēr* ‘hči’) ali le podedovanih osnov (tip psl. **s̥pati* ← pide. **suep-/sup-* ‘spati’, npr. het. *šuppari* ‘spi’, sti. *svāpáyati* ‘uspavati’),²⁶⁵ za nadaljnje delo še posebej pomemb-

²⁶⁰ Kljub evidentiranemu ozkemu arealu je možno, da je bil sorodstveni termin **oua* ‘avia’ vsaj v zgodnji praslovanščini (ko monoftongizacija še ni izvedena) zaradi besedotvornega razmerja do psl. **uīb* ‘dedov’ vendarle širše uporabljan in ga je morda šele kasneje, po monoftongizaciji in posamostaljenju psl. **uīb* ‘stric (po materini strani)’ ← **dedov (sin)*’, izrinil termin **bāba*.

²⁶¹ Po Olsen 1999: 185 tudi s sekundarno internoarmensko ujevsko sklanjatvijo.

²⁶² Podrobneje o tem Furlan 2005a: 331 ss.

²⁶³ Prim. it. *erbete rosse* ‘Beta vulgaris’ (Izola), knjiž. *erbette rosse* ‘idem’ z *erbette* pl, kar je manjšal-nica k *erba* ‘zelišče, rastlina’ < lat. *herba* ‘zelišče, rastlina’.

²⁶⁴ V Derksen 2008 pridevnik ni evidentiran, čeprav nanj ob najkasneje odkritem slovanskem gradivu (tu sem dodala le še besedni zvezi *'ardra jer'βeta* in *jərbəta 'ardra*) kažejo še hrvaška čakavščina, ru-ščina in ruska cerkvena slovanščina, prim. Vasmer 1986–1987: III, 459; Skok 1971–1974: III, 117; Furlan 2013: 85 ss. (tu s starejšo literaturo in nakazanim predhistoričnim območjem rabe pridevnika v slovenščini in hrvaščini).

²⁶⁵ Temeljni namen na enem mestu zbrati tovrstno praslovansko leksiko je imel Derksen 2008, a delo ni zadostilo cilju, ker je bibliografske vire avtor izbral zelo selektivno. Že samo bolj natančno branje Miklošičevega *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (1886) bi avtorjevo evidenco gotovo povečalo. Doslej najbolj popolno sintetično delo na tem področju je od leta 1974 nastajajoči

nih (predvsem tip **dʰtʰi* 'hči'), ker kot jedrni del praslovanske leksike s formalnimi in pomenskimi karakteristikami omogočajo uvid v strukturo izhodiščnega praslovanskega jezikovnega sistema in njegovega leksikalnega fonda, ki je odločilen pri nadaljnjih analizah njegove arealne distribucije in konstituiranja posameznih slovanskih jezikov in njihovih leksikonov. Danes se komu morda zdi, da je področje evidentiranja slovanske leksike z indoevropskimi koreninami (tip **dʰtʰi* 'hči' + tip psl. **sʰpati*) skorajda izčrpano in brezperspektivno, a primer, kot je sln. *ʾardra* (*ʾroža/jeʾbeta*), lepo ponazarja, da se lahko stara, še neodkrita indoevropska leksikalna dediščina v slovanskih jezikih aktivno ohranja tudi do današnjih dni. Predvsem v narečni leksiki, ki je bila v primerjavi s knjižno pritegnjena v dosedanje etimološke analize v manjši meri, se taki ali pa tudi mlajši arhaizmi še lahko ohranjajo. Sodobne etimološke analize slovanske leksike bi morale zato bolj kot prej stremeti k vključevanju čim večjega števila slovanskih narečnih leksemov.

Pri kvalitativnem in kvantitativnem razvoju jedrnega dela praslovanske leksike so pomembno vlogo odigrali izhodiščni praslovanski podedovani besedotvorni pari (npr. **uʰlkb* 'lupus' → **uʰlčʰ-ca* 'lupa', **sʰlb* 'sal' → **sʰlmb* 'salsus', **sʰdʰb* 'iudicium' → **sʰdʰl* 'iudex', **uʰestʰi uʰezʰšb* 'vehere' → **uʰdʰzb* 'vehiculum', **petʰi pečʰšb* 'coquere' → **pētʰb* 'fornax', **mēlʰti mēlʰešb* 'molere' → **mēlʰuo* 'molatio', **retʰi* 'dicere' → **rēčʰb* 'dictio' ...), ker so predstavljali vzorce za tvorbo praslovanskih neologizmov in predloge za nove besedotvorne vzorce. Bolj sistematično evidentiranje takšnih izhodiščnih praslovanskih parov kot tudi evidentiranje, po katerih vzorcih so bili leksemi v praslovanščino prestrukturirani (npr. psl. **sʰrdʰbce* 'cor' ← ide. **kʰrd-i*²⁶⁶ ← pide. **kʰér(d)* n, g **kʰrd-és* 'cor', psl. **sʰl-n-bce* ← psl. **sʰl-no* (prim. kaš. *stono* 'sonce', r. *sólnyško* 'soncece', *solnöpək* 'sončna pripeka' itd.)²⁶⁷ ← ide. adj **suH₂l-no-* ← **suH₂l-* ← pide. **sʰH₂ul/ séH₂un-* 'sol'), omogoča bolj zanesljivo določanje starosti posameznih členov slovanskih besednih družin. Šele relativna kronologija nastanka posameznih členov besedne družine kot form namreč omogoča ugotavljanje relativne kronologije nastanka pomenov v okviru člena besedne družine in nje same. Bolj načrtno upoštevanje eksternega indoevropskega in slovanskega primerjalnega gradiva ter hkrati bolj načrtno primerjanje eksternega slovanskega gradiva z gradivom konkretnega slovanskega jezika, kadar se pri analizah izhaja iz posameznega slovanskega jezika, bi slovanski etimologiji nedvomno omogočilo bolj zanesljivo ocenjevanje starosti in etimološkega nastanka besedja, s tem pa tudi njegovega položaja in jezikoslovne vrednosti v besedni družini.

ÈSSJa, ki pa bi mu lahko očitali, da na praslovansko stopnjo projicira tudi lekseme kasnejšega nastanka.

²⁶⁶ Prehod v ijevsko sklanjatev je izpričan tudi v anatolski skupini, prim. het. Gsg *kartij-aš* < **kʰrd-i-os*.

²⁶⁷ Prim. najnovejšo sintezo v ESJS: XIV, 844 s., a tudi Furlan v ESSJ: III, 289. Zadnja na podlagi drugih medsebojno sorodnih poimenovanj za sonce, ki pri refleksu izhodiščnega **sʰH₂ul/ séH₂un-* n 'sonce' (prvotna akrostatična akcentno-prevojnina paradigma je narejena na podlagi povednosti klav. *šihūal-* n 'svetilka(?) / bodalo (?)') vsebujejo še dodatno pripono, npr. sti. *sūr(i)ya-* m 'sonce' < **suH₂l-ijo-iH₂-o-* (Mayrhofer 1986–2001: II, 742), slovanskega zaporedja **-ln-* v **sʰlmbce* ne razlaga kot seštevka izglasja obeh osnov heteroklitičnega samostalnika na **-l/n-*, ampak vsebuje pripono **-no-*. Po tej razlagi naj bi pri psl. **sʰl-n-bce* ne šlo za prestrukturiranje, tj. zamenjavo starega z novim, v sistemu aktivnim oblikotvornim vzorcem, ampak za poprirediljenje (tip lat. *dominus* ← *domus*) in nato posamostaljenje s pripono **-ø-* (kaš. *stono*) in **-bce* (psl. **sʰl-n-bce*).

Če v črnogorskem govoru kraja Bezuje samostalnik *pisánica* ob 'pobarvano jajce' pomeni tudi 'brazgotina na roki kot ostanek cepljenja proti ošpicam', je sicer prav, da se drugi pomen v odnosu do prvega označi za mlajšega, saj je izdelovanje pirhov gotovo starejše od cepljenja proti ošpicam, ki se je začelo izvajati šele v drugi polovici 20. stoletja. Ker se je pide. aoristni koren **pejk'-*, ki se v slovanskem svetu ohranja v vsaj dveh podedovanih členih, tj. v glagolskem **p̃s̃ati pís'ešb* in pridevniškem **p̃s̃tr̃b* (= gr. πικρός = sti. **pišlá-* → *šilpá-*),²⁶⁸ uporabljal tudi za označevanje vrezovanja na površine (prim. sti. *pišs̃ati* 'izkle-sati, obrezati, oblikovati, krasiti' < **pi-n-k'-é-ti*, gr. πικρός 'režoč, bodeč, oster' < **vrezan* (in zato oster, režoč ipd.) in ker se tak prvotni pomen glagola **p̃s̃ati pís'ešb* ohranja še v slovenskem hapaksu legomenon *podpisati* 'podorati' (= *podpiffati* 'subarare, prafhiti' – 18. st., Kastelec, Vorenc 1680–1710), v ukrajinski besedni zvezi *pysáty rjadký* 'po njivi označevati brazde za sejanje' (Grinčenko) in kašubski izpeljanki *piśkac* 'plitvo orati, površno rahljati zemljo', 'riti, kopati (o merjascih in prašičih)' < **pis-ka-ti*,²⁶⁹ metodološko ne bi bilo ustrezno, če bi se pomen 'brazgotina na roki kot ostanek cepljenja proti ošpicam' narčnega leksema poskušalo izvesti iz pomena 'pobarvano jajce'.

Velikonočna jajca so se pripravljala tudi s praskanjem nanje nanese naravne barve, zato je možno, da je v poimenovanjih, kot so sln. *pisánica/pisanka* 'pirh', hrv. dial. *pisánica* 'pirh', br. *pisanka* 'pobarvano jajce' (Nosovič 1870), p. *pisanka* 'pobarvano jajce', mlajši pomen 'colorare/coloratus, versicolor' besedne družine **p̃s̃ati pís'ešb* dominiral nad 'sulcare/sulcatus'. V pomenu črnogorskega *pisánica* je samo sém 'brazgotina' povezan z etimološkim nastankom, saj kaže, da se je prvotnejši 'sulcus' zaradi prenosa iz rabe v ruralni terminologiji v somatološko realiziral kot 'cicatrix'. Posamostaljeni pretekli trpni deležnik **pisanica* (← **pisanana zem'a* 'rezana zemlja' ← **pisati zem'q* 'po zemlji rezati = po zemlji delati zarez, tj. brazde') je bil prvotno nosilec pomena 'sulcus', ki je kasneje, a sočasno s spremembo pomena v glagolu pridobil tudi druge, ki so ga izpodrinili, npr. 'barvati': 'barvano jajce'.²⁷⁰

Pri nastajanju novih pomenov, ki ustvarjajo nove besedne družine, ima dominantno vlogo praviloma tisti člen, ki ima sposobnost besedotvorne produktivnosti in prek različnih skladenjskih rab širi pomene, ki se lahko sproti prenašajo tudi na njegove tvorjenke, če je med njimi besedotvorno razmerje še živo = ohranjeno. Zato lahko le hkratni študij besedotvorja²⁷¹ in besednih družin pokaže na tiste člene besedne družine, ki so bili ključni pri nastajanju novih. Razmejevanje med starim in novim v besednih družinah pa je odvisno od količine in kakovosti zbranega, medsebojno sorodnega slovanskega in drugega indoevropskega primerjalnega gradiva. Ključ do prepoznavanja medsebojno sorodnega gradiva pa je skrbno fonetično preverjanje.

²⁶⁸ Morda tudi v psl. **p̃s̃tr̃b* m 'canis', če je posledica elipse v pide. besedni zvezi **pik'-ó-s k'(u)uón* 'pisan pes'. Večjo starost pomena lahko nakazuje sti. *pišá-* m 'pisana, marogasta žival' (Mayrhofer 1986–2001: II, 134).

²⁶⁹ Za kašubsko gradivo Popowska-Taborska v SEK: IV, 162, drugo Furlan 2013: 79 ss.

²⁷⁰ Dominantni in pri vseh Slovanih potrjeni pomen 'scribere' je v tej besedni družini pozen, njegova projekcija na praslovansko stopnjo (npr. v Derksen 2008: 430) pa metodološko sporna.

²⁷¹ Identificiranje novih besedotvornih vzorcev in novih pripon ni naloga slovníčarjev, ampak nedvomno etimologov.

3 Nesistemske spremembe v jeziku in jezikoslovna nepredvidljivost

Etimologija ima med jezikoslovnimi strokami poseben položaj. Ko skuša pojasnjevati pomenski in formalni razvoj besedja od nastanka v bližnji, oddaljeni ali zelo oddaljeni preteklosti, tj. od njegovega rojstva do sodobnosti, besedja namreč ne preučuje le skozi ozko prizmo ene jezikoslovne ravnine ali celo samo enega jezikoslovnega problema niti ne v okviru enega jezikovnega sistema ali njenega dela, ampak celostno. Skladno s tem se že pri eni etimološki analizi združijo in sistematizirajo raznovrstni jezikovni in jezikoslovni podatki, ki so uporabni tudi za druge stroke.

Temeljni predmet preučevanja etimologije je leksika različnih jezikovnih sistemov in ne jezikovni sistemi sami, zato je prav etimologija tista stroka, ki bolj kot druge diahrone jezikoslovne prepozna tudi druge, nesistemske plati jezikovnega razvoja. Ko oborožena z nepreštevnimi zakonitostmi systemskega, regularnega fonetičnega razvoja preverja s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije, kaj je medsebojno sorodno (npr. psl. *sъnъ ‘somnus, somnium’ : lat. *somnus* ‘spanje’) in celo enako (npr. sln. *sъn* ‘somnus, somnium’ = psl. *sъnъ ‘somnus, somnium’ = gr. ὕπνος ‘somnum’) ter kaj in zakaj ni medsebojno sorodno (npr. sln. *spânčkati* ‘dormire’ : *âjati* ‘dormire’; sln. *vêja* ‘ramus’ : *vêja* ‘palpebra’), med leksiko prepozna tudi tako besedje, ki je zaradi svojega večinskega fonemskega sestava in pomena nedvomno medsebojno sorodno in tudi večinsko enako, a strogega fonetičnega preverjanja celotnega fonemskega sestava od vzglasja do izglasja ne preživi (npr. psl. *deуѣ-тъ ‘9’ namesto **douѣ-тъ oziroma **nouѣ-тъ ← pida. *neуѣ ‘9’ = lat. *novem* = sti. *náva* ...; slovin. *vospodâr*, *bospodâr*, *pospodâr* ‘gospodar’ ob *gospodâr* ‘gospodar’ (Popowska-Taborska v SEK: V, 234)²⁷² < psl. **gospodar’b*).

Jezikovni razvoj je resda večinsko systemski = regularen in zato za diahronega jezikoslovca predvidljiv, a ga učinkovito obvladujejo tudi dejavniki, ki jih ni mogoče objek-

²⁷² Pri teh sporadičnih realizacijah opozarja Popowska-Taborska l.c. ob systemsko pričakovani na Mańczakovo razlago, da je neregularni razvoj posledica frekvence (Mańczak 1977: 38 s.), a jo zavrača, češ da je kaš. *gospodâr* rabljeno frekventno, a ostaja kljub temu fonetično stabilno = regularno. Tudi v slovenskih narečjih, ki so sicer močno fonetično diferencirana, je refleks psl. **gospodar’b* regularen. Po mojem mnenju se sicer ne bi smelo popolnoma zanikati, da frekvenca ni eden od dejavnikov spreminjanja jezika, a ne v takem obsegu, kot ga v svojih delih zagovarja Mańczak. Med dejavnike spreminjanja jezika bi bilo treba vključiti tudi hitri govor, pri katerem se npr. slovenski pozdrav *dôber dân* skrajša v *bdân* ‘dober dan’ ali celo v *dân* ‘isto’.

Sporadična sprememba vzglasja v refleksih psl. **gospodar’b*, pri čemer Mańczak l.c. navaja tudi str. *ospod* ‘gospod’, *ospoda* ‘gospoda’, *ospodinъ* (ne pa tudi *ospodarъ* in *ospoža*), po Bulahovskem pa tudi r. dial. *vospodi* (pl) in *vospodin*, je po mojem mnenju v tesnejši povezanosti s spremembami v obratni smeri tipa *u* → *g*, ki so stare (npr. **u/gôžъ* ‘vinculum’ (← **уѣz(a)ti* ‘ligare’), **u/gôse/ěmъnica* ‘eruca’, **u/gorbъcbъ* ‘passer’ itd.) in tudi mlajše (npr. sln. hdn *Grulja*, hrv. *grŭlj* ‘izvir v reki’ ob sln. hdn *Vruja* (< *vrulja), hrv. *vrŭlja* ‘izvir’ itd. – Furlan 2013: 66, 137, 132) ter najverjetneje tako kot *u* ↔ *b* (Furlan 2012a) odražajo šibkejšo, nezaporniško artikulacijo *b* in *g*, ki je starejša vsaj od konstituiranja posameznih slovanskih jezikov. Slovinske primere bi po kronologiji nastanka zato lahko razvrstili v *gospodâr* →^g →^u *vospodâr* →^u →^b *bospodâr* →^{asimilacija po zvenu} *pospodâr*. V slovenščini je sprememba *g* → *u* znana npr. v dvozložnih sklonskih oblikah hdn *Loh* (< *logъ), prim. *Lóa*, *Lóya*, *Lóva*, *Lóva* (Merkù 2006: 122).

tivizirati v jezikoslovno predvidljive in obvladljive sistemske zakonitosti tipa psl. *t' > sln. č, zato jih jezikoslovje lahko le evidentira, do njihove realizacije pa lahko pride ali tudi ne. Take nesistemske in zato jezikoslovno nepredvidljive, slučajnostne jezikovne spremembe se ne udejanjajo le na ravni fonetike, kot se na splošno ocenjuje in sprejema, ampak bi bilo z oznako nesistemske in jezikoslovne nepredvidljivosti treba označiti tudi dogajanje na območju besedotvorja in pomenotvorja.

3.1 Nesistemske fonetične spremembe

Sistemiški razvoj z etimološkim nastankom določenega fonemskega sestava leksema je praviloma lahko moten le v njegovem delu zaradi raznovrstnih pozicijsko pogojenih fonetičnih sprememb, kot so disimilacije, asimilacije, premeti, leksikalizirane sandhi variante itd., pa tudi analogije, napačne dekompozicije, ljudskoetimološke naslonitve ipd. Vsi ti dejavniki so stalni divergentni spremljevalci jezikovnega razvoja. Rezultat njihovega delovanja so leksemi, ki se zaradi nesistemske pogojene spremembe njihovega fonemskega sestava izolirajo od svojih genetičnih sorodnikov, v stroki pa ostajajo nerazloženi predvsem tisti, ki so spremembi podlegli v starejših obdobjih jezikovnega razvoja, lahko pa so deležni tudi neustrezne primerjalne in etimološke razlage.

Leksemov s takim sistemsko nepričakovanim iztirjenim fonemskim sestavom je v slovanski leksiki tako kot v leksikah drugih indoevropskih jezikovnih skupin nedvomno precej.²⁷³ Večja in sistematizirana pozornost bi zlasti tistim iz starejših razvojnih stopenj omogočila bolj natančen vpogled v njihovo delovanje, saj so ob sistemskih fonetičnih razvojih prav tako močno spreminjali slovansko leksiko.

3.1.1 Praslovansko narečno *oskьrba ← *oskьrda

Starejše iztirjenje fonemskega sestava iz *oskьrda/oskьrdь 'maleus' v *oskьrba/oskьrbь 'maleus' je zaradi ljudskoetimološke naslonitve na besedno družino *skьrb-, še preden se je iz pomena 'rezati, praskati', prim. sln. škьrba 'raza, razpoka, luknja (v zobeh)', oškrba 'oškrbljen lonec, vrč', lit. skeřbti, skerbiù 'globoko vrezovati', pomensko specializirala na označevanje skrbi kot občutka, ko nas kaj pretirano razdvaja, reže ipd., mogoče prepoznati v dveh, danes geografsko oddaljenih primerih, in sicer v slovenskem narečnem oškrba 'kladivce za klepanje mlinskih kamnov' in poljskema narečnem oskarb 'obojesečno kladivce za klesanje kamna pri žrmljah', ki je bilo celo izposojeno v ukr. óskarb 'kladivo'.²⁷⁴ Zaradi popolne pomenske in precejšnje fonetične prekrivnosti s sln. oskьrda 'koničasto kladivo za ostrenje mlinskih kamnov' in sorodnim ni verjetno, da bi sln. oškrba in p. oskarb predstavljala samostojna leksema, ki ne bi pripadala slovanski besedni družini *oskьrda/oskьrdь 'maleus', ampak drugi, kot se ob poznavanju le poljskega leksema sklepa v ÈSSJa: XXIX, 196.

²⁷³ Prim. v zvezi s tem Oettinger 1994, ki take nepričakovane fonetične razvoje, in sicer pojavljanje sekundarnih nosniških soglasnikov, opazuje v hetitščini.

²⁷⁴ Furlan 2012b: 85 s. s starejšo literaturo.

3.1.2 Slovensko narečno *náloka* ← *láloka*

Mlajše iztirjenje fonemskega sestava odraža slovenski narečni mlinarski termin *náloka* ‘v mlinu tisti klini na preslici, za katere se palci notranjega kolesa lovijo, da tako obračajo kamen’ (Pleteršnik), ki je po prekozložni disimilaciji $l : l \rightarrow n : l$ nastal iz sinonima *láloka*, ta pa iz somatskega termina *láloka* ‘čeljust’. Ko navpični leseni deli preslice objemajo/grabijo zobnike notranjega kolesa, namreč opravljajo funkcijo, ki je značilna tudi za čeljust. Ker prekozložne disimilacije $l : l \rightarrow n : l$ pri drugem slovenskem besedju niso bile znane, je Bezljaj ESSJ: II, 216 ob povezovanju z istim somatskim terminom še sklepal, da je *náloka* nastala iz **na-laloka*, sama pa sem izvor mlinarskega termina iz somatskega ob domnevi pozicijsko pogojenega razvoja $l : l \rightarrow n : l$ lahko utemeljevala predvsem s pomenske plati (Furlan 2012b: 81 ss.). Danes se lahko razlaga dodatno podkrepi z enako disimilacijo v sln. dial. *nádl* ‘predal’ (Škrlep 1999: 42) iz *ládelj* ‘isto’, izposojenke iz bav. avstr. *lād-l* ‘predal’ (Striedter-Temps 1963: 164).

3.1.3 Južnoslovansko **letò* ← praslovansko **letuò*

V formalnem in pomenskem oziru sta jslov. **letò* n ‘žrelo, tj. odprtina pri panju za izletavanje čebel’ (= hrv. *lèto* = čak. *letò* = srb. *lèto* = mak. *leto*) in br. dial. *ljatvò* n ‘žrelo pri panju’ različna le v fonemu -v-, ki ga beloruski primer ima, južnoslovanski pa ne.²⁷⁵ V ÈSSJa: XI, 151 je bilo jslov. **letò* obravnavano ločeno od br. *ljatvò* (ÈSSJa: XIV, 150) in razloženo kot izglagolska tvorba srednjega spola iz **letěti* ‘volare’, kljub temu da tematski glagolniki srednjega spola s polnostopenjsko glagolsko osnovo v slovanskem besedotvorju niso znani in na podlagi eksterne evidence niti niso pričakovani. Ker zato ni verjetno, da bi jslov. **letò* predstavljalo le v spolu različen glagolnik od **letъ*, prim. hrv. čak. *lēt* m ‘letanje’, mak. *let* ‘isto’, p. *lot* ‘(po-)let’, je možno, da vsi primeri odražajo psl. glagolnik na **-uo* **let-uo* ‘volatio’ (tip **mēluo* ‘mletje’) iz **lesti letešb* ‘volare’, ki je bil tudi predloga za nastanek ruskega pridevnika *letúcij* ‘leteč; nestanoviten’, južnoslovansko gradivo pa odraža – kot mi je znano – na starejših razvojnih stopnjah slovanskih jezikov do sedaj še neevidentirano delabializacijo **-tuo* > **-to*.²⁷⁶

3.2 Nepredvidljivost realizacije besedotvornega vzorca

Besedotvorje kot ena od jezikoslovnih ravnin preučuje, kako se besede tvorijo, prepozna besedotvorne vzorce ter evidentira fond pripon kot tudi njihovo funkcijo. Tvorba

²⁷⁵ Ugotovitev tega razmerja je bila del analize, posvečene izvoru in etimologiji južnoslovanskega leksema **letuα* (Furlan 2014: 152 s.).

²⁷⁶ V slovenščini se **tu* realizira kot *t* pretežno v primerih, ko levo od dentala stoji vsaj še en soglasnik, npr. namesto **stvoriti* je izpričano *storiti*, že v Brižinskih spomenikih: *ztoriti* II, 107. Prim. še z drugačnim samoglasnikom sln. tpn *Artiža vas* (pri Stični), 1190 *Hartwigisdorff* **‘Hartvigova vas’* : tpn *Artviže* (pri Sežani). Poleg tega je izpad v potrjen tudi pred zlogotvornim *r*, npr. *trd* namesto **tvrđ*, *četrek* namesto **četrtek*. Slovenski narečni razvoj tipa *na dvoru* → *na dōr* (Bohinjska Bela) se ob tipu *tvój* → *tój*, kjer pa je možen tudi vpliv zaimka *mój*, razlaga kot asimilacija (Ramovš 1924: 136 ss., posebno 140 in 144). Delabializacija bi se v konkretnem primeru **-tuo* > **-to* morda dala fonetično pojasniti z asimilacijo na *o* desno od *u*, čeprav mečejo sum o ustreznosti take razlage številni drugi slovanski primeri z manjkajočim *u*, iz katerih bi bilo mogoče sklepati, da *u* artikulacijsko ni bil stabilen fonem.

nove besede je rezultat v jezikovnem sistemu aktivnega vzorca, ki med besedotvorno podstavo (= izhodiščem) in njegovo tvorjenko določa natančne pogoje in pravila v formalnem in funkcijskem oziru.

Ker pripona *-telj* m, g *-telja* tvori nomina agentis le iz glagolov, je v slovenščini udejanjeno razmerje *učiti* 'docere' : *učitelj* 'doctor', razmerje *sin* 'filius' : ***sinitelj* pa ne, ker izsamostalniškega glagola ***siniti* iz *sin* 'filius' nimamo. Medtem ko tvorba vsake nove besede poteka po jezikoslovno določljivih vzorcih (npr. za sodobno slovenščino *glagol na -i-ti/-a-ti + -telj* → *nomen agentis na -i-telj/-a-telj*), se ob aktivnem besedotvornem vzorcu iz enakih besedotvornih podstav ne realizirajo tvorjenke istega tipa. V slovenščini zato ob glagolih na *-i-ti* in *-a-ti* nimamo enakega števila nomenov agentis na *-i-telj* in *-a-telj*.²⁷⁷ Iz tega sledi, da npr. besedotvornega vzorca *glagol na -i-ti/-a-ti + -telj* → *nomen agentis na -i-telj/-a-telj* in seveda tudi vseh ostalih glede jezikovne systemske realizacije ne moremo enačiti s sistemskim fonetičnim vzorcem psl. **t' > sln. č*. Realizacija konkretne tvorjenke je namreč vedno zunajjezikovno pogojena in je jezikovni odraz človekove potrebe po izražanju njegovega materialnega in duhovnega sveta. Nasprotno pa so sistemski razvoji tipa psl. **t' > sln. č* jezikom imanentni.

V slovanski leksiki se sporadičnost oziroma jezikoslovna nepredvidljivost pri realizaciji tvorjenk na podlagi aktivnih besedotvornih vzorcev odraža v besednih družinah, kjer je pod enakimi pogoji (npr. **pi-ti* 'bibere', **ži-ti* 'vivere', **my-ti* 'lavare') realizacija besedotvornega vzorca (npr. *glagolska osnova + *-rḇ* → *nomen actionis na *-rḇ*) v nekaterih besednih družinah izpričana (npr. **pi-rḇ* 'potio', **ži-rḇ* 'vita'), v drugih pa ne (npr. ***my-rḇ* 'lavatio') itd. Neobstoj teoretično pričakovane tvorjenke v konkretni besedni družini seveda ni nujno v zvezi z izpostavljeno nesistemsko realizacijo besedotvornih vzorcev, ker besede tudi izumirajo. Zanesljivo merilo, da je v določeni besedni družini neka tvorjenka obstajala, je zato obstoj tvorjenke iz nje same.

3.3 Nepredvidljivost realizacije pomenotvornega vzorca

Končni cilj etimologije je pojasnitev besednega pomena s prvotnim, ki pokaže, katera značilnost poimenovanega je bila za govorca, ko je besedo ustvaril, najbolj pomembna. Nove besede nastajajo z besedotvornimi postopki ali pa le s pomenskimi razvoji v obstoječih besedah (npr. psl. **mý-ti* 'lavare' → **mý-dlo* 'sapo' : hrv. *kànica* 'pas' → *kànica* 'mavrica'). Ker je beseda nedeljiva celota formalnih in pomenskih karakteristik in ker etimologija preučuje prvotne pomene besed, sta besedotvorje in pomenoslovje pri ugotavljanju prvotnih pomenov besed ključna.

Razpoložljivi besedotvorni vzorci nudijo govorcju možnost, da iz obstoječega leksikona ustvarja novo besedje po funkcijski = slovnični plati (npr. kavzativ, denominativ, *nomen agentis*, *nomen loci* itd.), samo od njegove intence pa je odvisno, s katerim denotatom bo novo tvorjenko povezal.

²⁷⁷ V slovenščini so v enotno skupino glagolov na *-iti* fonetično sovpadli glagoli na **-i-ti* in **-ny-ti* ← **-nq-ti*, a se med tvorjenkami na *-i-telj* pojavljajo oboji, prim. *učitelj* (← **učiti*) in *činitelj* (← **či-ny-ti* ← **či-nq-ti*).

Če Praslovani zloženske v funkciji nomena agentis **medyědb*²⁷⁸ pridevniškega izvora (prim. sti. *madhvadaḥ suparṇāḥ* ‘med jedoči ptiči’) ne bi povezali z medvedom, ampak bi prvotni pomen zloženske ‘jedec medu’ povezali s katerim drugim denotatom, potem odraz te praslovanske zloženske v slovanskih jezikih ne bi pomenil ‘medved’.

Prav tako bi slovanski nomen instrumenti *mýdlo ‘sredstvo za umivanje’, če ne bi bil že zgodaj vezan na denotat ‘sapo’, lahko označeval neko drugo sredstvo, s katerim se lahko umiva/pere, npr. pepel.

Slovensko *smrdúh* (← *smrděti* ‘male olere’) je kot ekspresivni izglagolski nomen agentis na *-uh* vezan na vsaj tri različne denotate, za katere je značilno, da (lahko) smrdijo, tj. človeka, dihurja in vodeba,²⁷⁹ in ima zato tudi tri leksikalne pomene, tj. ‘smrdeč človek’, ‘dihur’ in ‘vodeb’ (Pleteršnik).

Dokler je besedotvorni vzorec v jeziku živ (npr. *glagolska podstava* + *-uh*) in v njem še vedno obstaja tudi besedotvorna podlaga tvorjenke (npr. *smrděti*), lahko govorec uzaveščen strukturalni pomen tvorjenke (npr. ‘*kdor smrdi*’) v različnih govornih aktih veže na različne denotate (npr. *človek* + *dihur* + *vodeb*), posledično pa je tvorjenka večpomenska (npr. *smrdúh* ‘smrdeč človek’, ‘dihur’, ‘vodeb’).

Ko beseda ob obstoječem pomenu brez pomoči besedotvorja, torej brez kakršne koli spremembe v formi, pridobi novega in postane večpomenska, kot je npr. hrv. *kànica* ‘pas’, ‘mavrica’, nastane tak novi pomen iz že obstoječega zaradi asociativne vezi, ki jo govorec vzpostavi med starim in novim denotatom, ker je med njima prepoznal neko skupno značilnost, zaradi česar se pomenski razvoji lahko tudi objektivizirajo v metaforične, metonimične, antonimične itd.

Realizacijo pomena tvorjenk usmerja pomen besedotvorne podstave, slovnično realizacijo pa besedotvorni vzorec. Pomen besedotvorne podstave je zato edina etimološka (= pomenska) determinanta tvorjenk. Vnaprejšnja določitev, na kateri denotat se bo tvorjenka nanašala in kaj bo pomenila, pa zaradi nepredvidljive govorčeve intence ni možna. Tudi nastanek novega pomena je ob že obstoječem nepredvidljiv, saj ga prav tako usmerja nepredvidljiva govorčeva intenca.

Prav zaradi nepredvidljive govorčeve intence, s katerim novim denotatom bo tvorjenko ali pa obstoječo besedo povezal, tudi pomenskih razvojov nismo sposobni objektivizirati v predvidljive vzorce tipa psl. **t’* > sln. *č* in se o pomenskih razvojnih zakonitostih ne bi smelo govoriti. Številne pomenoslovne študije, vezane na konkretno jezikovno gradivo, so do sedaj odstrle že veliko tudi manj pogostnih pomenskih razvojov in tudi njihovo ponovljivost v posameznih besednih družinah.²⁸⁰ Čeprav je njihovo poznavanje

²⁷⁸ V slovenščini se tvorstna praslovanska nomina agentis odražajo v *mesoglēd* m ‘oglednik mesa’, *liceglēd* m ‘kdor gleda/ocenjuje drugo osebo’ (oboje Pleteršnik).

²⁷⁹ Pomenska motivacija temelji na dejstvu, da vodebovi mladiči spustijo smrdeč izloček, če se jih iz gnezda beza.

²⁸⁰ Prim. monografijo Vlajić-Popović 2002, ki obravnava glagole udarjanja v srbskem jeziku z vidika pomenskih razvojov, in monografijo Jakubowicz 2010, ki je posvečena stratifikaciji pomenskih razvojov v slovanskih pridevnikih. O vlogi pomenoslovja pri etimoloških raziskavah z nakazano tezo, da je pojavljanje pomenskih razvojov v posameznih besednih družinah »zakonitostni« pojav, glej Šivic-Dular 1980: 65 ss.

danes količinsko neprimerno večje, menim, da bo naše vedenje na tem področju ostalo na ravni tipološkega.²⁸¹ K taki presoji vodi opažanje, da se prepoznani pomenski razvoj v eni besedni družini ali besedi realizira, v drugi pa ne. Bi si pa slovanska etimologija svoje delo gotovo olajšala s sintetičnim delom, s slovarjem pomenskih razvojev, o katerem je v 60-ih letih prejšnjega stoletja govorila Havlová 2012 (= 1965): 11 s.

4 Zaključek

Jezikovni razvoj zaznamujeta tako jezikovna sistemskost in zato jezikoslovna predvidljivost (sistemski fonetični razvoji) kot tudi jezikovna nesistemskost in zato jezikoslovna nepredvidljivost. Skladno s tem je za perspektiven razvoj slovanske etimologije pomembno, da bi bile etimološke raziskave slovanske leksike uravnoteženo usmerjene na oba temeljna dejavnika jezikovnega razvoja/spreminjanja.

Nesistemске in zato jezikoslovno nepredvidljive jezikovne spremembe se ne udeležajo le na ravni fonetike, ampak tudi na besedotvorni in pomenotvorni ravni.

²⁸¹ V zvezi s tem prim. ubeseditvev: »The regularities are, however, shifts from one linguistically coded meaning to another, for example, from obligation to do something to conclusion that something is the case. Such regularities are prototypical types of changes that are replicated across times and languages. They are possible, indeed probable, tendencies, not changes that are replicated across every possible meaningful item at a specific point in time in a specific language, such as the Neogrammarians postulated for sound change« (Traugott, Dasher 2005: 1).

PRISPEVKI K SLOVENSKI IN SLOVANSKI ETIMOLOGIJI

Povzetek

Delo združuje 12 prispevkov, v katerih je slovensko in drugo slovansko besedje predstavljeno v novi ali izboljšani interpretaciji na pomenski in/ali formalni ravni, zato dopolnjujejo vedenje o zgodovini, predzgodovini in etimološkem nastanku slovenskega in slovanskega leksikona.

V prispevku *Slovensko seber 'revež, nebogljeneč' (Zatolmin)* se ugotavlja, da se je v slovenščini le v zatolminskem govoru tolminskega narečja do danes ohranila beseda, ki je v praslovanskem leksikonu kot pravni termin *sebrъ služila za poimenovanje pripadnika vaše skupnosti, v slovenščini pa je tako kot nekdanji pravni termin *kmet* pridobila ekspresivni pomen, ki pa je v *seber* celo izpodrinil starejšega nevtralnega. Besedilo *K nastanku samostalnikov oča/oča in oče/oče* kritično obravnava dosedanje Ramovševo razlago o internoslovenskem nastanku samostalnikov *oče* 'pater' in *oča* 'idem' iz sklanjatvenega vzorca *otъcъ in podaja novo, da dandanes že zastarelo *oča* < psl. **ot'ā* in sodobno *oče očeta* < **ot'ĕ* kot pripadnostni izpeljanki prvotno nista bili sorodstveni oznaki, ampak da sta se uporabljali za označevanje zamenjave gospodarjev v veliki družini. Poimenovalni vzorec, da gospodar = oče, ki je zaradi ostarelosti ali katerega drugega vzroka že za časa svojega življenja sinu prepustil vlogo gospodarja, v veliki družini ni bil več enako občnoimensko ogovarjan, ampak je dobil drugo oznako, je bilo mogoče prepoznati iz redkih opozoril zapisovalcev slovenske narečne leksike. Analiza slovensko-hrvaške besede *boškarin* 'istrsko avtohtono govedo', ki je v oba jezika prišla z izposojjo od istrskobeneško govorečih Istranov, je v *Istrsko Boškarin in boškarin: od lastnoimenske do generične oznake* ... pokazala, da beseda izvira iz istriotske jezikovne plasti, kjer je kot lastno ime goveda nastala iz toponima *Boscari*, hrv. *Boškari*. O slovensko-hrvaškem hidronimu *Dragonja* je bilo napisanega že veliko, prispevek *O hidronimu Dragonja* pa prvi jezikoslovno utemeljuje, da je reka *Dragonja* svoje ime dobila po starem imenu za Piranski zaliv, ker je bil istrskobeneški odraz *Argone antičnega hidronima *Argaone* transonimiziran v mareonim (*Largom, Largon, Laron, Largone* < **L'Argone*), iz njega pa je po elipsi v besedni zvezi **fiume d'Argone* 'reka zaliva Argone', ljudskoetimološki naslonitvi na *dragone* 'zmaj' in morfološkema preoblikovanju izglasja po tipu *vigna* 'vinograd = območje, kjer so trte' nastal istrsko beneški hidronim *Dragogna*, ki ga je v etimološkem smislu treba razumeti kot 'območje = reka zmajev'. V *Slovensko* mirodilnica 'drogerija' je obravnavan neuveljavljeni neologizem, s katerim se je želelo preprečiti, da bi se v slovenščini ob porajanju drogerij uveljavila beseda z nemškim korenskim delom italijanskega izvora *špecer-* 'diša-

va, začimba'. Po tvorbi je samostalnik *mirodilnica* hibrid s korenskim delom *mirod-* hrvaškega izvora, tam pa novogrškega. Pred kratkim, leta 2013, je bil v slovanski etimološki literaturi predstavljen novoprepoznani južnoslovanski dendronim **mьd'elъ/mьd'elъ* 'vrsta hrasta', ohranjen v srbsčini in bolgarščini, v prispevku *Po sledih južnoslovanskega dendronima 'Quercus': slovensko mel/mjel/njel/gnjel ... 'vrsta hrasta'* pa se ugotavlja, da bi ga lahko prepoznali tudi v slovenščini in hrvaščini, in sicer v sln. dial. *mjěu/m'jäu, m'jäu, 'mieu; n'ěu/n'äy; n'ěy, hrv. dial. mjěu = mjěu/mjěv; mnel; m'ěl*. Južnoslovansko **mьd'elъ* je kot izpeljanka iz **med'a* 'meja' prvotno pomenilo 'mejno znamenje = mejnik', pomenski razvoj 'mejnik' → 'hrast' pa je povezan z navado, da se je tudi na hrastova drevesa dajalo mejna znamenja. V prispevku *K etimologiji narečnega zoonima durla 'polšja samica ...'* obravnavani zoonim se je fonetično razvil iz slovenskega nomena instrumenti **dūdla*, ki je prvotno pomenil 'sesek'. Doječa živalska samica z mladiči je bila s to besedo poimenovana po najbolj pomembnem delu svojega telesa v času dojenja. V besedotvornem oziru slovenskemu narečnemu *durla* ustreza *kuzla* 'psica', ki je v *Slovensko-hrvaško* *kuzla* 'canis femina' in *praslovansko* **kuzati/kyzati 'sugere' → *cuzati/cyzati* uvrščena v slovansko besedno družino **kūz-/k'yz-* 'sugere', v katero spadajo tudi drugi slovanski samostalniki z vzglasnim *k-* in tudi s slovanskim neofonemom *c-* kot formalnim ekspresivizatorjem, s katerimi so bile kot doječe živalske samice lahko poimenovane tudi kobile in krave, npr. hrv. *ctiza* 'kobilica', sln. *ciza* 'isto', p. *kuza* 'grda stara krava'. Prispevek *Slovensko koroško koka 'kača' – ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina *kuka 'zli duh'* odkriva, da sta koroško *kōka* 'kača' in rezijsko *kūka* 'imaginarno bitje, s katerim se straši otroke' formalno enaki besedi in da rezijsko *kūka* tako kot r. dial. *kuka* 'gozdni škrat, ki živi v leseni hiški s parno kopeljo', ukr. *kūka* 'nekaj strašnega, kar živi v temi in s čimer se straši otroke', stp. *kuka* 'zli duh, hudič' in kaš. *kuka* 'zli duh' odraža slovanski mitološki termin iz prvotne pomenske podstave 'kača', ki ga je treba uvrstiti v širšo slovansko besedno družino, kamor sodijo tudi poimenovanja za črve, hrošče, insekte ...

Poimenovanja za uš v lit. *siūvena/siuvenà* in hrv. *švenac/švenäk*, blg. *švévec* so pod naslovom *Balto-slovanska leksikalna inovacija* razložena kot metaforična poimenovanja iz balto-slovanskega izsamostalniškega nomena agentis **sjuu-en-* 'kdor šiva', ki se ohranja le še v p. dial. *szwon* 'krojač'. Praindovropščina je za označevanje ognja uporabljala dva različna samostalnika, enega kategorije živosti, drugega pa kategorije neživosti. Medtem ko se prvi v slovanskih jezikih še ohranja v samostalniškem odrazu, ki se v slovenščini glasi *ógenj*, je drugi **póH₂ur/péH₂un-* ohranjen le posredno v izpeljankah, a v dveh prevojnih stopnjah. Osnovi **p'yr-* in **p'ūr-* v sinonimnih glagolih **p'yriti* 'delati ogenj' in **p'ūriti* 'isto' izvirata iz heteroklitičnega samostalnika, ko se je že sklanjal po amfikinetični akcentsko-prevojni paradigmi in se je v njem premet laringala že izvršil, je pokazano v *Praindovropski heteroklitični samostalnik za ogenj v slovanskih jezikih ali o slovanskem razmerju *pyriti : *puriti*.

Jezikovni razvoj zaznamujeta tako jezikovna sistemskost in zato jezikoslovna predvidljivost kot tudi jezikovna nesistemskost in zato jezikoslovna nepredvidljivost. Tej tematiki je posvečen prispevek *Slovanska etimologija med jezikoslovno predvidljivostjo in nepredvidljivostjo*, v katerem se izpostavlja, da se nesistemske in zato jezikoslovno nepredvidljive jezikovne spremembe ne udejanjajo le na ravni fonetike, ampak tudi besedotvorja in pomenotvorja.

CONTRIBUTIONS TO SLOVENIAN AND SLAVIC ETYMOLOGY

Summary

This work features twelve contributions in which Slovenian and other Slavic vocabulary is presented in a new or improved interpretation at the semantic and/or formal level, thereby adding to the knowledge of the history, prehistory, and etymological formation of the Slovenian and Slavic lexicon.

The contribution “Slovensko *seber* ‘revež, nebogljeneč’ (Zatolmin)” (Slovenian *seber* ‘poor man, poor thing’ (Zatolmin)) determines that in Slovenian only the Zatolmin subdialect of the Tolmin dialect still preserves this lexeme, which in the Common Slavic lexicon was the legal term **sebrъ*, serving to designate a member of the village community, and in Slovenian—just like the former legal term *kmet* (now ‘peasant, farmer’)—it acquired an expressive meaning that in *seber* even supplanted the older neutral meaning. The article “K nastanku samostalnikov *oča/oča* in *oče/oče*” (The Origin of the Nouns *oča/oča* and *oče/oče*) is a critical treatment of Ramovš’s explanation of the internal Slovenian origin of the nouns *oče* ‘father’ and *oča* ‘idem’ from the declension pattern **otъcbъ*, which has been accepted until now, and offers a new one: that the now already dated *oča* < PS1. **ot’ǎ* and modern *oče očeta* < **ot’ě* as affiliation derivations did not originally designate a family relationship, but that they were used to designate a change of masters in a large family. The naming pattern in which *gospodar* ‘master’ = *oče* ‘father’, who because of old age or some other reason during his lifetime turned over the role of master to his son and was no longer addressed with the same common noun in a large family, but received a different designation, can be recognized from rare comments by transcribers of Slovenian dialect lexicons. An analysis of the Slovenian-Croatian word *boškarin* ‘breed of cattle native to Istria’, which in both languages is a loan from the Istrian-Venetian dialect, is presented in “Istrsko *Boškarin* in *boškarin*: od lastnoimenske do generične oznake” (Istrian *Boškarin* and *boškarin*: From a Proper Name to Generic Designation). The article shows that the words come from the Istrian Romance linguistic layer, in which the proper name of the cattle breed comes from the toponym *Boscari*, Cro. *Boškari*. Much has already been written about the Slovenian-Croatian hydronym *Dragonja*, but the article “O hidronimu *Dragonja*” (The Hydronym *Dragonja*) is the first to linguistically substantiate that the *Dragonja* River received its name from the old name for the Bay of Piran because the Istrian-Venetian reflex **Argone* from the ancient hydronym *Argaone* underwent transfer into a sea name (*Largom*, *Largon*, *Laron*, *Largone* < **L’Argone*), from this via ellipsis in the phrase **fiume*

d'Argone 'river of Argone Bay', and then, via folk etymology based on *dragone* 'dragon' and morphological transformation of the ending based on the type *vigna* 'vineyard = area where there are grapevines', there arose the Istrian-Venetian hydronym *Dragogna*, which in the etymological sense must be understood as 'area = river of dragons'. The paper "Slovensko *mirodilnica* 'drogerija'" (Slovenian *mirodilnica* 'drugstore') examines a neologism that has not come into general use and was introduced in an attempt to prevent the establishment of a word with a German root element of Italian origin in Slovenian, *špecer-* 'scent, spice', when the first drugstores began to emerge. In terms of its formation, the word *mirodilnica* is a hybrid with the root element *mirod-* of Croatian origin, and there from Modern Greek. Recently, in 2013, Slavic etymological literature presented the newly recognized South Slavic dendronym **mьd'elь/mьd'elь* 'type of oak', preserved in Serbian and Bulgarian. The article "Po sledeh južnoslovanskega dendronima '*Quercus*': slovensko *mel/mjel/njel/gnjel* ... 'vrsta hrasta'" (Tracing the South Slavic Dendronym '*Quercus*': Slovenian *mel/mjel/njel/gnjel* ... 'type of oak') determines that it can also be recognized in Slovenian and Croatian: in Sln. dial. *mĭĕu/m'jäu, m'jäu, 'mieu; ıĕu/ıäu; ıĕu*, and in Cro. dial. *mĭĕu = mjĕu/mjĕv; mnel; m'el*. South Slavic **mьd'elь*, as a derivation from **med'a* 'border', originally denoted 'border marker'; the semantic development 'border marker' → 'oak' is connected with the custom of placing border markers on oak trees. The article "K etimologiji narečnega zoonima *durla* 'polšja samica ...'" (The Etymology of the Dialect Zoonym *durla* 'female dormouse ...') argues that this zoonym phonetically developed from the Slovenian *nomen instrumenti* **dūdla*, which originally meant 'teat'. The nursing female animal with its young was therefore named with this word after the most important part of its body during nursing. From the word-formational perspective, Slovenian dialect *durla* corresponds to *kuzla* 'bitch, female dog', which the article "Slovensko-hrvaško *kuzla* 'canis femina' in praslovansko **kuzati/kyzati* 'sugere' → **cuzati/cyzati*" (Slovenian-Croatian *kuzla* 'bitch, female dog' and Proto-Slavic **kuzati/kyzati* 'to suck' → **cuzati/cyzati*) classifies as part of the Slavic word family **kūz-/kŷz-* 'to suck', which also includes other Slavic nouns with the onset *k-* and also with the Slavic neophoneme *c-* as a formal expressive element, whereby also mares and cows could be designated as nursing female animals; for example, Cro. *čŭza* 'mare', Sln. *ciza* 'idem', Pol. *kuza* 'ugly old cow'. The article "Slovensko koroško *koka* 'kača' – ohranjena pomenska predloga slovanskega mitološkega termina **kuka* 'zli duh'" (Carinthian Slovenian *koka* 'snake': A Preserved Semantic Basis for the Slavic Mythological Term **kuka* 'evil spirit') reveals that the Carinthian word *kōka* 'snake' and Resian *kūka* 'imaginary being invoked to frighten children' are formally the same word, and that Resian *kūka* and Rus. dial. *kuka* 'forest sprite that lives in a little wooden house with a steam bath', Ukr. *kūka* 'something frightening that lives in the dark and is used to frighten children', Old Pol. *kuka* 'evil spirit, devil', and Kash. *kuka* 'evil spirit' reflect the Slavic mythological term from the original semantic base 'snake', which must be categorized into a broader Slavic word family that also includes designations for worms, beetles, insects, and so on.

The designations for 'louse' in Lith. *siūvena*, Cro. *šven̄ac*, and Bulg. *švénc* are explained in the article "Balto-slovanska leksikalna inovacija" (Balto-Slavic Lexical

Innovations) as metaphorical names from the Balto-Slavic denominal *nomen agentis* **s̥juu-en-* ‘one that sews’, which is still preserved only in Pol. dial. *szwon* ‘tailor’. Proto-Indo-European used two different nouns to designate fire—one animate, and the other inanimate. The first one is still preserved in the Slavic languages in the nominal form corresponding to Slovenian *ógenj* ‘fire’, but the other, PIE **póH₂uṛ/péH₂un-*, is preserved only indirectly in derivations and in two ablaut grades. The paper “Praindoevropski heteroklitični samostalnik za ogenj v slovanskih jezikih ali o slovanskem razmerju *pyriti : *puriti” (The Proto-Indo-European Heteroclitic Noun for ‘fire’ in the Slavic Languages, or the Slavic Relationship *pyriti : *puriti) shows that the roots **pýr-* and **púr-* in the synonymic verbs *pýriti ‘to make a fire’ and *púriti ‘idem’ derive from a heteroclitic noun that was already declined following the amphikinetic accent/ablaut pattern and in which the metathesis of the laryngeal had already occurred.

Linguistic development is characterized by both linguistic systematicity and therefore linguistic predictability, and also linguistic non-systematicity and therefore linguistic unpredictability. The article “Slovanska etimologija med jezikoslovno predvidljivostjo in nepredvidljivostjo” (Slavic Etymology between Linguistic Predictability and Unpredictability) is dedicated to this topic and shows that non-systematicity and therefore the linguistic unpredictability of language changes are realized not only at the phonetic level, but also in word formation and semantic production.

ОЧЕРКИ ПО СЛОВЕНСКОЙ И СЛАВЯНСКОЙ ЭТИМОЛОГИИ

Резюме

Монография включает 12 очерков, в которых лексика словенского и других славянских языков представлена в новой или уточненной интерпретации на семантическом и/или формальном уровне, и тем самым дополняет знания об истории, предыстории и этимологическом формировании словенского и славянского лексикона.

В очерке «Словенское *seber* ‘бедняк, беспомощный’ (Zatolmin)» устанавливается, что в словенском языке только в затолминской разновидности толминского говора до сегодняшнего дня сохранилась лексема, которая в праславянском языке служила юридическим термином **sebrь*, обозначая члена деревенской общины; в словенском языке, так же как и бывший юридический термин *kmet*, она приобрела экспрессивное значение, которое в слове *seber* полностью вытеснило более старое нейтральное. В статье «К формированию существительных *oča/oča* и *oče/oče*» критически анализируется принятая до сих пор гипотеза Ф. Рамовша о внутрисловенском происхождении существительных *oče* ‘pater’ и *oča* ‘idem’ из образца склонения **otьсь* и предлагается новая, что устаревшее на сегодняшний день *oča* < прасл. **ot’ǎ* и современное *oče očeta* < **ot’ě* как производные со значением принадлежности первоначально не были родственными определениями, а употреблялись для обозначения смены хозяев в большой семье. О номинативной модели, согласно которой хозяина = отца, который из-за старости или по какой-либо другой причине еще при жизни передал роль хозяина сыну, в большой семье больше не называли общим именем, но он получал другое определение, можно было судить благодаря редким примечаниям собирателей словенской диалектной лексики. Анализ словенско-хорватской лексемы *boškarin* ‘истрийский автохтонный рогатый скот’, пришедшей в оба языка благодаря заимствованию от жителей Истрии, говорящих на истрийско-венетианском наречии итальянского языка, в статье «Истрийские *Boškarin* и *boškarin* (от имени собственного до видового определения)» показал, что слово происходит из истриотского языкового пласта, где оно в качестве имени собственного скотины произошло от топонима *Boscari*, хорв. *Boškari*. О словенско-хорватском гидрониме *Dragonja* уже было много написано, однако в очерке «О гидрониме *Dragonja*» впервые с лингвистической точки зрения доказывается, что река Драгонья получила свое имя по старому названию Пиранского залива, потому что истро-венетианское отражение **Argone* антично-

го гидронима *Argaone* было трансонимизировано в морской гидроним (*Largom*, *Largon*, *Laron*, *Largone* < **L'Argone*), из него в свою очередь благодаря эллипсу в словосочетании **fiume d'Argone* 'река залива Аргоне', народно-этимологическому сближению с *dragone* 'змея' и морфологической трансформации концовки слова по типу *vigna* 'виноградник = территория, где растет виноград' произошел истро-венецианский гидроним *Dragogna*, который в этимологическом смысле следует понимать как 'территория = река змеев'.

В очерке «Словенское *mirodilnica* 'магазин химических, москательных и косметических товаров'» рассматривается не прижившийся неологизм, который должен был воспрепятствовать тому, чтобы в словенском языке с расширением аптек утвердилась лексема с немецкой корневой частью итальянского происхождения *špacer-* 'аромат, приправа'. По образованию существительное *mirodilnica* представляет собой гибрид с корневой частью *mirod-* хорватского происхождения, который был заимствован хорватским языком из новогреческого. Недавно, в 2013 году, в славянской этимологической литературе был представлен ранее не опознанный южнославянский дендроним **тъd'elъ/тъd'elъ* 'вид дуба', сохранившийся в сербском и болгарском языках; в статье «По следам южнославянского дендронима '*Quercus*': словенское *mel/mjel/njel/gnjel* ... 'вид дуба'» устанавливается, что он также может быть известен словенскому и хорватскому языкам, а именно – словен. диал. *mîĕu/m'jäu, m'jäu, 'mieu; nĕu/nâu; yĕu*, хорв. диал. *mĕu = mjĕu/mjĕv; mnel; m'el*. Южнославянское **тъd'elъ*, как производное из **med'a* 'межа' первоначально означало 'межевой знак = межник', семантическое развитие 'межник' → 'дуб' связано с обычаем, что и на дубовые стволы наносили межевые знаки. В очерке «К этимологии диалектного зоонима *durla* 'самка сони' ... » исследуемый зооним фонетически развился из словенского *poena instrumenti* *dūdla, который изначально означал 'сосок'. Кормящая самка животного с детенышами была этим словом именована по наиболее важной во время кормления части своего тела. С точки зрения словообразования словенскому диалектному *durla* соответствует *kuzla* 'самка собаки', которая в словенско-хорватском *kuzla* 'canis femina' и праславянском **kuzati/kyzati* 'sugere' → **cuzati/cyzati* входит в славянскую лексическую группу **kūz-/kyz-* 'sugere', в которую попадают также другие славянские существительные с начальным *k-* и также со славянской неофонемой *c-* как формальным экспрессивизатором, с помощью которых как кормящие самки животных могли именоваться также кобылы и коровы, напр. хорв. *cūza* 'кобыла', словен. *ciza* 'то же', пол. *kuza* 'уродливая старая корова'. В статье «Словенское каринтийское *koka* 'змея' – сохранившийся семантический прототип славянского мифологического термина *kuka 'злой дух'» доказываем, что каринтийское *kōka* 'змея' и резьянское *kūka* 'воображаемое существо, которым пугают детей' с формальной точки зрения одинаковые слова, и что резьянское *kūka*, так же как и рус. диал. *кука* 'леший, живущий в бане', укр. *kūka* 'нечто страшное, что живет в темноте и чем пугают детей', ст.-пол. *kuka* 'злой дух, черт' и кашуб. *kuka* 'злой дух' отражает славянский мифологический термин из первичной семантической основы 'змея',

который следует поместить в более широкое славянское гнездо слов, куда также входят названия червей, жуков, насекомых.

Наименования вшей в лит. *siùvena/siuvenà* и хорв. *švenàc/švenàk*, болг. *švénes* в статье под названием «Балто-славянская лексическая инновация» объяснены как метафорическая номинация из балто-славянского отименного *nomina agentis* **šjuu-en-* ‘тот кто шьет’, которая сохранилась еще только в пол. диал. *szwon* ‘швец’. В праиндоевропейском языке для обозначения огня употреблялись два различных существительные, одно одушевленное, другое неодушевленное. В то время как первое в славянских языках еще сохраняется в виде существительного, которое в словенском языке звучит как *ógenj*, второе **póH₂uṛ/péH₂un-* дошло лишь опосредованно через производные, к тому же претерпевшие две ступени чередования. Основы **púr-* и **púr-* в синонимичных глаголах *pýriti ‘разводить огонь’ и *púriti ‘то же’ происходят из гетероклитического существительного, которое уже склонялось по амфикинетической акцентно-аблаутной парадигме и в котором метатеза ларингала уже произошла, о чем говорится в главе «Праиндоевропейское гетероклитическое существительное, обозначающее ‘огонь’ в славянских языках, или о славянском соотношении *pyriti : *puriti».

Языковое развитие обусловлено как языковой системностью и вместе с тем лингвистической предсказуемостью, так и языковой несистемностью и лингвистической непредсказуемостью. Этой тематике посвящен очерк «Славянская этимология между лингвистической предсказуемостью и непредсказуемостью», в котором высказывается мысль, что несистемные и в то же время лингвистически непредсказуемые языковые изменения реализуются не только на уровне фонетики, но также и на уровне словообразования и смыслообразования.

- Abaev 1958–1989: Vasilij Ivanovič Abaev, *Istoriko-ètimologièeskij slovar' osetinskogo jazyka I–IV*. Moskva - Leningrad 1958–1989: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Aitzetmüller 1954: Rudolf Aitzetmüller, Zur slavischen -nt-Deklination. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 71, 1954, 65–73.
- Alasia 1607: Gregorij Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607*. Ljubljana, Devin-Nabrežina, Trst 1979: Založba Mladinska knjiga in Založništvo tržaškega tiska.
- Antič 2009: Olga Antič – Ostrčeva, *Honga, hon, hrmoka. Slovar prleške govornice*. Križevci pri Ljutomeru 2009: Samozaložba.
- ARj: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb 1880–1976: JAZU.
- Avšič 1914: D. A. [Martin Avšič], Slovarski doneski iz brežiškega okraja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 11, 1914, 157–170.
- 1922: Martin Avšič, Slovarski doneski iz brežiškega okraja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 17, 1922, 104–105.
- Bajec 1950: Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika: I Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana 1950: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- 1952: Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika: II Izpeljava slovenskih pridevnikov, III Zloženke*. Ljubljana 1952: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bajzek Lukač 2009: Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika A–L* (= Zora 66). Maribor 2009: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.
- Balbi, Moscarda Budić 2003: Maria Balbi, Maria Moscarda Budić, *Vocabolario del dialetto di Galesano d'Istria*. Rovigno - Trieste 2003: Unione Italiana – Fiume, Università popolare – Trieste.
- Battisti, Alessio 1950–1957: Carlo Battisti, Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano I–V*. Firenze 1950–1957: G. Barbera editore.
- Belostenec 1740: Ivan Belostenec, *Gazophylacium I–II*. Zagreb 1972: Liber, Mladost. [Reprint latinsko-hrvaškega in hrvaško-latinskega slovarja iz leta 1740].
- Benussi 1877: Bernardo Benussi, *Manuale di geografia dell'Istria*. Trieste 1877: Stabilimento Artistico Tipografico G. Caprin.
- Benveniste 1962: Èmil Benveniste, *Origines de la formation de noms en indo-européen*. 3ème tirage. Paris 1962: Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien-Maisonneuve.

- BER: *Bälgarski etimologičen rečnik I–*. Sofija 1971–: Izdatelstvo na Bälgarskata akademija na naukite.
- Berneker 1908–1913: Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch. Erster Band*. Heidelberg 1908–1913: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Bernštejn 1974: Samuil B. Bernštejn, *Očerk sravnitel'noj grammatiki slavjanskih jazykov*. Moskva 1974: Izdatel'stvo Moskva.
- Besedišče 1987: *Besedišče slovenskega jezika I–II: Po kartoteki za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Sestavile Milka Bokal, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Zvonka Praznik. Uredili Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Franc Jakopin. Ljubljana 1987: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Bezljaj 1956–1961: France Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*. Ljubljana 1956–1961: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- 2003: France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II* (= Linguistica et philologica). Uredila Metka Furlan. Ljubljana 2003: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ESSJ: France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J* (1976); *II: K–O* (1982); *III: P–S* (1995), dopolnila in uredila Marko Snoj, Metka Furlan; *IV: Š–Ž* (2005), avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj, Metka Furlan, uredila Marko Snoj, Metka Furlan, *V: Kazala* (2007), izdelala Marko Snoj, Simona Klemenčič, Ljubljana: Mladinska knjiga, Založba ZRC.
- Blaznik 1988: Pavle Blaznik, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500 I–II*. Maribor 1988: Založba Obzorja.
- Boerio 1867: Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano. Terza edizione aumentata e corretta*. Venezia 1867: Reale tipografia di Giovanni Cecchini.
- Boryś 2005: Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005: Wydawnictwo Literackie.
- Bošković 1978: Radosav Bošković, *Odabrani članci i rasprave*. Titograd 1978: Crnogorska akademija nauka i umetnosti.
- Brecelj 2005: Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*. Nova Gorica 2005: Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica.
- Brozović Rončević 1995: Dunja Brozović Rončević, Iz istarske hidronimije. *Folia onomastica Croatica* 4, 1995, 19–30.
- BSKJ: Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat, France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Būga 1922: Kazimieras Būga, *Kalba ir senovė I*. Kaunas 1922: Valstybės spaustuvė.
- Cigale 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch I–II*. Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn fürstbischöfes von Laibach Anton Alois Wolf. Laibach 1860: Gedruckt bei Josef Blasnik.
- Connolly 1989: L. A. Connolly, Laryngeal metathesis: An Aryan peculiarity?, v: *The New Sound of Indo-European: Essays in Phonological reconstruction*. Editor Theo Vennemann. Berlin - New York 1989: Mouton de Gruyter. 43–51.
- Cossutta 2002: Rada Cossutta, *Poljedelsko in vinogradniško izrazje v Slovenski Istri*. Koper 2002: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Crevatin 1991: Franco Crevatin, Storia linguistica dell'Istria preromana e romana, v: *Rapporti linguistici e culturali tra popoli dell'Italia antica: Pisa, 6-7 ottobre 1989*. Enrico Campanile (ed.). Pisa 1991: Giardini editori. 43–109.

- Cvetko Orešnik 1993: Varja Cvetko Orešnik, Kritische Sicht der Literatur über die (südslavische) Entsprechung der Gruppe *tl/dl unter spezieller Berücksichtigung des rumänischen *mocirlă*. *Linguistica* 33, 1993, 35–48.
- ČDL: *Čakavisch-deutsches Lexikon I–III*. Von Mate Hraste und Petar Šimunović. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Köln - Wien 1979–1983: Böhlau Verlag.
- Čujec Stres 2010–2014: Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora I–II*. Zatoľmin 2010–2014: Stres inženiring.
- Čuljat 2009: Marko Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*. Gospić 2009: Lika press.
- Dal': Vladimir Dal', *Tolkovyj slovar' živago velikoruskago jazyka I–IV. Vtoroe izdanie, ispravlennoe i značitel'no umnožennoe po rukopisi avtora*. S.-Peterburg - Moskva 1880–1882. [Reprint Moskva 1981–1982: Russkij jazyk].
- Dalla Zonca 1978: Giovanni Andrea dalla Zonca, *Vocabolario dignanese-italiano*. Trieste - Rovigno 1978: Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, Università popolare di Trieste.
- Daničić 1863–1864: Đura Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih I–III*. Beograd 1863–1864: Državna štamparija. [Uporabljen je bil reprint iz leta 1975].
- Darovec 1999: *Stari krajepisi Istre*. Zbral in uredil Darko Darovec. Koper 1999: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- De Vaan 2008: Michiel de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and other Italic Languages*. Leiden - Boston 2008: Brill.
- Della Bella 1728: Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, ilirico*. <<http://www.dlib.si>> (29. 6. 2015).
- Derksen 2008: Rick Derksen, *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden - Boston 2008: Brill.
- Dinić 2008: Jakša Dinić, *Timočki dijalekatski rečnik*. Beograd 2008: Institut za srpski jezik SANU.
- dLib.si: Digitalna knjižnica Slovenije. <http://www.dlib.si/>.
- Domini idr. 1985: Silvio Domini, Aldo Fulizio, Aldo Miniussi, Giordano Vittori, *Vocabolario fraseologico del dialetto "bisiac"*. Bologna 1985: Cappelli editore.
- Doria 1987: Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino: storico, etimologico, fraseologico*. Con la collaborazione di Claudio Noliani. Trieste 1987: Il meridiano.
- DT: *Dizionario di toponomastica: storia e significato dei nomi geografici italiani*. Torino 1990: UTET.
- DTZ 1993: *Dolini Tolminke in Zadlašce*. Zbral in uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993: Triglavski narodni park, Republiški koordinacijski odbor gibanja »Znanost mladini« pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- Dulčić 1985: Jure in Pere Dulčić, Rječnik bruškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik VII/2*, 1985, 389–747.
- Eichner 1988: Heiner Eichner, Anatolisch und Trilaryngalismus, v: *Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems*. Herausgegeben von Alfred Bammesberger. Heidelberg 1988: Carl Winter Universitätsverlag. 123–151.
- Erjavec 1875: Fran Erjavec, Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1875*, Ljubljana 1875, 218–228.
- – 1879: Fran Erjavec, Iz pótno torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1879*, Ljubljana 1879, 118–147.
- – 1880: Fran Erjavec, Iz pótno torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1880*, Ljubljana 1880, 156–223.

- 1883: Fran Erjavec, Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1882 in 1883*, Ljubljana 1883, 195–351.
- Erzetič 2007: Edvard Erzetič, *Slovar narečnih, etimoloških in toponomastičnih izrazov vasi Gradno in Višnjevik v Brdih*. 2. izdaja. Škofja Loka 2007: Samozaložba.
- ÈSBM: *Ètymalogičny sloùnik belaruskaj movy I-*. Minsk 1978–: Navuka i tèhnika.
- ESJS: *Ètymologický slovník jazyka staroslověnského I-*. Praha 1989–: Nakladatelství Československé akademie věd.
- ESSJ → Bezljaj ESSJ
- ÈSSJa: *Ètimologičeskij slovar' slavjanskijh jazykov I-*, Moskva 1974–: Nauka.
- ESUM: *Ètymologičnyj slovnýk ukrajins'koji movy I-*. Kyjiv 1982–: Naukova dumka.
- EWU: *Ètymologisches Wörterbuch des Ungarischen I-II*. Herausgeber Loránd Benkő. Budapest 1992–1994: Akadémiai Kiadó.
- Filipi 1986: Goran Filipi, Di alcune parole romanze prevenete del dialetto sloveno di Decani. *Radovi (Pedagoški fakultet u Rijeci)* 6, 1986, 134–138.
- Filipi, Buršić Giudici 1998: Goran Filipi, Barbara Buršić Giudici, *Istriotski lingvistički atlas / Atlante linguistico istrioto*. Pula 1998: Znanstvena udruga Mediteran.
- 2012: Goran Filipi, Barbara Buršić Giudici, *Istromletački lingvistički atlas (ImLA) / Atlante Linguistico Istroveneto (ALIV) / Istrobeneški lingvistični atlas (IbLA)*. Zagreb - Pula 2012: Dominović, Znanstvena udruga Mediteran, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- FO 1981: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo 1981: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Fraenkel 1962–1965: Ernst Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch I-II*. Heidelberg-Göttingen 1962–1965: Carl Winter Universitätsverlag, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Freyer 1842: *Fauna der in Krain bekannten Säugthiere, Vögel, Reptilien und Fische nach Cuvier's System geordnet, mit Abbildungen-Citaten und Angabe des Vorkommens*. Von Heinrich Freyer. Laibach 1842: Gedruckt in der Eger's Gubernial – Buchdruckerei.
- Frisk 1973: Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch I-II*. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg 1973: Carl Winter Universitätsverlag.
- Furlan 1993: Metka Furlan, O nekaterih slovenskih dvojnicahtipa *rakitje* : *rokitje*. *Slavistična revija* 41/2, 1993, 219–229.
- 1999: Metka Furlan, Rezijansko *úbac/úbac* 'oven' (Njiva): praslovansko *ovъcb v rezi-janski slovenščini. *Slavistična revija* 47/4, 1999, 457–467.
- 2002: Metka Furlan, Predslovanska substratna imena v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 8/2, 2002, 29–35.
- 2003: Metka Furlan, Podaljšava – praslovanski izpridevniški besedotvorni vzorec. *Slavistična revija* 51 (kongresna številka), 2003, 13–26.
- 2005a: Metka Furlan, Ittita *huh̥ha-*, licio *xuga-* e la declinazione protoindoeuropea mista, v: *V. Uluslararası Hititoloji kongresi bildirileri / Acts of the Vth International Congress of Hittitology*. Editor Aygül Süel. Ankara 2005. 331–343.
- 2005b: Metka Furlan, Rezijansko *túlac* 'tilnik' (Bila): praslovanski anatomski termin *túlъ v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 11/1, 2005, 115–124.
- 2007: Metka Furlan, Slovenščina v Alasijevem Italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607, v: *Živeti mejo: Zbornik Slavističnega društva Slovenije 18*. Uredil Miran Košuta. Trst 2007: Slavistično društvo Slovenije. 290–306.

- 2008: Metka Furlan, Iz primorske leksike II. *Annales (Series Historia et Sociologia)* 18/1, 2008, 111–118.
- 2012a: Metka Furlan, Primorsko gradivo z v iz b v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu. *Jezikoslovni zapiski* 18/1, 2012, 47–69.
- 2012b: Metka Furlan, Proto-Slavic *laloka and *oskørda in Slovenian dialect mill terminology: Deviation of the phonemic composition of a lexeme, v: *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics*. Edited by Ilona Janyšková and Helena Karlíková. Praha 2012: Nakladatelství Lidové noviny. 79–87.
- 2013: Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*. Ljubljana 2013: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- 2014: Metka Furlan, Južnoslovansko *letva – star čebelarski termin?, v: *Studia Borisiana: Etymologica diachronica Slavica*. Pod redakcijo Marioli Jakubowicz i Beaty Raszewskiej-Żurek. Warszawa 2014: Instytut Slawistyki PAN, Fundacja Slawistyczna. 149–159.
- Gajdova 2008: Ubavka Gajdova, Predgovor, v: *Makedonski dijalekten atlas: Prolegomena*. Glavni redaktor Ubavka Gajdova. Skopje 2008: Institut za makedonski jazik Krste Mirskov. 7–18.
- Georgiev 1970: Vladimir Georgiev, Preosmisleni padežni formi. *Bălgarski ezik* XX/2–3, 1970, 153–157.
- Gerov: Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskija ezik I–VI*. Fototipno izdanie. Sofija 1975–1978: Bălgarski pisatel.
- GHNR: *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik / Burgenländischkroatisch-kroatisch-deutsches Wörterbuch*. Izdjalali Nikolaus Bencsics idr. / Herausgegeben von Nikolaus Bencsics et alii. Zagreb - Eisenstadt 1991: Komisija za kulturne veze s inozemstvom R Hrvatske, Zavod za hrvatski jezik, Ured Gradišćanske Zemaljske Vlade, Zemaljski arhiv – Zemaljska biblioteka.
- Gigafida: Korpus Gigafida. <http://www.gigafida.net/>.
- Giljanović 2011: Suzana Giljanović, *Leksikološko-etimološka razčlemba izbranih romanizmov v šavrinskih govorih*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2011.
- Gluhak 1993: Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb 1993: August Cesarec.
- Grafenauer 1923: Ivan Grafenauer, Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini. *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede* I, 1923, 358–391.
- Gravisi 1943: Gianandrea Gravisi, *I cortivani dell'agro Capodistriano*. Parenzo 1943: Stab. Tip. G. Coana & Figli.
- Gregorič 2014: Jože Gregorič, *Kostelski slovar*. Uredili Sonja Horvat, Ivanka Šircelj-Žnidaršič, Peter Weiss. Ljubljana 2014: Založba ZRC, Občina Kostel.
- Grimm: Jakob Grimm, Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch I–XXXIII*. Nachdruck. München 1984: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Grinčenko: Borys Grinčenko, *Slovar' ukrajins'koji movy I–IV*. Kyjiv 1907–1909.
- GSTN → Merku GSTN
- Gutsman 1789: Oswald Gutsman, *Deutsch=windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*. Klagenfurt 1789: Kleinmayer. [Obrnjeno izdajo slovarja je izdelal Ludvik Karničar in je leta 1999 v Gradcu izšla kot 3. zvezek serije Slowenistische Forschungsberichte].

- Habdelić 1670: *Dictionar, ili Réchi Szlovenfzke zvxega ukup zebrane, u red pofztaulyene, i Diachkemi zlahkotene Trudom Jurja Habelicha*. Stampano u Nemskom Gradczu, pri Odvetku Widmanftadiuffa 1670.
- Hamm idr. 1956: Josip Hamm, Mate Hraste, Petar Guberina, Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik I*, Zagreb 1956, 7–213.
- Havlová 2012 (= 1965): Eva Havlová, O metodách etymologické praxe, v: *Methods of Etymological Practice* (= *Studia etymologica Brunensia* 14). Edited by Bohumil Vykypěl and Vít Boček. Praha 2012: Nakladatelství Lidové noviny. 11–15.
- HER: *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Glavna urednika Ljiljana Jojić, Ranko Matasović. Zagreb 2003: Novi Liber.
- Hipolit 1711–1712: Hipolit Novomeški, *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum. In anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum 1711/12*. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. [Rokopis].
- Holzer 2001: Georg Holzer, *Die Slaven im Erlaftal: eine Namenlandschaft in Niederösterreich*. Wien 2001: Selbstverlag des NÖ Instituts für Landeskunde.
- Houtzagers 1985: H. Peter Houtzagers, *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*. Amsterdam 1985: Rodopi.
- IE: *Istarska enciklopedija*. Urednika Miroslav Bertoša, Robert Matijašić. Zagreb 2005: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Ivančić Kutin 2007: Barbara Ivančić Kutin, *Slovar bovškega govora*. Ljubljana 2007: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ive 1900: Antonio Ive, *I dialetti ladino-veneti dell'Istria*. Strassburgo 1900: Karl J. Trübner, librajo-editore.
- Iveković, Broz 1901: *Rječnik hrvatskoga jezika I–II*. Skupili i obradili Franjo Iveković i Ivan Broz. Zagreb 1901: Štamparija Karla Albrechta.
- Jakomin 1995: Dušan Jakomin, *Narečni slovar Sv. Antona pri Koprju*. Trst 1995: Škedenjski etnografski muzej.
- Jakubowicz 2010: Mariola Jakubowicz, *Drogi słów na przestrzeni wieków*. Warszawa 2010: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Janežič 1851: Anton Janežič, *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika. Slovensko-nemški del*. Celovec 1851: V založbi J. Sigmundove knjigarnice.
- – 1908: *Anton Janežič-ev slovensko-nemški slovar*. Četrtri, pomnoženi natis. Priredil France Hubad. Celovec 1908: Natisnila in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.
- Jarnik 1832: Urban Jarnik, *Verfuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner=Oesterreich*. Klagenfurt 1832: Gedruckt und verlegt von Ferdinand Edlen von Kleinmayr.
- Jungmann 1835–1839: Josef Jungmann, *Slovník česko-německý I–IV*. Praha 1835–1839: Spinka.
- Jurančič 1986: Janko Jurančič, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar. Tretja, znatno razširjena izdaja*. Ljubljana 1986: Državna založba Slovenije.
- Jurišić 1973: Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade. Uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, II Dio. Rječnik*. Zagreb 1973: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Kálal 1924: Miroslav Kálal, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*. Banská Bystrica 1924: Nákladom vlastnym.

- Kalsbeek 1998: Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbančići near Žminj in Istria* (= Studies in Slavic and General Linguistics 25). Amsterdam - Atlanta 1998: Rodopi.
- Kandler: Pietro Kandler, *Codice diplomatico istriano I–V* (reprint). Trieste 1986: Riva.
- Karadžić 1818: Vuk S. Karadžić, *Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim rječima*. U Beču 1818: gedruckt bei den P.P. Armeniern.
- Karg 1941–1942: Ana Karg, Die Ortsnamen des antiken Venetien und Istrien (II). *Wörter und Sachen* 22, 1941–1942, 166–207.
- Karłowicz 1900–1911: Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich I–VI*. Kraków 1900–1911: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Karničar 1990: Ludvik Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko*. Wien 1990: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Kartoteka SSKJ: *Kartoteka Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Leksikološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Hrani Arhiv Republike Slovenije.
- Kastelec, Vorenc 1680–1710: Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar. Po: Matija Kastelec - Gregor Vorenc, Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana 1997: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kenda 1926: Josip Kenda, *Slovarsko gradivo s Tolminskega*. Rokopis 1926. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Kenda-Jež 1996: Karmen Kenda-Jež, Uvodna pojasnila, v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Uredila Karmen-Kenda Jež. Ljubljana 1996: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. VII–XVIII.
- – 2002: Karmen Kenda-Jež, *Cerkljansko narečje. Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2002.
- Kladnik idr. 2014: Drago Kladnik, Primož Pipan, Primož Gašperšič, *Poimenovanje Piranskega zaliva* (= Geografija Slovenije 27). Ljubljana 2014: Založba ZRC.
- KLS: *Krajevni leksikon Slovenije I–IV. Repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije*. S sodelovanjem Franceta Planine in Živka Šifrerja pripravil in uredil Roman Savnik. Ljubljana 1968–1980: Državna založba Slovenije.
- Kluge 1995: *Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23., erweiterte Auflage. Berlin - New York 1995: Walter de Gruyter.
- Kortlandt 1975: Frederik Kortlandt, *Slavic Accentuation: A study in relative chronology*. Lisse 1975: The Peter de Ridder Press.
- – 1985: Frederik Kortlandt, Long Vowels in Balto-Slavic. *Baltistica* XXI/2, 1985, 112–124.
- Kos F. 1906: Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II (l. 801–1000)*. Ljubljana 1906: Katoliška tiskarna.
- – 1911: Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku III (l. 1001–1100)*. Ljubljana 1911: Založila in izdala Leonova družba v Ljubljani.
- Kos M. 1975: Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije: za Kranjsko do leta 1500 I–II*. Ljubljana 1975: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Koštiál I. 1935: Ivan Koštiál, Droge, drogerije in drogisti. *Življenje in svet* 9, 1935, knjiga 18, 138.
- Koštiál R. 1996: Rožana Koštiál, *Ljudske iz šavrinske Istre: čiv, čiv, čiv, sen miken, ma sen živ ...* Ljubljana 1996: Založba Devin.

- Krahe 1942: Hans Krahe, Beiträge zur illyrischen Wort- und Namenforschung. *Indogermanische Forschungen* 42, 1942, 209–232.
- Kranzmayer 1956: Eberhard Kranzmayer, *Historische Lautgeographie des gesamt-bairischen Dialektraumes: mit 27 Laut- und 4 Hilfskarten in besonderer Mappe*. Wien - Graz - Köln 1956: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Hermann Böhlau Nachf.
- Kroonen 2013: Guus Kroonen, *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden - Boston 2013: Brill.
- Kuret 1970: Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev: Starosvetne šege in navade od pomladi do zime* 3. Celje 1970: Mohorjeva družba.
- Kurkina 1979: Ljubov' V. Kurkina, Nazvanija gornogo rel'efa (na materiale južnoslavjanskih jazykov). *Ėtimologija* 1977, 1979, 39–54.
- 1992: Ljubov' V. Kurkina, *Dialektna struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoj leksiki*. Ljubljana 1992: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- 1996: Ljubov' V. Kurkina, O leksičeskimi arhaizmami toliminskogo dialekta. *Razprave SAZU* XV, 1996, 35–46.
- 1997: Ljubov' V. Kurkina, F. Bezlaj. Etimološki slovar slovenskega jezika. Tretja knjiga. P-S. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana, 1995. *Ėtimologija 1994–1996*, 1997, 194–208. [Recenzija].
- 2011: Ljubov' V. Kurkina, *Kul'tura podsečno-ognevo gozdarstva v zerkale jazyka*. Moskva 2011: Izdatel'skij centr Azbukovnik.
- Kurschat: Aleksander Kurschat, *Litauisch-deutsches Wörterbuch / Thesaurus Linguae Lituanicae I–IV*. Göttingen 1968–1973: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Lago, Rossit 1981: Luciano Lago, Claudio Rossit, *Descriptio Histriae: la penisola istriana in alcuni momenti significativi della sua tradizione cartografica sino a tutto il secolo XVIII*. Trieste 1981: Edizioni Lint.
- Leksik: *Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske*. Zagreb 1976: Institut za jezik.
- Leskien 1891: August Leskien, *Die Bildung der Nomina im Litauischen*. Leipzig 1891: Hirzel.
- Lešnik 2012: Ana Lešnik, *Novi boškarinki je ime Viola*. <http://primorske.si/Zanimivosti/Novi-boskarinki-je-ime-Viola.aspx> (1. 6. 2015).
- Lexer 1872–1878: Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III*. Leipzig 1872–1878: Verlag von S. Hirzel.
- LiAK: *Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja* (stanje 2003). Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Lipljin 2002: Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin 2002: Garestin.
- LIV²: *Lexikon der indogermanischen Verben: Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Unter Leitung von Helmut Rix. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix. Wiesbaden 2001: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Loma 2013: Aleksandar Loma, *Toponimija Banjske hrivovulje: Ka osmišljenju starosrpskog toponomastičkog rečnika i boljem poznavanju opšteslovenskih imenoslovnih obrazaca*. Beograd 2013: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Lorentz 1958–1973: Friedrich Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch I–III*. Berlin 1958–1973: Akademie Verlag.
- Ložar 1944: *Narodopisje Slovencev I–II*. Priredil Rajko Ložar. Ljubljana 1944: Založba Klas.

- Machek 1968: Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého. Druhé, opravené a doplněné vydání*. Praha 1968: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Mańczak 1977: Witold Mańczak, *Słowiańska fonetyka historyczna a frekwencja*. Kraków 1977: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Marcato 2010: Carla Marcato, Idronimi, v: *Enciclopedia dell'Italiano* 2010 [http://www.treccani.it/enciclopedia/idronimi_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/idronimi_(Enciclopedia-dell'Italiano)) (5. 11. 2014).
- Matasović 2014: Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation: Proto-Indo-European Origins and Historical Development*. Heidelberg 2014: Universitätsverlag Winter.
- Matičeto 1999: Milko Matičeto, Durla: poljšja samica. *Proteus* 7/61, 1999, 332–333.
- Matzenauer 1870: *Cizí slova ve slovanských řečech*. Sepsal Ant. Matzenauer. Brno 1870: Nakladem Matice Moravské.
- Mayrhofer 1986–2001: Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch der Altindoirischen I–III*. Heidelberg 1986–2001: Universitätsverlag C. Winter.
- – 1986: Manfred Mayrhofer, *Indogermanische Grammatik. Band 1, 2. Halbband: Lautlehre*. Heidelberg 1986: Carl Winter Universitätsverlag.
- Mažuranić 1908–1922: Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik I–II*. Zagreb 1908–1922: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti. [Reprint Zagreb 1975: Informator].
- Megiser 1592: Hieronymus Megiser, *Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch, Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592, Bearbeitet von Annelies Lägroid, Slovensko-nemško-latinski slovar. Preureditev in posnetek prve izdaje iz leta 1592. Priredila Annelies Lägroid*. Wiesbaden 1967: Otto Harrassowitz.
- – 1744: Hieronymus Megiser, *Dictionarium quatuor linguarum: videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) & Italicae, sive Hetruscae*. Clagenfurti 1744: Typis Joannis Friderici Kleinmayr.
- Merkù 2006: Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu* (= *Linguistica et philologica* 15). Uredila Metka Furlan in Silvo Torkar. Ljubljana 2006: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- – GSTN: Pavle Merkù, *Gradivo za slovar terskega narečja*. Rokopis.
- Meyer-Lübke 1917: Wilhelm Meyer-Lübke, Beiträge zur romanischen Laut- und Formenlehre. *Zeitschrift für romanische Philologie* 40, 1917, 62–82.
- Mihelič 2001: Darja Mihelič, Prve znane omembe krajevnega imena »Sečovlje«. *Annales (Series Historia et Sociologia)* 11, 2001, 55–70.
- Mikhailov 2001: Nikolaj Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst 2001: Mladika.
- Miklošič 1875: Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Zweiter Band: Stammbildungslehre*. Wien 1875: Wilhelm Braumüller.
- – 1886: Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien 1886: Wilhelm Braumüller.
- Milevoj 2006: Marijan Milevoj, *Gonan po nase: Rječnik labinske cakavice*. Labin 2006: Mathias Flacius.
- Mrkun 1939: Anton Mrkun, Lov na polhe v Dobrépoljski okolici. *Etnolog* 12, 1939, 74–81.
- Mucke: Ernst Mucke, *Wörterbuch der nieder-wendischen Sprache und ihrer Dialekte I–II*. St. Petersburg 1911–1915, Prag 1926, Prag 1928: Verlag der Russischen und Čechischen Akademie der Wissenschaften, Verlag der Bömischen Akademie der Wissenschaften und Kunst.

- Mukič 2005: Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely 2005: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Murko 1833a: Anton Janez Murko, *Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik. Kakor se slovenščina govori na Štajerskim, Koroškim, Krajnskim in v zahodnih straneh na Vogerskem. Slovensko-nemški Del*. V Gradci 1833: V zalogi in na prodaj per Franci Ferstli.
- 1833b: Anton Johann Murko, *Deutsch-slowenisches und slowenisch-deutsches Handwörterbuch. Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarn's westlichen Distrikten. Deutsch-Slowenischer Theil*. Grätz 1833: Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung.
- Narat 2007: Jožica Narat, Slovar stare knjižne prekmurščine. *Slavistična revija* 55/4, 2007, 681–686.
- NIL: Dagmar S. Wodtke, Britta Sofie Irslinger, Carolin Schneider, *Nomina im indogermanischen Lexikon*. Heidelberg 2008: C. Winter Verlag.
- Nosovič 1870: Ivan I. Nosovič, *Slovar' beloruskago narečija*. Sanktpeterburg 1870: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk.
- Nova beseda: Korpus Nova beseda. http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html.
- Novak F. 1996: Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak*. Murska Sobota 1996: Pomurska založba.
- Novak V. 1979: Vilko Novak, Jezik prve prekmurske knjige. *Studia Slavica Hung.* XXV, 1979, 279–285.
- 2006: Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana 2006: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- NP: *Il nuovo Pirona: Vocabolario friulano. Aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau per la seconda edizione (1922)*. Udine 2004: Società filologica friulana.
- Oblak 1890: Vatroslav Oblak, *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen*. Leipzig 1890: Druck von Breitkopf & Härtel.
- 1891: Vatroslav Oblak, Doneski k historični slovenski dialektologiji II. *Letopis Matice slovenske za leto 1891*, Ljubljana 1891, 66–130.
- Oettinger 1994: Norbert Oettinger, Etymologisch unerwarteter Nasal in Hethitischen, v: *In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 25. bis 28. März 1993 in Kopenhagen*. Unter Mitwirkung von Benedicte Nielsen herausgegeben von Jens Elmegård Rasmussen. Wiesbaden 1994: Dr. Ludwig Reichert Verlag. 307–330.
- 2001: Norbert Oettinger, Neue gedanken über das nt-Suffix, v: *Anatolisch und Indogermanisch / Anatolico e Indoeuropeo. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft Pavia, 22.–25. September 1998*. Hrsg. Onofrio Carruba und Wolfgang Meid. Innsbruck 2001: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck. 301–315.
- OLA L 1, 1988: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 1. Životnyj mir*. Moskva 1988: Nauka.
- L 2, 2000: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 2. Životnovodstvo*. Warszawa 2000: Meždunarodnyj komitet slavistov: Komissija Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa, Pol'skaja akademija nauk: Institut pol'skogo jazyka, Universitet v Belostoke: Institut pol'skoj filologii.
- Olander 2015: Thomas Olander, *Proto-Slavic Inflectional Morphology: A Comparative Handbook*. Leiden - Boston 2015: Brill.

- Olmo 1885: Fortunato Olmo, *Descrittione dell'Histria. Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* I/1–2, 1885, 149–172.
- Olsen 1999: Birgit A. Olsen, *The Noun in Biblical Armenian: Origin and Word-Formation – with special emphasis on the Indo-European heritage*. Berlin - New York 1999: Mouton de Gruyter.
- Pahor, Šumrada 1987: Miroslav Pahor, Janez Šumrada, *Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja I–II*. Ljubljana 1987: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Pellizzer 1992: Antonio e Giovanni Pellizzer, *Vocabolario del dialetto di Rovigno I–II*. Trieste - Rovigno 1992: Unione italiana – Fiume, Università popolare di Trieste.
- Pfeifer 2000: *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. 5. Auflage der Taschenbuchausgabe. München 2000: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
- Pleteršnik: Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1894–1895*. Elektronsko izdajo iz leta 2006 uredile Metka Furlan, Helena Dobrovoljc in Helena Jazbec. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Pohlin 1781: Marko Pohlin, *Tu malu besedishe treh jesikov 1781*. Faksimile prve izdaje. München 1972: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Pokorny 1959: Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. I. Band*. Bern - München 1959: Francke Verlag.
- Popowska-Taborska 1998: Hanna Popowska-Taborska, O kaszubskim *kuka* i całej diabelskiej rodzinie, v: *Słowo i kultura I. Pamięci Nikity Il'iča Tolstogo*. Moskva 1998: Indrik. 251–254.
- Praprotnik 2007: Nada Praprotnik, Henrik Freyer in njegov seznam slovanskih rastlinskih imen (Verzeichniß flavischen Pflanzen-Namen) iz leta 1836. *Scopolia: revija Prirodoslovnega muzeja Slovenije* 61, 2007, 1–99.
- Rajh 2010: Bernard Rajh, *Gúcati po antùjoško. Gradivo za narečni slovar severozahodnoprleškega govora* (= Zora 73). Maribor 2010: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.
- Rajšp, Trpin 1997: Vincenc Rajšp, Drago Trpin, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804): Karte, 3. zvezek*. Ljubljana 1997: ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije.
- Ramovš 1997 (= 1923): Fran Ramovš, Deklinacija slovenskega imena očà-óče < *отць*, v: Fran Ramovš, *Zbrano delo: Druga knjiga. Razprave in članki*. Uredil Jože Toporišič. Ljubljana 1997: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 305–313.
- – 1924: Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: Konzonantizem*. Ljubljana 1924: Založila Učiteljska tiskarna.
- – 1927: Fran Ramovš, O naravi psl. *tort-* in *tert-* v slovenščini. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* VI, 1927, 22–26.
- – 1935: Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: Dialekti*. Ljubljana 1935: Založila Učiteljska tiskarna.
- – 1952: Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika: Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*. Ljubljana 1952: DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo.
- – 1971: Fran Ramovš, *Zbrano delo: Prva knjiga*. Uredila Tine Logar in Jakob Rigler. Ljubljana 1971: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rasmussen 1989: Jens E. Rasmussen, *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*. Innsbruck 1989: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 55.

- Razpet 2006: Marko Razpet, *Kako se reče po cerkljansko*. Cerklno, Ljubljana 2006: Občina Cerklno, Založništvo Jutro.
- RE: *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumwissenschaft: neue Bearbeitung unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa*. Stuttgart 1894–1995: J. B. Metzler.
- Rečnik MS: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*. Novi Sad, Zagreb 1967–1976: Matica srpska, Matica hrvatska.
- Rečnik SANU: *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika I–*. Beograd 1959–: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Repanšek 2014: Luka Repanšek, Fluvius Argao, quis in sinum Argo fluit?, v: *Indoeuropejskoe jazykoznanie i klasičeskaia filologija – XVIII: Materialy čtenij, posvjaščennyh pamjati professora Josifa Moiseeviča Tronskogo / Indo-European Linguistics and Classical Philology – XVIII: Proceedings of the 18th Conference in Memory of Professor Joseph M. Tronsky*. Sankt-Peterburg 2014: Nauka. 814–820.
- RHKJK: *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika I–*. Urednik Božidar Finka. Zagreb 1984–: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ribarić 1940: Josip Ribarić, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri = Srpski dijalektološki zbornik IX*. Beograd 1940: Srpska kraljevska akademija.
- Rigler 1963: Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori: Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*. Ljubljana 1963: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- – 2001: Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Uredila Vera Smole. Ljubljana 2001: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rigoni, Salvino 1999: Simona Rigoni, Stefania Salvino, *Vocabolario italiano-natisonianoo*. San Leonardo 1999: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S.
- Rohlf's 1966: Gerhard Rohlf's, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Fonetica*. Traduzione di Salvatore Persichino. Torino 1966: Giulio Einaudi editore.
- – 1969: Gerhard Rohlf's, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Sintassi e formazione delle parole*. Traduzione di Temistocle Franceschi e Maria Caciagli Fancelli. Torino 1969: Giulio Einaudi editore.
- Rosamani 1990: Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione Giuliano-Dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel convegno di Rapallo del 12-XII-1920*. Trieste 1990: Edizioni Lint.
- RS 2015: *Rateški slovar: Ad abnjaka da žoka in ad agrabka da žlef*. Zbrala in uredila Jožica Škofic in Klemen Klinar. Kranjska Gora 2015: Občina.
- RSGV: *Rečnik srpskih govora Vojvodine 1–10*. Redaktor Dragoljub Petrović. Novi Sad 2000–2010: Matica srpska.
- Sau 2009: Silvano Sau, *Dizionario del dialetto Isolano: Raccolta di parole e modi di dire della parlata isolana di ieri, di oggi e, forse, di domani*. Isola 2009: Edizioni »Il Mandracchio«.
- Schindler 1969: Jochem Schindler, Die idg. Wörter für „Vogel“ und „Ei“. *Die Sprache* 15, 1969, 144–167.
- Schlüssel 1982: *Schlüssel zum „Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten“*. Herausgegeben von Stanislav Hafner und Erich Prunč. Wien 1982: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Schmeller: Johann Andreas Schmeller, *Bayrisches Wörterbuch 1–2*. München 1996: R. Oldenbourg Verlag.

- Schmid 1969: Wolfgang Schmid, Zur Geschichte des Formans **-āuon/-āuo/-ā*. *Indogermanische Forschungen* 74, 1969, 126–139.
- Schnetz 1990: Joseph Schnetz, *Itineraria Romana. Volumen alterum: Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*. Editio stereotypa editionis primae (1940). Stuttgart 1990: Teubner.
- Schrijver 1991: Peter Schrijver, *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam - Atlanta 1991: Rodopi.
- Schuster-Šewc 1961: Heinz D. Schuster-Šewc, Zur slawischen Bezeichnung der »Grossmutter«. *Zeitschrift für Slawistik* VI, 1961, 574–587.
- 1983–1996: Heinz D. Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache 1–5*. Bautzen 1983–1996: VEB Domowina-Verlag.
- SDLA-SI: Rada Cossutta, Franco Crevatin, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre I–II*. Koper 2005–2006: Založba Annales.
- SEK: Wiesław Boryś, Hanna Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny I–VI*. Warszawa 1994–2010: Polska Akademia Nauk.
- Sever 1998: Leopold Sever, Lov na polhe v škocjanskih vaseh, v: *Zbornik občin Grosuplje, Ivančna Gorica, Dobropolje XX*. Grosuplje 1998. 145–161.
- Simonović 1959: Dragutin Simonović, *Botanički rečnik: Imena biljaka*. Beograd 1959: Srpska akademija nauka.
- Skalar 1643: Adam Skalar, *Skalarjev rokopis 1643: Znanstvenokritična izdaja*. Uredila Monika Deželak Trojar. Celje 2011: Celjska Mohorjeva družba.
- SKI: *Slovenska krajevna imena*. Avtorji Franc Jakopin, Tomo Korošec, Tine Logar, † Jakob Rigler, Roman Savnik, Stane Suhadolnik. Ljubljana 1985: Cankarjeva založba.
- Skok 1912: Petar Skok, Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg). *Archiv für slavische Philologie* 33, 1912, 338–375.
- 1923: Petar Skok, Studije iz ilirske toponomastike. *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju* I/1–2, 1923, 1–26.
- 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb 1971–1974: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SLA: *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas*. Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- SLA 1.1: Jožica Škofic, Mojca Horvat, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež, Petra Kostelec, Vlado Nartnik, Urška Petek, Vera Smole, Matej Šekli, Danila Zuljan Kumar, *Slovenski lingvistični atlas 1.1 = Atlas*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- 1.2: Jožica Škofic, Mojca Horvat, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež, Petra Kostelec, Vlado Nartnik, Urška Petek, Vera Smole, Matej Šekli, Danila Zuljan Kumar, *Slovenski lingvistični atlas 1.2 = Komentarji*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sławski 1947: Franciszek Sławski, Oboczność *q* : *u* w językach słowiańskich. *Slavia occidentalis* 18, 1939–1947, 246–290.
- SEJP: Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego 1–5 (A–L)*. Kraków 1952–1982: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego.
- Smoczyński 2003: Wojciech Smoczyński, *Hiat laryngalny w językach bałto-słowiańskich*. Kraków 2003: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- 2007: Wojciech Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno 2007: Uniwersytet Wileński, Wydział Filologiczny.

- Smole 1994: Vera Smole, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora*. Doktorsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 1994.
- Snoj 1997: Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana 1997: Založba Mladinska knjiga.
- 2003: Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar. Druga, predelana in dopolnjena izdaja*. Ljubljana 2003: Modrijan.
- 2009: Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana 2009: Založba Modrijan in Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SP: *Słownik prasłowiański I*-. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974-: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- SP 1962: *Slovenski pravopis*. Ljubljana 1962: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- SP 2001: *Slovenski pravopis*. Uredniški odbor Jože Toporišič, Franc Jakopin, Janko Moder, Janez Dular, † Stane Suhadolnik, Janez Menart, Breda Pogorelec, Kajetan Gantar, Martin Ahlin. Ljubljana 2001: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ZRC SAZU.
- Spinozzi Monai 2009: Liliana Spinozzi Monai, *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Baudouin de Courtenay*. Udine 2009: Consorzio Universitario del Friuli.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana 1970–1991: Državna založba Slovenije.
- SSKJ²: *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–II. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. Ljubljana 2014: Cankarjeva založba.
- Stang 1966: Christian S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo - Bergen - Tromsø 1966: Universitetsforlaget.
- Stankiewicz 1965: Edward Stankiewicz, Forays into Slavic etymology. *International journal of Slavic linguistics and poetics* 31–32, 1965, 405–415.
- Steenwijk 1992: Han Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio* (= Studies in Slavic and General Linguistics 18). Amsterdam - Atlanta 1992: Rodopi.
- Stoewska-Denčova 2009: Elenka Stoewska-Denčova, *Imenuvanje na rodninskih odnosi vo makedonskih dijalektih od slovenski i balkanistički aspekt*. Skopje 2009: Institut za makedonski jezik Krste Misirkov.
- Striedter-Temps 1963: Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden 1963: Otto Harrassowitz.
- Stulić 1806: *Joakima Stulli Dubrocsanina Rjecsoslòxje*. U Dubrovniku MDCCCVI. [Reprint E. Fekete. München 1985: Verlag Otto Sagner].
- Svetokriški: Marko Snoj, *Slovar jezika Janeza Svetokriškega I–II*. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Šašel 1957: Jaro Šašel, *Rožanski narečni besednjak*. Rokopis 1957. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Šekli 2008: Matej Šekli, *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici* (= *Linguistica et philologica* 22). Ljubljana 2008: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šimunović 2013: Petar Šimunović, Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj. *Folia onomastica Croatica* 22, 2013, 147–214.
- Šivic-Dular 1980: Alenka Šivic-Dular, Vloga pomenoslovja v etimoloških raziskavah, v: *XVI. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 29. junij–12. julij 1980. Zbornik predavanj*. Ljubljana 1980: Pedagoško-znanstvena enota za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. 65–76.
- 2000: Alenka Šivic-Dular, Letni časi po slovensko, v: 36. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 26. 6.–15. 7. 2000. *Zbornik predavanj*. Ljubljana 2000: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 63–84.

- Škrlep 1999: Dušan Škrlep, *Slovar poljanskega narečja*. Gorenja vas 1999: Gostilna Poni.
- Štrekelj 1887: Karl Štrekelj, *Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*. Wien 1887: In Commission bei Carl Gerold's Sohn.
- 1892: Karel Štrekelj, Iz besednega zaklada narodovega. *Letopis Matice slovenske za leto 1892*, Ljubljana 1892, 1–48.
- 1896: Karel Štrekelj, Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini. *Letopis Matice slovenske za leto 1896*, Ljubljana 1896, 138–167.
- Šulek 1879: Bogoslav Šulek, *Jugoslavenski imenik bilja*. U Zagrebu 1879: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Šuman 1881: Josip Šuman, *Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni*. Ljubljana 1881: Matica Slovenska.
- Tentor 1909: Mate Tentor, Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso). *Archiv für slavische Philologie* XXX, 1909, 146–204.
- Težak 1981: Stjepko Težak, Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* V, 1981, 203–427.
- Titl 1998: Julij Titl, *Geografska imena v severozahodni Istri*. Koper 1998: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstvenoraziskovalno središče Republike Slovenije.
- Todorović 2015a: Suzana Todorović, *Slovensko istrsko izrazje v zaledju Kopra: Boršt, Krkavče, Tinjan*. Koper 2015: Libris.
- 2015b: Suzana Todorović, *Šavrinsko in istrskobeneško besedje na Piranskem*. Koper 2015: Libris.
- 2016: Suzana Todorović, *Narečje v Kopru, Izoli in Piranu*. Koper 2016: Libris.
- Todorović, Koštiál 2014: Suzana Todorović, Rožana Koštiál, *Narečno besedje piranskega podeželja: Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter*. Koper 2014: Založba Annales.
- Tolkačov 1977: A. I. Tolkačov, K istorii slovoobrazovanija form so značeniem sub“ektivnoj ocenki (kvalitativov) ličnyh sobstvennyh imen grečeskogo proishoždenija v drevnerusskom jazyke XI–XV vv. II. *Ėtimologija* 1975, 1977, 98–128.
- Tominec 1964: Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt: Kratka monografija in slovar*. Ljubljana 1964: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Tomšič 1983: Marjan Tomšič, *Olive in sol*. Ljubljana 1983: Založba Lipa.
- 1993: Marjan Tomšič, *Zrno od frmentona*. Ljubljana 1993: Cankarjeva založba.
- Toporišič 1981: Jože Toporišič, Mostec (OLA 17), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim Lingvističkim atlasom*. Sarajevo 1981: Akademija Nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 147–156.
- Tornow 1989: Siegfried Tornow, *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch: die vlahischen Ortschaften*. Berlin 1989: Otto Harrassowitz.
- Traugott, Dasher 2005: Elisabeth C. Traugott, Richard B. Dasher, *Regularity in Semantic Change*. Cambridge 2005: Cambridge University Press.
- Trautmann 1923: Reinhold Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen 1923: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Trubačov 1959: Oleg N. Trubačov, *Istorija slavjanskih terminov rodstva*. Moskva 1959: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- 1960: Oleg N. Trubačov, *Proishoždenie nazvanij domašnih životnyh v slavjanskih jazykah*. Moskva 1960: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.

- 1998: Oleg N. Trubačev, Iz raboty nad ÈSSJa 26, v: *Slovo i kul'tura I: Pamjati Nikity Il'iča Tolstogo*. Moskva 1998: Indrik. 306–315.
- TSVK: *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten I*–. Herausgegeben von Stanislav Hafner und Erich Prunč. Wien 1982–: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Urbańczyk 1990: Stanislaw Urbańczyk, Pomorskie *ota* 'ojciec' i *kątina* 'dom, świątynia', v: »*Tgoli chole Męstró*«: *Gedenkschrift für Reinhold Olesch*. Herausgegeben von Renate Lachmann, Angelika Lauhus, Theodor Lewandowski, Bodo Zelinsky (= Slavistische Forschungen 60). Köln, Wien 1990: Böhlau Verlag. 213–216.
- Vaillant 1932: André Vaillant, Čakavien d'Istrie *mnel* 'variété d'arbre'. *Revue des études slaves* 12/1–2, 1932, 90–91.
- Valjavec 1878: Matija Valjavec, *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku* (Preštampano iz knjige XLIII. i XLIV. Rada Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti). Zagreb 1878: Tisak Dioničke tiskare.
- Vasmer 1953–1958: Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch I–III*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- 1986–1987: Max Vasmer, *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka I–IV. Perevod s nemckogo i dopolnenija člana-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva. Izdanie vtoroe, stereotipnoe*. Moskva 1986–1987: Progress.
- Večenaj, Lončarić 1997: Ivan Večenaj, Mijo Lončarić, *Srednjopodravska kajkavština: Rječnik govora Gole*. Zagreb 1997: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vedaldi Iasbez 1994: Vanna Vedaldi Iasbez, *La Venetia orientale e l'Histria: Le fonti letterarie greche e latine fino alla caduta dell'Impero Romano d'Occidente*. Trieste 1994: Quasar.
- Velčić 2003: Nikola Velčić, *Besedar Bejske Tramuntane*. Mali Lošinj, Beli, Rijeka 2003: Adamić, Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj, Tramuntana.
- Vinja 1986: Vojmir Vinja, *Jadranska fauna I–II. Etimologija i struktura naziva*. Split 1986: JAZU, Logos.
- Vivoda 2005: Nataša Vivoda, *Buzetski govori*. Koper 2005: Založba Annales.
- Vlajić-Popović 2002: Jasna Vlajić-Popović, *Istorijska semantika glagola udaranja u srpskom jeziku: Preko etimologije do modela semasiološkog rečnika*. Beograd 2002: Institut za srpski jezik SANU.
- Voltić 1803: *Ricoslovník (vocabulario-Wörterbuch) illiriskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s'jednom pridpostavljenom grammatikom illi pismenstvom / sve ovo sabrano i sloxeno od Jose Voltiggi Istrijanina*. U Bescu (Vienna) 1803: U Pritesctenici Kurtzbecka.
- Vondrák 1924: Wenzel Vondrák, *Vergleichende Slavische Grammatik I. Band: Lautlehre und Stammbildungslehre*. Zweite, stark vermehrte und verbesserte Auflage. Göttingen 1924: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Vrančić 1595: *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae & Ungaricae*. Venetiis 1595: Apud Nicolaum Morettum. [Reprint Zagreb 1992: Novi Libar].
- Vujičić 1995: Miloš Vujičić, *Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca)*. Podgorica 1995: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- Weiss 1998: Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrebčke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: Poskusni zvezek A–H*. Ljubljana 1998: Založba ZRC.

- 2000: Peter Weiss, Balkanski polotok, Turčija in Evropa leta 1531 pri potopiscu Benediktu Kuripečiču, v: *Historični seminar 3: Zbornik predavanj 1998–2000*. Uredili Metoda Kokole, Vojislav Likar, Peter Weiss. Ljubljana 2000: Založba ZRC. 175–185.
- Winter 1965: Werner Winter, Tocharian evidence, v: *Evidence for Laryngeals*. Edited by Werner Winter. London - The Hague - Paris 1965: Mouton & Co. 190–211.
- Zair 2012: Nicholas Zair, *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Celtic*. Leiden - Boston 2012: Brill.
- Zdovc 1972: Paul Zdovc, *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten: Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«*. Wien 1972: Herman Böhlau Nachf.
- Zoranić 2011 (= 1569): Petar Zoranić, *Planine*. Priredio Nikica Kolumbić. Zadar 2011: Sveučilište u Zadru.
- ZSSP 1974: *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Odgovorni redaktor akademik France Bezlaj. Ljubljana 1974: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Žitko 1999: Salvator Žitko, Pietro Coppo, O položaju Istre, v: *Stari krajepisi Istre*. Zbral in uredil Darko Darovec. Koper 1999: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije. 39–62.
- ŽS 1999: *Žyvěl'ny svet. Těmatyčny sloŭnik*. Minsk 1999: Belaruskaja navuka.

KRAJŠAVE

adj	adjektiv, pridevnik ²⁸²
adv	adverb, prislov
ap	akcentska paradigma, naglasni vzorec
Apl	akuzativ plurala, tožilnik množine
a-pp	akcentsko-prevojna paradigma, naglasno-prevojni vzorec
arm.	armenski
av.	avestijski
balt.	baltski
bav. avstr.	bavarskoavstrijski
blg.	bolgarski
br.	beloruski
bsl.	balto-slovanski
c	genus commune, splošni spol
cerklj.	cerkljanski
cgn	kognomen, priimek
č.	češki
čak.	čakavski
črnogor.	črnogorski
dem	deminutiv, manjšalnica
dial.	dialektni, narečni
dl.	dolnjelužiški
DLsg	dativ-lokativ singulara, dajalnik-mestnik ednine
dol.	dolenjski
du	dual, dvojina
f	feminin, ženski spol
frc.	francoski
furl.	furlanski
g	genitiv, roditelj
germ.	germanski
gl.	gornjelužiški

---

²⁸² Krajšave, ki označujejo jezike in druge pojavnosti, so razložene v nevtralni pridevniški obliki ednine moškega spola ali samostalnika v imenovalniku ednine, četudi so v besedilu uporabljene v drugačnih slovničnih realizacijah, tudi izsamostalniški.

gor.	gorenjski
got.	gotški
Gpl	genitiv plurala, rodilnik množine
gr.	grški
Gsg	genitiv singulara, rodilnik ednine
hdn	hidronim, vodno ime
het.	hetitski
hrv.	hrvaški
hrv. čak.	hrvaškočakavski
hrv. gradišč.	hrvaškogradiščanski
hrv. istr.	hrvaškoistrski
hrv. kajk.	hrvaškokajkavski
hrv. štok.	hrvaškoštokavski
ide.	indoevropski
iran.	iranski
Isg	instrumental singulara, orodnik ednine
it.	italijanski
it. ben.	italijanskobeneški
it. biz.	italijanskobizjaški
jbkr.	južnobelokranjski
jnotr.	južnonotranjski
jslov.	južnoslovanski
k.o.	katastrska občina
kaš.	kašubski
kimr.	kimrijski
kluv.	klinopisnoluvijski
knjiž.	knjižni
kor.	koroški
kor. obir.	koroškoobirski
kor. rož.	koroškorožanski
kostel.	kostelski
l.c.	loco citato, na navedenem mestu
lat.	latinski
let.	letonski, latvijski
lit.	litovski
Lsg	lokativ singulara, mestnik ednine
m	maskulin, moški spol
madž.	madžarski
mak.	makedonski
mež.	mežiški
mrn	mareonim, morsko ime
mtpn	mikrotoponim, ledinsko ime
n	neuter, srednji spol
n.	nemški
nadiš.	nadiški
NAsg	nominativ-akuzativ singulara, imenovalnik-tožilnik ednine

nč.	novočeski
ngr.	novogrški
niz.	nizozemski
Npl	nominativ plurala, imenovalnik množine
Nsg	nominativ singulara, imenovalnik ednine
nvn.	novovisokonemški
o.	občina
o.c.	opus citatum, navedeno delo
obsoš.	obsoški
oron	oronim, gorsko ime
oset.	osetski
p.	poljski
pgerm.	pragermanski
pide.	praindoevropski
pkm.	prekmurski
pl	plural, množina
pomor.	pomorjanski
prleš.	prleški
psl.	praslovanski
psln.	praslovenski
ptc pret pas	particip preterita pasiva, trpni deležnik preteklika
r.	ruski
rez.	rezijanski
rom.	romanski
romun.	romunski
rovt.	rovtarski
s.	in naslednja stran
s.v.	sub voce, v geselskem članku
sbkr.	severnobelokranjski
sg	singular, ednina
sln.	slovenski
sln. istr.	slovenskoistrski
slov.	slovanski
slovin.	slovinski
slš.	slovaški
srb.	srbski
srbav.	srednjebavarski
srir.	srednjeirski
srlat.	srednjelatinski
srvn.	srednjevisokonemški
ss.	in naslednje strani
st.	stoletje
stcsl.	starocerkvenoslovanski
stč.	staročeski
sti.	staroindijski
stir.	staroirski

stlit.	starolitovski
stnord.	staronordijski
stp.	staropoljski
stpr.	staropruski
str.	staroruski
stsrb.	starosrbski
stvn.	starovisokonemški
ter.	terski
tolm.	tolminski
tpn	toponim, krajevno ime
ukr.	ukrajinski
Vsg	vokativ singulara, zvalnik ednine
zastar.	zastareli
zgsavinj.	zgornjesavinjski
zoon	zoonim, živalsko poimenovanje

SEZNAM SLIK

- Slika 1:** Boškarini (nove generacije) (foto: Miroslav Kastelic)
- Slika 2:** Coppov zemljevid Istre iz leta 1525 (vir: Kladnik idr. 2014: 84–85)
- Slika 3:** Izsek s Coppovega zemljevida Istre iz leta 1525 z mareonimom *Largom* 'Piranski zaliv'
- Slika 4:** Coppov zemljevid Istre iz leta 1540 z mareonimom *Largon* 'Piranski zaliv' (vir: Kladnik idr. 2014: 106)
- Slika 5:** Izsek s Coppovega zemljevida Istre iz leta 1540 z mareonimom *Largon* 'Piranski zaliv'
- Slika 6:** Oglas v goriškem časopisu Soča, 20. januarja 1900 (vir: dLib.si)
- Slika 7:** Oglas v tržaškem časopisu Edinost, 25. maja 1905 (vir: dLib.si)
- Slika 8:** Območje rabe *zmadlet-* in *zmarlet-* po gradivu za SLA (karto izdelala: Karmen Kenda-Jež)
- Slika 9:** Območje asimilacije *dl* → *rl* (na podlagi *zmarlet-* in *durla*) (karto izdelala: Karmen Kenda-Jež)

BESEDNO KAZALO

Slovensko

áčĕ ačičĕt, 27
áče ačičĕta, 23
Adame, 19
ājati, 140
'aṙingle, 97
Artiža vas, 142
Artviže, 142
ata, 25, 92
áta, 23
atej, 92
'a:uca, 90
aṙ'či:ca, 90
'ba:če, 97
bə'la:ḅna, 12
bel'au:ška, 12
beljava, 12
beljavina, 12
Berlino, 37
'bærtac, 12
bə'sieṙ, 12
'bi:əḅarca, 12, 13
bičĕsk/bičĕsok, 64
bik, 76, 87
*bĭsk, 64
b'jāsk, 64
böb, 67
bóbov, 65
bobōv, 65
'börja, 78
Boscarol, 37
bošk, 36
boškarin, 7, 31, 32
boška'rin, 33

Boškarin, 33, 36
boškarinka, 32
Boškini, 31
bratrōnc, 100
bṙdān, 140
brĕk, 64
bučkarĭn, 33
'bükva, 78
bú:la, 109
búla, 109
bús, 106
cáfmiti, 95
'cār, 68
cĕr, 67
cĕr, 67
cíba, 90
cíba, cíba, cíba, 90
cĭčĕr, 68
cíza, 97
ciza, 96, 97
'ci:ze, 97
cizej, 97
cízi, 97
cúcelj, 85
cúra, 96
cúza, 96
cúzati, 96
cūzati, 96
cūzek, 96
cūzek, 96
cūzek, 96
'cūzek, 96
'cu:zəl, 85, 96
cūzika, 96

- 'cväk, 64
 cvék, 66
 cvëk, 64
 cvêk, 64, 67
 čáča, 24
 čâlo, 67
 čebêla, 64
 čëp, 65, 66
 Černe, 29
 čà:ru, 104
 četrték, 142
 činitelj, 143
 čiv, 91
 čivkanje, 91
 čivkati, 91
 čivkniti, 91
 Črne, 18, 27
 č'ro:u, 104
 črvojedinst, 104
 čáča, 24
 čáča/čáča, 24
 čâce, 24
 dâñ, 140
 debel kot polh, 77
 delavec, 95
 délavica, 95
 di'xür, 78
 diš-, 53
 dišava, 53
 dišavar, 53
 dišavarija, 53
 dišave, 53
 dišeča roba, 53
 dišečina, 53
 dlaka, 84
 dlakavi hrast, 67
 d'nə, 83
 dóber dâñ, 140
 dörla, 78
 drag, 41
 **Dragin, 50
 Dragonja hdn, 7, 41, 42, 44
 Dragonja cgn, 41
 Dragonja tñn, 41
 Dragónja, 49
 d'rák, 68
 drék, 66
 d'reu, 67
 d'reu, 67
 drêu 'drevo', 64
 drêu 'hrast', 64
 d'rieu, 67
 droga, 53, 54
 drogerija, 52, 53, 54, 57
 drogva, 53
 drûg, 94
 drûγ óçà, 26
 drúga, 94
 dúda, 84, 85
 'duda, 84
 dúdalo, 86
 'dudat, 85
 dúdati, 86
 dudla, 75–77, 78, 81, 83–87, 95
 *dudla, 77, 86
 *dûdla, 8
 'dû:dl'a, 86
 dûdla, 75, 86
 dúdla, 84
 dûdłá, 86
 'dudlat, 86
 dudle, 86
 'dud'le, 84
 dûdlja, 77, 84
 dûlda (dulda), 75, 86
 durla, 8, 75–78, 81, 83, 84, 86, 87, 95
 dúrla, 78
 dûrla, 75, 86
 'durlá, 75, 76, 84
 električni boškarin, 33
 'ørdra, 137, 138
 'ørdra jer'bëta, 137
 'ørdra 'roža, 137
 'ørdra ('roža), 109
 fantë, 21
 fjume, 49
 fləm, 49
 Flum, 49
 gäd, 99, 102, 103
 gajófa, 38
 gift, 101
 gifterka, 101

- giftna kača, 101
 glaka, 84
 glavnja, 67
 γλιέδα ku 'poh ta_s štarhùola, 77
 γ'λογνά, 67
 gnelc, 68, 69
 gnélec, 60
 gnílec, 60
 gníȳa, 68
 gnîȳa, 68
 gnjel, 60, 68
 *gnjel, 68
 gnjelec, 59–62, 68, 69
 gnjélec, 60
 γνήϋ, 68, 72, 74
 gnjílec, 60
 gnjíva, 68
 góba, 107
 gôba, 107
 gôba, 107
 goljuf, 38
 gologläv, 108
 gosênica, 104
 gosenica med parklji, 104
 gôs, 107
 gospá, 62
 gostù:rænca, 81, 103
 gostûrȳca, 81, 103
 gostúrnica, 81, 103
 'γο:šča, 26
 gôtei, 107
 γράη, 68
 Grulja, 140
 gruz-ti, 98
 guôzdna mišš, 76
 gverc, 56
 gvercna, 56
 hči, 136
 χμητ, 67
 hníȳa, 68
 hramba dišav, 56
 hrastje, 24
 hrašče, 24
 hruška, 101
 ïftna káčà, 101
 ïftna káčà, 101
 Istra, 37
 Istro, 37
 istrsko govedo, 31
 Izolán, 38
 Izolčan, 38
 Izoljan, 38
 jëdla, 83
 jelen, 76
 jərβeta 'ərdr̥a, 137
 'jɛrl̥a, 83
 Jože, 19
 káča, 99, 100, 101, 102
 káča, 101
 'kádle, 84
 Kádlovčan, 83, 84
 Kadlov(i)ca, 83, 84
 kápniti, 95
 'kárče, 84
 'ka:rɛ, 84
 Kárlovica, 83, 84
 Kárlovičan, 84
 Kárlovec, 84
 Kárlovičan/Kárlovec, 83
 kaštrúon, 35
 'kedle, 84
 kêrlc, 84
 kmet, 7, 14
 k'met, 15, 16
 kôča, 99, 100
 q,ôča, 100
 kočnik, 118
 koka, 101
 k,ôka, 100
 k.ôka, 100
 kóka, 102
 kôka, 8, 99–111
 qò:qa, 102
 qôqa, 101, 102
 qò:qca, 102
 kokec, 106
 qóqëj, 101
 kókelj, 103, 105, 107
 kókica, 103
 qò:qi, 102
 kôklja, 102
 ko-ko, 101

- kokoš, 76
 kokôš, 91
 Koper, 38
 Koprčan, 38
 Koromači-Boškini, 31
 kostûrŋca, 81, 103
 košuta, 76
 kotnik, 118
 'ko:uzla, 90
 kóza, 93
 koza, 90
 kô:zla, 90
 kôža, 93
 krama, 56
 krava, 76, 87
 kriĕx, 64
 Kriste, 19
 Krištofe, 19
 Krmín, 41
 krŋ, 106
 k'rŋx, 105
 k'rŋ:j, 105
 k'ru:šŋ 'ača, 26
 k'rŋ:šni, 105
 kŋcek, 90
 kúcelj, 109
 kŋarc, 106
 kuhar, 11
 kúja, 98
 'kuja, 90, 98
 kúka, 8, 103–107, 110–111
 'kuka, 105
 'ku:kac, 104
 kúkac 104, 106, 107
 'kukanca, 105
 kuk-ati, 104
 'kuke, 104, 105
 'ku:kec, 104
 kŋkec 'hrošč ...', 103, 104, 106, 110, 111
 kŋkec 'zаноhtnica', 104, 110, 111
 kŋkac, 104, 106
 'kukofca, 105
 'kukoŋču, 104
 kupĉija z dišavami, 53
 kupĉija z dišeĉimi koreninami, 53
 kŋrc, 106
 kuri peč, 128
 Kuripeč, 128
 kuripeĉič, 128
 kuripĕĉič, 128
 Kuripeĉič, 128
 kúst, 106, 107
 'kŋšar, 105
 'kŋšker, 105
 kuza, 93
 kúza, 90–95
 kuzej, 93
 kúzej, 92
 kŋzej, 90
 kuzelj, 92
 kuzelj/kuželj, 93
 kúzelj, 90, 91, 92, 96
 qù:zi, 92
 kuzla, 8, 92, 93
 kù:zla, 90, 91
 kŋ:zla, 90
 'ku:zla, 90, 105
 'kŋ:zla, 89
 kúzla, 89
 kŋzla, 89
 kŋzla, 89, 93, 94
 kŋzla, 89, 93
 'kuzla, 89, 90
 kŋzla, 89
 kŋ:zla, 89, 91
 qúzla, 89, 91
 kuzla stara, 89
 kuzlica, 93
 kŋzlica, 89, 91
 'kuzwa, 90
 kuža, 92, 93
 kúža, 92
 kŋža, 90, 92, 93, 94
 kúže n, m, 92
 kuzej, 93
 qúžej, 92
 kužek, 93
 kŋžek, 90, 92
 kúželj, 92
 kvóka, 102
 k'voka, 102
 ládelj, 142

- ládelj(c), 67
 lah, 53
 Lah, 53
 láloka 'del preslice', 67, 142
 láloka 'čeljst', 142
 lepo dišeča reč, 53
 lêt, 64
 lêtó, 79
 Libušnje, 94
 liceglêd, 144
 lišček, 77
 Ljubušnje, 94
 Lóa, 140
 Lóya, 140
 Loh, 140
 Lóva, 140
 Lóva, 140
 Lóva, 140
 'lübe, 97
 Lúkovica (pri Domžalah), 38
 Lúkovičan, 38
 Lúkuca, 38
 Lúkučan, 38
 mačka, 33
 'mačkara, 33
 mādlet, 79
 máma, 100
 mâma, 100
 mandelc, 76
 mà:ndelc, 76
 Mandla, 76
 'mandl, 76
 maška, 33
 máti, 100, 107
 mâti, 107
 mâtla, 68
 mâvje, 66
 mejelouc, 65
 mejelovz, 71, 72, 73
 mejnik, 73
 mël, 59–63, 69, 71
 meljév, 60
 meljév, 67
 meljév hrast, 65, 73
 meljév hrast, 60, 65
 mël'ow, 67
 mël'ow hrást, 65, 73
 melov, 60
 mëllov (les), 66
 mëllov les, 60, 65
 merjasec 'verres', 66
 merjasec 'orodje', 90
 mesoglêd, 144
 mêt, 64
 mêtla, 86
 mîje-, 62, 65
 Miklavž, 66
 mirodija, 55, 57
 miro-dija, 51
 mirodilnica, 7, 51–58
 mirodílnica, 51
 miro-dílnica, 51
 mirodilničar, 52
 mirodilniški, 52
 n'jäu, 63–67, 69–74
 'mieu, 63–74
 mîêu, 59, 61, 62, 63
 mîêu, 63–74
 mlad, 130
 mlad lejtu, 79
 mladlêtek, 79
 mladlêtje, 79
 mladolêtje, 79
 mljêt, 64
 mlêje, 64
 modràs, 99
 mój, 142
 mólsti, 93
 molza, 93, 99
 molzač, 12
 molzec, 12
 molža, 93, 99
 mōma, 100
 Montana, 49
 mon'tana, 49
 mōti, 100
 mōti, 100
 mu, 91
 múka, 106
 mūkanje, 91
 mūkati, 91
 mukniti, 91
 mùš, 106

- mútit, 106
 mu'za:č, 12
 mɔ̂aɓ, 130
 na d̂oŕ, 142
 na dvoru, 142
 nádl, 67, 142
 náloka, 67, 142
 Napoli, 37
 nãvje, 66
 n̂êsu, 64
 nã'vi:əsta, 25
 ñàl, 67
 'ñalić, 67, 68
 nǰálići, 67
 ñãu, 67
 ñãu, 59–62, 66–68
 'ñaɔ̂, 67, 68
 'ñãɔ̂, 67, 68
 'ñaɔ̂, 67, 68
 ñãu, 67, 72, 74
 ñêlowa d̂ərva, 67
 ñêu, 59–62, 66, 67
 ñêu, 67, 68, 72, 74
 nǰíva, 68
 noč, 136
 'no:ɣa, 25
 nò:s, 107
 n̂ôs, 107
 ob'li:ce, 26
 *ocja, 19
 'o:č, 25, 26
 oča, 7, 17–26, 29, 30
 óča, 27
 'o:ča, 25, 26
 oča naš, 29
 oča naš/očanaš, 29
 oča očeta, 29
 očan, 28
 očà:nc, 27
 očanec, 28
 očánec, 27
 očánec, 27, 28
 očē, 17, 18, 28, 29, 30
 óče, 27
 **očē, 17, 21
 očē naš, 29
 očē naš/očēnaš, 29
 očē očeta, 7, 18, 20, 21, 28, 29
 očēnaš, 29
 **očēnaš, 29
 očēnaš, 29
 oča, 17, 21
 *oča, 22, 24
 oča, 20, 21
 oča, 25
 oča/oča, 19–21, 23–25, 27, 30
 očē, 17
 očē/oče, 19, 21, 27, 30
 odkuriti jo, 126
 odúrñiti, 78
 odvörmt, 78
 ógenj, 8
 ok̂o, 107
 op'let, 64
 oskřda, 141
 ostúd, 103
 ostù:dənĉa, 103
 stúdnica, 103
 ostúdnica, 81
 oškrba, 141
 óškrba, 141
 otâc, 21
 ot'ã, 25
 ota, 23
 *otəcja, 19, 25
 òtec, 21
 òtəc, 21
 otročanec, 28
 otroče, 28
 ot'ro:k, 25
 (otroški) vrtec, 12
 ouca, 23
 'oučk, 'oučk, 90
 'pajak, 65
 pãjek, 100
 'pajok, 65
 pãlin, 67
 papa, 25
 paša, 89
 pašēn, 89
 pašna čebela, 89
 pašna kuzla, 89

- peč, 128
 'peč, 64
 peči, 136
 pečnik, 118
 pëjõu, 66
 pëlön, 67
 Pär stareya dvora, 41
 'peša r'java, 137
 pəše, 27
 petelin, 76
 petnik, 118
 Petre, 27
 pí:eš, 62
 Piran, 38
 pirezelj, 93
 pírh, 124
 pírh/pírih, 124
 pírho, 124
 Pírih, 124
 pírih, 126
 piriti se, 124, 126
 pírozelj, 93
 píruh, 126
 píruh, 125
 písanica/písanka, 139
 piščanec, 28
 pišče, 28
 pišče, 27
 pišče, 27, 28
 pišče, 27
 'piše, 27
 'plüče, 78
 Pod mielom, 71
 Pod mjelom, 69
 podpisati, 139
 poglavare, 19
 põiaᅇk, 100
 põiaᅇk, 100
 põienk, 100
 polh, 76, 77, 87
 Polh, 77
 polhar, 77
 polharski, 77
 polharstvo, 77
 polharta, 89
 polhati, 77
 polhek, 77
 polhov, 77
 Polhov Gradec, 77
 Polhovica, 77
 polhovina, 77
 polhovka, 77
 'polski 'meš, 64
 Polše, 77
 *polše, 77
 polšetina, 77
 polševina, 77
 polšica, 77
 polšina, 77
 polšji, 77
 polšnica, 77
 pomlād, 79
 posttᅇiä, 66
 Pošeta, 77
 Povh, 77
 pòuhuka, 77
 Povše, 77
 prasec, 95
 prasica, 95
 Primo, 33
 psîca, 89
 püč, 64
 Puh, 77
 puhasti hrast, 67
 rdeč, 137
 rdeča pesa, 137
 rə'bięta r'java, 137
 Reka, 49
 ripeč/rupeč, 128
 řja/rjā, 137
 rjav, 137
 r'java 'pesa, 137
 r'java rə'beta, 137
 r'nə 'dne', 83
 roja, 49
 Rokava, 49
 rūsica, 109
 sâstra, 64, 67, 68
 Sebenik, 16
 seber, 11
 Sebernikar, 16
 séber, 13

- séber = sēber, 13
 sēber, 16
 sebrski, 13
 sebrstvo, 13
 Sečoveljska reka, 49
 Sečovlje, 49
 'se:đla, 13
 sēdlo, 13
 sēka, 127
 sēn, 140
 sə'ni:ca, 13
 'sə:rce, 26
 sesek, 85
 'se:stra, 25
 (səstrā) ójina, 24
 sever, 11
 séver, 13
 Sičjole, 49
 'siebər 'revež ...', 11–16
 'siebər 'sever', 12, 13
 'siənce, 26
 simentalka, 40
 sin, 143
 sine, 19
 siníca, 13
 skriĉet, 64
 sláma, 100
 s'lēpi 'miš, 64
 slúga, 93, 94
 slúža, 93, 94
 smrdēti, 144
 smrdúh, 144
 Soča, 49
 soprôg, 36
 soprôga, 36
 spānčkati, 140
 spati kot polh, 77
 spomlādi, 79
 spumlad, 79
 sreber, 14, 15, 16
 Srebernik, 16
 *Srebra, 16
 *Srebren, 16
 Srebrenik, 16
 Srebrenik = Srebrnik, 16
 srebrič, 15, 16
 Srebrič, 16
 *Srebrni potok, 16
 Srebrnič, 16
 Srebrnik, 16
 Srebrnjak, 16
 stari oča, 29
 stari oče, 29
 starínc, 77
 Stéla, 118
 storiti, 142
 strahúau, 77
 strohōl, 77
 strohōl, 77
 súl, 106
 **sü:trej, 79
 súw, 106
 svada, 99
 svaja, 99
 Sveti Peter, 41
 swōma, 100
 suōma, 100
 šáka, 93
 šákelj, 93
 šcénc, 116
 Šeber, 16
 Šeberle, 16
 Šebernik, 16
 šenec, 116, 119
 šépati, 116
 šivati, 120
 Škofljica, 62, 63
 škřba, 141
 škrofíti, 95
 škropíti, 95
 špecer-, 7, 57
 špecerija, 56
 špecerijsko blago, 53
 *špecerilnica, 56, 57
 štacuna, 56
 štacuna dišečih reči, 53, 56
 štedilnik, 57
 Štéle, 118
 štarhùol, 77
 šti!, 39
 štrahù, 77
 švapljáti, 116
 švépati, 116
 ta človek mi sesa kri, 96

- 'ta por 'mɔ st'rio, 83
 'ta sta:r 'oče, 27
 ta stâr wóča, 26
 tata, 25, 29
 tâta, 64, 67
 tatej, 29
 tele, 28
 'te:ta, 25
 tĕta, 67
 **tjatja, 24
 točilen, 56
 točilnica, 56
 točilo, 56
 točiti, 56
 tój, 142
 Tone, 19
 torek, 119
 trd, 142
 trijĕ, 71, 72
 trijĕ/trĭje, 62
 túlac, 106
 tvój, 142
 t'ÿzla, 89
 učitelj, 143
 učiti, 143
 učévova, 19
 uhelj, 93, 96
 uhô, 93
 'üxo, 78
 u'pâjok, 65
 urad, 36
 ūren, 78
 ušĕnek, 117
 užgati jo, 126
 v križu ga šiva, 120
 uäca, 25
 'waða, 12
 vâma, 100
 varih, 125
 varuh, 125
 wdĭmu, 126
 vĕja 'palpebra', 140
 vĕja 'ramus', 140
 'wərca, 12
 'wərɣ, 12
 'wərtat, 12
 wər'tinc, 12
 wər'ze:jlə, 12
 véverica, 13
 videla, 83
 'vĭrla, 83
 ūmaɓ, 130
 wóča, 26
 wŏče, 23
 wóče, 19
 wočĭétow, 19
 wočĕ/ocĕ, 20
 wóca, 19
 wócow, 19
 wŏma, 100
 uŏma, 100
 ūŏma, 100
 wò:wq, 107
 vrân, 108
 Vruja, 140
 vrzel, 12
 *vrzelja, 12
 wšĕ:jq, 117
 wúk, 107
 wŭš, 106
 véverica, 12
 z vâmi, 100
 z wŏma, 100
 z uŏmi, 100
 z ūŏmi, 100
 začimba, 57
 zâmla, 67, 68
 zapiriti se, 124
 zarĭpel, 128
 zaspanĕ, 21
 zdravlje, 62
 zmadlet, 81
 zmadlet-, 79, 81, 83
 zmadlĕtka, 80
 zmârlet, 78
 zmarlet-, 79, 81, 83
 zmarlĕtka, 80
 zü:trej, 79
 ž'bela, 64
 žbĕla, 64
 'žc:na, 25
 žĕna, 66
 žcĕnĕ, 20
 žlica, 130

Praslovensko

*krùh, 64
 *kùka, 107
 *mèl, 64
 *mjel-, 70
 *mjel, 65
 *mjël, 64, 66, 67, 69, 71
 *mjël, 64
 *mlët, 64
 *òko, 107
 *skrìt, 64

Starocerkvenoslovansko

gadъ, 103
 гъзда, 137
 Slověne, 28
 šьvenъ, 120

Hrvaško

Boškari, 38, 39
 boškarin, 32
 Boškarin, 33
 boškarīn, 33
 boškarīn, 33
 boškàrīn, 36
 brèk, 64
 cīca, 95
 cīcati, 95
 cūcla, 85
 'cuižek, 96
 cūra, 96
 cūra, 96
 cāza, 96, 97
 cāžek, 96
 Cūzela, 96
 čadīn, 33
 čāća, 24
 čarin, 33
 dīmit, 126
 dječja varalica, 85
 dōjče/dòjče, 86
 **Dragin, 50
 Dragonja, 7, 41, 42, 44
 drogèrija, 57

dūdati, 85
 dūdla, 85, 86, 95
 dūdla, 85, 86, 95
 gäd, 103
 gajárdo, 33
 gläditi, 127
 grànica, 73
 grūlj, 140
 gūnò, 71
 istarski podolac, 31
 Īstra, 37
 Istro, 37
 jelen, 33
 joča, 24
 kāča, 99
 kànica 'mavrica', 143, 144
 kànica 'pas', 143, 144
 kaparīn, 33
 Kotor, 44
 kūja, 90, 98
 kūka, 108
 kūkac, 104
 kūkeç, 104, 110
 kukònos, 108
 kükonos, 108
 Kuripešić, 128
 kuzla, 89, 94
 kuzla, 89, 91
 kuzla, 89, 91, 93
 kuzlica, 89, 91
 kūža bàba, 94
 Lābīn, 41
 lēt, 142
 letò, 142
 lèto, 142
 lūda, 108
 māmā, 107
 māmō, 107
 m'andl, 76
 māndlin, 77
 māndula, 33
 mel, 61, 62, 70
 melīci, 69, 70
 mètla, 86
 m'èl, 69, 70, 71, 72, 74
 Mieli, 69

- Mielič, 69
 Mieliči, 69
 miris, 57
 mirodarnica, 57
 miròdija, 57
 mirodijar, 57
 mirodijarnica, 57
 miròdija, 57
 mjelič, 61, 62
 mjëlic, 69, 70
 mjëu, 61, 62, 63, 69, 71, 72, 74
 mjëv, 69, 70, 71, 72, 74
 mjëu, 69, 70, 71, 72, 74
 mlādlët, 79
 mlādlëto, 79
 mlīza, 127
 mljëza, 127
 mlòštvo, 71
 mnel, 61, 70, 71, 72
 mnjel, 62
 mnòštvo, 71
 na mlād līta, 79
 Napoli, 37
 njīva, 71
 nōč, 24
 Ocinj, 44
 'oča, 24, 25
 očinstvo, 24
 očūh/v, 26
 Očēnāš, 24
 *oča, 24
 öcin, 24
 òfuriti, 128
 òpuriti (se), 128
 otec, 24
 'otëc, 24
 pečnica, 118
 pedoč, 116
 petnjīca, 118
 pīri, 124, 126
 pīrih, 33
 pīrih, 124, 126
 pīriha, 124
 Pīriha, 124
 pīrih, 124, 126, 127
 piriti, 126
 pīriti, 124
 pīrjati, 127
 pīrjati, 127
 pīsanica, 139
 Pod mieli, 69
 Poli mieliča, 69
 popūriti, 128
 prëja, 70
 pšenac, 117
 pūriti, 127
 rušin, 33
 samānj, 71
 (sa-)švën, 120
 savina, 33
 sebar, 14, 16
 sēbar, 13, 14, 16
 sēbarskī, 13
 sēbarstvo, 13
 sīsati, 95
 sjëka, 127
 srebar, 14, 15
 sreber, 16
 srnela, 33
 sūha, 109
 sūprug, 36
 sūpruga, 36
 svenāc, 117, 118
 svenëc, 117, 118
 šenāc, 116, 117
 šēnac, 116
 šenāk, 116
 šëpati, 116
 Škoflić, 63, 70
 šti!, 39
 švenāc, 117, 118, 121
 švënāc, 116, 117, 118
 švenāc/švenāk, 8
 švenak, 116
 švenāk, 116, 117, 118, 121
 švenāk, 116, 118
 švenka igla, 121
 U. Dragonja, 44, 49
 úja, 25
 Ulcinj, 44
 usenāc, 119
 usenëc, 119

uš, 116
ušenak, 116
ušenäk, 116, 117
ušénjak, 116, 117
vióla, 33
vrùlja, 140
zätuljak, 106
zdravlje, 63
znam'énje, 71

Srbsko

beo mlak, 60
čica, 95
čicati, 95
čücla, 85
čüra, 96
čürica, 96
čäca, 24
dòjče/dòjče, 86
drogèrija, 57
dúda, 85, 86
dúde, 86
düdla, 85, 86, 95
düdoliti, 86
gäd, 103
grànica, 73
kùja, 90, 98
küka, 108
lèto, 142
lüda, 108
m'gjelovik' stsrb., 59, 63, 72
m'gjel' stsrb., 59, 63, 70, 72
mètla, 86
miris, 57
miròdija, 57
òčüh/v, 26
òpuriti (se), 128
Pirivatra, 128
Pirivatrić, 128
pòpuriti, 128
püriti, 128
sèbar, 13, 14, 16
sèbarskī, 13
sèbarstvo, 13
sebr̃ stsrb., 14

sebr̃ stsrb., 16
sšsati, 95
ššepati, 116
úja, 25
zapúriti se, 128
zdimiti, 126

Črnogorsko

píriti, 124, 126
pisánica, 139
zapíriti, 124, 126
zäpuriti, 128

Bosensko

puriti, 123
Purivatra, 128

Makedonsko

cica, 95
gad, 103
granica, 73
let, 142
leto, 142
'oča, 26
očuv, 26
'ok'a, 26
'ok'a:, 26
sluga, 93
svenče, 118
voška, 115
vreča, 26
vrek'a, 26

Bolgarsko

cícam, 95
granica, 73
maždèl, 59, 63, 72
maždelòv, 66
maždelòvina, 66
m̃ždèl, 59, 63, 72
pčène, 117
pšène, 117

svénče, 118
 štené, 119
 švénc, 8, 116, 118, 121
 vňška, 115

Rusko

bátja, 21
 **čáča, 24
 devermi str., 124
 dójka, 86, 94
 dudá, 85
 dudólítʹ/dúdolitʹ, 85
 gád, 103
 kuka, 108, 110
 ledýh, 125
 letúcij, 142
 lóžka, 130
 metlá, 86
 moževél, 72
 možževél, 72
 možževélʹnik, 72
 oprúritʹsja, 127
 ospod str., 140
 ospoda str., 140
 ospodinʹ str., 140
 otec, 18
 pilá, 129
 puritʹ, 127
 pýrej, 124, 125
 sębr str., 14
 sębrʹ str., 16
 sjaběr, 14
 solnopĕk, 138
 sólnyško, 138
 soska, 85
 sosók, 85
 telĕnok, 28
 tjátja, 24
 voronój, 108
 vospodí, 140
 vospodin, 140
 vóška, 117
 vošʹ, 117
 vša, 115
 všĕnok, 117

Ukrajinsko

cýcʹka, 95
 djjka, 86, 94
 kúčyty, 105
 kúka, 105, 106, 108, 111
 kúska, 105
 kúzka, 105
 óskarb, 141
 otéj, 22
 pyrĕj, 124, 125
 pysáty rjadký, 139
 sjáber, 14
 sjabró, 14
 vóša, 115

Belorusko

cycʹkà, 95
 kízja, 97
 kúzja, 97
 lʹjatvó, 142
 písanka, 139
 pýricʹsca, 124, 126, 127
 sjabr, 14
 tul, 106
 túlom, 106

Poljsko

cuzać się, 96
 cysać, 95
 dojka, 86, 94
 dziewierzmi stp., 124
 gad, 103
 k'izłak, 97
 kizia, 97
 kižlak, 97
 koko, 105
 kuczyć, 105
 kuka, 104, 105, 108, 111
 kuza, 94, 95
 lot, 142
 miotła, 86
 oskarb, 141
 perz, 124, 125
 perzina, 124, 125

perzyć się, 124, 126
pisanka, 139
pyrz stp., 124
rodzina, 125
siabr stp., 14
sługa, 93
szwon, 8, 121
świnia, 97
wsza, 115
wszonka, 117

Pomorjansko

ota, 22, 23, 24, 168
wša, 115

Kašubsko

gřeb'ón, 121
kučec, 105
kuka, 105, 108, 111
piskac, 139
słono, 138

Slovinsko

bospodār, 140
gospodār, 140
pospodār, 140
vospodār, 140

Češko

cicati, 95
červená řepa, 137
dojče, 86
dojka, 94
dojka nč., 86
dojka stč., 86
dudati, 85
dundat, 85
had, 103
hrb, 73
hrbol, 73
kauka, 105, 106
louda, 108, 109

ot, 22, 23
otný, 22
pýř, 123, 124
pýřeti, 124, 126
pýřiti se, 124, 126
sieto stč., 129
úřad, 36
všeně, 117

Slovaško

cicat', 95
dojča, 86
dudat', 85
dudat' si, 85, 86
pýr, 124, 125
pyrina, 124, 125
pýřit' sa, 124, 126
šaptat'i, 116
šeptat', 116

Gornjelужиško

cycac', 95
had, 103
kuka, 105
pyrić, 124, 126
pyrić so, 126
šapać so, 116
wowa, 136
wowka, 136

Dolnjelужиško

cycas', 95
gad, 103
morjo, 125
pyrina, 124, 125
pyriś, 124, 125, 126
pyriś se, 124, 126
šapaś, 116
šenc, 116
wówa, 136
wšeńc, 117

Praslovansko in slovansko

- *Albŭnъ jslov., 41
 *ata, 22, 23
 *bāba, 137
 *bā(ja-)ti, 123
 *bāsнь, 123
 *bēluhъ, 125
 *bēľ, 125
 *bōbъ, 65, 67, 68
 *bōsъ, 106
 *brēkъ jslov., 64
 *cicati, 95
 *cūrica, 96
 *cuz-/cuz-, 98
 *cuza, 98
 *cuzati, 96, 98
 *cūzati, 96, 97
 *cūz(a)ti, 96
 *cŭcati, 95
 *cyza, 98
 *cuzati, 96, 98
 *cŭzati, 97
 *cuz-ějъ, 97
 *či-nq-ti, 143
 *čbēla, 64
 *čьгць, 104
 *deuę-ть, 140
 *dēlavica, 95
 *dēlavъsъ, 95
 *dēuęr'ъ, 124
 *dojiti, 86, 94
 *dojka, 86
 *dorgъ, 41
 *drgŭgъ, 94
 *duda, 85
 *dūda, 85, 86
 *dudati, 85, 86
 *dūdati, 85, 86, 95
 *dūdъla, 86
 *dūd-ъla, 95
 *duhъ, 24
 *dus'a, 24
 *dъt'i, 136, 137, 138
 *dyš-, 53
 *ēd-mъ, 98
 *gādъ, 103
 *gnědъ, 59, 60
 *gnězdo, 68
 *gospod'ā, 62
 *gospodar'ъ, 140
 *gou-en-, 28
 *gou-ēn-, 28
 *gōba, 107
 *gqsakъ, 97
 *gqъsъ, 97
 *gqъsъ, 107
 *granica, 73
 *grŭsti, 98
 *hŭorstŭje, 24
 *jъzъ, 79
 *kāča, 99, 100
 *kap-nq-ti, 95
 *ko-ko, 91
 *kōkošъ, 91
 *kor-en-, 28
 *kor-ēn-, 28
 *kōstъ, 106, 107
 *koza, 25
 *kōz-ja, 93
 *koz'a, 25
 *koz'ъ, 93
 *kqъtsъ, 118
 *kqъtsъnikъ, 118
 *kqъtnikъ, 118
 *kqъtъ, 118
 *kŭihъ, 64
 *kuč-ъc-ыl'ъ, 109
 *kūja, 98
 *kūka, 105–111
 *kukъsъ, 105, 106
 *kukъsъ, 110
 *kūkъ adj, 108, 109, 111
 *kūkъ subst, 110
 *kŭrъ, 129
 *kūra, 96
 *kūrica, 95, 96
 *kūgъsъ, 95, 96
 *kūgъ, 96
 *kūz-, 98
 *kūz-/kŭz, 8, 98
 *kuza, 94, 98
 *kūza, 97

- *kúzati, 96, 97, 98
 *kúz(a)ti, 94, 95, 96
 *kúžla, 91, 94, 98
 *kúž-yla, 91, 93, 97
 *kuz(ь)l'ь, 93
 *kuž-ějь, 92
 *kuž-ькь, 92
 *Кътмънъ jslov., 41
 *kyza, 97, 98
 *kýza, 97
 *kызati, 96, 97, 98
 *kýzati, 97
 *кызла, 98
 *кыз-ъла, 97
 *кыз-ьл-'акъ, 97
 *lědъ, 64
 *lesti letešъ, 142
 *letěti, 142
 *letó jslov., 142
 *letъ, 142
 *let-цó, 142
 *lěvъ, 129
 *lqgъ, 140
 *lúda, 108, 109
 *lúďъ, 108, 109
 *lъžica, 130
 *máma, 100
 *máti, 100, 107
 *měďъ, 64
 *medučěďъ, 144
 *med'a, 8
 *med'ǎ, 73
 *med'-ьн-икъ, 73
 *melъ, 62, 63
 *mělsti/mělsti mьlzěšъ, 127
 *mělti, 64
 *mělti měl'ešъ, 138
 *mēlцo, 138, 142
 *mélza, 127
 *mestí, 86, 91, 94
 *metьlǎ, 86, 91, 94
 *metьló, 86
 *mělъ, 62, 63
 *mělъ, 64
 *mьd'eloцъ jslov., 73
 *mьd'elъ jslov., 8, 59, 72
 *mьd'elъ jslov., 72, 73
 *mь/ьd'elъ jslov., 7, 59, 62, 63, 65, 69, 72
 *mь/ьd'elъ jslov., 69, 71, 72
 *močidlo, 83
 *močirlo dial., 83
 *močiti, 83
 *molde, 28
 *mold-en-ьсь, 28
 *mold-ěn-ьсь, 28
 *mor'e, 125
 *mqkǎ, 106
 *mqfítъ, 106
 *mqžъ, 106
 *mъje-, 62, 65
 *mýdlo, 144
 *mý-dlo, 143
 *myš-e, 119
 *myšъ, 127, 119
 *my-ti, 143
 *mý-ti, 143
 *nerstьсь, 66
 *něslъ, 64
 *nòsъ, 107
 *not'ъ, 20, 24, 136
 *not'ьса, 20
 *not'ьсоjq, 20
 *not'ьсқ, 20
 *níva, 68
 *níva, 68
 *o/el-en-, 28
 *o/el-ěn-, 28
 *ognъ, 131
 *òko, 107
 *o-pal'ekъ, 65
 *oskьrba/oskьrbъ, 141
 *oskьrda/oskьrdъ, 141
 *ota, 22, 23, 24
 *otьca, 20, 30
 *otьсь, 7, 18, 20–23, 25–27, 30
 *ot-ьс-ь, 17
 *otьсь/ot'a, 27
 *otьсь-ja, 19, 20, 21, 25
 **otьс-ja, 25
 *otьс-juhъ, 26
 *otьč-a, 17
 *ot-ьč-a, 17

- *отъчанъ, 28
 *отъче, 18–21, 29, 30
 *отъче, 17, 18
 *от-ъч-е, 17
 *отъче nas'ъ, 24
 *отъч-е, 17
 *от-ъч-е, 17
 **отъја, 24
 *отъпъ, 22
 *отъ 'pater', 22–27
 *отъ 'od', 27
 *от'а, 21, 23–29
 *от'а, 24, 25
 *от'анъ, 28
 *от'е, 29
 *от'е, 27, 28, 29
 *от'ет-оуъ, 27
 *от'еу-, 19
 *от'еуъ, 19
 *от'инъ, 19
 *от'ъ, 25, 26, 27
 *от'ъ(їъ), 25, 26
 *от'ъ(їъ) супъ, 25
 *оца, 136, 137
 *оуъса, 23
 *рајекъ, 65
 *рајекъ, 100
 *рет'и, 136
 *рет'ї pečěшь, 138
 *рѣтъ, 118, 138
 *рет'ьница, 118
 *рѣснь, 123
 *рѣ-ти, 123
 *ри-гъ, 143
 *pisana zem'a, 139
 *pisanica, 139
 *pisati zem'q, 139
 *pis-ka-ti, 139
 *rišč-an-, 28
 *rišč-en-, 28
 *rišč-en-ъсь, 121
 *ri-ti, 143
 *rīti, 130
 *рыјесъ, 129, 130
 *рыјесъ, 62
 *рѣлхъ, 76
 *рыше, 77
 *рыш-ет-ина, 77
 *ръsāti pís'eшь, 139
 *ръstrъ, 139
 *ръсь, 139
 *ръzděti, 125
 *ръzduhъ, 125
 *porsica, 95, 96
 *porsъсь, 95
 *po-stěl'a, 66
 *před'a, 70
 *přičъ jslov., 64
 *pūr-, 8
 *puriti, 128
 *pūriti, 8, 129, 131
 *pūr-iti, 131
 *pъmeлъ jslov., 61
 *pūr-, 8
 *purgēti, 126
 *pūrihъ, 125–127, 129, 131
 *puriti, 126–129
 *pūrīti, 126, 127, 131
 *pūriti, 8, 126, 127, 131
 *pūr-iti, 131
 *puriti se, 126, 127, 128
 *pūrъ, 127
 *purgъїъ, 125
 *pūr'ъ, 124, 125
 *rečěшь, 73
 *ret'ї, 138
 *rěсъ, 138
 *гъсї, 73
 *rodina, 125
 *roditi, 125
 *rod-'akъ, 97
 *rūdъ, 109
 *rūsъ, 109
 *гъděti, 137
 *гъdět'ъ, 137
 *гъdгъ, 137
 *гъdгъ, 109
 *гъd'a, 137
 *гъd'авъ, 137
 *sestra, 14
 *sěje-(шь), 129
 *sěka, 127

- *sěmьja, 14
 *sěto, 129
 *sēt' i sěčěšь, 127
 *sěuерь, 12
 *sębrъ, 7, 11, 13, 14, 15, 16
 *sító, 129
 *sítъ, 129
 *sьgrebro, 16
 *sьrdьse, 138
 *skrǫiti, 64
 *skropǫiti, 95
 *skъrb-, 141
 *sloц-en-, 28
 *slugā, 93
 *služiti, 93
 *sōlь, 106, 138
 *sōlma, 100
 *sōlnъ, 138
 *sqdǫi, 138
 *sǫdъ, 138
 *sūhъ, 109
 *sъ, 79
 *sъlньse, 138
 *sъl-nъse, 138
 *sъl-no, 138
 *sъl-nъ/sъl-nъse, 123
 *sъnъ, 140
 *sъrati, 137, 138
 *sъsati, 95
 *sъs-ъkъ, 85
 *synъ, 25
 *sysati, 95
 *sūinьja, 97
 *sūinъ, 97
 *s'iti, 119, 120
 *s'ьcen-, 116
 *s'ьcenъcъ, 116–121
 *s'ьcenъ, 121
 *s'ьcènъ, 120
 *s'ьcenъkъ, 116–121
 *s'ьcъcъ, 120
 *s'ьcъ, 120
 *ščene, 119
 *ščenъ, 119
 *tata, 22, 24
 *tel-en-ъkъ, 121
 *tele, 28
 *tьiatьja, 24
 *točidlo, 56
 *trъje, 62, 71, 72
 *tud'ъ, 118
 *túlъcъ, 106
 *tulъ, 129
 *túlъ, 129
 *týlъ, 129
 *t'ud'ъ, 118
 *uǫbъ, 25, 125, 136, 137
 *uǫbna, 136
 *ъlcin'ъ jslov., 44
 *uęcerъ, 24
 *uęcerъ, 73
 *uęcer'a, 24
 *uert'a, 26
 *uesnā, 123
 *uestí uezěšь, 138
 *uěd-mъ, 98
 *uěuerica, 12
 *uęz(a)ti, 140
 *u/gorbъcъ, 140
 *u/gqse/ěpnica, 140
 *u/gqs-en-(ьn-ica), 28
 *u/gqs-ěn-(ьn-ica), 28
 *u/gqžъ, 140
 *uiděla, 83
 *uъčera, 73
 *uъlčica, 119
 *uъlčiča, 138
 *uъlkъ, 107, 138
 *uъrhъ, 12
 *uъrtati, 12
 *uъrъbca, 12
 *uъrtinъcъ, 12
 *uъrzel'a, 12
 *uodā, 123
 *uōrnъ, 108
 *uoziti uōzišь, 127
 *uōzъ, 138
 *uъša, 115
 *uъša/uъšā, 115
 *uъšene, 117, 119
 *uъšenъcъ, 117, 119
 *uъšenъkъ, 117, 119

*цѣшї, 115
 *цѣшь, 115, 117, 119
 *цѣшька, 115
 *цѣтогъкъ, 119
 *zelenъсь, 119
 *zelenъ, 119
 *zmъjъ, 108
 *zmъjъ, 106
 *ženā, 66
 *ženihъ, 125, 126
 *ženiti se, 125
 *žerbe, 97
 *ži-гъ, 143
 *ži-ti, 143

Litovsko

(āp-)siuvas, 120
 Argā, 42, 43
 avā, 136
 brolikas, 25
 brólis, 25
 dvēsena, 121
 dvēsti, 121
 káišena, 121
 káišti, 121
 kaukarā, 109
 kaūkaras, 109
 kaūkas, 105, 108, 110
 kaūkos, 105
 kižas, 97
 kùzius, 97
 kùžius, 97
 liūlē, 115
 mēdis, 73
 mélas, 60
 pasmēlti, 60
 rankā, 121
 rankenā, 121
 raūdas, 109
 sietas, 129
 siēti, 120
 siūti, 119, 120
 siūvana, 115, 119
 siuvenā, 8, 115, 116, 118, 119, 121
 siūvena, 8, 115, 116, 118, 119, 120, 121

siuvenas, 115, 116, 118, 119, 121
 siuvikas, 120
 skeřbti, 141
 slaugā, 93
 smēlus, 60
 smēlūs, 60
 stipena, 121
 stipti, 121
 utē, 115
 vilkas, 121
 vilkenā, 121

Letonsko

kauks, 108, 110
 mēļns, 60
 meža eglītes, 73
 mežeglīte, 72
 mežs, 73
 uts, 115

Staroprusko

cawx, 108, 110

Baltsko

*kāuka-s, 108, 109, 110

Balto-slovansko

*kāuka-s, 109
 *pej-lā, 129
 *sējtam, 129
 *sējtan, 129
 *sētam, 129
 *sjuuē-, 120
 *sjuuēn-, 120
 *sjuuēn-, 8, 120, 121
 *sjuuē-ika-, 120
 *uārna- adj, 109
 *uārna- subst, 108, 109
 *uārnā, 108

Staroindijsko

ávi-, 25
ávyā-, 25
kṣap-, 28
kuc-, 109
kūj-, 98
madhvādaḥ suparṇāḥ, 144
mūṣ-, 127
náva, 140
nāma, 28
nīdā-, 68
pāyāyati, 130
pā-ti, 130
pibati, 129
pībati, 130
piṁśāti, 139
piśā-, 139
pītā-, 130
rāj-, 121
rājan-, 121
rudhirā-, 109, 137
syāti, 120
(s)tāyu-, 129
stenā-, 129
sūr(i)ya-, 124, 138
svāpāyati, 137
śilpā-, 139
tarute, 130
tavīti, 129
tūrvati, 130
ut-kucant-, 109
yūkā-, 115

Avestijsko

xšap-, 121
xšapan-, 121
xšap-an-, 28

Osetsko

khudž, 90
khuy, 90

Iransko

*kuti, 90

Starogrško

ἄττα, 22
δράκων, 106
ἔρευθω, 109
ἐρυθρός, 109, 137
ἱππικός, 25
ἵππος, 25
Κίμβροι, 14
λαιός, 129
μελία, 60
melīē, 60
μῦς, 127
Νέδα, 43
Νέδα/Νέδη, 43
ὄνομα, 28
πικρός, 139
πῦρ, 130
σκολιός, 110
σκώληξ, 110
ὕπνος, 140

Novogrško

μυρωδιά, 57

Latinsko

argentum, 42
arōmāta, 56
atta, 22
avus, 25, 125, 137
bibere, 129
boscus srlat., 31, 36
campus, 48
cervīnus, 37
cervus, 37
Cimbri, 14
dominus, 138
domus, 138
dracō, 48
Draconius, 47
herba, 137
homō, 28, 121
laevus, 129
mons, 48
mūs, 127

nīdus, 68
 novem, 140
 pavō, 43
 pediculus, 116
 pōmus, 61
 puteus, 64
 rēx, 121
 robur, 70
 ruber, 109, 137
 rusticus, 14
 sāpō, 43
 somnus, 140
 tabula, 43
 villanus, 14
 vīnea, 48
 vīneus, 48
 vīnum, 48

Umbrijsko

pir, 130

Italijansko

Achile, 34
 Albona, 41
 Ardito, 34
 Attila, 34
 Bandiera, 34
 barbabietola rossa, 137
 bascarein, 34, 36, 39
 baskaręyŋ, 34, 36
 baška'rin, 34, 36
 Bela, 34
 Berlino, 37
 blu di Berlino, 37
 boscaiolo, 37
 boscar, 37
 boscareccio, 36
 Boscaréi, 38, 39
 Boscaréin, 39
 Boscari, 39
 Boscari, 38
 Boscari = Boscaréi, 39
 Boscarin, 34, 36
 boscarin, 34

Boscarin, 39
 Boscariol, 37
 boscarol, 37
 -boškari/boškari, 39
 bovino istriano (di razza podolica), 31
 Bruno, 34
 campagna, 48
 campo, 48
 caparein, 39
 capari, 39
 Caparin, 34, 39
 cenere, 37
 cenerino, 37
 Doro, 34
 drago, 47
 Dragogna, 41, 42, 44
 dragone, 47, 48, 50
 *dragun, 42
 dragunàra, 47
 drogheria, 57
 Dulcigno, 44
 Èiștra, 37
 Èistria, 37
 el fiume grando, 49
 erba, 137
 erbete rosse, 137
 erbette, 137
 Faganel, 34
 Faganela, 34
 Fiu. Dragogna, 44
 fiume, 48
 fiume d'Argogna, 48
 f'jume Dra'ȝoña, 44
 Formentina, 34
 fragole boscareccie, 36
 gagliardo, 35
 Gaiardo, 34
 ga'jardo, 34
 Gajardo, 34
 Galeto, 34
 Gardelin, 34
 Garòfola, 34
 Ialén, 34
 Isola, 38
 Isoláno, 38
 Istria, 37, 38, 45

Istro, 34, 37
 ko'mum, 44
 Largom, 44, 45, 47, 50
 Largon, 42, 44, 45, 47, 50
 Largon(e), 44
 Largone, 42, 45, 50
 Laron, 44, 50
 Listria, 45
 Macaliè, 34
 mal del verme, 104
 Marco, 34
 mareî, 38
 mareîn, 38
 maré'ñ, 38
 ma'ri, 39
 montagna, 48
 montana, 49
 monte, 48
 Mora, 34
 Moro, 34
 Napoli, 34, 37
 Nàpoli, 34
 Padova, 38
 'pam, 44
 paone, 43
 paun, 43
 pãun, 43
 pavóne, 43
 pecora, 37
 pecorino, 37
 Piaf, 48
 Piau, 48
 Piave, 48
 Pi'ram, 44
 Pola, 38
 pomela, 61
 pomèla, 61
 Rada di Pirano, 44
 razza romano-podolica, 34
 Risano, 44
 Romagnola, 34
 Rossa, 34
 Rosso, 34
 roverella, 67
 rovero, 70
 Salvin, 34

saon, 43
 Savin, 34
 seno di Draconea, 48
 signore, 37
 signor-ino, 37
 spezierie, 53
 Stella, 34
 śa'von, 43
 śa'vur, 43
 śr'neja, 34
 štiboškari, 39
 ští-boškari, 39
 ští-boškari, 39
 taola, 50
 tàola, 43
 tàula, 43
 tavola, 37
 tavol-ino, 37
 tola, 43, 50
 Torente Dragogna, 44
 Torino, 34
 torrente, 48
 Treviso, 38
 Trieste, 38, 47
 Valle di Siciole, 44
 Valle di Siziole/Siciole, 44
 vigna, 48, 50
 villano, 14
 Viola, 34
 vovere/vovero, 70

Furlansko

Bís, 35
 Blanc, 35
 bos'ciàl, 35
 boscarin, 35, 36
 Boscarin, 35, 36
 Bunèl, 35
 Cierbul, 35
 Colòmp, 35
 Cormons, 41
 Flor, 35
 Formentin, 35
 Gajarin, 35
 muédul, 59, 61

Padoàn, 35, 37, 38
 Paladin, 35
 Palòmp, 35
 Parigìn, 35
 Polesàn, 35, 37, 38
 Ròs, 35
 stazon, 56
 Stèl, 35
 Temul, 35
 Trevisàn, 35, 37, 38
 Visentin, 35

Francosko

drogue, 53, 58
 droguerie, 53
 rustre, 14
 vilain, 14

Romunsko

mocirlă, 83

Romansko

*Āl'bōnĕ, 41
 *bosc-ārius, 37
 *Boscarīnu, 39
 *Boscarītu, 39
 *bus'ca:lu, 35
 *gal'ofa, 38
 *gal'ofu, 38
 *Kōr'mōnĕ, 41
 *marīnu, 38, 39
 *marītu, 38, 39
 *sa'ūōne, 43
 *taṷola, 43

Gotsko

atta, 22
 fon funins, 130
 waurms, 103

Starovisokonemško

lūs, 115
 nest, 68
 wurm, 103

Srednjevisokonemško

lūs, 115
 mendlīn, 77
 mennelīn, 77
 spezerīe/specerīe, 53
 zutzel, 85

Novonemško

Curipeschitz, 128
 Droge, 53
 Drogerie, 57
 Drogue, 53
 Droguen, 53
 Droguerie, 53, 57
 Eichel-maus, 76
 Frühjahr, 79
 Gewürz, 56
 Gift, 101
 grosse/kleine Hasel-maus, 76
 Karl, 84
 Kerl, 84
 khę^dl srbav., 84
 khq̄^dl srbav., 84
 Kram, 56
 lād·l bav. avstr., 142
 Laus, 115
 Man bav.avstr., 77
 Mándl bav.avstr., 76
 Mánnl bav.avstr., 76
 Nikolaus, 66
 Ötscher, 28
 rote Rübe, 137
 Simmenthal, 40
 Spezerei, 51, 53, 57
 Spezereihandel, 53
 Spezereihändler, 53
 Spezereihandlung, 51
 Spezereikram/Spezereiladen, 53
 Spezereiwaaren, 53

Spezereiwaren, 57
Wurm, 103
Zutzel bav. avstr., 85

Nizozemsko
droog, 58

Staronordijsko
fúrr, 130
fýrr, 130
lús, 115

Staroislandsko
haugr, 109

Angleško
dor-mouse, 76

Pragermansko
*hauha-, 109
*swina-, 97

Staroirsko
aite, 25, 26
aue, 25
ibid, 129
rī, 121

Srednjeirsko
cúar, 108

Kimrijsko
llau, 115

Armensko
haw, 137
howr, 130

Albansko
malenë, 60

Hetitsko
atta-, 22
eku-mi, 130
euk-ta, 130
ḫarki-, 42
išḫaj-/išḫi-, 120
išpant-, 28
kartij-aš, 138
lāman, 28
meḫuni, 130
mēḫur, 130
me-uḫ-ni, 130
pa-aḫ-ḫu-u-e-na-aš, 124
paḫḫur, 123, 124, 129, 130
ḫ^{GI}paḫḫur-ul(a)-, 130
ḫ^{LU}paḫḫur-ula-, 130
pišena-, 121
šūil, 120
šuppari, 137
ta-a-ru, 121
tarḫu-zi, 130
taruḫ-zi, 130
uppa-, 123
uppeššar/uppešn-, 123
ua-a-tar, 124

Klinopisnoluvijsko
pāḫūr, 129
šihūuḫal-, 138
tarḫann(i)-, 121

Likijsko
χuga-, 137

Staroevropsko (antično)
Argaone, 7, 41, 42, 43, 50
Arsia, 42
Nedao, 43
Nengone, 42, 43
Rusano, 42
Tergeste, 47

Praindoevropsko in indoevropsko

- *ättā, 22
 *ättā-s, 22
 *att-jo-, 25
 *deH₂i_{er}-, 124
 *deru-, 121
 *deru-én-, 121
 *(d^h)g^hem-en-, 28, 121
 *d^hugH₂tér, 137
 *(H₁)reud^h-, 137
 *(H₁)róud^h-o-, 109
 *(H₁)rud^h-ró-, 109
 *H₂erg^h-, 42
 *H₂erg^heH₂uon-, 50
 *H₂éuH₂eH₂-, 137
 *H₂euH₂o-, 125
 *H₂éuH₂o-, 25, 137
 *KouH-, 98
 *KouH-g^h-, 98
 *koukó-, 109
 *kóuko-, 109
 *kókuk-o-, 109
 *kuk-ro-, 108
 *kuk-ró-, 109
 *k^hér(d), 138
 *k^hrd-i-os, 138
 *k^(u)sep-, 121
 *k^(u)sep-en-, 121
 *k^(u)sp-en-, 28
 *k^(u)sp-en-t-, 28
 *leH₂-i-uo-s, 129
 *léus/lūs, 115
 *muHs, 127
 *neup-, 140
 *nóm_h, 28
 *pes-en-, 121
 *pe_iH₃-e-, 129, 130
 *pe_ik^h-, 139
 *piH₃-tó-, 130
 *pik^h-ó-s k^h(u)uón, 139
 *pi-n-k^h-é-ti, 139
 *pi-pH₃-e-, 129
 *póH₂u_g, 8, 123, 125, 126, 128–131
 *póH₂u_g/péH₂un-, 8
 *póuH₂r, 130–131
 *ré_g^h-, 121
 *ré_g^h-en-, 121
 *seH₁i-tó-m, 129
 *seH₁-ie-, 129
 *seH₁-tó-m, 129
 *seH₂(i)-, 120
 *séiH₁-to-m, 129
 *siuH_{1/3}-, 119, 120
 *sóH₂u_g, 123, 124
 *sóH₂u_g/séH₂un-, 138
 *(s)teH₂-i-/(s)teH₂-i-, 129
 *suH₂l-no-, 138
 *suep-/sup-, 137
 *suesr-eH₂, 14
 *tóuH-lo-s, 129
 *túH-lo-s/tuH-ló-s, 129
 *u_gk^hifH₂, 119
 *uódr_g, 123, 124
 *uósr_g, 123

Madžarsko

kukac, 104

STVARNO KAZALO

akcentska paradigma: A → C, 127

arhaizem: arhaični ostanek v p., 121; besedotvorni ~, 23; leksikalni ~ v slovanski narečni leksiki, 138; oblikotvornega izvora, 28; pomenski ~, 108, 110; slovanski leksikalni ~, 137

arhaizirani zapis: 48

artikulacija: spust u → o, 78, 106–107, 111

asimilacija: dl → rl, 79, 81, 83; dn → rn, 83, 103; mñ- → m-, 71; po zapornosti dl → rl, 78, 81; po zapornosti m : r : t → m : r : n, 38; po zvenu, 140; tipa tvoj → toj, 142

besedotvorje: 142; upoštevanje ~ pri etimoloških analizah, 90

besedotvorje in pomenoslovje: 143

delabializacija: šv- > š-; 116, 119; *-tuo > *-to, 142

denotat: 44, 78, 93, 94, 98, 143, 144; jezikoslovno nepredvidljivi ~, 94

deonimizacija: 35, 39

depalatalizacija: disimilativna ~, 118

disimilacija: č : č → š : č, 128; disimilativna depalatalizacija, 118; l : l → n : l, 67, 142; u : u → ø : u, 23; r : r → r : ø : r, 53

ekspresivizacija: 98; dvakratna formalna ~, 95; ekspresivizirana varianta, 95, 96; ekspresivizirana varianta s f- ← p-, 95, 128; ekspresivna fonetika, 106; formalna ~, 95, 96, 98; izostanek labializacije, 105; izostanek sistemskega prehoda u > y, 106; izostanek švapanja, 91; neofonem kot ekspresivizator leksike, 95; sredstva ~, 95

epenteza: 63, 70, 72; epentetični l', 62, 63, 66, 67, 71, 72

etimologija: poseben položaj ~ med jezikoslovnimi strokami, 140

etimološka determinanta tvorjenk: 144

feminativ: 22, 32, 76, 89, 95–96, 137; sln. tvorba ~-ika ← *-ькъ; slov. tvorba ~*-ica ← *-ьць, 95

fonetični razvoj: it. ben. $\gamma > \emptyset$ (?), 44; it. piransko -n > -m, 44; sln. čk → šk, 33; sln. rl → dl, 83, 84; sln. in n. rl > dl, 84; sln. šk → čk, 33; sln. u ↔ b, 140; sln. u → g, 140; sln. g → u, 140; sln. -zlj- > -žlj-, 93; slov. *u → *g, 140; slovin. g → v, 140; slovin. v → b, 140; tipa it. ben. taola > tola, 43, 50

frekvenca: kot vzrok neregularnega razvoja, 140

hapaks legomenon: 11, 13, 19, 22, 23, 89, 139

heteroklitični samostalniki: odraz ~ v slovanskih jezikih, 123

hibrid: 58

hitri govor: kot dejavnik spreminjanja jezika, 140

izposoja: fonetična prevedba/prilagoditev, 12, 36

izposojenka: fonetična prilagoditev ~, 36; knjižna terminološka ~ v sln., 13; knjižna ~ v narečju, 12; mednarečna ~, 91

jezikoslovna nepredvidljivost: realizacije tvorjenk, 143

jezikovni razvoj: predvidljivost/nepredvidljivost, 140

kratke etimološke razlage: 36

labializacija: 78, 105, 107; izostanek ~, 90, 105

labiovelarizacija: 23, 100, 101, 107

ljudska etimologija: 48; ljudskoetimološki, 47, 48, 49, 50, 119, 141

maskulinativ: 92–93; ~ tvorbe, 97
medmet: = zoonim, 90; pomedmeteni zoonim, 90
neologizem: Gutsmanov ~, 56; meščanskega okolja, 53; neologistična ustreznica v sln., 13; neveljavljani ~ v sln., 7; pomenski ~, 84, 96; psl. ~, 73, 138; tvorba ~, 57; ~ v hrv., 57; ~ v sln., 84
nevtravno parno živalsko poimenovanje: 76
nomen abstractum: 109, 110, 111
nomen actionis: 56, 86, 94, 98, 123, 143
nomen agentis: 8, 93, 94, 97, 120, 121, 125, 128, 143, 144
nomen instrumenti: 86, 91, 94, 98, 144
nomen loci: 48, 56, 58, 86, 143
nomen rei actae: 123
nomen resultativum: 126
Pleteršnikov slovar: dvomljiva beseda, 124; neslovenske besede v ~, 15; neustrezna navedba po Erjavcu, 103; v slovenščini neobstoječ apelativ, 128; vprašanje normiranja, 63
poimenovanja orodij in naprav zoonimskega izvora: 35
poimenovanje tipa pars pro toto: 86, 94, 96, 98
poknjizenje: neustrezno ~, 12, 69; nezanesljivost ~, 126; težavnost ~, 11, 12
pomenski razvoj: brazda → brazgotina, 139; bula → vzpetina, 109; črv → gnojno vnetje ipd., 104; črv(iček) → moški spolni ud, 104; dojka/sesek → cucelj, 85; drevo → hrast, 64; hrast → goreče poleno, 67; jezikoslovna nepredvidljivost ~, 144; kača → hudoben/zahrbtn človek, 102; kača → zli duh, 110; kača → zmaj, 108; kuriti → hiteti/teči, 126; meja → hrast, 73; mejnik → hrast, 8, 73; nevtravno v ekspresivno, 14; objektivizacija ~, 144; sesati → mučiti, 96; sesek → doječa živalska samica, 8, 86, 94; sesek → psica/krava/kobila, 98; sutor → pediculus, 121; zoonim → orodje/naprava, 90
premet: analoški vnos ~, 130; *Dargone → *Dragone, 47, 50; dl → ld v sln., 75, 86; kot imanentni jezikovni pojav, 130; laringala, 8, 129, 130, 131; prekozložni ~ p : r → r : p v sln., 128; v het., 130; vř- → řv- v slov. jezikih, 116
prepoznavanje medsebojno sorodnih besed: 12

prestrukturiranje: 131, 138; iz pida. v psl., 124; prestrukturiran, 119, 123, 125, 127, 129, 138
pripona: het. -eřar/-eřn-, 123; ide. *-en-, podaljšana s *-t-, 28; ide. izsamostalniška *-en-, 28; ide. pridevniška *-i-ko-, 25; ide. *-en-, 117, 121; ide. *-jo-, 25; ide. *-jo- > psl. *-jъ-, 125; ide. *-no-, 138; identificiranje novih pripon, 139; it. -in, 37; lat. -ulus (izguba manjšalne funkcije), 37; lit. -ena, 121; rom. *-itu (za tvorbo prebivaljskih imen), 38; sln. -elj, 92; sln. -ih, 125; sln. -ka-, 91; sln. -telj, 143; slov. *-ø-, 138; slov. drugostopenjski priponi *-ъкъ in *-ъць, 117; slov. *-ę-, 29, 97, 118; slov. *-ęt-, 19; slov. *-ina, 125; slov. *-inъ-, 24; slov. *-jъ-, 125; slov. *-ja, 20, 22; slov. *-jakъ-, 97; slov. *-snъ-, 123; slov. -uhъ-, 125; slov. *-yhъ/a ali *-ihъ/a v sln., 125
sekundarna palatalizacija mehkonobnikov: 101
sekundarni g-: 68
sém: 57, 72, 76, 85, 109, 120, 126, 128, 139
Slovenski lingvistični atlas: 17
termin: izrinjenje ~, 137; jezikoslovni ~ premet namesto metateza, 47; ljudske medicine, 111; ljudski medicinski ~, 105; mitološki ~, 108; mitološki baltski ~, 108, 110; polharski ~, 78; pravni ~, 73; pravni psl. ~, 7, 11, 14, 16; sln. narečni mlinarski ~, 142; sln. somatski ~, 142; sorodstveni psl. ~, 137; strokovni ~ v knjiž. sln., 13
transapelativizacija zoonima: 33
transonimizacija: 16; hdn → mrm, 45, 47, 49; horonima, 38
transonimiziran hdn: 7, 50
transonimiziran tpn: 37
umetna knjižna beseda: 38
vabni klic: 90, 91
večpomenka: 109, 111
večpomenskost: 103, 108, 144; tvorjenke, 144
vrinjenje: samoglasnika o, 61; soglasnika n, 85; soglasnika r, 15; soglasnika t, 14, 28
zoonim: 8, 31, 38, 77, 86, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 99, 100, 103, 107, 110, 119; iz vabnega klica, 90, 91
zoonimska večpomenskost: 103
zvalnik: *otъče v oče naš/očenař, 29; sprememba tonema, 107; v sln., 19